

Chaṭṭhasaṅgītipiṭakaṃ

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

CŪḶANIDDESAPĀḶI

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version printed in 2000

© Buddhasāsana Society

Pāḷi Series 25

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 ဋ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 တ ta ထ tha ဒ da ဓ dha န na
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဴ = u ဵ = ū ံ = e ့ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ယ ယ် ṅgha	က န ṇtha	ဈ dhya	လ pla	လ lla
ကက kka	ဇ cca	က န ṇda	ဇ dhva	ဗ pba	လှ lya
ကျ kya	ဆ ccha	က န ṇa	န nta	ဘ bbha	လှ lha
ကြ kri	ဇ jja	က န ṇha	န ntva	ဈ bya	ဝှ vha
ကက kla	ဇ jjha	က တ tta	န ntha	ဇ bra	ဆ sta
ကက kva	ည ṇña	က တ ttha	န nda	ဗ mpa	ဆ strā
ဈ khya	ပ ṇha	က တ tva	န ndra	ဗ mpha	သ္မ sna
ဇ khva	ပ ṇca	ကျ tya	န ndha	ဗ mba	သှ sya
ဇ gga	ဆ ṇcha	ကြ tra	န nna	ဗ mbha	သ ssa
လှ ggha	ည ṇja	ဒ dda	ဈ nya	ဗ mma	သ္မ sma
ဈ gya	ည ṇjha	ဒ ddha	န nha	ဈ mya	သ္မ sva
ဂ gra	ဇ ṭta	ဈ dya	ဗ ppa	ဗ mha	တှ hma
က ṅka	ဇ ṭtha	ဒ dra	ဗ ppha	လှ yya	တှ hva
န ṅkha	ည ḍda	ဒ dva	ဈ pya	လှ yha	ဠ lha
န ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Cūḷaniddesapāḷi

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Pārāyanavagga

1. Vatthugāthā	...	...	1
1. Ajitamāṇavapucchā	...	...	6
2. Tissametteyyamāṇavapucchā	...	...	7
3. Puṇṇakamāṇavapucchā	...	...	7
4. Mettagūmāṇavapucchā	...	...	8
5. Dhotakamāṇavapucchā	...	...	10
6. Upasīvamāṇavapucchā	...	...	11
7. Nandamāṇavapucchā	...	...	13
8. Hemakamāṇavapucchā	...	...	14
9. Todeyyamāṇavapucchā	...	...	15
10. Kappamāṇavapucchā	...	...	15
11. Jatukaṇṇimāṇavapucchā	...	...	16
12. Bhadrāvudhamāṇavapucchā	...	...	17
13. Udayamāṇavapucchā	...	...	17
14. Posālamāṇavapucchā	...	...	18
15. Mogharājamāṇavapucchā	...	...	19
16. Piṅgiyamāṇavapucchā	...	...	19
Pārāyanatthutigāthā	...	...	21
Pārāyanānugītigāthā	...	...	21

Pārāyanavagga

1. Ajitamāṇavapucchāniddesa	...	...	24
2. Tissametteyyamāṇavapucchāniddesa	...	...	40
3. Puṇṇakamāṇavapucchāniddesa	...	...	46

Mātikā		Piṭṭhaṅka
4. Mettagūmaṇavapucchāniddesa	...	62
5. Dhotakamāṇavapucchāniddesa	...	89
6. Upasīvamāṇavapucchāniddesa	...	101
7. Nandamāṇavapucchāniddesa	...	112
8. Hemakamāṇavapucchāniddesa	...	125
9. Todeyyamāṇavapucchāniddesa	...	130
10. Kappamāṇavapucchāniddesa	...	134
11. Jatukaṇṇimāṇavapucchāniddesa	...	141
12. Bhadrāvudhamāṇavapucchāniddesa	...	148
13. Udayamāṇavapucchāniddesa	...	154
14. Posālamāṇavapucchāniddesa	...	163
15. Mogharājamāṇavapucchāniddesa	...	172
16. Piṅgiyamāṇavapucchāniddesa	...	188
17. Pārāyanatthutīgāthāniddesa	...	195
18. Pārāyanānugītīgāthāniddesa	...	202
19. Khaggavisāṇasuttaniddesa	...	229

Cūḷaniddesapāḷimātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Cūḷaniddesapāḷi

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Pārāyanavagga

1. Vatthugāthā

- Kosalānaṃ purā rammā, agamā Dakkhiṇāpathaṃ.
Ākiñcaññaṃ patthayāno, brāhmaṇo mantapāragū.
- So assakassa visaye, maḷakassa¹ samāsane².
Vasi Godhāvarikūle, uñchena ca phalena ca.
- Tasseva³ upanissāya, gāmo ca vipulo ahu.
Tato jātena āyena, mahāyaññaṃ makappayī.
- Mahāyaññaṃ yajitvāna, puna pāvīsi assamaṃ.
Tasmaṃ paṭipaviṭṭhamhi, añño āgañchi brāhmaṇo.
- Ugghaṭṭapādo tasito⁴, paṇkadanto rajassiro.
So ca naṃ upasaṅkamma, satāni pañca yācati.
- Tameṇaṃ Bāvarī disvā, āsanena nimantayī.
Sukhañca kusalaṃ pucchi, idaṃ vacanamabravi⁵.
- Yaṃ kho mama deyyadhammaṃ, sabbaṃ visajjitaṃ mayā.
Anujānāhi me brahme, natthi pañcasatāni me.

1. Aḷakassa (Khu 1. 429 piṭṭhe), maḷakassa (Syā), mūḷhakassa (Ka)

2. Samāsanne (Ka)

3. Tamyeva (Ka) Aṭṭhakathā oloketabbā.

4. Tassito (Ka)

5. Vacanamabruvi (Sī)

8. Sace me yācamānassa, bhavaṃ nānupadassati¹.
Sattame divase tuyhaṃ, muddhā phalatu sattadhā.
9. Abhisankharitvā kuhako, bheravaṃ so akittayi.
Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, Bāvarī dukkhito ahu.
10. Ussussati anāhāro, sokasallasamappito.
Athopi evaṃ cittassa, jhāne na ramatī mano.
11. Utrastaṃ dukkhitaṃ disvā, devatā atthakāminī.
Bāvariṃ upasaṅkamma, idaṃ vacanamabravi.
12. Na so muddhaṃ pajānāti, kuhako so dhanatthiko.
Muddhani muddhapāte² vā, ñāṇaṃ tassa na vijjati.
13. Bhoti³ carahi jānāti, taṃ me akkhāhi pucchitā.
Muddhaṃ muddhādhipātāṇca⁴, taṃ suṇoma vaco tava.
14. Ahampetaṃ na jānāmi, ñāṇaṃ mettha na vijjati.
Muddhani muddhādhipāte ca, Jinānaṃ hettha⁵ dassanaṃ.
15. Atha ko carahi⁶ jānāti, asmiṃ pathavimaṇḍale⁷.
Muddhaṃ muddhādhipātāṇca, taṃ me akkhāhi devate.
16. Purā Kapilavatthumhā, nikkhanto Lokanāyako.
Apacco Okkākarājassa, Sakyaputto pabhaṅkaro.
17. So hi brāhmaṇa Sambuddho, sabbadhammāna pāragū.
Sabbābhiññābalappatto⁸, sabbadhammesu Cakkhumā.
Sabbakammakkhayaṃ patto, vimutto upadhikkhaye.
18. Buddho so Bhagavā loke, dhammaṃ deseti Cakkhumā.
Taṃ tvaṃ gantvāna pucchassu, so te taṃ byākarissati.
19. Sambuddhoti vaco sutvā, udaggo Bāvarī ahu.
Soka'ssa tanuko āsi, pītiṇca vipulaṃ labhi.

1. Padessati (Ka)

2. Muddhanimmuddhapāte (Ka)

3. Bhoti (Ka)

4. Muddhātīpātāṇca (Ka)

5. Janānañhettha (Ka)

6. Yo carati (Ka)

7. Puthavimaṇḍale (Sī)

8. Phalappatto (Ka)

20. So Bāvarī attamano udaggo,
 Tam devataṃ pucchati vedajāto.
 Katamamhi gāme nigamamhi vā pana,
 Katamamhi vā janapade Lokanātho.
 Yattha gantvāna passemu, Sambuddhaṃ Dvipaduttamaṃ.
21. Sāvattthiyaṃ Kosalamandire Jino,
 Pahūtapaṇṇo Varabhūrimedhaso.
 So Sakyaputto vidhuro anāsavo,
 Muddhādhipātassa vidū Narāsabho.
22. Tato āmantayī sisse, brāhmaṇe mantapāragū¹.
 “Etha māṇavā akkhissāṃ, suṇātha vacanaṃ mama.
23. Yasseso dullabho loke, pātubhāvo abhiṇhaso.
 Svājja lokamhi uppanno, Sambuddho iti vissuto.
 Khippaṃ gantvāna Sāvattthiṃ, passavho Dvipaduttamaṃ”.
24. Kathaṃ carahi jānemu, disvā “Buddho”ti brāhmaṇa.
 Ajānataṃ no pabrūhi, yathā jānemu taṃ mayaṃ.
25. Āgatāni hi mantesu, mahāpurisalakkhaṇā.
 Dvattimsāni ca byākkhātā, samattā anupubbaso.
26. Yassete honti gattesu, mahāpurisalakkhaṇā.
 Dveyeva tassa gatiyo, tatiyā hi na vijjati.
27. Sace agāraṃ āvasati, vijeyya pathaviṃ imaṃ.
 Adaṇḍena asatthena, dhammena anusāsati.
28. Sace ca so pabbajati, agārā anagāriyaṃ.
 Vivaṭṭacchaddo² Sambuddho, Arahā bhavati anuttaro.
29. Jātiṃ gottaṇca lakkhaṇaṃ, mante sisse punāpare.
 Muddhaṃ muddhādhipātāṇca, manasāyeva pucchatha.
30. Anāvaraṇadassāvī, yadi Buddho bhavissati.
 Manasā pucchite pañhe, vācāya visajjissati³.

1. Pārage (Syā)

2. Vivattacchaddo (Sī)

3. Vissajjissati (Ka)

31. Bāvarissa vaco sutvā, sissā soḷasa brāhmaṇā.
Ajito Tissametteyyo, Puṇṇako atha Mettagū.
32. Dhotako Upasīvo ca, Nando ca atha Hemako.
Todeyya-kappā dubhayo, Jatukaṇṇī ca paṇḍito.
33. Bhadrāvudho Udayo ca, Posālo cāpi brāhmaṇo.
Mogharājā ca medhāvī, Piṅgiyo ca mahā-isi.
34. Paccekagaṇino sabbe, sabbalokassa vissutā.
Jhāyī jhānaratā dhīrā, pubbavāsanavāsītā.
35. Bāvarim̐ abhivādetvā, katvā ca nam̐ padakkhiṇam̐.
Jaṭājinadharā sabbe, pakkāmuṃ uttarāmukhā.
36. Maḷakassa patiṭṭhānam̐, puramāhissatim̐¹ tadā².
Ujjeniñcāpi gonaddham̐, vedisaṃ vanasavhayaṃ.
37. Kosambiñcāpi Sāketam̐, Sāvattiñca puruttamaṃ.
Setabyaṃ Kapilavatthum̐, Kusinārañca Mandiraṃ.
38. Pāvāñca Bhoganagaraṃ, Vesālīm̐ Māgadham̐ puram̐.
Pāsāṇakam̐ cetiyañca, ramaṇīyaṃ manoramaṃ.
39. Tasitovudakam̐ sītam̐, mahālābham̐va vāṇijo.
Chāyaṃ ghammābhitattova, turitā pabbatamāruhum̐.
40. Bhagavā tamhi samaye, bhikkhusaṃghapurakkhato.
Bhikkhūnam̐ dhammaṃ deseti, sīhova nadatī vane.
41. Ajito addasa Buddhaṃ, pītaraṃsim̐va³ bhāṇumaṃ.
Candaṃ yathā pannarase, paripūraṃ⁴ upāgataṃ.
42. Athassa gatte disvāna, paripūrañca byañjanaṃ.
Ekamantaṃ ṭhito haṭṭho, manopañhe apucchatha.
43. Ādissa jammanam̐ brūhi, gottam̐ brūhi salakkhaṇam̐.
Mantesu pāramim̐ brūhi, kati vāceti brāhmaṇo.

1. Puramāhiyati (Ka)

2. Sadā (Ka)

3. Jitaraṃsim̐ sītaraṃsim̐ (Ka), vītaraṃsim̐ (Sī, Syā)

4. Pāripūrim̐ (Sī, Syā)

44. Vīsaṃ vassasataṃ āyu, so ca gottena Bāvarī.
Tīṇissa lakkhaṇā gatte, tiṇṇaṃ vedāna pāragū.
45. Lakkhaṇe Itihāse ca, Sanighaṇḍusakeṭubhe.
Pañcasatāni vāceti, sadhamme pāramiṃ gato.
46. Lakkhaṇānaṃ pavicayaṃ, Bāvarissa Naruttama.
Taṇhacchida¹ pakāsehi, mā no kaṅkhāyitaṃ ahu.
47. Mukhaṃ jivhāya chādeti, uṇṇa'ssa bhamukantare.
Kosohitaṃ vatthaguyhaṃ, evaṃ jānāhi māṇava.
48. Pucchañhi kiñci asuṇanto, sutvā pañhe viyākate.
Vicinteti jano sabbo, vedaḷāto katañjalī.'
49. Ko nu devo vā brahmā vā, Indo vāpi Sujampati.
Manasā pucchite pañhe, kametaṃ paṭibhāsati.
50. Muddhaṃ muddhādhīpātāṇca, Bāvarī paripucchati.
Taṃ byākarohi Bhagavā, kaṅkhaṃ vinaya no ise.
51. Avijjā muddhāti jānāhi, vijjā muddhādhīpātīnī.
Saddhāsatisamādhīhi, chandavīriyena saṃyutā.
52. Tato vedena mahatā, santhambhetvāna māṇavo.
Ekamsaṃ ajinaṃ katvā, pādesu sirasā pati.
53. Bāvarī brāhmaṇo bhoto, saha sissehi mārisa.
Udagacitto sumano, pāde vandati Cakkhuma.
54. Sukhito Bāvarī hotu, saha sissehi brāhmaṇo.
Tvañcāpi sukhito hohi, ciraṃ jīvāhi māṇava.
55. Bāvarissa ca tuyhaṃ vā, sabbesaṃ sabbasaṃsayaṃ.
Katāvakāsā pucchavho, yaṃ kiñci manasicchatha.
56. Sambuddhena katokāso, nisīditvāna pañjalī.
Ajito paṭhamāṃ pañhaṃ, tattha pucchi Tathāgataṃ.

Vatthugāthā niṭṭhitā.

1. Ajitamāṇavapucchā

57. Kenassu nivuto loko, (iccāyasmā Ajito,)

Kenassu nappakāsati.

Kissābhilepanaṃ brūsi, kiṃsu tassa mahabbhayaṃ. (1)
58. Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)

Vevicchā pamādā nappakāsati,

Jappābhilepanaṃ brūmi, dukkha'massa mahabbhayaṃ. (2)
59. Savanti sabbadhi sotā, (iccāyasmā Ajito,)

Sotānaṃ kiṃ nivāraṇaṃ,

Sotānaṃ saṃvaraṃ brūhi, kena sotā pidhiyyare.' (3)
60. Yāni sotāni lokasmiṃ, (Ajitāti Bhagavā,)

Sati tesaṃ nivāraṇaṃ.

Sotānaṃ saṃvaraṃ brūmi, paññāyete pidhiyyare. (4)
61. Paññā ceva sati cāpi¹, (iccāyasmā Ajito,)

Nāmarūpaṇca mārisa.

Etaṃ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṃ uparujjhati. (5)
62. Yametaṃ pañhaṃ apucchi, Ajita taṃ vadāmi te.

Yattha nāmaṇca rūpaṇca, asesāṃ uparujjhati.

Viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhati. (6)
63. Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekkhā² puthū idha.

Tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisa. (7)
64. Kāmesu nābhigijjheyya, manasā'nāvalo siyā.

Kusalo sabbadhammānaṃ, sato bhikkhu paribbajeti. (8)

Ajitamāṇavapucchā paṭhamā.

1. Satī ceva (Sī)

2. Sekkhā (Ka)

2. Tissametteyyamāṇavapucchā

65. Kodha santusito loke, (iccāyasmā Tissametteyyo,)

Kassa no santi iñjitā.

Ko ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati¹.

Kaṃ brūsi mahāpurisoti, ko idha sibbinimaccagāti². (1)
66. Kāmesu brahmacariyavā, (Metteyyāti Bhagavā,)

Vītataṇho sadā sato.

Saṅkhāya nibbuto bhikkhu, tassa no santi iñjitā. (2)
67. So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.

Taṃ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagāti. (3)

Tissametteyyamāṇavapucchā dutiyā.

3. Puṇṇakamāṇavapucchā

68. Anejaṃ mūladassāviṃ, (iccāyasmā Puṇṇako,)

Atthi pañhena āgamaṃ.

Kiṃ nissitā isayo manujā,

Khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthū'dha loke,

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me'taṃ. (1)
69. Ye kecime isayo manujā, (Puṇṇakāti Bhagavā,)

Khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthū'dha loke,

Āsīsamānā Puṇṇaka ittattaṃ.

Jaraṃ sitā yaññamakappayimsu. (2)

1. Na limpiti (bahūsu)

2. Sibbanimaccagā (Sī, Syā)

70. Ye kecime isayo manujā, (iccāyasmā Puṇṇako,)

Khattiya brāhmaṇa devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthū'dha loke,

Kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattā.

Atāruṃ jātiṇca jaraṇca mārisa,

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me'taṃ. (3)
71. Āsīsanti thomayanti abhijappanti juhanti, (Puṇṇakāti Bhagavā,)

Kāmābhijappanti paṭicca lābhaṃ.

Te yājayogā bhavarāgarattā,

Nātarimsu jātijaranti brūmi. (4)
72. Te ce nātarimsu yājayogā, (iccāyasmā Puṇṇako,)

Yaññehi jātiṇca jaraṇca mārisa.

Atha ko carahi devamanussaloke,

Atāri jātiṇca jaraṇca mārisa.

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me'taṃ. (5)
73. Saṅkhāya lokasmi paroparāni, (Puṇṇakāti Bhagavā,)

Yassiñjitaṃ natthi kuhiṇci loke.

Santo vidhūmo anīgho nirāso,

Atāri so jātijaranti brūmīti. (6)

Puṇṇakamāṇavapucchā tatiyā.

4. Mettagūmāṇavapucchā

74. Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me'taṃ, (iccāyasmā Mettagū,)

Maññāmi taṃ vedaguṃ bhāvitattaṃ.

Kuto nu dukkhā samudāgatā ime,

Ye keci lokasmi'manekarūpā. (1)

75. Dukkassa ve maṃ pabhavaṃ apucchasi, (Mettaḡūti Bhagavā,)

Taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.

Upadhinidānā pabhavanti dukkhā,

Ye keci lokasmi'manekarūpā. (2)
76. Yo ve avidvā upadhiṃ karoti,

Punappunaṃ dukkha'mupeti mando.

Tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirā,

Dukkassa jātippabhavānupassī. (3)
77. Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no,

Aññaṃ taṃ pucchāma tadin̄gha brūhi.

Kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ,

Jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca.

Taṃ me Muni sādhu viyākarohi,

Tathā hi te vidito esa dhammo. (4)
78. Kittayissāmi te dhammaṃ, (Mettaḡūti Bhagavā,)

Diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ. (5)
79. Tañcāhaṃ abhinandāmi, Mahesi dhammamuttamaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ. (6)
80. Yaṃ kiñci sampajānāsi, (Mettaḡūti Bhagavā,)

Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe.

Etesu nandiñca nivesanañca,

Panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭhe. (7)
81. Evaṃvihārī sato appamatto,

Bhikkhu caraṃ hitvā mamāyitāni.

Jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca,

Idheva vidvā pajaheyya dukkhaṃ. (8)

82. Etā'bhinandāmi vaco Mahesino,
Sukittitaṃ Gotama'nūpadhikaṃ.
Addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhaṃ,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (9)
83. Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṃ,
Ye tvaṃ Muni aṭṭhitaṃ ovadeyya.
Taṃ taṃ namassāmi samecca Nāga,
Appeva maṃ Bhagavā aṭṭhitaṃ ovadeyya. (10)
84. Yaṃ brāhmaṇaṃ vedagu'mābhijaññā,
Akiñcanaṃ kāmabhava asattaṃ.
Addhā hi so oghamimaṃ atāri,
Tiṇṇo ca pāraṃ akhilo akaṅkho. (11)
85. Vidvā ca yo vedagū naro idha,
Bhavābhava saṅgamimaṃ visajja.
So vītataṇho anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmīti. (12)

Mettaḡumāṇavapucchā catutthī.

5. Dhotakamāṇavapucchā

86. Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me'taṃ, (iccāyasmā Dhotako,)
Vācā'bhikaṅkhāmi Mahesi tuyhaṃ.
Tava sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano. (1)
87. Tenahā'tappaṃ karohi, (Dhotakāti Bhagavā,)
Idheva nipako sato.
Ito sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano. (2)
88. Passāmahaṃ devamanussaloke,
Akiñcanaṃ brāhmaṇa'miriyamānaṃ.
Taṃ taṃ namassāmi Samantacakkhu,
Pamuñca maṃ Sakka kathaṃkathāhi. (3)

89. Nāhaṃ sahiṣṣāmi pamocanāya,
Kathamkathim Dhotaka kañci loke.
Dhammañca seṭṭhaṃ abhijānamāno¹,
Evaṃ tuvaṃ oghamimaṃ taresi. (4)
90. Anusāsa brahme karuṇāyamāno,
Vivekadhammaṃ yamaḥaṃ vijaññaṃ.
Yathāhaṃ ākāsova abyāpajjamāno,
Idheva santo asito careyyaṃ. (5)
91. Kittayissāmi te santim, (Dhotakāti Bhagavā,)
Diṭṭhe dhamme anītihaṃ.
Yaṃ viditvā sato caraṃ,
Tare loke visattikaṃ. (6)
92. Tañcāhaṃ abhinandāmi, Mahesi santi'muttamaṃ.
Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ. (7)
93. Yaṃ kiñci sampajānāsi, (Dhotakāti Bhagavā,)
Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe,
Etaṃ viditvā saṅgoti loke.
Bhavābhavāya mākāsi taṇhanti. (8)

Dhotakamāṇavapucchā pañcamī.

6. Upasīvamāṇavapucchā

94. Eko ahaṃ Sakka mahantamoghaṃ, (iccāyasmā Upasīvo,)
Anissito no visahāmi tārituṃ.
Ārammaṇaṃ brūhi Samantacakkhu,
Yaṃ nissito oghamimaṃ tareyyaṃ. (1)

1. Ājānamāno (Sī, Syā, I)

95. Ākiñcaññaṃ pekkhamāno satimā, (Upasīvāti Bhagavā,)

Natthīti nissāya tarassu oghaṃ.

Kāme pahāya virato kathāhi,

Taṇhakkhayaṃ nattamahā'bhīpassa. (2)
96. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (iccāyasmā Upasīvo,)

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe parame vimutto¹,

Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī². (3)
97. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (Upasīvāti Bhagavā,)

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe parame vimutto,

Tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī. (4)
98. Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī,

Pūgampi vassānaṃ Samantacakkhu.

Tattheva so sītisiyā vimutto,

Cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassa. (5)
99. Acci yathā vātavegena khittā, (Upasīvāti Bhagavā,)

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ.

Evaṃ Munī nāmakāyā vimutto,

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ. (6)
100. Atthaṅgato so uda vā so natthi,

Udāhu ve sassatiyā arogo.

Taṃ me Munī sādhu viyākarohi,

Tathā hi te vidito esa dhammo. (7)
101. Atthaṅgatassa na pamāṇa'matthi, (Upasīvāti Bhagavā,)

Yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthi.

Sabbesu dhammesu samūhatesu,

Samūhatā vādapathāpi sabbeti. (8)

Upasīvamāṇavapucchā chaṭṭhī.

7. Nandamāṇavapucchā

102. “Santi loke munayo”, (iccāyasmā Nando,)

Janā vadanti tayidaṃ kathamsu.

Ñāṇūpapannaṃ Muni no vadanti,

Udāhu ve jīvitenūpapannaṃ. (1)
103. Na diṭṭhiyā na sutiya na ñāṇena,

Munīdha Nanda kusalā vadanti.

Visenikavā anīghā nirāsā.

Caranti ye te munayoti brūmi. (2)
104. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ,

Anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantā,

Atāru jātīṇca jaraṇca mārisa.

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me’taṃ. (3)
105. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ,

Anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kiñcāpi te tattha yatā caranti,

Nātarimsu jātījaranti brūmi. (4)
106. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ,

Anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Te ce Muni brūsi anoghatīṇṇe,

Atha ko carahi devamanussaloke.

Atāri jātīṇca jaraṇca mārisa,

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me’taṃ. (5)

107. Nāhaṃ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)

Jātijarāya nivutāti brūmi.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā,

Sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbāṃ.

Anekarūpampi pahāya sabbāṃ,

Taṇhaṃ pariññāya anāsavāse.

Te ve narā oghatiṇṇāti brūmi. (6)

108. Etā'bhinandāmi vaco Mahesino,

Sukittitaṃ Gotama'nūpadhīkaṃ.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā,

Sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbāṃ.

Anekarūpampi pahāya sabbāṃ,

Taṇhaṃ pariññāya anāsavāse.

Ahampi te oghatiṇṇāti brūmi. (7)

Nandamāṇavapucchā sattamā.

8. Hemakamāṇavapucchā

109. Ye me pubbe viyākaṃsu, (iccāyasmā Hemako,)

Hurāṃ Gotamasāsanā.

“Iccāsi iti bhavissati”, sabbāṃ taṃ itihītihaṃ.

Sabbāṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ, nāhaṃ tattha abhiramim. (1)

110. Tvañca me dhammamakkhāhi, taṇhānigghātanaṃ Muni.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loka visattikaṃ. (2)

111. Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu Hemaka.

Chandarāgavinodanaṃ, nibbānapada'maccutaṃ. (3)

112. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammā'bhinibbutā.

Upasanta ca te sadā, tiṇṇā loka visattikanti. (4)

Hemakamāṇavapucchā aṭṭhamā.

9. Todeyyamāṇavapucchā

113. Yasmiṃ kāmā na vasanti, (iccāyasmā Todeyyo,)

Taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇo,

Vimokkho tassa kīdiso. (1)
114. Yasmiṃ kāmā na vasanti, (Todeyyāti Bhagavā,)

Taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇo,

Vimokkho tassa nā'paro. (2)
115. Nirāsaso so uda āsasāno¹,

Paññāṇavā so uda paññakappī.

Muniṃ ahaṃ Sakka yathā vijaññaṃ,

Taṃ me viyācikkha Samantacakkhu. (3)
116. Nirāsaso so na ca āsasāno,

Paññāṇavā so na ca paññakappī.

Evampi Todeyya Muniṃ vijāna,

Akiñcanaṃ kāmabhava asattanti. (4)

Todeyyamāṇavapucchā navamā.

10. Kappamāṇavapucchā

117. Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, (iccāyasmā Kappo,)

Oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūhi mārīsa.

Tvaṅca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṃ nāparaṃ siyā. (1)
118. Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, (Kappāti Bhagavā,)

Oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūmi Kappa te. (2)

119. Akiñcanaṃ anādānaṃ, etaṃ dīpaṃ anāparaṃ.
Nibbānaṃ iti naṃ brūmi, jarāmaccuparikkhayaṃ. (3)
120. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhinibbutā.
Na te māravasānugā, na te mārasa paṭṭhagūti¹. (4)

Kappamāṇavapucchā dasamā.

11. Jatukaṇṇimāṇavapucchā

121. Sutvānaṃ vīramakāmakāmiṃ, (iccāyasmā Jatukaṇṇi,)
Oghātigaṃ puṭṭhumakāmamāgamaṃ.
Santipadaṃ brūhi sahaṇettha,
Yathātacchaṃ Bhagavā brūhi me'taṃ. (1)
122. Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati,
Ādiccova pathaviṃ teḍḍha tejasā.
Parittapaññassa me Bhūripaṇṇa,
Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijāṇaṃ.
Jātijarāya idha vippahānaṃ. (2)
123. Kāmesu vinaya gedhaṃ, (Jatukaṇṇīti Bhagavā,)
Nekkhammaṃ datṭhu khemato.
Uggahitaṃ nirattaṃ vā, mā te vijjitta kiñcanaṃ. (3)
124. Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ.
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi. (4)
125. Sabbaso nāmarūpasmiṃ, vītagedhassa brāhmaṇa.
Āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṃ vajeti. (5)

Jatukaṇṇimāṇavapucchā ekādasamā.

12. Bhadrāvudhamāṇavapucchā

126. Okañjaham taṇhacchidaṃ anejaṃ, (iccāyasmā Bhadrāvudho,)

Nandiñjaham oghatiṇṇaṃ vimuttaṃ.

Kappañjaham abhiyāce sumedhaṃ,

Sutvāna nāgassa apanamissanti ito. (1)
127. Nānājanā janapadehi saṅgatā,

Tava Vīra vākyam abhikaṅkhamānā.

Tesaṃ tuvaṃ sādhu viyākarohi,

Tathā hi te vidito esa dhammo. (2)
128. Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbaṃ, (Bhadrāvudhāti Bhagavā,)

Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe.

Yaṃ yañhi lokasmimupādiyanti,

Teneva māro anveti jantaṃ. (3)
129. Tasmā pajānaṃ na upādiyetha,

Bhikkhu sato kiñcanaṃ sabbaloke.

Ādānasatte iti pekkhamāno,

Pajaṃ imaṃ maccudheyye visattanti. (4)

Bhadrāvudhamāṇavapucchā dvādasamā.

13. Udayamāṇavapucchā

130. Jhāyim virajamāsīnaṃ, (iccāyasmā Udayo)

Katakiccaṃ anāsavaṃ.

Pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūhi, avijjāya pabhedanaṃ. (1)
131. Pahānaṃ kāmaccchandānaṃ, (Udayāti Bhagavā)

Domanassāna cūbhayaṃ.

Thinassa ca panūdanaṃ, kukkuccānaṃ nivāraṇaṃ. (2)

132. Upekkhāsatisaṃsuddhaṃ, dhammatakkapurejāvaṃ.
Aññāvimokkhaṃ pabrūmi, avijjāya pabhedaṇaṃ. (3)
133. Kiṃsu saṃyojano loko, kiṃsu tassa vicāraṇaṃ.
Kissassa vippahānena, nibbānaṃ iti vuccati. (4)
134. Nandisaṃyojano loko, vitakkassa vicāraṇaṃ.
Taṇhāya vippahānena, nibbānaṃ iti vuccati. (5)
135. Kathaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati.
Bhagavantaṃ puttḥumāgama, taṃ suṇoma vaco tava. (6)
136. Ajjhataṇca bahiddhā ca, vedanaṃ nābhinandato.
Evaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhatīti. (7)

Udayamāṇavapucchā terasamā.

14. Posālamāṇavapucchā

137. Yo atītaṃ ādisati, (iccāyasmā Posālo,)
Anejo chinnaśaṃsayo.
Pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ. (1)
138. Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino.
Ajjhataṇca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.
Ñāṇaṃ Sakkā'nupucchāmi, kathaṃ neyyo tathāvidho. (2)
139. Viññāṇaṭṭhitiyo sabbā, (Posālāti Bhagavā,)
Abhijānaṃ Tathāgato.
Tiṭṭhantaṃ jānāti, vimuttaṃ tapparāyaṇaṃ. (3)
140. Ākiñcaññasambhavaṃ ña tvā, nandī saṃyojanaṃ iti.
Evametaraṃ abhiññāya, tato tattha vipassati.
Etaṃ¹ ñāṇaṃ tathaṃ tassa, brāhmaṇassa vusīmatoti. (4)

Posālamāṇavapucchā cuddasamā.

15. Mogharājamāṇavapucchā

141. Dvāhaṃ Sakkaṃ apucchissāṃ, (iccāyasmā Mogharājā,
Na me byākāsi Cakkhumā.
Yāvatatiyañca devīsi,
Byākarotīti me sutāṃ. (1)
142. Ayaṃ loko paro loko,
Brahmaloko sadevako.
Diṭṭhiṃ te nābhijānāti,
Gotamassa yasassino. (2)
143. Evaṃ abhikkantadassāvim, atthi pañhena āgamaṃ.
Kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passati. (3)
144. Suññato lokaṃ avekkhassu, Mogharāja sadā sato.
Attānudiṭṭhiṃ ūhacca, evaṃ maccutaro siyā.
Evaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passatīti. (4)

Mogharājamāṇavapucchā pannarasamā.

16. Piṅgiyamāṇavapucchā

145. Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo, (iccāyasmā Piṅgiyo,
Nettā na suddhā savanaṃ na phāsu.
Mā'haṃ nassaṃ momuho antarāva,
Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.
Jātijarāya idha vippahānaṃ. (1)
146. Disvāna rūpesu vihaññaṃāne, (Piṅgiyāti Bhagavā,
Ruppanti rūpesu janā pamattā.
Tasmā tuvaṃ Piṅgiya appamatto,
Jahassu rūpaṃ apunabbhavāya. (2)

147. Disā catasso vidisā catasso,
 Uddham adho dasa disā imāyo.
 Na tuyham adiṭṭham asutam amutam¹,
 Atho aviññātam kiñcana'matthi² loke.
 Ācikkha dhammam yamham vijaññam,
 Jātijarāya idha vippahānam. (3)

148. Taṇhāhipanne manuje pekkhamāno, (Piṅgiyāti Bhagavā,
 Santāpajāte jarasā parete,
 Tasmā tuvaṃ Piṅgiya appamatto.
 Jahassu taṇham apunabbhavāyāti. (4)

Piṅgiyamāṇavapucchā soḷasamā.

1. Asutam amutam vā (Sī), asutāmutam vā (Syā), asutam'mutam vā (I)

2. Kañci matthi (Syā), kiñci natthi (I), kiñcinamatthi (Ka)

Pārāyanatthutīgāthā

Idamavoca Bhagavā Magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye,
 paricārakasolaṣāṇaṃ¹ brāhmaṇānaṃ ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṃ²
 byākāsi. Ekamekassa cepi pañhassa atthamaññāya dhammamaññāya
 dhammānudhammaṃ paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṃ,
 pāraṅgamanīyā ime dhammāti, tasmā imassa dhammapariyāyassa
 pārāyananteva³ adhivacanaṃ.

149. Ajito Tissametteyyo, Puṇṇako atha Mettagū.
 Dhotako Upasīvo ca, Nando ca atha Hemako. (1)
150. Todeyyakappā dubhayo, Jatukaṇṇī ca Paṇḍito.
 Bhadrāvudho Udayo ca, Posālo cāpi brāhmaṇo.
 Mogharājā ca medhāvī, Piṅgiyo ca mahā-isi. (2)
151. Ete Buddhaṃ upāgacchuṃ, sampannacaraṇaṃ isiṃ.
 Pucchantā nipuṇe pañhe, Buddhasettṭhaṃ upāgamuṃ. (3)
152. Tesāṃ Buddho pabyākāsi, pañhe puṭṭho yathātathaṃ.
 Pañhānaṃ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe Muni. (4)
153. Te tositā Cakkhumatā, Buddhenādiccabandhunā.
 Brahmacariyamacarimsu, varapaññassa santike. (5)
154. Ekamekassa pañhassa, yathā Buddhena desitaṃ.
 Tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṃ apārato. (6)
155. Apārā pāraṃ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṃ.
 Maggo so pāraṃ gamanāya, tasmā pārāyanaṃ iti. (7)

Pārāyanānugītīgāthā

156. Pārāyanamanugāyissaṃ, (iccāyasmā Piṅgiyo,)
 Yathā'ddakkhi tathā'kkhāsi, vimalo Bhūrimedhaso.
 Nikkāmo nibbano⁴ nāgo, kissa hetu musā bhaṇe.(1)
157. Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino.
 Handāhaṃ kittayissāmi, giraṃ vaṇṇūpasañhitā. (2)

1. Paricārakasolaṣaṇaṃ (Syā, Ka)

3. Pārāyaṇantveva (Sī-Ṭṭha)

2. Pañhe (Sī, I)

4. Nibbuto (Syā)

158. Tamonudo Buddho Samantacakkhu,
Lokantagū sabbabhavātivatto.
Anāsavo sabbadukkhappahīno,
Saccavhayo brahme upāsito me. (3)
159. Dijo yathā kubbanakaṃ pahāya,
Bahupphalaṃ kānanamāvaseyya.
Evampahaṃ appadasse pahāya,
Mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapatto. (4)
160. Yeme pubbe viyākaṃsu,
Hurāṃ Gotamasāsanā. “Iccāsi iti bhavissati”,
Sabbāṃ taṃ itihītihaṃ, sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ. (5)
161. Eko tamanudāsino, jutimā so pabhaṅkaro.
Gotamo Bhūripaṇṇāṇo, Gotamo Bhūrimedhaso. (6)
162. Yo me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṃ.
Taṇhakkhayamanītikaṃ, yassa natthi upamā kvaci. (7)
163. Kiṃ nu tamhā vipavasasi, muhuttamapi Piṅgiya.
Gotamā Bhūripaṇṇāṇā, Gotamā Bhūrimedhasā. (8)
164. Yo te dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṃ.
Taṇhakkhayamanītikaṃ, yassa natthi upamā kvaci. (9)
165. Nāhaṃ tamhā vipavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa.
Gotamā Bhūripaṇṇāṇā, Gotamā Bhūrimedhasā. (10)
166. Yo me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṃ.
Taṇhakkhayamanītikaṃ, yassa natthi upamā kvaci. (11)
167. Passāmi naṃ manasā cakkhunāva,
Rattindivaṃ brāhmaṇa appamatto.
Namassamāno vivasemi rattiṃ,
Teneva maññāmi avippavāsāṃ. (12)

168. Saddhā ca pīti ca mano satī ca,
Nā'penti'me Gotamasāsanamhā.
Yaṃ yaṃ disaṃ vajati Bhūripaṇṇo,
Sa tena teneva natohamasmi. (13)
169. Jiṇṇassa me dubbalathāmakassa,
Teneva kāyo na paleti tattha.
Saṃkappayantāya¹ vajāmi niccaṃ,
Mano hi me brāhmaṇa tena yutto. (14)
170. Paṅke sayāno pariphandamāno,
Dīpā dīpaṃ upallaviṃ.
Athaddasāsiṃ Sambuddhaṃ, oghatiṇṇamanāsavaṃ. (15)
171. Yathā ahū Vakkali muttasaddho,
Bhadrāvudho Āḷavi Gotamo ca.
Evameva tvampi pamuñcassu saddhaṃ,
Gamiṣasi tvaṃ Piṅgiya maccudheyassa pāraṃ². (16)
172. Esa bhiyyo pasīdāmi, sutvāna Munino vaco.
Vivaṭṭacchado Sambuddho, akhilo paṭibhānavā. (17)
173. Adhideve abhiññāya, sabbaṃ vedi paroparaṃ.
Paṇhānantakaro Satthā, kaṅkhinaṃ paṭijānataṃ. (18)
174. Asaṃhīraṃ asaṃkappaṃ,
Yassa natthi upamā kvaci.
Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā,
Evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittanti³. (19)

Pārāyanānugītīgāthā niṭṭhitā.

1. Saṃkappayattāya (Sī)

2. Maccudheyapāraṃ (Sī)

3. Ajitamāṇavapucchāya paṭṭhāya yāvapārāyanānugītīgāthāpariyosānā Syā...potthake natthi.

Pārāyanavagga

1. Ajitamāṇavapucchāniddesa

1. Kenassu nivuto loko, (iccāyasmā Ajito,)

Kenassu nappakāsati.

Kissābhilepanam brūsi¹,

Kimsu tassa mahabbhayam.

Kenassu nivuto lokoti lokoti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayam loko paro loko brahmaloko devaloko. Ayam vuccati loko. Ayam loko kena āvuto nivuto ovuto² pihito paṭicchanno paṭikujjitoti kenassu nivuto loko.

Iccāyasmā Ajitoti iccāti padasandhi padasamsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam³ iccāti. **Āyasmāti** piyavacanam garuvacanam sagāravasappatissādhivacanametam āyasmāti. **Ajitoti** tassa brāhmaṇassa nāmam saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmam nāmakammam nāmadheyyam nirutti byañjanam abhilāpoti iccāyasmā Ajito.

Kenassu nappakāsati kena loko nappakāsati na bhāsati na tapati na virocati na ñāyati na paññāyatīti kenassu nappakāsati.

Kissābhilepanam brūsiti kim lokassa lepanam lagganam bandhanam upakkilesa. Kena loko litto samlitto upalitto kiliṭṭho samkiliṭṭho makkhito samsaṭṭho laggo laggito palibuddho brūsi ācikkhasi desesi paññapesi⁴ paṭṭhapesi vivarasi vibhajasi uttānīkarosi⁵ pakāsesīti kissābhilepanam brūsi.

1. Brūhi (Syā)

2. Ophuto (Syā)

3. Padānupubbatāmetam (bahūsu)

4. Paññāpesi (Ka)

5. Uttānim karosi (Ka)

Kiṃsu tassa mahabbhayanti kiṃ lokassa bhayaṃ mahabbhayaṃ
pīḷanaṃ ghaṭṭanaṃ upaddavo upasaggoti kiṃsu tassa mahabbhayaṃ. Tenāha
so brāhmaṇo—

Kenassu nivuto loko, (iccāyasmā Ajito.)

Kenassu nappakāsati.

Kissābhilepanaṃ brūsi,

Kiṃsu tassa mahabbhayanti.

2. Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)

Vevicchā pamādā nappakāsati.

Jappābhilepanaṃ brūmi,

Dukkha'massa mahabbhayaṃ.

Avijjāya nivuto lokoti avijjāti dukkhe aññāṇaṃ dukkhasamudaye
aññāṇaṃ dukkhanirodhe aññāṇaṃ dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya
aññāṇaṃ pubbante aññāṇaṃ aparante aññāṇaṃ pubbantāparante aññāṇaṃ
idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu aññāṇaṃ, yaṃ evarūpaṃ
aññāṇaṃ adassanaṃ anabhisamayo ananubodho asambodho appaṭivedho
asaṃgāhanā apariyogāhanā asamapekkhanā apaccavekkhanā¹
apaccavekkhanaṃkammaṃ dummejjhaṃ bālyaṃ asampajaññaṃ moho
pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo
avijjāpariyuṭṭhānaṃ avijjālaṅgī moho akusalamūlaṃ. Ayaṃ vuccati avijjā.

Lokoti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko
devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayaṃ loko paro loko
brahmaloko devaloko. Ayaṃ vuccati loko. Ayaṃ loko imāya avijjāya āvuto
nivuto ovuto pihito paṭicchanno paṭikujjitoti avijjāya nivuto loko.

Ajitāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti**
gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti Bhagavā, bhaggadosoti Bhagavā,

1. Apaccavekkhanā (Syā)

bhaggamohoti Bhagavā, bhaggamānoti Bhagavā, bhaggadiṭṭhīti Bhagavā, bhaggakāṇṭakoti Bhagavā, bhaggakilesoti Bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti Bhagavā, bhavānaṃ antakaroti Bhagavā, bhavitakāyo, bhāvitasiḷo, bhāvitacitto¹, bhāvitapaññoti Bhagavā, bhaji vā Bhagavā araññavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni² paṭisallānasārubbānīti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhiṣiḷassa adhicitṭassa adhipaññāyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ jhānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ arūpasamāpattinanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbasaṃpattinanti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ kaṣiṇasaṃpattinanti ānāpānassatisamādhissa asubhasaṃpattiyāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānaṃ catunnaṃ sammappadhānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti Bhagavā, bhāgī vā Bhagavā dasannaṃ Tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ Buddhadhammānanti Bhagavā. Bhagavāti netaṃ nāmaṃ mātaraṃ kataṃ, na pītaṃ kataṃ, na bhātaraṃ kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ, vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññaṃsa paṭilābhā sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Ajitāti Bhagavā.

Vevicchā pamādā nappakāsatīti vevicchaṃ vuccati pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṃ kulamacchariyaṃ lābhamacchariyaṃ, vaṇṇamacchariyaṃ dhammacchariyaṃ, yaṃ evarūpaṃ maccheraṃ maccharāyaṇā maccharāyitattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukaṇcukatā aggahitattaṃ cittassa, idaṃ vuccati macchariyaṃ. Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ, gāho vuccati macchariyaṃ. Pamādo vattabbo, kāyaduccarite vā vacīduccarite vā

1. Bhāvitakāyoti Bhagavā, bhāvitasīloti bhāvitacittoti (Syā)

2. Manussarāhaseyyakāni (Syā)

manoduccarite vā pañcasu kāmagaṇesu vā cittassa vosaggo¹
 vosaggānuppadānaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā
 asātaaccakiriyatā anattāṭṭhakiriyatā² oḷinavuttitā nikkhattacchandatā
 nikkhattadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṃ anadhiṭṭhānaṃ
 ananuyogo pamādo, yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṃ. Ayaṃ
 vuccati pamādo. . **Vevicchā pamādā nappakāsati** iminā ca macchariyena
 iminā ca pamādena loko nappakāsati na bhāsati na tapati na viroceti na
 ñāyati na paññāyati vevicchā pamādā nappakāsati.

Jappābhilepanaṃ brūmi jappā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo anunayo
 anurodho nandi³ nandirāgo cittassa sārāgo icchā mucchā ajjhosaṇaṃ gedho
 paligedho saṅgo paṅko eja māyā janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā
 visattikā suttāṃ visaṭṭā⁴ āyūhanī dutiyā paṇidhi bhavanetti vanaṃ vanatho
 santhavo⁵ sineho apekkhā paṭibandhu āsā āsisaṇā⁶ āsīsittatā rūpāsā
 saddāsā gandhāsā rasāsā phoṭṭhabbāsā lābhāsā dhanāsā puttāsā jīvītāsā jappā
 pajappā abhijappā jappanā jappitattaṃ loluppaṃ loluppāyaṇā
 loluppāyittattaṃ pucchāñjikatā sādhuṇāmyatā adhammarāgo visamalobho
 nikanti nikāmaṇā patthanā pihanā sampatthanā kāmataṇhā bhavataṇhā
 vibhavataṇhā rūpataṇhā arūpataṇhā nirodhataṇhā rūpataṇhā saddataṇhā
 gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā ogho yogo gantho
 upādānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ chadanaṃ bandhanaṃ upakkilesa anusayo
 pariyaṭṭhānaṃ latā vevicchaṃ dukkhamūlaṃ dukkhanidānaṃ
 dukkhappabhavo mārappāso mārabaḷisaṃ mārāmisāṃ māravisayo
 māranivāso māragocaro mārabandhanaṃ taṇhānadī taṇhājālaṃ
 taṇhāgaddulaṃ taṇhāsamuddo abhijjhā lobho akusalamūlaṃ, ayaṃ vuccati
 jappā. Lokassa lepanaṃ lagganaṃ bandhanaṃ upakkilesa imāya jappāya
 loko litto saṃlitto upalitto kilittā saṃkilittā makkhito saṃsaṭṭho laggo
 laggito palibuddhoti brūmi ācikkhāmi desemi paññāpemi paṭṭhapemi
 vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti jappābhilepanaṃ brūmi.

1. Vossaggo (bahūsu)

3. Nandi (Syā)

5. Sandhavo (Ka) Abhi 2. 376 piṭṭhe.

2. Anattāṭṭhakiriyatā (Ka) Abhi 2. 363 piṭṭhe.

4. Suttaṃ visaṭṭā (Syā)

6. Āsimsanā (Syā)

Dukkha'massa mahabbhayanti dukkhanti jātidukkhaṃ jarādukkhaṃ
 byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparidevadukkha-
 domanassupāyāsadukkhaṃ nerayikaṃ dukkhaṃ tiracchānayanikaṃ
 dukkhaṃ pettivisayikaṃ dukkhaṃ mānusikaṃ dukkhaṃ
 gabbhokkantimūlakaṃ dukkhaṃ gabbhaṭṭhitimūlakaṃ¹ dukkhaṃ
 gabbhavuṭṭhānamūlakaṃ dukkhaṃ jātassūpanibandhakaṃ dukkhaṃ jātassa
 parādheyyakaṃ dukkhaṃ attūpakkamadukkhaṃ parūpakkamadukkhaṃ
 saṅkhāradukkhaṃ vipariṇāmadukkhaṃ, cakkhurogo sotarogo ghānarogo
 jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso
 pināso ḍāho² jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṃ
 gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā³ vitacchikā
 lohitaṭṭhitamūlakaṃ⁴ madhumeho amsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā
 semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā
 utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā
 kammavipākajā ābādhā sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo
 ḍaṃsamakasavātātāpasarīsapasamphassaṃ dukkhaṃ mātumaraṇaṃ
 dukkhaṃ pitumaraṇaṃ dukkhaṃ bhātumaraṇaṃ dukkhaṃ bhaginimaraṇaṃ
 dukkhaṃ puttamaraṇaṃ dukkhaṃ dhītumaraṇaṃ dukkhaṃ nātibyasaṇaṃ
 dukkhaṃ rogabyasaṇaṃ dukkhaṃ bhogabyasaṇaṃ dukkhaṃ sīlabyaṇaṃ
 dukkhaṃ diṭṭhibyaṇaṃ dukkhaṃ yesaṃ dhammānaṃ ādito
 samudāgamaṇaṃ paññāyati. Atthaṅgamato nirodho paññāyati.
 Kammasannissito vipāko, vipākasannissitaṃ kammaṃ, nāmasannissitaṃ
 rūpaṃ rūpasannissitaṃ nāmaṃ, jātiyā anugataṃ jarāya anusaṭaṃ byādhinā
 abhibhūtaṃ maraṇena abbhāhataṃ dukkhe patiṭṭhitaṃ atāṇaṃ aleṇaṃ
 asaraṇaṃ asaraṇībhūtaṃ. Idaṃ vuccati dukkhaṃ, idaṃ dukkhaṃ lokassa
 bhayaṃ mahābhayaṃ piḷanaṃ ghaṭṭanaṃ upaddavo upasaggoti
 dukkhamassa mahabbhayaṃ. Tenāha Bhagavā—

Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)

Vevicchā pamādā nappakāsati.

Jappābhilepanaṃ brūmi, dukkha'massa mahabbhayanti.

1. Gabbheṭṭhitimūlakaṃ (Syā, Ka)

3. Rakkhasā (Ka)

2. Ḍaho (Syā)

4. Lohitaṃ pittaṃ (bahūsu)

3. Savanti sabbadhi sotā, (iccāyasmā Ajito,)

Sotānaṃ kiṃ nivāraṇaṃ.

Sotānaṃ saṃvaram brūhi, kena sotā pidhīyare¹.

Savanti sabbadhi sotāti sotāti taṇhāsoto diṭṭhisoto kilesasoto duccharitasoto avijjāsoto. **Sabbadhīti** sabbesu āyatanesu. **Savantīti** savanti āsavanti sandanti pavattanti. Cakkhuto rūpe savanti āsavanti sandanti pavattanti. Sotato sadde savanti. Ghānato gandhe savanti. Jivhāto rase savanti. Kāyato phoṭṭhabbe savanti. Manato dhamme savanti āsavanti sandanti pavattanti. Cakkhuto rūpatañhā savanti āsavanti sandanti pavattanti. Sotato saddatañhā savanti āsavanti sandanti pavattanti. Ghānato gandhatañhā savanti. Jivhāto rasatañhā savanti. Kāyato phoṭṭhabbatañhā savanti. Manato dhammatañhā savanti āsavanti sandanti pavattantīti savanti sabbadhi sotā.

Iccāyasmā Ajitoti iccāti padasandhi -pa- padānupubbatāpetam iccāti -pa- iccāyasmā Ajito.

Sotānaṃ kiṃ nivāraṇanti sotānaṃ kiṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ saṃvaraṇaṃ rakkhanaṃ gopanaṃ sotānaṃ kiṃ nivāraṇaṃ.

Sotānaṃ saṃvaram brūhīti sotānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ saṃvaraṇaṃ rakkhanaṃ gopanaṃ brūhi ācikkha deschi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti sotānaṃ saṃvaram brūhi.

Kena sotā pidhīyareti kena sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattantīti kena sotā pidhīyare. Tenāha so brāhmaṇo—

Savanti sabbadhi sotā, (iccāyasmā Ajito,)

Sotānaṃ kiṃ nivāraṇaṃ.

Sotānaṃ saṃvaram brūhi, kena sotā pidhīyare.

1. Pithiyyare (Syā), pithīyare (Sī-Ṭṭha)

4. Yāni sotāni lokasmim, (Ajitāti Bhagavā,)

Sati tesam nivāraṇam.

Sotānam samvaram brūmi, paññāyete pidhīyare.

Yāni sotāni lokasminti yāni etāni sotāni mayā kittitāni pakittitāni ācikkhitāni desitāni paññapitāni paṭṭhapitāni vivaritāni vibhajitāni¹ uttānīkatāni pakāsītāni. Seyyathidaṃ², taṇhāsoto diṭṭhisoto kilesasoto duccharitasoto avijjāsoto. **Lokasminti** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi yāni sotāni lokasmim. **Ajitāti Bhagavā** taṃ brāhmaṇam nāmena ālapati.

Sati tesam nivāraṇanti satīti yā sati anussati paṭissati sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asammussanatā, sati satindriyam satibalam sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo. Ayam vuccati sati. **Nivāraṇanti** āvaraṇam nīvaraṇam samvaraṇam rakkhanam gopananti sati tesam nivāraṇam.

Sotānam samvaram brūmiti sotānam āvaraṇam nīvaraṇam samvaraṇam rakkhanam gopanam brūmi ācikkhāmi -pa- uttānīkaromi pakāsemīti sotānam samvaram brūmi.

Paññāyete pidhīyareti paññāti yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Paññāyete pidhīyareti paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Sabbe saṅkhārā anattā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti

1. Vibhattāni (Ka)

2. Seyyathidaṃ (Syā)

pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti.
 “Saṅkhārapaccayā viññāṇan”ti. “Viññāṇapaccayā nāmarūpan”ti.
 “Nāmarūpapaccayā saḷāyatanan”ti. “Saḷāyatanapaccayā phasso”ti.
 “Phassapaccayā vedanā”ti. “Vedanāpaccayā taṇhā”ti. “Taṇhāpaccayā
 upādānan”ti. “Upādānapaccayā bhavo”ti. “Bhavapaccayā jāti”ti.
 “Jātipaccayā jarāmaraṇan”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti
 pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Avijjānirodhā
 saṅkhāranirodho”ti. “Saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho”ti. “Viññāṇanirodhā
 nāmarūpanirodho”ti. “Nāmarūpanirodhā saḷāyatananirodho”ti
 “saḷāyatananirodhā phassanirodho”ti. “Phassanirodhā vedanānirodho”ti.
 “Vedanānirodhā taṇhānirodho”ti. “Taṇhānirodhā upādānanirodho”ti.
 “Upādānanirodhā bhavanirodho”ti. “Bhavanirodhā jātinirodho”ti.
 “Jātinirodhā jarāmaraṇanirodho”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti
 pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Idaṁ
 dukkhan”ti. “Ayaṁ dukkhasamudayo”ti. “Ayaṁ dukkhanirodho”ti. “Ayaṁ
 dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti
 pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Ime dhammā
 āsavā”ti. “Ayaṁ āsavasamudayo”ti. “Ayaṁ āsavanirodho”ti. “Ayaṁ
 āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti
 pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Ime dhammā
 abhiññeyyā”ti. “Ime dhammā pariññeyyā”ti. “Ime dhammā pahātabbā”ti.
 “Ime dhammā bhāvetabbā”ti. “Ime dhammā sacchikātabbā”ti jānato passato
 paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti
 nappavattanti. Channaṁ phassāyatanānaṁ samudayaṇca atthaṅgamaṇca
 assādaṇca ādīnavaṇca nissaraṇaṇca jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti
 pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. Pañcannaṁ
 upādānakkhandhānaṁ samudayaṇca atthaṅgamaṇca assādaṇca ādīnavaṇca
 nissaraṇaṇca jānato passato. Catunnaṁ mahābhūtānaṁ samudayaṇca
 atthaṅgamaṇca assādaṇca ādīnavaṇca nissaraṇaṇca jānato passato. “Yaṁ
 kiñci samudayadhammaṁ, sabbaṁ taṁ nirodhadhammaṁ”ti jānato passato
 paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na

āsavanti na sandanti nappavattantīti paññāyete pidhīyare. Tenāha Bhagavā—

Yāni sotāni lokasmiṃ, (Ajitāti Bhagavā,)

Sati tesam nivāraṇam.

Sotānam samvaram brūmi, paññāyete pidhīyareti.

5. Paññā ceva sati cāpi, (iccāyasmā Ajito,)

Nāmarūpañca mārīsa.

Etaṃ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṃ uparujjhati.

Paññā ceva sati cāpīti paññāti yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccam kosallam nepuññam vebhabyā cintā upaparikkhā bhūri¹ medhā pariñāyikā vipassanā sampajaññam patodo paññā paññindriyam paññābalaṃ paññāsattam paññāpāsādo paññā-āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanam amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi, **satīti** yā sati anussati -pa- sammāsati paññā ceva saticāpi, iccāyasmā Ajito.

Nāmarūpañca mārīsāti nāmanti cattāro arūpino khandhā. **Rūpanti** cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānam upādāyarūpam. **Mārīsāti** piyavacanam garuvacanam sagāravasappatissādhivacanametam mārīsāti nāmarūpañca mārīsa.

Etaṃ me puṭṭho pabrūhīti etaṃ meti yaṃ pucchāmi yaṃ yācāmi yaṃ ajjhesāmi yaṃ pasādemī. **Puṭṭhoti** pucchito yācito ajjhesito pasādito. **Pabrūhīti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi² uttānīkarohi pakāschīti etaṃ me puṭṭho pabrūhi.

Katthetaṃ uparujjhatīti katthetaṃ nirujjhati vūpasammati attham gacchati paṭippassambhatīti katthetaṃ uparujjhati. Tenāha so brāhmaṇo—

1. Bhūri (Ka)

2. Vivarehi vibhajehi (Ka)

Paññā ceva sati cāpi, (iccāyasmā Ajito,)
 Nāmarūpañca mārisa.
 Etaṃ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṃ uparujjhatīti.

6. Yametaṃ pañhaṃ apucchi, Ajita taṃ vadāmi te.
Yattha nāmañca rūpañca, asesam uparujjhati.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhati.

Yametaṃ pañhaṃ apucchīti yametaṃ paññañca satīñca nāmarūpañca.
Apucchīti apucchasi yācasi ajjhesasi¹ pasādesīti yametaṃ pañhaṃ apucchi.

Ajita taṃ vadāmi teti Ajitāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati.
Tanti paññañca satīñca nāmarūpañca. **Vadāmīti** vadāmi ācikkhāmi desemi
 paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti Ajita
 taṃ vadāmi te.

Yattha nāmañca rūpañca, asesam uparujjhatīti nāmaṃti cattāro arūpino
 khandhā. **Rūpaṃti** cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ
 upādāyarūpaṃ. **Asesaṃti** sabbeṇa sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesam nissesam
 pariyādiyanavacanametaṃ² asesanti. **Uparujjhatīti** nirujjhati vūpasammanti
 atthaṃ gacchati paṭippassambhatīti yattha nāmañca rūpañca, asesam
 uparujjhati.

Viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhatīti sotāpattimaggañāṇena
 abhisankhāraviññāṇassa nirodhena satta bhava ṭhapetvā anamatagge saṃsāre
 ye upajjeyyūṃ nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṃ
 gacchanti paṭippassambhanti. Sakadāgāmimaggañāṇena
 abhisankhāraviññāṇassa nirodhena dve bhava ṭhapetvā pañcasu bhavesu ye
 upajjeyyūṃ nāmañca rūpañca. Etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṃ
 gacchanti paṭippassambhanti. Anāgāmimaggañāṇena
 abhisankhāraviññāṇassa nirodhena ekaṃ bhavaṃ ṭhapetvā rūpadhātuyā vā
 arūpadhātuyā vā ye upajjeyyūṃ nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti
 vūpasammanti atthaṃ gacchanti paṭippassambhanti. Arahattamaggañāṇena
 abhisankhāraviññāṇassa nirodhena ye upajjeyyūṃ nāmañca rūpañca,
 etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṃ gacchanti

1. Ajjhesi (Ka)

2. Pariyādayavacanametaṃ (Syā, Ka)

paṭippassambhanti. Arahato anupādisesāya nibbānadhātuyā
 parinibbāyantassa carimaviññāṇassa nirodhena paññā ca sati ca nāmañca
 rūpañca, etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṃ gacchanti
 paṭippassambhantīti viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhati. Tenāha
 Bhagavā—

Yametaṃ pañhaṃ apucchi, Ajita taṃ vadāmi te.

Yattha nāmañca rūpañca, asesam uparujjhati.

Viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhatīti.

7. Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā¹ puthū idha.

Tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisa.

Ye ca saṅkhātadhammāseti saṅkhātadhammā vuccanti arahanto
 khīṇāsavā, kiṃ kāraṇā saṅkhātadhammā vuccanti arahanto khīṇāsavā. Te
 saṅkhātadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūṭadhammā
 vibhāvitadhammā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti saṅkhātadhammā ñātadhammā
 tulitadhammā tīritadhammā vibhūṭadhammā vibhāvitadhammā. “Sabbe
 saṅkhārā dukkhā”ti saṅkhātadhammā -pa-. “Sabbe dhammā anattā”ti
 saṅkhātadhammā. “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti saṅkhātadhammā -pa-. “Yaṃ
 kiñci samudayadhammaṃ, sabbam taṃ nirodhadhamman”ti
 saṅkhātadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūṭadhammā
 vibhāvitadhammā. Atha vā tesaṃ khandhā saṅkhātā dhātuyo saṅkhātā
 āyatanāni saṅkhātā gatiyo saṅkhātā upapattiyo saṅkhātā paṭisandhi saṅkhātā
 bhavā saṅkhātā saṃsārā saṅkhātā vaṭṭā saṅkhātā. Atha vā te
 khandhāpariyante ṭhitā dhātupariyante ṭhitā āyatanāpariyante ṭhitā
 gatipariyante ṭhitā upapattipariyante ṭhitā paṭisandhipariyante ṭhitā
 bhavāpariyante ṭhitā saṃsārapariyante ṭhitā vaṭṭāpariyante ṭhitā antime
 bhavē ṭhitā antime samussaye ṭhitā antimadehadharā arahanto.

Tesaṃ cāyaṃ² pacchimako, carimoyaṃ samussayo.

Jātimaraṇasaṃsāro, natthi nesaṃ punabbhavoti.

Taṃkāraṇā saṅkhātadhammā vuccanti arahanto khīṇāsavāti. **Ye ca
 saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idhāti sekhāti** kiṃ kāraṇā

1. Sekkhā (Syā, Ka)

2. Yāyaṃ (Ka)

vuccanti sekhā, sikkhantīti sekhā, kiñca sikkhanti, adhisīlampi sikkhanti. Adhicittampi sikkhanti. Adhipaññampi sikkhanti. Katamā adhisīlasikkhā. Idha bhikkhu sīlavā hoti pātimokkhasamvarasamvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu khuddako sīlakkhandho mahanto sīlakkhandho sīlam patitṭhā ādi caraṇam saṁyamo saṁvaro mukham pamukham kusalānam dhammānam samāpattiyā. Ayaṁ adhisīlasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā. Idha bhikkhu vivicceva kāmehi -pa- paṭhamam jhānam. Dutiyam jhānam. Tatiyam jhānam. Catuttham jhānam upasampajja viharati. Ayaṁ adhicittasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā. Idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammā dukkhakkhayagāminiyā. So “idaṁ dukkhan”ti yathābhūtam pajānāti. “Ayaṁ dukkhasamudayo”ti. “Ayaṁ dukkhanirodho”ti. “Ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtam pajānāti. “Ime āsavā”ti. “Ayaṁ āsavaśamudayo”ti. “Ayaṁ āsavanirodho”ti. “Ayaṁ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtam pajānāti. Ayaṁ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjantā sikkhanti. Jānantā sikkhanti. Passantā sikkhanti. Cittam adhiṭṭhahantā sikkhanti. Saddhāya adhimuccantā sikkhanti. Viriyam¹ paggaṇhantā sikkhanti. Satiṁ upaṭṭhapentā sikkhanti. Cittam samādahantā sikkhanti. Paññāya pajānantā sikkhanti. Abhiññeyyam abhijānantā sikkhanti. Pariññeyyam parijānantā sikkhanti. Pahātabbam pajahantā sikkhanti. Bhāvetabbam bhāventā sikkhanti. Sacchikātabbam sacchikarontā sikkhanti ācaranti samācaranti samādāya vattanti. Tamkāraṇā vuccanti sekhā. **Puthūti** bahukā. Ete sekhā sotāpannā ca paṭipannā ca sakadāgāmino ca paṭipannā ca anāgāmino ca paṭipannā ca arahanto ca paṭipannā ca. **Idhāti** imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmim ādāye imasmim dhamme imasmim vinaye imasmim dhammavinaye imasmim pāvacane imasmim brahmacariye imasmim Satthusāsane imasmim attabhāve imasmim manussaloketi ye ca sekhā puthū idha.

1. Viriyam (Syā)

Tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisāti tvampi nipako paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī medhāvī. Tesaṃ saṅkhātadhammānaṃca sekkhānaṃca iriyaṃ cariyaṃ vutti pavatti ācaram gocaram vihāram paṭipadam. **Puṭṭhoti** pucchito yācito ajjhesito pasādito. **Pabrūhīti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Mārisāti** piyavacanam garuvacanam sagāravasappatissādhivacanametam mārisāti tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisa. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha.

Tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisāti.

8. Kāmesu nābhigijjheyya, manasā'nāvilo siyā.

Kusalo sabbadhammānaṃ, sato bhikkhu paribbaje.

Kāmesu nābhigijjheyāti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca, katame vatthukāmā. Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā¹ dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo² raṭṭhaṇca janapado ca koso ca koṭṭhāgāraṇca, yaṃ kiñci rajanīyavatthu vatthukāmā. Api ca atītā kāmā anāgatā kāmā paccuppannā kāmā, ajjhata kāmā bahiddhā kāmā ajjhatabahiddhā kāmā, hīnā kāmā majjhimā kāmā paṇītā kāmā, āpāyikā kāmā mānūsikā kāmā dibbā kāmā, paccupaṭṭhitā kāmā, nimmitā kāmā paranimmitā kāmā, pariggahitā kāmā apariggahitā kāmā mamāyitā kāmā amamāyitā kāmā, sabbepi kāmāvacarā dhammā, sabbepi rūpāvacarā dhammā, sabbepi arūpāvacarā dhammā, taṇhāvatthukā taṇhārammaṇā, kāmanīyaṭṭhena rajanīyaṭṭhena madanīyaṭṭhena ramanīyaṭṭhena³ kāmā. Ime vuccanti vatthukāmā.

Katame kilesakāmā. Chando kāmo rāgo kāmo chandarāgo kāmo saṅkappo kāmo rāgo kāmo saṅkapparāgo kāmo. Yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā

1. Pāvuraṇā (Syā) 2. Rājadhāniyo (Ka) 3. Natthi Syā-potthamke, Khu 7. 2 piṭṭhepi.

kāmasineho kāmapipāsā kāmapariḷāho kāmagedho kāmamucchā
kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ
kāmacchandaniṃvaraṇaṃ.

Addasaṃ kāma te mūlaṃ, saṅkappā kāma jāyasi.

Na taṃ saṅkappayissāmi, evaṃ kāma na hehisīti.

Ime vuccanti kilesakāmā. **Gedho** vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa-abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. **Kāmesu nābhigijjheyāti** kilesakāmena vatthukāmesu nābhigijjheyā na paligijjheyā na palibundheyā¹ agiddho assa agadhito amucchito anajjhāpanno² vītagedho vigatagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho vītārāgo vigatarāgo cattārāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā vihareyyāti kāmesu nābhigijjheyā.

Manasā'nāvilo siyāti manoti yaṃ cittaṃ mano mānaṃ hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāyatanāṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. Kāyaduccaritena cittaṃ āvilaṃ hoti luḷitaṃ eritaṃ ghaṭṭitaṃ calitaṃ bhantaṃ avūpasantaṃ. Vacīduccaritena. Manoduccaritena. Rāgena. Dosena. Mohena. Kodhena. Upanāhena. Makkhena. Paḷāsenā. Issāya. Macchariyena. Māyāya. Sāṭheyena. Thambhena. Sārambhena. Mānena. Atimānena. Madena. Pamādena. Sabbakilesehi. Sabbaduccaritehi. Sabbadāhehi. Sabbapariḷāhehi. Sabbasantāpehi. Sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṃ āvilaṃ hoti luḷitaṃ eritaṃ ghaṭṭitaṃ calitaṃ bhantaṃ avūpasantaṃ. **Manasā'nāvilo siyāti** cittaṃ anāvilo siyā aluḷito anerito aghaṭṭito acalito abhanto vūpasanto āvilakare kilese jaheyā pajaheyā vinodeyya byantīkareyya³ anabhāvaṃ gameyya, āvilakarehi kilesehi ca ārato⁴ virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti manassā'nāvilo siyā.

1. Palibujjheyā (Syā)

2. Anajjhapanno (Syā)

3. Byantiṃ kareyya (Ka)

4. Ārato assa (Ka) Khu 7. 54 piṭṭhe passa.

Kusalo sabbadhammānanti “sabbe saṅkhārā aniccā”ti kusalo sabbadhammānaṃ, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti kusalo sabbadhammānaṃ, “sabbe dhammā anattā”ti kusalo sabbadhammānaṃ -pa- “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti kusalo sabbadhammānaṃ. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti kusalo sabbadhammānaṃ. Evampi kusalo sabbadhammānaṃ.

Atha vā aniccato kusalo sabbadhammānaṃ. Dukkhatto. Rogato. Gaṇḍato. Sallato. Aghato. Ābādhato. Parato. Palokato. Ītito. Upaddavato. Bhayato. Upasaggato. Calato. Pabhaṅguto. Addhuvato¹. Atāṇato. Aleṇato. Asaraṇato. Asaraṇibhūto. Rittato. Tucchato. Suññato. Anattato. Ādīnavato. Vipariṇāmadhammato. Asārakato. Aghamūlato. Vadhakato. Vibhavato. Sāsavato. Saṅkhatato. Mārāmisato. Jātidhammato. Jarādhammato. Byādhidhammato. Maraṇadhammato. Sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammato. Saṃkilesikadhammato. Samudayato. Atthaṅgamato. Assādato. Ādīnavato. Nissaraṇato kusalo sabbadhammānaṃ. Evampi kusalo sabbadhammānaṃ.

Atha vā khandhakusalo dhātukusalo āyatanakusalo paṭiccasamuppādakusalo satipaṭṭhānakusalo sammappadhānakusalo iddhipādakusalo indriyakusalo balakusalo bojjhaṅgakusalo maggakusalo phalakusalo nibbānakusalo. Evampi kusalo sabbadhammānaṃ.

Atha vā **sabbadhammā** vuccanti dvādasāyatanāni. Cakkhu ceva² rūpā ca, sotaṇca saddā ca, ghāṇaṇca gandhā ca, jivhā ca rasā ca, kāyo ca phoṭṭhabbā ca, mano ca dhammā ca. Yato ca ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṃkato³ āyatim anuppādadhammo, ettāvatāpi kusalo sabbadhammānanti kusalo sabbadhammānaṃ.

Sato bhikkhu paribbajeti satoti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu

1. Adhuvato (Ka) Khu 7. 40 piṭṭhepi.

2. Cakkhuñceva (Ka)

3. Anabhāvaṅgato (Syā)

vedanānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhavento sato, citte
cittānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato, dhammesu
dhammānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato.

Apārehipi catūhi kāraṇehi sato, asatiparivajjanāya sato, satikaraṇīyaṇaṃ
dhammānaṃ katattā sato, satiparibandhānaṃ¹ dhammānaṃ hatattā sato,
satinimittānaṃ dhammānaṃ asammutṭhattā² sato.

Apārehipi catūhi kāraṇehi sato, satiyā samannāgatattā sato, satiyā
vasitattā sato, satiyā pāguṇṇena samannāgatattā sato, satiyā
apaccorohaṇatāya sato.

Apārehipi catūhi kāraṇehi sato, satiyā samannāgatattā sato, santattā
sato, samitattā sato, santadhammasamannāgatattā sato. Buddhānussatiyā
sato. Dhammānussatiyā sato. Saṃghānussatiyā sato. Sīlānussatiyā sato.
Cāgānussatiyā sato. Devatānussatiyā sato. Ānāpānassatiyā sato.
Maraṇassatiyā sato. Kāyagatāsatiyā sato. Upasamānussatiyā sato. Yā sati
anussati -pa- sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo. Ayaṃ vuccati
sati. Imāya satiyā upeto hoti samupeto upāgato samupāgato upapanno
samupapanno³ samannāgato, so vuccati sato. . **Bhikkhūti** sattannaṃ
dhammānaṃ bhinnattā bhikkhu. Sakkāyadiṭṭhi bhinnā hoti. Vicikicchā
bhinnā hoti. Sīlabbataparāmāso bhinno hoti. Rāgo bhinno hoti. Doso bhinno
hoti. Moho bhinno hoti. Māno bhinno hoti. Bhinnā honti pāpakā akusalā
dhammā saṃkilesikā ponobhavikā⁴ sadarā dukkhavipākā āyatim
jātijarāmarāṇiyā.

Pajjena katena⁵ attanā, (Sabhiyāti Bhagavā,)

Parinibbānagato vitiṇṇakaṅkho.

Vibhavañca bhavañca vippahāya,

Vusitavā khīṇapunabbhavo sa bhikkhūti.

1. Satipaṭipakkhānaṃ (Syā) Khu 7. 7 piṭṭhe.

3. Sampanno (Ka)

5. Pajjotakatena (Ka) Khu 1. 357 piṭṭhe.

2. Appamuṭṭhattā (Syā)

4. Ponobbhavikā (Syā, Ka)

Sato bhikkhu paribbajeti sato bhikkhu paribbaje, sato gaccheyya. Sato tiṭṭheyya. Sato nisīdeyya. Sato seyyaṃ kappeyya. Sato abhikkameyya. Sato paṭikkameyya. Sato ālokeyya. Sato vilokeyya. Sato samīṇjeyya. Sato pasāreyya. Sato saṅghāṭipattacīvaraṃ dhāreyya. Sato careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yaṭeyya yāpeyyāti sato bhikkhu paribbaje. Tenāha Bhagavā—

Kāmesu nābhigijjheyya, manasā'nāvilo siyā.

Kusalo sabbadhammānaṃ, sato bhikkhu paribbajeti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṃ ekacchandā ekapayogā ekādhippāyā ekavāsanavāsītā. Tesāṃ anekapāṇasahassānaṃ virajāṃ vītamalaṃ dhammacakkuṃ udapādi “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti. Tassa brāhmaṇassa anupādāya āsavehi cittaṃ vimucci. Saha arahattappattā ajīnajaṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā, bhaṇḍukāsāyavatthavasano saṅghāṭipattacīvaradharo anvatthapaṭipattiya pañjaliko Bhagavantaṃ namassamāno nisinno hoti “satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti.

Ajitamāṇavapucchāniddeho paṭhamo.

2. Tissametteyyamāṇavapucchāniddeho

9. Kodha santusito loke, (iccāyasmā Tissametteyyo,)

Kassa no santi iñjitā.

Ko ubhantamabhiññāya,

Majjhe mantā na lippati.

Kaṃ brūsi mahāpurisoti,

Ko idha sibbinimaccagā.

(1)

Kodha santusito loketi ko loke tuṭṭho santutuṭṭho attamano paripuṇṇasaṅkappoti kodha santusito loke.

Iccāyasmā Tissametteyyoti iccāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam iccāti. **Āyasmāti** piyacaṇaṃ garuvacaṇaṃ sagāravasappatissādhivacaṇametam āyasmāti. **Tissoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ saṅkhā samañña paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpo. **Metteyyoti** tassa brāhmaṇassa gottam saṅkhā samañña paññatti vohāroti iccāyasmā Tissametteyyo.

Kassa no santi iñjitāti taṇhiñjitaṃ diṭṭhiñjitaṃ māniñjitaṃ kilesiñjitaṃ kāmiñjitaṃ. Kassime iñjitā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti kassa no santi iñjitā.

Ko ubhantamabhiññāyāti ko ubho ante abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti ko ubhantamabhiññāya.

Majjhe mantā na lippatīti majjhe mantāya na lippati, alitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti majjhe mantā na lippati.

Kaṃ brūsi mahāpurisoti mahāpuriso aggapuriso seṭṭhapuriso viṣeṭṭhapuriso pāmokkhapuriso uttamapuriso padhānapuriso pavarapurisoti kaṃ brūsi kaṃ kathesi kaṃ maññasi kaṃ bhaṇasi kaṃ passasi kaṃ voharasīti kaṃ brūsi mahāpurisoti.

Ko idha sibbinimaccagāti ko idha sibbinim taṇhaṃ ajjhagā upaccagā atikkanto samatikkanto vītivattoti ko idha sibbinimaccagā. Tenāha so brāhmaṇo—

Kodha santusito loke, (iccāyasmā Tissametteyyo,)

Kassa no santi iñjitā.

Ko ubhantamabhiññāya,

Majjhe mantā na lippati.

Kaṃ brūsi mahāpurisoti,

Ko idha sibbinimaccagāti.

10. Kāmesu brahmacariyavā, (Metteyyāti Bhagavā,)

Vītataṇho sadā sato.

Saṅkhāya nibbuto bhikkhu,

Tassa no santi iñjitā.

(2)

Kāmesu brahmacariyavāti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Brahmacariyaṃ** vuccati asaddhammasamāpattiyā ārati virati paṭivirati veramaṇī akiriyā akaraṇaṃ anajjhāpatti velā-anatikkamo. Api ca nippariyāyena brahmacariyaṃ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṃ, sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. Yo iminā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato. So vuccati brahmacariyavā, yathā ca dhanena dhanavāti vuccati. Bhogena bhogavāti vuccati. Yasena yasavāti vuccati. Sippena sippavāti vuccati. Sīlena sīlavāti vuccati. Vīriyena vīriyavāti vuccati. Paññāya paññavāti vuccati. Vijjāya vijjavāti vuccati. Evameva yo iminā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato. So vuccati brahmacariyavāti kāmesu brahmacariyavā.

Metteyyāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ gottena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Metteyyāti Bhagavā.

Vītataṇho sadā satoti taṇhāti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā, yassesā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. So vuccati vītataṇho cattataṇho vantataṇho muttataṇho pahīnataṇho paṭinissatṭhataṇho vītarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissatṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharati. **Sadāti** sadā sabbadā sabbakālaṃ niccakālaṃ dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ abbokiṇṇaṃ

poṅkhānupoṅkham¹ udakūmikajātaṃ avīci santati sahitaṃ² phassitaṃ³
 purebhattaṃ pacchābhattaṃ purimayāmaṃ majjhimayāmaṃ
 pacchimayāmaṃ kāḷe juṇhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe
 majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato,
 kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu
 vedanānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, citte
 cittānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, dhammesu
 dhammānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa-. So vuccati satoti
 vītataṇho sadā sato.

Saṅkhāya nibbuto bhikkhūti saṅkhā vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānaṇā
 vicayo pavicayo -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Saṅkhāyāti**
 saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe
 saṅkhārā aniccā”ti saṅkhāya jānitvā tu layitvā tīrayitvā vibhāvayitvā
 vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti -pa-
 “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ
 nirodhadhammaṃ”ti saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā
 vibhūtaṃ katvā.

Atha vā aniccato saṅkhāya jānitvā. Dukkhatō. Rogato. Gaṇḍato. Sallato
 -pa-. Nissaraṇato saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ
 katvā. **Nibbutoti** rāgassa nibbāpitattā nibbuto. Dosassa nibbāpitattā nibbuto.
 Mohassa nibbāpitattā nibbuto. Kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa.
 Paḷāsassa. Issāya. Macchariyassa. Māyāya. Sāṭṭheyyassa. Thambhassa.
 Sārambhassa. Mānassa. Atimānassa. Madassa. Pamādassa. Sabbakilesānaṃ.
 Sabbaduccaritānaṃ. Sabbadarathānaṃ. Sabbapariḷāhānaṃ.
 Sabbasantāpānaṃ. Sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ nibbāpitattā nibbuto.
Bhikkhūti sattannaṃ dhammānaṃ bhinnattā bhikkhu -pa- vusitavā
 khīṇapunabbhavo sa bhikkhūti saṅkhāya nibbuto bhikkhu.

Tassa no santi iñjitāti tassāti arahato khīṇāsavassa. **Iñjitāti** taṇhiñjitaṃ
 diṭṭhiñjitaṃ māniñjitaṃ kilesiñjitaṃ kāmiñjitaṃ. Tassime

1. Pokhānupokham (Syā)

2. Avīci samaṅgisahitaṃ (Syā) Khu 7. 14 piṭṭhepi.

3. Phusitaṃ (Syā)

iñjitā natthi na santi na saṁvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinṇā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti tassa no santi iñjitā. Tenāha Bhagavā—

Kāmesu brahmacariyavā, (Metteyyāti Bhagavā,)

Vītataṇho sadā sato.

Saṅkhāya nibbuto bhikkhu,

Tassa no santi iñjitāti.

11. So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.

Taṁ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagā. (3)

So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippatīti antāti phasso eko anto, phassasamudayo dutiyo anto, phassanirodho majjhe. Atītaṁ eko anto, anāgataṁ dutiyo anto, paccuppannaṁ majjhe. Sukhā vedanā eko anto, dukkhā vedanā dutiyo anto, adukkhamasukhā vedanā majjhe. Nāmaṁ eko anto, rūpaṁ dutiyo anto, viññāṇaṁ majjhe. Cha ajjhātikāni āyatanāni eko anto, cha bāhirāni āyatanāni dutiyo anto, viññāṇaṁ majjhe. Sakkāyo eko anto, sakkāyasamudayo dutiyo anto, sakkāyanirodho majjhe. **Mantā** vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi.

Lepāti dve lepā taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca. Katamo taṇhālepo. Yāvatā taṇhāsaṅkhātena sīmakataṁ odhikataṁ¹ pariyantakataṁ pariggahitaṁ mamāyitaṁ idaṁ mama, etaṁ mama, ettakaṁ mama, ettāvatā mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṁ vatthu hiraṇṇaṁ suvaṇṇaṁ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhaṇa janapado ca koso ca koṭṭhāgāraṇa, kevalampi mahāpathaviṁ taṇhāvasena mamāyati, yāvatā aṭṭhasatataṇhāvicaritaṁ. Ayaṁ taṇhālepo.

1. Mariyādikataṁ odhikataṁ (Syā)

Katamo diṭṭhilepo. Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanāṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisamyojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanāṃ vipariyāsaggāho¹ viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho, ayāthāvakasmim yāthāvakanti gāho, yāvata dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Ayaṃ diṭṭhilepo.

So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippatīti so ubho ca ante majjhañca mantāya abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā na lippati na palippati na upalippati, alitto asaṃlitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti so ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.

Taṃ brūmi mahāpuriso mahāpuriso aggapuriso seṭṭhapuriso viṣeṭṭhapuriso pāmokkhapuriso uttamapuriso pavarapuriso taṃ brūmi taṃ kathemi taṃ bhaṇāmi taṃ dīpemi taṃ voharāmi.

Āyasmā Sāriputto² Bhagavantaṃ etadavoca “mahāpuriso mahāpuriso”ti bhante vuccati. Kittāvatā nu kho bhante mahāpuriso hotīti. Vimuttacittattā khvāhaṃ Sāriputta “mahāpuriso”ti vadāmi, avimuttacittattā no “mahāpuriso”ti vadāmi.

Kathaṃca Sāriputta vimuttacitto hoti. Idha Sāriputta bhikkhu ajjhantaṃ kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhiññhādomanassaṃ. Tassa kāye kāyānupassino viharato cittaṃ virajjati vimuccati anupādāya āsavehi. Vedanāsu. Cितte. Dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhiññhādomanassaṃ. Tassa dhammesu dhammānupassino viharato cittaṃ virajjati vimuccati anupādāya āsavehi. Evaṃ kho Sāriputta bhikkhu vimuttacitto hoti, vimuttacittattā khvāhaṃ Sāriputta

1. Vipariyēsaggāho (bahūsu)

2. Passa Saṃ 3. 137 piṭṭhe.

“mahāpuriso”ti vadāmi. Avimuttacittattā no “mahāpuriso”ti vadāmīti taṃ brūmi mahāpurisoti.

So idha sibbinimaccagāti sibbinī vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa-abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā sibbinī taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. So sibbinim taṇhaṃ accagā upaccagā atikkanto samatikkanto vītivattoti so idha sibbinimaccagā. Tenāha Bhagavā—

So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.

Taṃ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagāti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṃ ekacchandā ekapayogā ekādhippāyā ekavāsanavāsītā, tesāṃ anekapāṇasahassānaṃ virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti. Tassa brāhmaṇassa anupādāya āsavehi cittaṃ vimucci. Saha arahattappattā ajīnajaṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā. Bhaṇḍukāsāyavatthavasano saṅghāṭipattacīvaradharo anvatthapaṭipattiyā pañjaliko Bhagavantaṃ namassamāno nisinno hoti “satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī”ti.

Tissametteyyamāṇavapucchānidheso dutiyo.

3. Puṇṇakamāṇavapucchānidhesa

12. Anejaṃ mūladassāvīṃ, (iccāyasmā Puṇṇako,)

Atthi pañhena āgamaṃ.

Kiṃ nissitā isayo manujā,

Khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthu'dha loke,

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metaṃ.

(1)

Anejaṃ mūladassāvīnti ejā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. Sā ejā taṇhā Buddhassa Bhagavato

pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim
 anuppādadhammā. Tasmā Buddho anejo, ejāya pahīnattā anejo. Bhagavā
 lābhepi na iñjati, alābhepi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati,
 pasamsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na
 iñjati na calati na vedhati nappavedhatīti anejaṃ. . **Mūladassāvinti** Bhagavā
 mūladassāvī hetudassāvī nidānadassāvī sambhavadassāvī pabhavadassāvī
 samuṭṭhānadassāvī āhāradassāvī ārammaṇadassāvī paccayadassāvī
 samudayadassāvī.

Tiṇi akusalamūlāni, lobho akusalamūlaṃ, doso akusalamūlaṃ, moho
 akusalamūlaṃ.

Vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā—¹ tiṇimāni bhikkhave nidānāni kammānaṃ
 samudayāya. Katamāni tiṇi, lobho nidānaṃ kammānaṃ samudayāya, doso
 nidānaṃ kammānaṃ samudayāya, moho nidānaṃ kammānaṃ samudayāya.
 Na bhikkhave lobhajena kammaṇa dosajena kammaṇa mohajena kammaṇa
 devā paññāyanti, manussā paññāyanti, yā vā panaññāpi kāci sugatiyo. Atha
 kho bhikkhave lobhajena kammaṇa dosajena kammaṇa mohajena kammaṇa
 nirayo paññāyati, tiracchānayoni paññāyati, pettivisayo paññāyati. Yā vā
 panaññāpi kāci duggatiyo niraye tiracchānayoniyā pettivisaye
 attabhāvābhiniḃbattiyā. Imāni tiṇi akusalamūlāni Bhagavā jānāti passati.
 Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī. Tiṇi kusalamūlāni,
 alobho kusalamūlaṃ, adoso kusalamūlaṃ, amoho kusalamūlaṃ.

Vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā—tiṇimāni -pa-. Na bhikkhave alobhajena
 kammaṇa adosajena kammaṇa amohajena kammaṇa nirayo paññāyati,
 tiracchānayoni paññāyati, pettivisayo paññāyati, yā vā panaññāpi kāci
 duggatiyo. Atha kho bhikkhave alobhajena kammaṇa adosajena kammaṇa
 amohajena kammaṇa devā paññāyanti, manussā paññāyanti, yā vā
 panaññāpi kāci sugatiyo deve ca manusse ca attabhāvābhiniḃbattiyā. Imāni
 tiṇi kusalamūlāni Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī
 -pa- samudayadassāvī.

1. Passa Aṃ 1. 266 piṭṭhe.

Vuttaṃ hettaṃ Bhagavatā—ye keci bhikkhave dhammā akusalā akusalabhāgiyā akusalapakkhikā, sabbe te avijjāmūlakā avijjāsamosaṇā. Avijjā samugghātā sabbe te samugghātā gacchantīti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī.

Vuttaṃ hettaṃ Bhagavatā—ye keci bhikkhave dhammā kusalā kusalabhāgiyā kusalapakkhikā, sabbe te appamādamūlakā appamādasamosaṇā. Appamādo tesaṃ dhammānaṃ aggamakkhāyatīti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī.

Atha vā Bhagavā jānāti passati “avijjā mūlaṃ saṅkhārānaṃ. Saṅkhārā mūlaṃ viññāṇassa. Viññāṇaṃ mūlaṃ nāmarūpassa. Nāmarūpaṃ mūlaṃ saḷāyatanassa. Saḷāyatanānaṃ mūlaṃ phassassa. Phasso mūlaṃ vedanāya. Vedanā mūlaṃ taṇhāya. Taṇhā mūlaṃ upādānassa. Upādānaṃ mūlaṃ bhavassa. Bhavo mūlaṃ jātiyā. Jāti mūlaṃ jarāmaraṇassa”ti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī -pa- samudayadassāvī.

Atha vā Bhagavā jānāti passati “cakkhu mūlaṃ cakkhurogānaṃ. Sotaṃ mūlaṃ sotarogānaṃ. Ghānaṃ mūlaṃ ghānarogānaṃ. Jivhā mūlaṃ jivhārogānaṃ. Kāyo mūlaṃ kāyarogānaṃ. Mano mūlaṃ cetasikānaṃ dukkhānaṃ”ti Bhagavā jānāti passati. Evampi Bhagavā mūladassāvī hetudassāvī nidānadassāvī sambhavadassāvī pabhavadassāvī samuṭṭhānadassāvī āhāradassāvī ārammaṇadassāvī paccayadassāvī samudayadassāvīti anejaṃ mūladassāvī.

Iccāyasmā Puṇṇakoti iccāti padasandhi -pa- āyasmā Puṇṇako.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi¹, pañhaṃ pucchitukāmo āgatomhi, pañhaṃ sotukāmo āgatomhīti evampi atthi pañhena āgamaṃ. . Atha vā pañhatthikānaṃ pañhaṃ pucchitukāmānaṃ pañhaṃ sotukāmānaṃ āgamaṃ abhikkamaṇaṃ upasaṅkamaṇaṃ payirupāsanaṃ atthīti evampi atthi pañhena āgamaṃ. . Atha vā pañhāgamo tuyhaṃ atthi, tvampi pahu, visavī alamatto, mayā pucchitaṃ kathetum visajjetum, vahassetāṃ bhāranti² evampi atthi pañhena āgamaṃ.

1. Pañhatthikāma āgatā (bahūsu) passa Khu 7. 369 piṭṭhe.

2. Visajjetum sandassetum bhaṇituntī (Syā) vahassu + etaṃ.

Kim nissitā isayo manujāti kim nissitā āsitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttā. **Isayoti** isināmakā ye keci isipabbajjam pabbajitā ājivakā nigaṇṭhā jaṭilā tāpasā. **Manujāti** manussā vuccantīti kim nissitā isayo manujā.

Khattiyā brāhmaṇa devatānanti khattiyāti ye keci khattiyajātikā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikā. **Devatānanti** ājivakasāvakānaṃ ājivakā devatā. Nigaṇṭhasāvakānaṃ nigaṇṭhā devatā. Jaṭilasāvakānaṃ jaṭilā devatā. Paribbājakasāvakānaṃ paribbājakā devatā. Aviruddhakasāvakānaṃ aviruddhakā¹ devatā. Hatthivatikānaṃ hatthī devatā. Assavatikānaṃ assā devatā. Govatikānaṃ gāvo devatā. Kukkuravatikānaṃ kukkurā devatā. Kākavatikānaṃ kākā devatā. Vāsudevavatikānaṃ vāsudevo devatā. Baladevavatikānaṃ baladevo devatā. Puṇṇabhaddavatikānaṃ puṇṇabhaddo devatā. Maṇibhaddavatikānaṃ maṇibhaddo devatā. Aggivatikānaṃ aggi devatā. Nāgavatikānaṃ nāgā devatā. Supaṇṇavatikānaṃ supaṇṇā devatā. Yakkhavatikānaṃ yakkhā devatā. Asuravatikānaṃ asurā devatā. Gandhabbavatikānaṃ gandhabbā devatā. Mahārājavatikānaṃ mahārājāno devatā. Candavatikānaṃ cando devatā. Sūriyavatikānaṃ sūriyo devatā. Indavatikānaṃ indo devatā. Brahmavatikānaṃ brahmā devatā. Devavatikānaṃ devo devatā. Disāvatikānaṃ disā devatā. Ye yesaṃ dakkhiṇeyyā te tesaṃ devatāti khattiyabrāhmaṇa devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthūdha loketi yaññaṃ vuccati deyyadhammo cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ yānaṃ mālāgandhāvilepanaṃ² seyyāvasathapadīpeyyaṃ.

Yaññamakappayimsūti yepi yaññaṃ esanti gavesanti pariyesanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ yānaṃ mālāgandhāvilepanaṃ seyyāvasathapadīpeyyaṃ. Tepi yaññaṃ kappenti. Yepi yaññaṃ abhisāṅkhāronṭi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṃ. Tepi yaññaṃ kappenti. Yepi yaññaṃ denti yajanti pariccajanti cīvara piṇḍapāta senāsana gilāna paccaya bhesajja parikkhāraṃ annaṃ pānaṃ -pa-

1. Avaruddhakasāvakānaṃ avaruddhakā (Syā)

2. Mālāgandhaṃ vilepanaṃ (Syā) Khu 1. 240 piṭṭhe.

seyyāvasathapadīpeyyam. Tepi yaññaṃ kappenti. . **Puthū**ti yaññaṃ vā ete puthū. Yaññayājakā¹ vā ete puthū. Dakkhiṇeyyā vā ete puthū. Kathaṃ yaññaṃ vā ete puthū. Bahukānaṃ ete yaññaṃ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārā annaṃ pānaṃ vatthaṃ yānaṃ mālaṃ gandhaṃ vilepanaṃ seyyāvasathapadīpeyyam. Evaṃ yaññaṃ vā ete puthū.

Kathaṃ yaññayājakā vā ete puthū. Bahukā ete yaññayājakā khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. Evaṃ yaññayājakā vā ete puthū.

Kathaṃ dakkhiṇeyyā vā ete puthū. Bahukā ete dakkhiṇeyyā puthū samaṇabrāhmaṇā kapaṇaddhikavanibbakayācakā². Evaṃ dakkhiṇeyyā vā ete puthū. . **Idha loketi** manussaloketi yaññaṃ makappayimsu puthūdha loke.

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metanti pucchāti tisso pucchā adiṭṭhajotanaṃ pucchā diṭṭhasaṃsandanā pucchā vimaticchedanaṃ pucchā. Katamā adiṭṭhajotanaṃ pucchā. Pakatiyā lakkhaṇaṃ aññātaṃ hoti adiṭṭhaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ avibhāvitaṃ, tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvanatthāya pañhaṃ pucchati. Ayaṃ adiṭṭhajotanaṃ pucchā.

Katamā diṭṭhasaṃsandanā pucchā. Pakatiyā lakkhaṇaṃ ñātaṃ hoti diṭṭhaṃ tulitaṃ tīritaṃ vibhūtaṃ vibhāvitaṃ. Aññehi paṇḍitehi saddhim saṃsandanatthāya pañhaṃ pucchati. Ayaṃ diṭṭhasaṃsandanā pucchā.

Katamā vimaticchedanaṃ pucchā. Pakatiyā saṃsayapakkhando³ hoti vimatipakkhando dvelhakaḷāto “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti. So vimaticchedanatthāya pañhaṃ pucchati. Ayaṃ vimaticchedanaṃ pucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā manussapucchā amanussapucchā nimmitapucchā. Katamā manussapucchā. Manussā Buddhaṃ Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pucchanti, bhikkhū pucchanti, bhikkhuniyo pucchanti, upāsakā pucchanti, upāsikāyo pucchanti,

1. Yaññayājakā (Syā)

2. ...vaṇibbakasāvaka (Syā) Khu 1. 240 piṭṭhe.

3. Saṃsayapakkhanno (Syā)

rājāno pucchanti, khattiyā pucchanti, brāhmaṇā pucchanti, vessā pucchanti, suddā pucchanti, gahaṭṭhā pucchanti, pabbajitā pucchanti, ayaṃ manussapucchā.

Katamā amanussapucchā. Amanussā Buddhāṃ Bhagavantāṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti, nāgā pucchanti, supaṇṇā pucchanti, yakkhā pucchanti, asurā pucchanti, gandhabbā pucchanti, mahārājāno pucchanti, indā pucchanti, brahmāno pucchanti, devatāyo pucchanti. Ayaṃ amanussapucchā.

Katamā nimmitapucchā. Yaṃ Bhagavā rūpaṃ abhinimmināti manomayaṃ sabbaṅgapaccaṅgaṃ ahīnindriyaṃ. So nimmito Buddhāṃ Bhagavantāṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchati. Bhagavā visajjeti¹. Ayaṃ nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā attatthapucchā paratthapucchā ubhayatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā diṭṭhadhammikatthapucchā samparāyikatthapucchā paramatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā anavajjatthapucchā nikkilesatthapucchā vodānatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā atītapucchā anāgatapucchā paccuppannapucchā. Aparāpi tisso pucchā ajjhatappucchā bahiddhāpucchā ajjhatabahiddhāpucchā. Aparāpi tisso pucchā kusalapucchā akusalapucchā abyākatapucchā. Aparāpi tisso pucchā khandhapucchā dhātupucchā āyatanapucchā. Aparāpi tisso pucchā satipaṭṭhānapucchā sammappadhānapucchā iddhipādapucchā. Aparāpi tisso pucchā indriyapucchā balapucchā bojjhaṅgapucchā. Aparāpi tisso pucchā maggapucchā phalapucchā nibbānapucchā. **Pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasādemi taṃ “kathayassu me”ti pucchāmi taṃ. Bhagavāti** gāravādhivacanametāṃ -pa- sacchikā paññatti yadidaṃ Bhagavāti. **Brūhimetanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metāṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Anejaṃ mūladassāviṃ, (iccāyasmā Puṇṇako,)
 Atthi pañhena āgamaṃ.
 Kiṃ nissitā isayo manujā,
 Khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.
 Yaññamakappayimsu puthūdha loke,
 Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metanti.

1. Vissajjeti (Ka)

13. Ye kecime isayo manujā, (Puṇṇakāti Bhagavā,)

Khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthūdha loke,

Āsīsamānā Puṇṇaka itthattaṃ¹.

Jaraṃ sitā yaññamakappayimsu.

(2)

Ye kecime isayo manujāti ye kecīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesaṃ pariyādiyanavacanametam ye kecīti. **Isayoti** isināmakā ye keci isipabbajjam pabbajitā ājīvakā nigaṇṭhā jaṭilā tāpasā. **Manujāti** manussā vuccantīti ye kecime isayo manujā, Puṇṇakāti Bhagavā.

Khattiyā brāhmaṇā devatānanti khattiyāti ye keci khattiyajātikā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikā. **Devatānanti** ājīvakasāvakanam ājīvakā devatā -pa-. Disāvaticānam disā devatā. Ye yesam dakkhiṇeyyā, te tesam devatāti khattiyā brāhmaṇā devatānam.

Yaññamakappayimsu puthūdha loketi yaññam vuccati deyyadhammo, cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāram annam pānam -pa- seyyāvasathapadīpeyyam. **Yaññamakappayimsūti** yepi yaññam esanti gavesanti pariyesanti -pa- seyyāvasathapadīpeyyam, tepi yaññam kappenti. **Puthūti** yaññā vā ete puthū, yaññayajakā vā ete puthū, dakkhiṇeyyā vā ete puthū -pa-. Evaṃ dakkhiṇeyyā vā ete puthū. **Idha loketi** manussaloketi yaññamakappayimsu puthūdha loke.

Āsīsamānā Puṇṇaka itthattanti āsīsamānāti rūpaṭṭilābham āsīsamānā saddaṭṭilābham āsīsamānā gandhaṭṭilābham āsīsamānā rasaṭṭilābham āsīsamānā phoṭṭhabbaṭṭilābham āsīsamānā puttapaṭṭilābham āsīsamānā dāraṭṭilābham āsīsamānā dhanapaṭṭilābham āsīsamānā yasapaṭṭilābham āsīsamānā issariyapaṭṭilābham āsīsamānā khattiyamahāsālakule attabhāvapaṭṭilābham āsīsamānā

1. Itthataṃ (Syā), itthabhāvaṃ (Ka)

brāhmaṇamahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṃ āsīsamānā
 gahapatimahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṃ āsīsamānā Cātumahārājikesu¹
 devesu attabhāvapaṭilābhaṃ āsīsamānā Tāvatiṃsesu devesu. Yāmesu
 devesu. Tusitesu devesu. Nimmānaratīsu devesu. Paranimmitavasavattīsu
 devesu. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābhaṃ āsīsamānā icchamānā
 sādiyamānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti āsīsamānā.

Puṇṇaka itthattanti ettha attabhāvābhiniḍḍattim āsīsamānā ettha
 khattiyamahāsālakule attabhāvābhiniḍḍattim āsīsamānā -pa-. Ettha
 brahmakāyikesu devesu attabhāvābhiniḍḍattim āsīsamānā icchayamānā
 sādiyamānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti āsīsamānā Puṇṇaka
 itthattam.

Jaram sitā yaññamakappayimsūti jarānissitā byādhinissitā maraṇanissitā
 sokaparidevadukkhadomanassupāyāsanissitā. Yadeva te jātinissitā, tadeva te
 jarānissitā. Yadeva te jarānissitā, tadeva te byādhinissitā. Yadeva te
 byādhinissitā, tadeva te maraṇanissitā. Yadeva te maraṇanissitā, tadeva te
 sokaparidevadukkhadomanassupāyāsanissitā. Yadeva te
 sokaparidevadukkhadomanassupāyāsanissitā, tadeva te gatinissitā. Yadeva te
 gatinissitā, tadeva te upapattinissitā. Yadeva te upapattinissitā, tadeva te
 paṭisandhinissitā. Yadeva te paṭisandhinissitā, tadeva te bhavanissitā.
 Yadeva te bhavanissitā, tadeva te saṃsāranissitā. Yadeva te saṃsāranissitā,
 tadeva te vaṭṭanissitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti jaram sitā
 yaññamakappayimsu. Tenāha Bhagavā—

Ye kecime isayo manujā, (Puṇṇakāti Bhagavā,)

Khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthūdhā loka,

Āsīsamānā Puṇṇaka itthattam.

Jaram sitā yaññamakappayimsūti.

1. Cātummahārājikesu (Syā)

14. Ye kecime isayo manujā, (iccāyasmā Puṇṇāko,)

Khattiyā brahmaṇā devatānaṃ,

Yaññamakappayimsu puthūdhā loke,

Kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattā.

Atāru¹ jātiṇca jaraṇca mārisa,

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metaṃ.

(3)

Ye kecime isayo manujāti ye kecīti -pa-.

Kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattāti kaccisūti saṃsayapucchā vimatipucchā dvelhakupucchā anekasaṃsapucchā “evaṃ nu kho, na nu kho kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti kaccisu. **Teti** yaññayājaka vuccanti.

Bhagavāti gāravādhivacanaṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti kaccisu te Bhagavā. . **Yaññapathe appamattāti** yaññoyeva vuccati

yaññapatho. Yathā ariyamaggo ariyapatho devamaggo devapatho brahmamaggo brahmapatho. Evameva yaññoyeva vuccati yaññapatho.

Appamattāti yaññapathe appamattā sakkaccakārino sātaccakārino aṭṭhitakārino anolīnavuttino anikkhattacchandaṃ anikkhattadhuraṃ taccaritaṃ tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyāti tepi yaññapathe appamattā. Yēpi yaññaṃ esanti gavesanti pariyesanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṃ sakkaccakārino -pa- tadadhipateyyā. Tepi yaññapathe appamattā. Yēpi yaññaṃ abhisankharonti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṃ sakkaccakārino -pa- tadadhipateyyā. Tepi yaññapathe appamattā. Yēpi yaññaṃ denti yajanti paricajanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ -pa- seyyāvasathapadīpeyyaṃ sakkaccakārino -pa- tadadhipateyyā. Tepi yaññapathe appamattāti kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattā.

Atāru jātiṇca jaraṇca mārisāti jarāmarāṇaṃ atarimsu uttarimsu patarimsu samatikkamimsu vītivattimsu. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissādhivacanametāṃ mārisāti atāru jātiṇca jaraṇca mārisa.

1. Atāruṃ (Si, Ka)

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metanti pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasāдеми taṃ kathayassu meti pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi deschi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānikarohi pakāsehīti pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metam. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye kecime isayo manujā, (iccāyasmā Puṇṇako,)
 Khattiyā brahmaṇā devatānaṃ.
 Yaññamakappayimsu puthūdha loke,
 Kaccisu te Bhagavā yaññapathe appamattā.
 Atāru jātīṇca jaraṇca mārīsa,
 Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me tanti.

15. **Āsīsanti¹ thomayanti abhijappanti juhanti, (Puṇṇakāti Bhagavā,) Kāmābhijappanti paṭicca lābham.**
Te yājayogā bhavarāgarattā,
Nātarimsu jātijaranti brūmi. (4)

Āsīsanti thomayanti abhijappanti juhantīti āsīsantīti rūpapaṭilābham āsīsanti. Saddapaṭilābham āsīsanti. Gandhapaṭilābham āsīsanti. Rasapaṭilābham āsīsanti. Phoṭṭhabbapaṭilābham āsīsanti. Puttapaṭilābham āsīsanti. Dārapaṭilābham āsīsanti. Dhanapaṭilābham āsīsanti. Yasapaṭilābham āsīsanti. Issariyapaṭilābham āsīsanti khattiyamahāsālakule attabhāvapaṭilābham āsīsanti. Brāhmaṇamahāsālakule. Gahapatimahāsālakule attabhāvapaṭilābham āsīsanti. Cātumahārājikesu devesu -pa-. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābham āsīsanti icchanti sādiyanti patthayanti pihayantīti āsīsanti.

Thomayantīti yaññaṃ vā thomenti phalaṃ vā thomenti dakkhiṇeyye vā thomenti. Kathaṃ yaññaṃ thomenti. Sucim dinnam² manāpaṃ dinnam paṇītaṃ dinnam

1. Āsimsanti (Syā)

2. Piyam dinnam (Syā)

kālena dinnam kappiyam dinnam viceyya dinnam anavajjam dinnam abhiñham dinnam dadam cittam pasāditanti thomenti kittenti vaññenti pasamsanti. Evam yaññam thomenti.

Katham phalam thomenti. Ito nidānam rūpapaṭilābho bhavissati -pa-. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābho bhavissatīti thomenti kittenti vaññenti pasamsanti evam phalam thomenti.

Katham dakkhiṇeyye thomenti. Dakkhiṇeyyā jātisampannā gottasampannā ajjhāyakā mantadharā tiṇṇam vedānam pāragū sanighaṇḍukeṭubhānam sākkharappabhedānam itihāsapañcamānam padakā veyyākaraṇā lokāyatamahāpurisalakkhaṇesu anavayāti, vītarāgā vā rāgavinayāya vā paṭipannā, vītadosā vā dosavinayāya vā paṭipannā, vītamohā vā mohavinayāya vā paṭipannā, saddhāsampannā sīlasampannā samādhisampannā paññāsampannā vimuttisampannā vimuttiñāṇadassanasampannāti thomenti kittenti vaññenti pasamsanti, evam dakkhiṇeyye thomentīti āsīanti thomayanti.

Abhijappantīti rūpapaṭilābham abhijappanti, saddapaṭilābham abhijappanti. Gandhapaṭilābham abhijappanti. Rasapaṭilābham abhijappanti -pa-. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābham abhijappantīti āsīanti thomayanti abhijappanti. **Juhantīti** juhanti denti yajanti pariccajanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāram annam pānam vattham yānam mālāgandhavilepanam seyyāvasathapadīpeyyanti āsīanti thomayanti abhijappanti juhanti. Puṇṇakāti Bhagavā.

Kāmābhijappanti paṭicca lābhanti rūpapaṭilābham paṭicca kāme abhijappanti saddapaṭilābham paṭicca kāme abhijappanti -pa-. Brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābham paṭicca kāme abhijappanti pajappantīti kāmābhijappanti paṭicca lābham.

Te yājayogā bhavarāgarattā, nātarimsu jātijaranti brūmīti teti yaññayājakā vuccanti. **Yājayogāti** yājayogesū yuttā payuttā āyuttā samāyuttā taccarītā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyāti te yājayogā. **Bhavarāgarattāti** bhavarāgo vuccati yo bhavesu bhavacchando bhavarāgo

bhavanandī bhavataṇhā bhavasineho bhavapariḷāho bhavamucchā
bhavajjhosānaṃ. Bhavarāgena bhavesu rattā giddhā gadhitā mucchitā
ajjhosannā laggā laggitā palibuddhāti te yājayogā bhavarāgarattā.

Nātarīṃsu jātijaranti brūmīti te yājayogā bhavarāgarattā
jātijarāmarāṇaṃ nātarīṃsu na uttarīṃsu na patarīṃsu na samatikkamīṃsu
na vītivattīṃsu jātijarāmarāṇā anikkhantā anissaṭṭā anatikkantā
asamatikkantā avītivattā antojātijarāmarāṇe parivattanti. Antosaṃsārapathe
parivattanti. Jātiyā anugatā jarāya anusaṭṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena
abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇībhūtāti brūmi ācikkhāmi desemi
paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti te
yājayogā bhavarāgarattā, nātarīṃsu jātijaranti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Āsīsanti thomayanti abhijappanti juhanti, (Puṇṇakāti Bhagavā,)
Kāmā'bhijappanti paṭicca lābhaṃ.
Te yājayogā bhavarāgarattā,
Nātarīṃsu jātijaranti brūmīti.

16. Te ce nātarīṃsu yājayogā, (iccāyasmā Puṇṇako,)

Yaññehi jātiñca jarañca mārisa.

Atha ko carahi devamanussaloke,

Atāri jātiñca jarañca mārisa.

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metaṃ.

(5)

Te ce nātarīṃsu yājayogāti te yaññayājakā yājayogā bhavarāgarattā
jātijarāmarāṇaṃ nātarīṃsu na uttarīṃsu na patarīṃsu na samatikkamīṃsu
na vītivattīṃsu, jātijarāmarāṇā anikkhantā anissaṭṭā anatikkantā
asamatikkantā avītivattā antojātijarāmarāṇe parivattanti. Antosaṃsārapathe
parivattanti. Jātiyā anugatā jarāya anusaṭṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena
abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇībhūtāti te ce nātarīṃsu yājayogā.

Iccāyasmā Puṇṇakoti iccāti padasandhi -pa- āyasmā Puṇṇako.

Yaññehi jātiñca jarañca mārisāti yaññehi yaññehi pahūtehi yaññehi vividhehi yaññehi puthūhi. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāraavasappatissādhivacanametam mārisāti yaññehi jātiñca jarañca mārisa.

Atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisāti atha ko eso sadevake loka samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya jātijarāmarāṇam atari uttari patari samatikkami vītivattayī¹. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāraavasappatissādhivacanametam mārisāti atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisa.

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metanti pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasāдеми taṃ, kathayassu metanti pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi deschi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānikarohi pakāsehi pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metam. Tenāha so brāhmaṇo—

Te ce nātariṃsu yājayogā, (iccāyasmā puṇṇako,)
Yaññehi jātiñca jarañca mārisa.
Atha ko carahi devamanussaloke,
Atāri jātiñca jarañca mārisa.
Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metanti.

17. Saṅkhāya lokasmi² paroparāni, (Puṇṇakāti Bhagavā,)

Yassiñjitaṃ natthi kuhiñci loka.

Santo vidhūmo anīgho nirāso,

Atāri so jātijaranti brūmi.

(6)

Saṅkhāya lokasmi paroparānīti saṅkhā vuccati ñāṇam. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Paroparānīti oraṃ** vuccati sakattabhāvo. **Param** vuccati parattabhāvo. Oraṃ vuccati sakarūpavedanāsāññāsāṅkhāraviññāṇam. Param vuccati pararūpavedanāsāññāsāṅkhāra-

1. Vītivatti (Ka)

2. Lokasmiṃ (Syā, Ka)

viññāṇaṃ. Oraṃ vuccati cha ajjhattikāni āyatanāni. Paraṃ vuccati cha bāhirāni āyatanāni. Oraṃ vuccati manussaloko. Paraṃ vuccati devaloko. Oraṃ vuccati kāmādhātu. Paraṃ vuccati rūpadhātu arūpadhātu. Oraṃ vuccati kāmādhātu rūpadhātu. Paraṃ vuccati arūpadhātu. Saṅkhāya lokasmi paroparānīti paroparāni aniccato saṅkhāya, dukkhato. Rogato. Gaṇḍato -pa-. Nissaraṇato saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti saṅkhāya lokasmi paroparāni. **Puṇṇakāti Bhagavāti Puṇṇakāti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- yadidaṃ Bhagavāti Puṇṇakāti Bhagavā.

Yassiñjitaṃ natthi kuhiñci loketi yassāti arahato khīṇāsavassa. **Iñjitaṃ** tañhiñjitaṃ diṭṭhiñjitaṃ māniñjitaṃ kilesiñjitaṃ kāmīñjitaṃ. Yassime iñjitā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā. **Kuhiñcīti** kuhiñci kismiñci katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vā. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloketi yassiñjitaṃ natthi kuhiñci loke.

Santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti santoti rāgassa santattā santo. Dosassa. Mohassa. Kodhassa. Upanāhassa. Makkhassa -pa-. Sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā¹ nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti santo. **Vidhūmoti** kāyaduccaritaṃ vidhūmitaṃ vidhamitaṃ sositaṃ visositaṃ byantīkataṃ². Vacīduccaritaṃ. Manoduccaritaṃ vidhūmitaṃ vidhamitaṃ sositaṃ visositaṃ byantīkataṃ rāgo, doso, moho vidhūmito vidhamito sosito visosito byantīkato. Kodho. Upanāho. Makkho. Paḷāso. Issā. Macchariyaṃ. Māyā. Sāṭheyyaṃ. Thambho. Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe duccaritā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā. Sabbākusalābhisaṅkhārā vidhūmitā vidhamitā sositā visositā byantīkatā. Atha vā kodho vuccati dhūmo.

1. Nijjhātattā (Ka) Khu 7. 53 piṭṭhe.

2. Byantikataṃ (Ka)

Māno hi te brāhmaṇa khāribhāro,
 Kodho dhūmo bhasmani¹ mosavajjaṃ.
 Jivhā sujā hadayaṃ² jotīthānaṃ,
 Attā sudanto purisassa jotī.

Api ca dasahākārehi kodho jāyati, “anattamaṃ me acari”ti kodho jāyati, “anattamaṃ me carati”ti kodho jāyati, “anattamaṃ me carissati”ti kodho jāyati. “Piyaṃ me manāpassa anattamaṃ acari. Anattamaṃ carati. Anattamaṃ carissati”ti kodho jāyati. “Appiyaṃ me amanāpassa attamaṃ acari. Attamaṃ carati. Attamaṃ carissati”ti kodho jāyati. Aṭṭhāne vā pana kodho jāyati. Yo evarūpo cittassa āghāto paṭighāto paṭighaṃ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṃ doso dussanā dussitattaṃ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ virodho paṭivirodho caṇḍikkaṃ asuropo³ anattamanatā cittassa. Ayaṃ vuccati kodho.

Api ca kodhassa adhimattaparittatā veditabbā, atthi kañci⁴ kālaṃ kodho cittāvilakaraṇamatto hoti, na ca tāva mukhakulānavikulāno hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho mukhakulānavikulānamatto hoti. Na ca tāva hanusañcopano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho hanusañcopanamatto hoti, na ca tāva pharusavācaṃ nicchāraṇo⁵ hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho pharusavācaṃ nicchāraṇamatto hoti, na ca tāva disāvidisānuvilokano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho disāvidisānuvilokanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasatthaparāmasano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasatthaparāmasanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abbhukkiraṇo hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasattha-abbhukkiraṇamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abhinipātano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasattha-abhinipātanamatto hoti,

1. Gammani (Syā)

2. Tapparassa (Syā)

3. Assuropo (Syā)

4. Kiñci (Ka) Khu 7. 165 piṭṭhe.

5. Pharusavācanicchāraṇo (Syā)

na ca tāva sambhañjanapalibhañjano hoti. Atthi kañci kālāṃ kodho sambhañjanapalibhañjanamatto hoti, na ca tāva aṅgamaṅga-apakaḍḍhano hoti. Atthi kañci kālāṃ kodho aṅgamaṅga-apakaḍḍhanamatto hoti, na ca tāva jīvitāvoropano¹ hoti. Atthi kañci kālāṃ kodho jīvitāvoropanamatto hoti, na ca tāva sabbacāgapariccāgāya saṇṭhito hoti. Yato kodho paraṃ puggalaṃ ghātetvā attānaṃ ghātetī. Ettāvatā kodho paramussadagato paramavepullapatto hoti. Yassa so hoti kodho pahīno samucchinno vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho. So vuccati vidhūmo.

Kodhassa pahīnattā vidhūmo kodhavatthussa pariññātattā vidhūmo kodhahetussa pariññātattā vidhūmo kodhahetussa upacchinnattā vidhūmo. **Anīgho**ti rāgo nīgho, doso nīgho, moho nīgho, kodho nīgho, upanāho nīgho -pa-. Sabbākusalābhisāṅkhārā nīghā, yassete nīghā pahīnā samucchinna vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anīgho.

Nirāsoti āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ, yassesā āsā taṇhā pahīnā samucchinna vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati nirāso. **Jātīti** yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ tamhi tamhi sattanikāye jāti sañjāti okkanti abhinibbatti khandhānaṃ pātubhāvo āyatanānaṃ paṭilābho. **Jarāti** yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ tamhi tamhi sattanikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccaṃ pāliccaṃ valittacatā āyuno saṃhāni indriyānaṃ paripāko. **Santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti** yo santo ca vidhūmo ca anīgho ca nirāso ca, so jātijarāmarāṇaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattayīti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi. Tenāha Bhagavā—

1. Jīvitapanāsaṇo (Syā) Khu 7. 166 piṭṭhe.

Saṅkhāya lokasmi paroparāni, (Puṇṇakāti Bhagavā,
 Yassiñjitaṃ natthi kuhiñci loke.
 Santo vidhūmo anīgho nirāso,
 Atāri so jātijaranti brūmīti.

Sahagāthāpariyosānā -pa- pañjaliko Bhagavantam namassamāno nisinno
 hoti “satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī”ti.

Puṇṇakamāṇavapucchāniddeso tatiyo.

4. Mettagūmaṇavapucchāniddesa

18. Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me’taṃ, (iccāyasmā Mettagū,)

Maññāmi taṃ vedagū bhāvitattaṃ.

Kuto nu dukkhā samudāgatā ime,

Ye keci lokasmi’manekarūpā. (1)

Pucchāmitaṃ Bhagavā brūhi me’tanti pucchāmīti tisso pucchā
 adiṭṭhajotaṇā pucchā diṭṭhasaṃsandanā pucchā vimaticchedanā pucchā.
 Katamā adiṭṭhajotaṇā pucchā, pakatiyā lakkhaṇaṃ aññātaṃ hoti adiṭṭhaṃ
 atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ avibhāvitaṃ, tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya
 tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvanatthāya pañhaṃ pucchati, ayaṃ
 adiṭṭhajotaṇā pucchā.

Katamā diṭṭhasaṃsandanā pucchā, pakatiyā lakkhaṇaṃ ñātaṃ hoti
 diṭṭhaṃ tulitaṃ tīritaṃ vibhūtaṃ vibhāvitaṃ, aññehi paṇḍitehi saddhim
 saṃsandanatthāya pañhaṃ pucchati, ayaṃ diṭṭhasaṃsandanā pucchā.

Katamā vimaticchedanā pucchā, pakatiyā saṃsayapakkhando hoti
 vimatipakkhando dvelhakajāto “evaṃ nu kho, na nu kho kiṃ nu kho kathaṃ
 nu kho”ti, so vimaticchedanatthāya pañhaṃ pucchati. Ayaṃ vimaticchedanā
 pucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā manussapucchā amanussapucchā nimmitapucchā.
 Katamā manussa pucchā, manussā Buddhaṃ Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā
 pañhaṃ pucchanti, bhikkhū pucchanti, bhikkhuniyo pucchanti, upāsakā
 pucchanti, upāsikāyo pucchanti, rājāno

pucchanti, khattiyā pucchanti, brāhmaṇā pucchanti, vessā pucchanti, suddā pucchanti, gahaṭṭhā pucchanti, pabbajitā pucchanti, ayaṃ manussapucchā.

Katamā amanussapucchā, amanussā Buddhaṃ Bhagavantam upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti, nāgā pucchanti, supaṇṇā pucchanti, yakkhā pucchanti, asurā pucchanti, gandhabbā pucchanti, mahārājāno pucchanti, indā pucchanti, brahmā pucchanti, devā pucchanti, ayaṃ amanussapucchā.

Katamā nimmitapucchā, Bhagavā rūpaṃ abhinimmināti manomayaṃ sabbaṅgapaccaṅgaṃ ahīnindriyaṃ, so nimmito Buddhaṃ Bhagavantam upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchati, Bhagavā visajjeti, ayaṃ nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā attatthapucchā paratthapucchā ubhayatthapucchā. . Aparāpi tisso pucchā diṭṭhadhammikatthapucchā samparāyikatthapucchā paramatthapucchā. . Aparāpi tisso pucchā anavajjatthapucchā nikkilesatthapucchā vodānatthapucchā. . Aparāpi tisso pucchā atītapucchā anāgatapucchā paccuppannapucchā. . Aparāpi tisso pucchā ajjhattapucchā bahiddhāpucchā ajjhatabahiddhāpucchā. . Aparāpi tisso pucchā kusalapucchā akusalapucchā abyākatapucchā. . Arāpi tisso pucchā khandhapucchā dhātupucchā āyatanapucchā. . Aparāpi tisso pucchā satipaṭṭhānapucchā sammappadhānapucchā iddhipādapucchā. . Aparāpi tisso pucchā indriyapucchā balapucchā bojjhaṅgapucchā. . Aparāpi tisso pucchā maggapucchā phalapucchā nibbānapucchā.

Pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasādehi taṃ “kathayassu me”ti pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Brūhi me tanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi ti pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metam.

Iccāyasmā mettagūti iccāti padasandhi -pa- iccāyasmā mettagū.

Maññāmi taṃ vedagū bhāvitattanti vedagūti taṃ maññāmi, bhāvitattoti taṃ maññāmi evaṃ jānāmi evaṃ ājānāmi evaṃ paṭijānāmi evaṃ paṭivijjāmi. **Vedagū bhāvitattoti** kathaṃca Bhagavā vedagū, **vedā** vuccanti catūsu maggesu nāṇaṃ paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ -pa- dhammavicayasambojjhaṅgo

vīmasā vipassanā sammādiṭṭhi. Bhagavā tehi vedehi jātijarāmarāṇassa antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto. Vedānaṃ vā antagatoti vedagū. Vedehi vā antagatoti vedagū. Sattannaṃ vā dhammānaṃ viditattā vedagū. Sakkāyadiṭṭhi viditā hoti. Vicikicchā viditā hoti. Sīlabbataparāmāso vidito hoti. Rāgo doso moho māno vidito hoti. Veditāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarāṇiyā.

Vedāni viceyya kevalāni, (Sabhiyāti Bhagavā,)
 Samaṇānaṃ yānīdhatthi¹ brāhmaṇānaṃ.
 Sabbavedanāsu vītarāgo,
 Sabbam vedamaticca vedagū soti.

Evam Bhagavā vedagū.

Kathaṃ Bhagavā bhāvitatto. Bhagavā bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapaṇṇo bhāvitasatipaṭṭhāno bhāvitasammappadhāno bhāvita-iddhipādo bhāvita-indriyo bhāvitabalo bhāvitabojjhaṅgo bhāvitamaggo pahīnakilesa paṭividdhākuppo sacchikatanirodho. Dukkhaṃ tassa pariññātāṃ, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato. Abhiññeyyaṃ abhiññātāṃ, pariññeyyaṃ pariññātāṃ, pahātabbaṃ pahīnaṃ, bhāvetabbaṃ bhāvitaṃ. Sacchikātabbaṃ sacchikataṃ. Aparitto mahanto gambhīro appameyyo duppariyogāḷho bahuratano sāgarūpamo² chaḷaṅgupekkhāya samannāgato hoti.

Cakkhunā rūpaṃ disvā neva sumano hoti na dummano. Upekkhako viharati sato sampajāno. Sotena saddaṃ sutvā. Ghānena gandhaṃ ghāyitvā. Jivhāya rasaṃ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā. Manasā

1. Yāni patthi (Syā), yāni atthi (Ka) Khu 1. 360 piṭṭhesu.

2. Sāgarasamo (Ka)

dhammaṃ viññāya neva sumano hoti na dummano. Upekkhako viharati sato sampajāno.

Cakkhunā rūpaṃ disvā manāpaṃ rūpaṃ nābhigijjhati nābhihaṃsati¹ na rāgaṃ janeti. Tassa ñhitova kāyo hoti, ñhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṇṇhitaṃ suvimuttaṃ. Cakkhunā kho paneva rūpaṃ disvā amanāpaṃ na maṅku hoti appaṭiṭṭhitacitto² alīnamanaso³ abyāpannacetaso. Tassa ñhitova kāyo hoti, ñhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṇṇhitaṃ suvimuttaṃ. Sotena saddaṃ sutvā. Ghānena gandhaṃ ghāyivā. Jivhāya rasaṃ sāyivā. Kāyena phoṭṭhabbaṃ phusivā. Manasā dhammaṃ viññāya manāpaṃ nābhigijjhati nābhihaṃsati na rāgaṃ janeti. Tassa ñhitova kāyo hoti, ñhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṇṇhitaṃ suvimuttaṃ. Manasā yeva kho pana dhammaṃ viññāya amanāpaṃ na maṅku hoti appaṭiṭṭhitacitto alīnamanaso abyāpannacetaso. Tassa ñhitova kāyo hoti, ñhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṇṇhitaṃ suvimuttaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvā manāpāmanāpesu rūpesu ñhitova kāyo hoti, ñhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṇṇhitaṃ suvimuttaṃ. Sotena saddaṃ sutvā -pa-. Manasā dhammaṃ viññāya manāpāmanāpesu dhammesu ñhitova kāyo hoti ñhitaṃ cittaṃ ajjhattaṃ susaṇṇhitaṃ suvimuttaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvā rājanīye na rājjati. Dussanīye⁴ na dussati. Mohanīye na muyhati. Kopanīye na kuppati. Madanīye na majjati. Kilesanīye na kilissati. Sotena saddaṃ sutvā -pa-. Manasā dhammaṃ viññāya rājanīye na rājjati. Dussanīye na dussati. Mohanīye na muyhati. Kopanīye na kuppati. Madanīye na majjati. Kilesanīye na kilissati.

Diṭṭhe diṭṭhamatto, sute sutamatto, mute mutamatto, viññāte viññātamatto, diṭṭhe na limpati, sute na limpati, mute na limpati, viññāte na limpati, diṭṭhe anūpayo⁵ anapāyo anissito

1. Nābhipihayati (Syā) Khu 7. 186 piṭṭhe.

2. Appaṭiṭṭhīnacitto (Syā)

3. Ādinamanaso (Syā) Khu 7. 186 piṭṭhepi.

4. Dosanīye (Syā, ka) Khu 7. 186 piṭṭhepi.

5. Anupayo (Syā), anusayo (Ka) Khu 7. 187 piṭṭhe.

appaṭibaddho vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati. Sute.
Mute. Viññāte anūpayo¹ anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto
visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati.

Samvijjati Bhagavato cakkhu, passati Bhagavā cakkhunā rūpaṃ,
chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā. Samvijjati Bhagavato
sotaṃ, suṇāti Bhagavā sotena saddaṃ, chandarāgo Bhagavato natthi,
suvimuttacitto Bhagavā. Samvijjati Bhagavato ghānaṃ, ghāyati Bhagavā
ghānena gandhaṃ, chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā.
Samvijjati Bhagavato jivhā, sāyati Bhagavā jivhāya rasaṃ, chandarāgo
Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā. Samvijjati Bhagavato kāyo,
phusati Bhagavā kāyena phoṭṭhabbaṃ, chandarāgo Bhagavato natthi,
suvimuttacitto Bhagavā. Samvijjati Bhagavato mano, vijānāti Bhagavā
manasā dhammaṃ, chandarāgo Bhagavato natthi, suvimuttacitto Bhagavā.

Cakkhu rūpārāmaṃ rūparataṃ rūpasammuditaṃ, taṃ Bhagavato²
dantaṃ guttaṃ rakkhitaṃ saṃvutaṃ, tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti.
Sotaṃ saddārāmaṃ saddarataṃ. Ghānaṃ gandhārāmaṃ gandharataṃ. Jivhā
rasārāmā rasaratā rasasammuditā, sā Bhagavato dantā guttā rakkhitā
saṃvutā, tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti. Kāyo phoṭṭhabbārāmo
phoṭṭhabbarato phoṭṭhabbasammudito. Mano dhammārāmo dhammarato
dhammasammudito, so Bhagavato danto gutto rakkhito saṃvuto, tassa ca
saṃvarāya dhammaṃ deseti.

“Dantaṃ nayanti samitiṃ, dantaṃ rājābhirūhati.
Danto seṭṭho manussesu, yo’tivākyāṃ titikkhati.
Varamassatarā dantā, ājānīyā ca³ sindhavā.
Kuñjarā ca⁴ mahānāgā, attadanto tato varam.
Na hi etehi yānehi, gaccheyya agataṃ disaṃ.
Yathā’ttanā sudantena, danto dantena gacchati.

1. Anupayo (Syā), anusayo (Ka) Khu 7. 187 piṭṭhe.

2. Bhagavatā (Syā) Khu 7. 187 piṭṭhe.

3. Ājāniyāva (Syā) Khu 1. 59 piṭṭhe.

4. Kuñjarāva (Syā)

Vidhāsu na vikampanti, vippamuttā punabbhavā.
 Dantabhūmiṃ anuppattā, te loke vijitāvino.
 Yassindriyāni bhāvitāni,
 Ajjhatañca bahiddhā ca sabbaloke.
 Nibbijjha imaṃ parañca lokam,
 Kālam kaṅkhati bhāvito sa danto”ti¹.

Evam Bhagavā bhāvitattoti.

Maññāmi taṃ vedagū bhāvitattaṃ. Kuto nu dukkhā samudāgatā imeti kuto nūti saṃsayapucchā vimatipucchā dveḷhakupucchā anekasapucchā “evam nu kho, nanu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti kuto nu. **Dukkhā**ti jātidukkhāṃ jarādukkhāṃ byādhidukkhāṃ maraṇadukkhāṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhāṃ, byasanāṃ dukkhāṃ nerayikāṃ dukkhāṃ tiracchānayonikāṃ dukkhāṃ pettivisayikāṃ dukkhāṃ, mānusikāṃ dukkhāṃ gabbhokkantimūlakāṃ dukkhāṃ gabbhaṭṭhitimūlakāṃ dukkhāṃ gabbhavuṭṭhānamūlakāṃ dukkhāṃ jātassūpanibandhakāṃ dukkhāṃ jātassa parādheyyakāṃ dukkhāṃ, attūpakkamāṃ dukkhāṃ parūpakkamāṃ dukkhāṃ dukkhadukkhāṃ saṅkhāradukkhāṃ vipariṇāmadukkhāṃ, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍaḥho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhāṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitapittāṃ madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā sītaṃ uṇhāṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṃsamakasavātātapasarīsapa-samphassaṃ dukkhāṃ, mātumaraṇāṃ dukkhāṃ pitumaraṇāṃ dukkhāṃ bhātumaraṇāṃ dukkhāṃ bhaginimaraṇāṃ dukkhāṃ puttumaraṇāṃ dukkhāṃ dhītumaraṇāṃ dukkhāṃ ñāti byasanāṃ dukkhāṃ rogabyasanāṃ dukkhāṃ bhogabyasanāṃ dukkhāṃ sīlabyanāṃ dukkhāṃ diṭṭhi byasanāṃ dukkhāṃ, yesāṃ dhammānaṃ ādito samudāgamanāṃ paññāyati, atthaṅgamato nirodho paññāyati, kamma saṇṇissito vipāko, vipāka saṇṇissitaṃ kammaṃ, nāma saṇṇissitaṃ rūpaṃ,

1. Sudantoti (Syā) Khu 1. 358 piṭṭhe; Khu 7. 188 piṭṭhepi.

rūpasannissitaṃ nāmaṃ, jātiyā anugataṃ, jarāya anusaṭaṃ, byādhinā abhibhūtaṃ, maraṇena abbhāhataṃ, dukkhe patiṭṭhitaṃ, atāṇaṃ aleṇaṃ asaraṇaṃ asaraṇibhūtaṃ, ime vuccanti dukkhā. Ime dukkhā kuto samudāgatā kuto jātā kuto sañjātā kuto nibbattā kuto abhinibbattā kuto pātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti imesaṃ dukkhānaṃ mūlaṃ pucchati, hetuṃ pucchati, nidānaṃ pucchati, sambhavaṃ pucchati, pabhavaṃ pucchati, samuṭṭhānaṃ pucchati, āhāraṃ pucchati, ārammaṇaṃ pucchati, paccayaṃ pucchati, samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti kuto nu dukkhā samudāgatā ime.

Ye keci lokasmi'manekarūpāti ye kecīti sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesāṃ nissesāṃ pariyādiyanavacanametāṃ ye kecīti. **Lokasminti** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Anekarūpāti** anekavidhā nānāppakārā dukkhāti ye keci lokasmi'manekarūpā. Tenāha so brāhmaṇo—

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me'taṃ, (iccāyasmā Mettagū,)
Maññāmi taṃ vedagū bhāvitattaṃ.
Kuto nu dukkhā samudāgatā ime,
Ye keci lokasmi'manekarūpāti.

19. Dukkhasa ve maṃ pabhavaṃ apucchasi, (Mettagūti Bhagavā,)
Taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.
Upadhinidānā pabhavanti dukkhā,
Ye keci lokasmi'manekarūpā. (2)

Dukkhasa ve maṃ pabhavaṃ apucchasiti dukkhassāti jātidukkhasa jarādukkhasa byādhidukkhasa maraṇadukkhasa sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhasa. **Pabhavaṃ apucchasi**ti dukkhassa mūlaṃ pucchasi, hetuṃ pucchasi, nidānaṃ pucchasi, sambhavaṃ pucchasi, pabhavaṃ pucchasi, samuṭṭhānaṃ pucchasi, āhāraṃ pucchasi, ārammaṇaṃ pucchasi, paccayaṃ pucchasi, samudayaṃ pucchasi yācasi ajjhesasi pasādesīti dukkhassa ve maṃ pabhavaṃ apucchasi. **Mettagūti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati.

Bhagavāti gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti mettagūti Bhagavā.

Tam te pavakkhāmi yathā pajānanti tanti dukkhassa mūlaṃ pavakkhāmi, hetuṃ pavakkhāmi, nidānaṃ pavakkhāmi, sambhavaṃ pavakkhāmi, pabhavaṃ pavakkhāmi, samuṭṭhānaṃ pavakkhāmi, āhāraṃ pavakkhāmi, ārammaṇaṃ pavakkhāmi, paccayaṃ pavakkhāmi, samudayaṃ pavakkhāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsessāmīti tam te pavakkhāmi. **Yathā pajānanti yathā pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto.** Na itihītihaṃ na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya¹ na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapaccakkhadhammaṃ, tam kathayissāmīti tam te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.

Upadhinidānā pabhavanti dukkhāti upadhīti dasa upadhī, taṇhūpadhi, diṭṭhūpadhi, kilesūpadhi, kammūpadhi, duccaritūpadhi, āhārūpadhi, paṭighūpadhi, catasso upādinnadhātuyo upadhī, cha ajjhattikāni āyatanāni upadhī, cha viññāṇakāyā upadhī, sabbampi dukkhaṃ dukkhamanaṭṭhena² upadhī, ime vuccanti dasa upadhī. **Dukkāti** jātidukkhaṃ jarādukkhaṃ byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsa-dukkhaṃ nerayikaṃ dukkhaṃ -pa- diṭṭhibyasaṇaṃ dukkhaṃ. Yesaṃ dhammānaṃ ādito samudāgamaṇaṃ paññāyati, atthaṅgamato nirodho paññāyati, kammaṣaṇṇissito vipāko, vipākaṣaṇṇissitaṃ kammaṃ, nāmaṣaṇṇissitaṃ rūpaṃ. Rūpaṣaṇṇissitaṃ nāmaṃ. Jātiyā anugataṃ jarāya anusaṭaṃ, byādhinā abhibhūtaṃ, maraṇena abbhāhataṃ, dukkhe patiṭṭhitaṃ atāṇaṃ aleṇaṃ asaraṇaṃ asaraṇibhūtaṃ. Ime vuccanti dukkhā. Ime dukkhā upadhinidānā upadhihetukā upadhipaccayā upadhikāraṇā honti pabhavanti sambhavanti jāyanti sañjāyanti nibbattanti pātubhavantīti upadhinidānā pabhavanti dukkhā.

Ye keci lokasmi'manekarūpāti ye kecīti sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesam nissesaṃ pariyādiyanavacanametam ye kecīti. **Lokasminti** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke

1. Na piṭakasampadānena (Ka) Khu 7. 280 piṭṭhe.

2. Dukkhaṭṭhena (Syā)

dhātuloke āyatanaloke. **Anekarūpāti** anekavidhā nānappakārā dukkhāti ye keci lokasmi'manekarūpā. Tenāha Bhagavā—

Dukkassa ve maṃ pabhavaṃ apucchasi, (Mettaḡūti Bhagavā,)

Taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.

Upadhinidānā pabhavanti dukkhā.

Ye keci lokasmi'manekarūpāti.

20. Yo ve avidvā upadhiṃ karoti,
Punappunaṃ dukkha'mupeti mando.
Tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirā,
Dukkassa jātipabhavānupassī. (3)

Yo ve avidvā upadhiṃ karotīti yoti yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃḥhānappatto yaṃdhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā. **Avidvāti** avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppañño. **Upadhiṃ karotīti** taṇhūpadhiṃ karoti, diṭṭhūpadhiṃ karoti, kilesūpadhiṃ karoti, kammūpadhiṃ karoti, duccaritūpadhiṃ karoti, āhārūpadhiṃ karoti, paṭighūpadhiṃ karoti. Catasso upādinnadhātuyo upadhī karoti, cha ajjhattikāni āyatanāni upadhī karoti, cha viññāṇakāye upadhī karoti janeti sañjaneti nibbattetī abhinibbattetīti avidvā upadhiṃ karoti.

Punappunaṃ dukkha'mupeti mandoti punappunaṃ jātidukkhaṃ jarādukkhaṃ byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparidevadukkha-domanassupāyāsadukkhaṃ eti samupeti upagacchati gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti punappunaṃ dukkha'mupeti. **Mandoti** mando momuho avidvā avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppaññoti punappunaṃ dukkha'mupeti mando.

Tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirāti tasmāti taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā etaṃ ādīnavamsampassamāno upadhīsūti tasmā. **Pajānanti** pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto

paṭivijjhanto, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa- “sabbe dhammā anattā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto. **Upadhiṃ na kayirāti** taṇhūpadhiṃ na kareyya, diṭṭhūpadhiṃ na kareyya, kilesūpadhiṃ na kareyya, duccharitūpadhiṃ na kareyya, āhārūpadhiṃ na kareyya, paṭighūpadhiṃ na kareyya, catasso upādinnadhātuyo upadhī na kareyya, cha ajjhattikāni āyatanāni upadhī na kareyya, cha viññāṇakāye upadhī na kareyya na jāneyya na sañjāneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyyāti tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirā.

Dukkhasāti jātidukkhassa jarādukkhassa byādhidukkhassa maraṇadukkhassa sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhassa. **Pabhavānupassīti** dukkhassa mūlānupassī hetānupassī nidānānupassī sambhavānupassī pabhavānupassī samuṭṭhānānupassī āhārānupassī ārammaṇānupassī paccayānupassī samudayānupassī. **Anupassanā** vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānaṇā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Imāya anupassanāya paññāya upeto hoti samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, so vuccati anupassīti dukkhassa jātippabhavānupassī. Tenāha Bhagavā—

Yo ve avidvā upadhiṃ karoti,
Punappunaṃ dukkha’ mupeti mando.
Tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirā,
Dukkhaṃ jātippabhavānupassīti.

21. Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no,
Aññaṃ taṃ pucchāma tadinṅha brūhi.
Kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ,
Jātiṃ jaraṃ sokapariddavaṇṇa.
Taṃ me Munī sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammo.

(4)

Yaṃ taṃ apucchimha akittayī notī yaṃ taṃ apucchimha ayācīmha ajjhesīmha pasādimha. **Akittayī** notī kittitaṃ¹ pakittitaṃ ācikkhitaṃ desitaṃ

1. Akitti taṃ (Syā) evamīdisesu padesu atītavibhattivasena. Khu 7. 217 piṭṭhe.

paññapitaṃ¹ paṭṭhapitaṃ vivaritaṃ vibhattaṃ uttānīkataṃ pakāsitaṃ yaṃ taṃ apucchimha akittayī no.

Aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhīti aññaṃ taṃ pucchāma, aññaṃ taṃ yācāma, aññaṃ taṃ ajjesāma, aññaṃ taṃ pasādema, uttari taṃ pucchāma. **Tadiṅgha brūhīti** iṅgha brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhi.

Kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapariddavañcāti **kathaṃ nūti** saṃsayapucchā vimatipucchā dveḷhakupucchā anekāṃsapucchā, “evaṃ nu kho, nanu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti kathaṃ nu. **Dhīrāti** dhīrā paṇḍitā paññavanto buddhimanto ñāṇino vibhāvino medhāvino. **Oghanti** kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ. **Jātiṃ** yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ tamhi tamhi sattanikāye jāti sañjāti okkanti nibbatti abhinibbatti khandhānaṃ pātubhāvo āyatanānaṃ paṭilābho. **Jarāti** yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ tamhi tamhi sattanikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccaṃ pāliccaṃ valittacatā āyuno saṃhāni indriyānaṃ paripāko. **Sokoti** ñātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyasanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena byasanena vā samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena vā phuṭṭhassa soko socanā socitattaṃ antosoko anto parisoko antoḍāho antopariḍāho cetaso pariṇhāyanā domanassaṃ sokasallaṃ. **Paridevoti** ñātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyasanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena byasanena vā samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena vā phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpo² vippalāpo lālappo lālappanā lālappitattaṃ³.

Kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapariddavañcāti dhīrā kathaṃ oghaṃ jātiṃ jaraṃ sokaṃ paridevaṃ taranti uttaranti pataranti

1. Paññāpitaṃ (Ka)

2. Lāpo palāpo (Syā) Abhi 1. 105 piṭṭhepi.

3. Lālappāyanā lālappāyitattaṃ (bahūsu) Jarāsuttaniddesaṭṭhakathā oloketabbā.

samatikkamanti vītivattantīti kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca.

Taṃ me Munī sādhu viyākarohīti tanti yaṃ pucchāmi, yaṃ yācāmi, yaṃ ajjhesāmi, yaṃ pasādehi. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānaṇā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā tena ñāṇena samannāgato Muni monappatto. Tīṇi moneyyāni kāyamoneyyaṃ vacīmoneyyaṃ manomoneyyaṃ.

Katamaṃ kāyamoneyyaṃ, tividhānaṃ kāyaduccaritānaṃ pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, tividhaṃ kāyasucaritaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyārammaṇe ñāṇaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyapariññā kāyamoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo kāyamoneyyaṃ, kāye chandarāgassa pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyasaṅkhāranirodho catutthajjhānasamāpatti kāyamoneyyaṃ. Idam kāyamoneyyaṃ.

Katamaṃ vacīmoneyyaṃ, catubbidhānaṃ vacīduccaritānaṃ pahānaṃ vacīmoneyyaṃ, catubbidhaṃ vacīsucaritaṃ vacīmoneyyaṃ, vācārammaṇe ñāṇaṃ vacīmoneyyaṃ, vācāpariññā vacīmoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo vacīmoneyyaṃ, vācāya chandarāgassa pahānaṃ vacīmoneyyaṃ, vacīsaṅkhāranirodho dutiyajjhānasamāpatti vacīmoneyyaṃ. Idam vacīmoneyyaṃ.

Katamaṃ manomoneyyaṃ, tividhānaṃ manoduccaritānaṃ pahānaṃ manomoneyyaṃ, tividhaṃ manosucaritaṃ manomoneyyaṃ, cittārammaṇe ñāṇaṃ manomoneyyaṃ, cittapariññā manomoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo manomoneyyaṃ, citte chandarāgassa pahānaṃ manomoneyyaṃ, cittasaṅkhāranirodho saññāvedayitanirodhasamāpatti manomoneyyaṃ. Idam manomoneyyaṃ.

Kāyamuniṃ vacīmuniṃ¹, manomunimanāsavaṃ.

Muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu sabbappahāyinaṃ.

Kāyamuniṃ vacīmuniṃ, manomunimanāsavaṃ.

Muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu ninhātapāpakanti.

1. Vācāmuniṃ (bahūsu) Khu 1. 234 piṭṭhe.

Imehi tīhi moneyyehi dhammehi samannāgatā, cha munino¹
 agāramunino anagāramunino sekhamunino² asekhamunino Paccekamunino
 Munimuninoti. Katame agāramunino, ye te agārikā diṭṭhapadā
 viññātasāsana, ime agāramunino. . Katame anagāramunino, ye te pabbajitā
 diṭṭhapadā viññātasāsana, ime anagāramunino. Satta sekha sekhamunino.
 arahanto asekhamunino. Paccekasambuddhā Paccekamunino. Tathāgatā
 Arahanto Sammāsambuddhā Munimunino.

Na monena muni³ hoti, mūlharūpo aviddasu.
 Yo ca tulaṃva paggayha, varamādāya paṇḍito.
 Pāpāni parivajjeti, sa muni tena so Muni.
 Yo munāti ubho loka, “Muni” tena pavuccati.
 Asataṇca sataṇca ñatvā dhammaṃ,
 Ajjhattaṃ bahiddhā ca sabbaloka.
 Devamanussehi pūjanīyo⁴,
 Saṅgajālamaticca⁵ so Munīti.

Sādhū viyākarohīti taṃ sādhu ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi
 vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi taṃ me muni sādhu viyākarohi.
Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto
 vibhāvito esa dhammoti tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so
 brāhmaṇo—

Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no,
 Aññaṃ taṃ pucchāma tadinṅha brūhi.
 Kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ,
 Jātiṃ jaraṃ sokapariddavaṇṇa.
 Taṃ me Muni sādhu viyākarohi,
 Tathā hi te vidito esa dhammoti.

1. Munayo (Syā) Khu 7. 44 piṭṭhepi.

2. Sekkhamunino (Syā, Ka)

3. Muni (Syā, Ka) Khu 1. 51 piṭṭhe.

4. Pūjito (Syā, Ka) Khu 7. 45 piṭṭhepi.

5. Saṅgaṃ jālamaticca, Khu 1. 360 piṭṭhe.

22. Kittayissāmi te dhammaṃ, (Mettaḡūti Bhagavā,)

Diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loka visattikaṃ. (5)

Kittayissāmi te dhammanti dhammanti ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcendriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṃca nibbānagāminiṃca paṭipadaṃ kittayissāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsissāmīti kittayissāmi te dhammaṃ. **Mettaḡūti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati.

Diṭṭhe dhamme anītiḥanti diṭṭhe dhammeti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhamme “sabbe saṅkhārā aniccā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhammeti evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmi. . Atha vā dukkhe diṭṭhe dukkhaṃ kathayissāmi, samudaye diṭṭhe samudayaṃ kathayissāmi, magge diṭṭhe maggaṃ kathayissāmi, nirodhe diṭṭhe nirodhaṃ kathayissāmīti evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmi. . Atha vā diṭṭhe dhamme sandiṭṭhikaṃ akālikaṃ ehipassikaṃ opaneyyikaṃ paccattaṃ veditabbaṃ viññūhīti evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmīti diṭṭhe dhamme. **Anītiḥanti** na itihītihaṃ na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapaccakkhadhammaṃ, taṃ kathayissāmīti diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caranti yaṃ viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa-. “Sabbe dhammā anattā”ti. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Satoti** catūhi kārāṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa- so vuccati sato.

Caranti caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpentoti yaṃ viditvā sato caraṃ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikā**ti kenaṭṭhena visattikā, visatāti visattikā, visālāti visattikā, visaṭāti visattikā, visamāti visattikā, visakkatāti visattikā, visamharatāti visattikā, visamvādikāti visattikā, visamulāti visattikā, visaphalāti visattikā, visaparibhogāti visattikā, visālā vā pana sā taṇhā rūpe sadde gandhe rase phoṭṭhabbe kule gaṇe āvāse lābhe yase pasaṃsāya sukhe cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre kāmādhātuyā rūpadhātuyā arūpadhātuyā kāmabhave rūpabhave arūpabhave saññābhave asaññābhave nevasaññānāsaññābhave ekavokārabhave catuvokārabhave pañcavokārabhave atīte anāgate paccuppanne diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu visaṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Tare loke visattikanti** loke vesā visattikā¹, loke vetāṃ visattikaṃ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vītivatteyyāti tare loke visattikaṃ. Tenāha Bhagavā—

Kittayissāmi te dhammaṃ, (Mettaḡūti Bhagavā),

Diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikanti.

23. Tañcāhaṃ abhinandāmi, Mahesi dhamma'muttamaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ. (6)

Tañcāhaṃ abhinandāmīti tanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ² desanaṃ anusāsanaṃ anusiṭṭhaṃ³. **Nandāmīti** abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi yācāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmīti tañcāhaṃ abhinandāmi.

1. Yā sā loke visattikā (Syā) Kāmasuttaniddesaṭṭhakathā oloketabbā.

2. Byappathaṃ (Syā, Ka)

3. Desanaṃ anusandhiṃ (Syā)

Mahesi dhamma'muttamanti Mahesīti kiṃ Mahesi Bhagavā, mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī¹ pariyesīti Mahesi, mahantaṃ samādhikkhandhaṃ. Mahantaṃ paññākkhandhaṃ. Mahantaṃ vimuttikkhandhaṃ. Mahantaṃ vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi. Mahato tamokāyassa padālanāṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato vipallāsassa pabhedanāṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato taṇhāsallassa abbahanāṃ² esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato diṭṭhisamghāṭassa viniveṭhanāṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato mānadhajassa pātanāṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato abhisāṅkhārassa vūpasamaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato oghassa nittharaṇāṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato bhārassa nikkhepanāṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato saṃsāravaṭṭassa upacchedaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato santāpassa nibbāpanāṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato pariāhassa paṭippassaddhaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahato dhammadhajassa ussāpanāṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahante satipaṭṭhāne. Mahante sammappadhāne. Mahante iddhipāde. Mahantāni indriyāni. Mahantāni balāni. Mahante bojjhaṅge. Mahantaṃ ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ. Mahantaṃ paramatthaṃ amataṃ nibbānaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahesakkhehi sattehi esito gavesito pariyesito “kaṃaṃ Buddho, kaṃaṃ Bhagavā, kaṃaṃ Devadevo, kaṃaṃ Narāsabho”ti Mahesi. **Dhamma'muttamanti** dhammamuttamaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Uttamanti** aggaṃ seṭṭhaṃ viseṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ dhammanti Mahesi dhamma'muttamaṃ.

Yaṃ viditvā sato caranti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa-. “Sabbe dhammā anattā”ti. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye

1. Esi gavesi (Syā) Khu 7. 266 piṭṭhe.

2. Abbūhanaṃ (bahūsu) abbūhaṃ (Sī-Tṭha)

kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato. Vedanāsu. Cित्ते. Dhammesu dhammānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa- so vuccati sato. **Caranti** caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpentoti yaṃ viditvā sato caraṃ.

Tare loka visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhiḥhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikā**ti kenatṭhena visattikā -pa- viṣaṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Tare loka visattikanti** loka vesā visattikā, loka vetaṃ visattikaṃ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vītivatteyyāti tare loka visattikaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Taṇcāhaṃ abhinandāmi, Mahesi dhamma'muttamaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loka visattikanti.

24. Yaṃ kiñci sampajānāsi, (Mettaḡūti Bhagavā,

Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe.

Etesu nandiñca nivesanañca,

Panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭhe.

(7)

Yaṃ kiñci sampajānāsīti yaṃ kiñci pajānāsi ājānāsi vijānāsi paṭivijānāsi paṭivijjhasīti yaṃ kiñci sampajānāsi. **Mettaḡūti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Mettaḡūti Bhagavā.

Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjheti uddhanti anāgataṃ¹. Adhoti atītaṃ. **Tiriyañcāpi majjheti** paccuppannaṃ. **Uddhanti** devaloko. **Adhoti** nirayaloko. **Tiriyañcāpi majjheti** manussaloko. Atha vā **uddhanti** kusalā dhammā. **Adhoti** akusalā dhammā. **Tiriyañcāpi majjheti** abyākataṃ dhammā. **Uddhanti** arūpadhātu. **Adhoti** kāmādhātu. **Tiriyañcāpi majjheti** rūpadhātu. **Uddhanti** sukhā vedanā. **Adhoti** dukkhā vedanā. **Tiriyañcāpi majjheti** adukkhamasukhā vedanā. **Uddhanti** uddhaṃ pādatalā.

1. Uddhaṃ vuccati anāgataṃ (Syā, Ka)

Adhoti adho kesamatthakā. **Tiriyañcāpi majjheti** vemajjheti uddham adho tiriyañcāpi majjhe.

Etesu nandiñca nivesanañca, panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭheti etesūti ācikkhitesu desitesu paññāpitesu paṭṭhapitesu vivaritesu vibhajitesu uttānīkatesu pakāsitesu. **Nandī** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Nivesananti** dve nivesanā, taṇhānivesanā ca diṭṭhinivesanā ca. Katamā taṇhānivesanā, yāvataṃ taṇhāsāṅkhātēna -pa- ayaṃ taṇhānivesanā. Katamā diṭṭhinivesanā, vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi -pa- ayaṃ diṭṭhinivesanā.

Panujja viññāṇanti puññābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ apuññābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ āneñjābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ, etesu nandiñca nivesanañca abhisaṅkhārasahagatañca viññāṇaṃ nujja panujja nuda panuda jaha pajaha vinodehi byantikarohi anabhāvaṃ gamehīti etesu nandiñca nivesanañca, panujja viññāṇaṃ.

Bhave na tiṭṭheti bhavāti dve bhavā kammabhavo ca paṭisandhiko ca punabbhavo. Katamo kammabhavo, puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro, ayaṃ kammabhavo. Katamo paṭisandhiko punabbhavo, paṭisandhikā rūpaṃ vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ, ayaṃ paṭisandhiko punabbhavo. **Bhave na tiṭṭheti** nandiñca nivesanañca abhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ kammabhavañca paṭisandhikañca punabbhavaṃ pajahanto vinodento byantikaronto anabhāvaṃ gamento kammabhava na tiṭṭheyya, paṭisandhike punabbhava na tiṭṭheyya na santiṭṭheyyāti panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭhe. Tenāha Bhagavā—

Yaṃ kiñci sampajānāsi, (Mettagūti Bhagavā,)
 Uddham adho tiriyañcāpi majjhe.
 Etesu nandiñca nivesanañca,
 Panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭheti.

25. Evaṃvihārī sato appamatto,
 Bhikkhu caraṃ hitvā mamāyitāni.
 Jātim jaraṃ sokapariddavañca,
 Idheva vidvā pajahēyya dukkhaṃ.

(8)

Evamvihārī sato appamattoti evamvihārīti nandiṇca nivesanañca abhisankhārasahagataviññāṇaṇca kammabhavañca paṭisandhikañca punabbhavaṇṇam pajahanto vinodento byantikaronto anabhāvaṇṇam gamentoti evamvihārī. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṇṇam bhāvento -pa- so vuccati sato. **Appamattoti** sakkaccakārī sātaccakārī aṭṭhitakārī anolīnavuttiko¹ anikkhittacchando anikkhittadhuro appamatto kusalesu dhammesu “kathāhaṇṇam² aparipūraṇṇam vā sīlakkhandhaṇṇam paripūreyyaṇṇam, paripūraṇṇam vā sīlakkhandhaṇṇam tattha tattha paññāya anuggaṇheyyaṇṇam”ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḷhī ca appaṭivānī³ ca sati ca sampajaññañca ātappaṇṇam padhānaṇṇam adhiṭṭhānaṇṇam anuyogo appamatto appamādo kusalesu dhammesu. “Kathāhaṇṇam aparipūraṇṇam vā samādhikkhandhaṇṇam. Paññākkhandhaṇṇam. Vimuttikkhandhaṇṇam. Vimuttiññāḍassanakkhandhaṇṇam paripūreyyaṇṇam, paripūraṇṇam vā vimuttiññāḍassanakkhandhaṇṇam tattha tattha paññāya anuggaṇheyyaṇṇam”ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḷhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññañca ātappaṇṇam padhānaṇṇam adhiṭṭhānaṇṇam anuyogo appamatto appamādo kusalesu dhammesu. “Kathāhaṇṇam aparīññātaṇṇam vā dukkhaṇṇam parijāneyyaṇṇam, appahīṇe vā kilese paḍaheyyaṇṇam, abhāvitaṇṇam vā maggaṇṇam bhāveyyaṇṇam, asacchikataṇṇam vā nirodhaṇṇam sacchikareyyaṇṇam”ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḷhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññañca ātappaṇṇam padhānaṇṇam adhiṭṭhānaṇṇam anuyogo appamatto appamādo kusalesu dhammesūti evamvihārī sato appamatto.

Bhikkhu caraṇṇam hitvā mamāyitānīti bhikkhūti puthujjanakalyāṇako⁴ vā bhikkhu sekkho vā bhikkhu. **Caranti** caranto viharanto iriyanto vattento pāḷento yapento yāpento. **Mamattāti** dve mamattā taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca -pa- idaṇṇam taṇhāmamattaṇṇam -pa- idaṇṇam diṭṭhimamattaṇṇam. Taṇhāmamattaṇṇam pahāya diṭṭhimamattaṇṇam paṭinissajjitvā mamatte jahitvā cajitvā pajahitvā vinodetvā byantikaritvā anabhāvaṇṇam gametvāti bhikkhu caraṇṇam hitvā mamāyitāni.

1. Anolīnavuttiko (Ka) Khu 7. 45 piṭṭhe.

2. Kadāhaṇṇam (Syā)

3. Appaṭivānī (Ka) Khu 7. 45 piṭṭhe.

4. Kalyāṇaputhujjano (Syā), evamīdisesu ṭhānesu.

Jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhanti jātiṃ yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ -pa-. **Jaranti** yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ -pa-. **Sokoti** ñātibyasanena vā phuṭṭhassa -pa-. **Paridevoti** ñātibyasanena vā phuṭṭhassa -pa-. **Idhāti** imissā diṭṭhiyā -pa-. Imasmiṃ manussaloke. **Vidvāti** vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Dukkhanti** jātidukkhaṃ -pa-
domanassupāyāsadukkhaṃ. . **Jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhanti** vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī idheva jātiñca jarañca sokapariddavañca dukkhañca pajaheyya vinodeyya byantīkareyya anabhāvaṃ gameyyāti jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhaṃ. Tenāha Bhagavā—

Evamvihārī sato appamatto,
Bhikkhu caraṃ hitvā mamāyitāni.
Jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca,
Idheva vidvā pajaheyya dukkhanti.

26. Etā’bhinandāmi vaco Mahesino,
Sukittitaṃ Gotama’nūpadhīkaṃ.
Addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhaṃ,
Tathā hi te vidito esa dhammo.

(9)

Etā’bhinandāmi vaco Mahesinoti etanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṇaṃ anusīṭṭhaṃ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesinoti** kiṃ Mahesi Bhagavā, mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi -pa- “kahaṃ Narāsabho”ti Mahesīti etābhinandāmi vaco Mahesino.

Sukittitaṃ Gotamanūpadhīkanti sukittitanti sukittitaṃ su-ācikkhitaṃ sudesitaṃ supaṇṇapitaṃ supaṭṭhapitaṃ suvivariṇaṃ suvibhajitaṃ su-uttānīkaraṃ supakāsitaṃ sukittitaṃ. **Gotamanūpadhīkanti** upadhī vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisankhārā ca. Upadhippahānaṃ upadhivūpasamaṃ upadhipaṭinissaggaṃ upadhipaṭipassaddhaṃ amataṃ nibbānanti sukittitaṃ Gotamanūpadhīkaṃ.

Addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhanti addhāti ekamsavacanaṃ
 nissamsayavacanaṃ nikkāṅkhāvacanaṃ advejjhavacanaṃ
 adveḷhakavacanaṃ nirodhavacanaṃ apaṇṇakavacanaṃ
 avatthāpanavacanametaṃ addhāti. **Bhagavāti** gāravādhivacanametaṃ -pa-
 sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Pahāsi dukkhanti** jātidukkhāṃ
 jarādukkhāṃ byādhidukkhāṃ maraṇadukkhāṃ
 sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhāṃ pahāsi pajahi vinodesi
 byantīkarosi anabhāvaṃ gamesīti addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhāṃ.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto
 vibhāvito esa dhammoti tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so
 brāhmaṇo—

Etā'bhinandāmi vaco Mahesino,
 Sukittitaṃ Gotama'nūpadhīkaṃ.
 Addhā hi Bhagavā pahāsi dukkhāṃ,
 Tathā hi te vidito esa dhammoti.

27. **Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhāṃ,**
Ye tvaṃ munī aṭṭhitaṃ ovadeyya.
Taṃ taṃ namassāmi samecca nāgaṃ,
Appeva maṃ Bhagavā aṭṭhitaṃ ovadeyya. (10)

Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhanti te cāpīti khattiyā ca brāhmaṇā ca
 vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Pajaheyyu**
dukkhanti jātidukkhāṃ jarādukkhāṃ byādhidukkhāṃ maraṇadukkhāṃ
 sokaparideva dukkhadomanassupāyāsadukkhāṃ pajaheyyuṃ vinodeyyuṃ
 byantīkareyyuṃ anabhāvaṃ gameyyunti te cāpi nūnappajaheyyu dukkhāṃ.

Ye tvaṃ munī aṭṭhitaṃ ovadeyyāti yeti khattiye ca brāhmaṇe ca vesse
 ca sudde ca gahaṭṭhe ca pabbajite ca deve ca manusse ca. **Tvanti**
 Bhagavantaṃ bhaṇāti. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca
 so Muni. **Aṭṭhitaṃ ovadeyyāti** aṭṭhitaṃ ovadeyya, sakkaccaṃ ovadeyya,
 abhiññaṃ ovadeyya, punappunaṃ ovadeyya anusāseyyāti ye tvaṃ munī
 aṭṭhitaṃ ovadeyya.

Taṃ taṃ namassāmi samecca nāganti tanti Bhagavantaṃ bhaṇāti.
Namassāmīti kāyena vā namassāmi, vācāya vā namassāmi, cittena vā
 namassāmi,

anvatthapaṭipattiyā vā namassāmi, dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassāmi sakkaromi garuṃ karomi¹ mānemi pūjemi. **Sameccā**ti samecca abhisamecca samāgantvā abhisamāgantvā sammukhā taṃ namassāmi. **Nāganti** nāgo ca Bhagavā, āguṃ na karotīti nāgo, na gacchatīti nāgo, na āgacchatīti nāgo, kathaṃ Bhagavā āguṃ na karotīti nāgo. Āgu vuccati pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarāṇiyā.

Āguṃ na karoti kiñci loke, (Sabhiyāti Bhagavā,
Sabbasaṃyoge² visajja bandhanāni.
Sabbattha na sajjatī vimutto,
Nāgo tādi pavuccate tathattāti.

Evaṃ Bhagavā āguṃ na karotīti nāgo.

Kathaṃ Bhagavā na gacchatīti nāgo, Bhagavā na chandāgatim gacchati, na dosāgatim gacchati, na mohāgatim gacchati, na bhayāgatim gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati³ vuyhati saṃharīyati. Evaṃ Bhagavā na gacchatīti nāgo.

Kathaṃ Bhagavā na āgacchatīti nāgo, sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena. Anāgāmimaggena. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Evaṃ Bhagavā na āgacchatīti nāgoti taṃ taṃ namassāmi samecca nāga.

Appeva maṃ Bhagavā aṭṭhitaṃ ovadeyyāti appeva maṃ Bhagavā aṭṭhitaṃ ovadeyya, sakkaccaṃ ovadeyya, abhiñhaṃ ovadeyya, punappunaṃ ovadeyya, anusāseyyāti appeva maṃ Bhagavā aṭṭhitaṃ ovadeyya. Tenāha so brāhmaṇo—

1. Garukaromi (Syā) 2. Sabbayoge (Ka) Khu 1. 359 piṭṭhe. 3. Nīyyati (Syā, Ka)

Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṃ.
 Ye tvaṃ munī aṭṭhitaṃ ovadeyya.
 Taṃ taṃ namassāmi samecca nāgaṃ,
 Appeva maṃ Bhagavā aṭṭhitaṃ ovadeyyāti.

28. Yaṃ brāhmaṇaṃ vedagu'mābhijaññā,
 Akiñcanaṃ kāmabhava asattaṃ.
 Addhā hi so oghamimaṃ atāri,
 Tiṇṇo ca pāraṃ akhilo akaṅkho. (11)

Yaṃ brāhmaṇaṃ vedagumābhijaññāti brāhmaṇoti sattannaṃ
 dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo, sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā
 hoti, sīlabbataparāmāso bāhito hoti, rāgo bāhito hoti, doso bāhito hoti, moho
 bāhito hoti, māno bāhito hoti, bāhitāssa honti pāpakā akusalā dhammā
 saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatiraṃ jātijarāmarāṇiyā.

Bāhitvā sabbapāpakāni, (Sabhiyāti Bhagavā,)

Vimalo sādhusamāhito ṭhitatto.

Saṃsāramaticca kevalī so,

Asito¹ tādi pavuccate sa brahmā.

Vedagūti vedo vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ -pa- sabbaṃ vedamaticca
 vedagū soti. **Abhijaññāti** abhijāneyya ājāneyya vijāneyya paṭivijāneyya
 paṭivijjheyyāti yaṃ brāhmaṇaṃ vedagumābhijaññā.

Akiñcanaṃ kāmabhava asattanti akiñcananti rāgakiñcanaṃ
 dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ
 kilesakiñcanaṃ duccaritakiñcanaṃ. Yassete kiñcanā pahīnā samucchinna
 vūpasantaṃ paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā dadḍhā, so vuccati
 akiñcano. **Kāmāti** uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-.
 Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Bhavāti** dve bhavā
 kammabhavo ca paṭisandhiko ca

1. Anissito (Syā) Khu 1. 358 piṭṭhe

punabbhavo -pa- ayaṃ paṭisandhiko punabbhavo. . **Akiñcanam kāmabhava asattanti** akiñcanam puggalam kāmabhava ca asattam alaggaṃ alaggitaṃ apalibuddham nikkhantaṃ nissaṃ vipamuttaṃ visaññuttaṃ vimariyādikatena cetasā viharantanti akiñcanam kāmabhava asattam.

Addhā hi so oghamimam atārīti addhāti ekamsavacanam -pa- avatthāpanavacanametam addhāti. **Oghanti** kāmogham bhavogham diṭṭhogaṃ avijjogham. **Atārīti** uttari patari samatikkami vītivattayīti addhā hi so oghamimam atāri.

Tiṇṇo ca pāram akhilo akañkhoti tiṇṇoti kāmogham tiṇṇo, bhavogham tiṇṇo, diṭṭhogaṃ tiṇṇo, avijjogham tiṇṇo, saṃsārapathaṃ tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo¹ atikkanto samatikkanto vītivatto. So vutthavāso² ciñṇacaraṇo gataddho gatadiso gatakoṭiko pālita brahmacariyo uttamadiṭṭhippatto bhāvitamaggo, pahīnakilesa paṭividdhākuppo sacchikatanirodho, dukkham tassa pariññātam, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abhiññeyyam abhiññātam, pariññeyyam pariññātam, pahātabbam pahīnam, bhāvetabbam bhāvitam, sacchikātabbam sacchikataṃ. So ukkhittapaligho saṃkiṇṇaparikkho abbulhesiko niraggaḷo ariyo pannaddhajo pannabhāro visaññutto pañcaṅgavippahīno chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno paṇuṇṇapaccekasacco³ samavayasatṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño kevalī vusitavā uttamapuriso paramapuriso paramapattippatto, so neva ācināti na apacināti apacinitvā ṭhito, neva pajahati na upādiyati pajahitvā ṭhito, neva visineti na ussineti visinetvā ṭhito, neva vidhūpeti na sandhūpeti vidhūpetvā ṭhito, asekkhena sīlakkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekkhena samādhikkhandhena. Paññākkhandhena. Vimuttikkhandhena. Vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgatattā ṭhito, saccam sampaṭipādayitvā⁴ ṭhito, ejaṃ samatikkamitvā ṭhito, kilesaggim pariādiyitvā ṭhito, aparigamanatāya ṭhito, katham⁵ samādāya ṭhito, vimuttiṭṭhisevanatāya

1. Nittiṇṇo (Syā)

2. Vuṭṭhavāso (Syā) Khu 7. 16 piṭṭhepi.

3. Paṇuṇṇapaccekasacco (Ka)

4. Paṭipādayitvā (Syā)

5. Kaṭam (Syā) Kāmasuttaniddesaṭṭhakathā oloketabbā.

ṭhito, mettāya pārisuddhiyā ṭhito, karuṇāya. Muditāya. Upekkhāya pārisuddhiyā ṭhito, accantapārisuddhiyā ṭhito, atammayatāya¹ pārisuddhiyā ṭhito, vimuttattā ṭhito, santussitattā ṭhito, khandhapiyante ṭhito, dhātupariyante ṭhito, āyatanapiyante ṭhito, gatipariyante ṭhito, upapattipariyante ṭhito, paṭisandhipariyante ṭhito, bhavapariyante ṭhito, saṃsārapariyante ṭhito, vaṭṭapariyante ṭhito, antimabhavē ṭhito, antime samussaye ṭhito, antimadehadharo arahā.

Tassāyaṃ pacchimako bhavo, carimoyaṃ samussayo.

Jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti.

Tiṇṇo ca pāraṇti pāraṇ vuccati amataṇ nibbānaṇ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṇ, so pāragato pārapatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyaṇtagato pariyaṇtappatto vosāṇagato vosāṇappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amataṇ amataṇ nibbāṇagato nibbāṇappatto. So vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti tiṇṇo ca pāraṇti.

Akhiloti rāgo khilo, doso khilo, moho khilo, kodho khilo, upanāho khilo -pa- sabbākusalābhisāṅkhārā khilā. Yassete khilā pahīnā samucchinā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati akhilo. **Akaṅkhoti** dukkhe kaṅkhā, dukkhasamudaye kaṅkhā, dukkhanirodhe kaṅkhā, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya kaṅkhā, pubbante kaṅkhā, aparante kaṅkhā, pubbantāparante kaṅkhā, idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu kaṅkhā, yā evarūpā kaṅkhā kaṅkhāyaṇā kaṅkhāyittatṭaṇ vimati vicikicchā dvelhakaṇ dvedhāpatho saṃsayo anekaṃsaggāho āsappanā parisappanā apariyogāhanā chambhitattatṭaṇ cittassa manovilekho, yassete kaṅkhā pahīnā samucchinā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā,

1. Akammaññātāya (Syā)

so vuccati akaṅkhoti tiṇṇo ca pāraṃ akhilo akaṅkho. Tenāha Bhagavā—

Yaṃ brāhmaṇaṃ vedagumābhijaññā,
Akiñcanaṃ kāmabhava asattaṃ.
Addhā hi so oghamimaṃ atāri,
Tiṇṇo ca pāraṃ akhilo akaṅkhoti.

29. Vidvā ca yo vedagū naro idha,
Bhavābhava saṅgamimaṃ visajja.
So vītataṇho anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmi.

(12)

Vidvā ca yo vedagū naro idhāti vidvāti vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī.
Yoti yo yādiso -pa- manusso vā. Vedagūti vedo vuccati catūsu maggesu
ñāṇaṃ. Paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ dhammavicayasambojjhaṅgo
vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi¹. Tehi vedehe jātijarāmaṇassa antagato
antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato
vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato
saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato
amatappatto nibbānagato nibbānappatto. Vedānaṃ vā antagatoti vedagū,
vedehe vā antagatoti vedagū, sattannaṃ vā dhammānaṃ veditattā vedagū,
sakkāyadiṭṭhi veditā hoti. Vicikicchā. Sīlabbataparāmāso. Rāgo. Doso.
Moho. Māno vidito hoti, veditāssa honti pāpakā akusalā dhammā
saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmaṇiyyā.

Vedāni viceyya kevalāni, (Sabhiyāti Bhagavā,
Samaṇānaṃ yānīdhatthi brāhmaṇānaṃ.
Sabbavedanāsu vītarāgo,
Sabbānaṃ vedamaticca vedagū so.

1. Ñāṇaṃ -pa- sabbavedamaticca vedagū soti (Syā) passa Khu 7. 158 piṭṭhe.

Naroti satto naro mānavo poso puggalo jīvo jāgu¹ jantu indagu² manujo. **Idhāti** imissā diṭṭhiyā -pa- imasmim manussaloketi vidvā ca yo vedagū naro idha.

Bhavābhave saṅgamimaṃ visajjāti **bhavābhav**eti bhavābhav
kammabhav punabbhav kāmabhav, kammabhav kāmabhav
punabbhav rūpabhav, kammabhav rūpabhav punabbhav arūpabhav,
kammabhav arūpabhav punabbhav punappunabhav, punappunagatiyā
punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-
attabhāvābhiniḃbattiyā. **Saṅgāti** satta saṅgā rāgasāṅgo dosasaṅgo mohasaṅgo
mānasaṅgo diṭṭhisāṅgo kilesasaṅgo duccaritasāṅgo. **Visajjāti** saṅge
vosajjetvā vā visajja. Atha vā saṅge bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite
palibuddhe bandhane phoṭayitvā³ vā visajja. Yathā yānaṃ vā vayhaṃ vā
rathaṃ vā sakaṭaṃ vā sandamānikaṃ vā sajjaṃ visajjaṃ karonti vikopenti,
evameva te saṅge vosajjetvā vā visajja. Atha vā saṅge bandhe vibandhe
ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane phoṭayitvā vā visajjāti
bhavābhav saṅgamimaṃ visajja.

So vītataṇho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti taṇhāti rūpataṇhā
-pa- dhammataṇhā. Yassesā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā
paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā, so vuccati vītataṇho
vigatataṇho cattataṇho vantataṇho muttataṇho pahīnataṇho
paṭinissatṭhataṇho, vītarāgo cattarāgo pahīnarāgo paṭinissatṭharāgo nicchāto
nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti so
vītataṇho. **Anīghoti** rāgo nīgho, doso nīgho, moho nīgho, kodho nīgho,
upanāho nīgho -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā nīghā. Yassete nīghā pahīnā
samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā,
so vuccati anīgho. **Nirāsoti** āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā
lobho akusalamūlaṃ. Yassesā āsā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā
paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā, so vuccati nirāso. **Jātīti**
yā tesaṃ tesaṃ sattānaṃ -pa- āyatanānaṃ paṭilābho. **Jarāti** yā tesaṃ tesaṃ

1. Jātu (Syā)

2. Indagū (Syā)

3. Mocayitvā (Syā)

sattānaṃ -pa- indriyānaṃ paripāko. Ayaṃ vuccati jarā. **So vītataṇho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti** yo so vītataṇho anīgho ca nirāso ca, so kho jātijarāmarāṇaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattayīti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti so vītataṇho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Vidvā ca yo vedagū naro idha,
Bhavābhava saṅgamimaṃ visajja.
So vītataṇho anīgho nirāso,
Atāri so jātijaranti brūmīti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti.

Mettaḡumāṇavapucchāniddeśo catuttho.

5. Dhotakamāṇavapucchāniddeśa

30. Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me’taṃ, (iccāyasmā Dhotako,) Vācābhikaṅkhāmi Mahesi tuyhaṃ.
Tava sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano. (1)

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me’tanti pucchāmīti tisso pucchā adiṭṭhajotaṇā pucchā diṭṭhasaṃsandanā pucchā vimaticchedanā pucchā -pa-. Imā tisso pucchā -pa- nibbānapucchā. **Pucchāmi tanti** pucchāmi taṃ, yācāmi taṃ, ajjhesāmi taṃ, pasādemī taṃ, “kathayassu me”ti pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi me’taṃ.

Iccāyasmā Dhotakoti iccāti padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanam garuvacanam sagāravasappatissādhivacanametam āyasmāti. **Dhotakoti**

tassa brāhmaṇassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ
nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpoti iccāyasmā
Dhotako.

Vācābhikaṅkhāmi Mahesi tuyhanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ
desanaṃ anusāsanaṃ anusiṭṭhaṃ kaṅkhāmi abhikaṅkhāmi icchāmi sādiyāmi
patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesīti** kiṃ Mahesi Bhagavā,
mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi -pa-. “Kahaṃ
Narāsabho”ti Mahesīti vācābhikaṅkhāmi Mahesi tuyhaṃ.

Tava sutvāna nigghosanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ
anusāsanaṃ anusiṭṭhaṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā
upalakkhayitvāti tava sutvāna nigghosaṃ.

Sikkhe nibbānamattanoti sikkhāti tisso sikkhā adhisīlasikkhā
adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā -pa- ayaṃ adhipaññāsikkhā.
nibbānamattanoti attano rāgassa nibbāpanāya, dosassa nibbāpanāya,
mohassa nibbāpanāya, kodhassa nibbāpanāya, upanāhassa nibbāpanāya -pa-
sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ samāya upasamāya vūpasamāya nibbāpanāya
paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi
sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto
sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto
sikkheyya, cittaṃ padahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya,
vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satim̐ upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṃ
samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ
abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ parijānanto sikkheyya, pahātabbaṃ
pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento sikkheyya, sacchikātabbaṃ
sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti sikkhe
nibbānamattano. Tenāha so brāhmaṇo—

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metaṃ, (iccāyasmā Dhotako,)

Vācābhikaṅkhāmi Mahesi tuyhaṃ.

Tava sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattanoti.

31. Tenahātappaṃ karohi, (Dhotakāti Bhagavā,)**Idheva nipako sato.****Ito sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano. (2)**

Tenahātappaṃ karohīti ātappaṃ karohi, ussāhaṃ karohi, ussoḷhiṃ karohi, thāmaṃ karohi, dhitiṃ karohi, vīriyaṃ karohi, chandaṃ janehi sañjanehi upaṭṭhapehi samuṭṭhapehi nibbattehi abhinibbattehi tenahātappaṃ karohi.

Dhotakāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Dhotakāti Bhagavā.

Idheva nipako satoti idhāti imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṃ ādāye imasmiṃ dhamme imasmiṃ vinaye imasmiṃ dhammavinaye imasmiṃ pāvacane imasmiṃ brahmacariye imasmiṃ Satthusāsane imasmiṃ attabhāve imasmiṃ manussaloke. **Nipakoti** nipako paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa- so vuccati satoti idheva nipako sato.

Ito sutvāna nigghosanti ito mayhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsanaṃ anusiṭṭhaṃ sutvā suṇitvā uggaṇhitvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti ito sutvāna nigghosaṃ.

Sikkhe nibbānamattanoti sikkhāti tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicitasikkhā adhipaññāsikkhā -pa- ayaṃ adhipaññāsikkhā. nibbānamattanoti attano rāgassa nibbāpanāya, dosassa nibbāpanāya, mohassa nibbāpanāya, kodhassa nibbāpanāya, upanāhassa nibbāpanāya -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ samāya upasamāya vūpasamāya nibbāpanāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicitampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya -pa- sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya

ācareyya samācareyya, samādāya vatteyyāti sikkhe nibbānamattano. Tenāha Bhagavā—

Tenahātappaṃ karohi, (Dhotakāti Bhagavā,)

Idheva nipako sato.

Ito sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattanoti.

32. Passāmahaṃ devamanussaloke,
 Akiñcanaṃ brāhmaṇamiriyamānaṃ.
 Taṃ taṃ namassāmi Samantacakkhu,
 Pamuñca maṃ Sakka katharīkathāhi. (3)

Passāmahaṃ devamanussaloketi devāti tayo devā sammutidevā upapattidevā visuddhidevā. Katame sammutidevā. Sammutidevā vuccanti rājāno ca rājakumārā ca deviyo ca, ime vuccanti sammutidevā. Katame upapattidevā, upapattidevā vuccanti Cātumahārājikā devā Tāvatisā devā yāmā devā Tusitā devā Nimmānaratī devā Paranimmitavasavattī devā brahmakāyikā devā, ye ca devā taduttari¹, ime vuccanti upapattidevā. Katame visuddhidevā, visuddhidevā vuccanti Tathāgatasāvaka arahanto khīṇāsavā, ye ca Paccekabuddhā, ime vuccanti visuddhidevā. Bhagavā sammutidevānañca upapattidevānañca visuddhidevānañca devo ca Atidevo ca Devātidevo ca Sīhasiho Nāganāgo Gaṇigaṇī Munimunī Rājarājā. Passāmahaṃ devamanussaloketi manussaloke devaṃ passāmi, atidevaṃ passāmi, devātidevaṃ passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upaparikkhāmīti passāmahaṃ devamanussaloke.

Akiñcanaṃ brāhmaṇamiriyamānanti akiñcananti rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccaritakiñcanaṃ, te kiñcanā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā, tasmā Buddho akiñcano. Brāhmaṇoti Bhagavā sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo, sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, sīlabbataparāmāso bāhito hoti, rāgo bāhito hoti, doso

1. Tatrūpari (Syā)

bāhito hoti, moho bāhito hoti, māno bāhito hoti, bāhitāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṅkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā.

Bāhitvā sabbapāpakāni, (Sabhiyāti Bhagavā,) Vimalo sādhusamāhito ʘhitatto.
Saṁsāramaticca kevalī so,
Asito tādi pavuccate sa brahmāti.

Iriyamānanti carantaṁ viharantaṁ iriyantaṁ vattentaṁ pāleṇtaṁ yapentaṁ yāpentaṁ akiñcanaṁ brāhmaṇamiriyamānaṁ.

Taṁ taṁ namassāmi Samantacakkhūti tanti Bhagavantaṁ bhaṇati. **Namassāmīti** kāyena vā namassāmi, vācāya vā namassāmi, cittaṇa vā namassāmi, anvatthapaṭipattiyā vā namassāmi, dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassāmi sakkaromi garuṁ karomi mānemi pūjemi. **Samantacakkhūti** Samantacakkhu vuccati sabbaññutaññaṇaṁ. Bhagavā sabbaññutaññaṇena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato.

“Na tassa addiṭṭhamidhatthi¹ kiñci,
Atha aviññātamajānitaḅbaṇaṁ.
Sabbāṁ abhiññāsi yadatthi neyyaṁ,
Tathāgato tena Samantacakkhū”ti.

Taṁ taṁ namassāmi Samantacakkhu.

Pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhīti Sakkāti Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitotipi Sakko. Atha vā aḁḁho² mahaddhanaṁ dhanavātipi Sakko. Tassimāni dhanāni. Seyyathidaṁ, saddhādhanaṁ sīladhanaṁ hiridhanaṁ ottappadhanaṁ sutadhanaṁ cāgadhanaṁ paññādhanaṁ satipaṭṭhānadhanaṁ sammappadhānadhanaṁ iddhipādadhanaṁ indriyadhaṇaṁ baladhaṇaṁ bojjhaṇadhaṇaṁ maggadhaṇaṁ phaladhaṇaṁ nibbānadhaṇaṁ, imehi anekavidhehi dhanaratanehi aḁḁho mahaddhanaṁ dhanavātipi Sakko. Atha vā Sakko pahu visavī alamatto sūro Vīro vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayaḅheravo vigatalomahaṁsotipi

1. Adiṭṭhamidhatthi (Syā, Ka) Khu 7. 280 piṭṭhepi.

2. Addho (Syā, Ka)

Sakko. Kathaṁkathā vuccati vicikicchā, dukkhe kaṁkhā dukkhasamudaye kaṁkhā dukkhanirodhe kaṁkhā dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya kaṁkhā pubbante kaṁkhā aparante kaṁkhā pubbantāparante kaṁkhā idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu kaṁkhā, yā evarūpā kaṁkhā kaṁkhāyanā kaṁkhāyittattāṁ vimati vicikicchā dveḷhakaṁ dvedhāpatho saṁsayo anekaṁsaggāho āsappanā parisappanā apariyogāhanā chambhitattāṁ cittassa manovilekho. **Pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhīti** muñca maṁ pamuñca maṁ mocehi maṁ pamocehi maṁ uddhara maṁ samuddhara maṁ vuṭṭhāpehi maṁ kathaṁkathāsallatoti pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhi. Tenāha so brāhmaṇo—

Passāmahaṁ devamanussaloke,
Akiñcanaṁ brāhmaṇamiriyamānaṁ.
Taṁ taṁ namassāmi Samantacakkhu,
Pamuñca maṁ Sakka kathaṁkathāhīti.

33. Nāhaṁ sahissāmi pamocanāya,
Kathaṁkathāhiṁ Dhotaka kañci loke.
Dhammañca seṭṭhaṁ ājānamāno,
Evaṁ tuvaṁ oghamimaṁ taresi.

(4)

Nāhaṁ sahissāmi¹ pamocanāyāti nāhaṁ taṁ sakkomi muñcituṁ pamuñcituṁ mocetuṁ pamocetuṁ uddharituṁ samuddharituṁ uṭṭhāpetuṁ samuṭṭhāpetuṁ kathaṁkathāsallatoti, evampi nāhaṁ sahissāmi pamocanāya. . Atha vā na ihāmi na samihāmi na ussahāmi na vāyamāmi na ussāhaṁ karomi na ussolhiṁ karomi na thāmaṁ karomi na dhitim karomi na vīriyaṁ karomi na chandaṁ janemi na sañjanemi na nibbattemi na abhinibbattemi assaddhe puggale acchandike kusīte hīnavīriye appaṭipajjamāne dhammadesanāyāti, evampi nāhaṁ sahissāmi pamocanāya. . Atha vā natthañño koci mocetā, te yadi moceyyuṁ, sakena thāmena sakena balena sakena vīriyena sakena parakkamena sakena purisathāmena sakena purisabalena sakena purisavīriyena sakena purisaparakkamena attanā

1. Samihāmi (Ka)

sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkaṭipadaṃ
anvattapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ paṭipajjamānā moceyyunti,
evampi nāhaṃ sahiṣṣāmi pamocanāya.

Vuttañhetam Bhagavatā—so vata Cunda attanā palipapalipanno param
palipapalipannaṃ uddharissatīti netaṃ ṭhānaṃ vijjati, so vata Cunda attanā
adanto avinīto aparinibbuto param damessati vinessati parinibbāpessatīti
netam ṭhānaṃ vijjatīti, evampi nāhaṃ sahiṣṣāmi pamocanāya. Vuttañhetam
Bhagavatā—

“Attanā hi¹ kataṃ pāpaṃ, attanā saṃkilissati.
Attanā akataṃ pāpaṃ, attanāva visujjhati.
Suddhī asuddhi paccattaṃ, nāñño aññaṃ visodhaye”ti.

Evampi nāhaṃ sahiṣṣāmi pamocanāya.

Vuttañhetam Bhagavatā—evameva kho brāhmaṇa tiṭṭhateva nibbānaṃ,
tiṭṭhati nibbānagāmimaggo, tiṭṭhāmahaṃ samādapetā, atha ca pana mama
sāvaka mayā evaṃ ovadiyamānā evaṃ anusāsiyamānā appekacce
accantaniṭṭhaṃ nibbānaṃ ārādhenti, ekacce nārādhentīti, ettha kyāhaṃ
brāhmaṇa karomi, maggakkhāyī brāhmaṇa Tathāgato maggaṃ Buddho
ācikkhati attanā paṭipajjamānā mucceyyunti², evampi nāhaṃ sahiṣṣāmi
pamocanāya.

Kathamkathim Dhotaka kañci loketi kathamkathim puggalaṃ
sakaṃkhaṃ sakhilaṃ sadvelḥakaṃ savicikicchaṃ. **Kañcīti** kañci khattiyam
vā brāhmaṇam vā vessam vā suddam vā gahaṭṭham vā pabbajitam vā devam
vā manussaṃ vā. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloketi kathamkathim
Dhotaka kañci loka.

Dhammañca seṭṭham ājānamānoti dhammaṃ seṭṭham vuccati amataṃ
nibbānaṃ. Yo so sabbasaṃkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo
taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Seṭṭhanti** aggaṃ seṭṭham viseṭṭham
pāmokkham uttamaṃ pavaram dhammaṃ ājānamāno vijānamāno
paṭivijānamāno paṭivijjhamānoti dhammañca seṭṭham ājānamāno.

1. Attanāva (bahūsu) Khu 1. 38 piṭṭhe.

2. Muñceyyunti (Syā)

Evam tuvaṃ oghamimaṃ taresīti evaṃ kāmoghaṃ bhavoghaṃ
dīṭṭhogaṃ avijjogaṃ tareyyāsi uttareyyāsi patareyyāsi samatikkameyyāsi
vītivatteyyāsīti evaṃ tuvaṃ oghamimaṃ taresi. Tenāha Bhagavā—

Nāhaṃ sahiṣṣāmi pamocanāya,
Kathaṃkathim Dhotaka kañci loke.
Dhammañca seṭṭhaṃ ājānamāno,
Evaṃ tuvaṃ oghamimaṃ taresīti.

34. Anusāsa brahme karuṇāyamāno,
Vivekadhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.
Yathāhaṃ ākāsova¹ abyāpajjamāno²,
Idheva santo asito careyyaṃ. (5)

Anusāsa brahme karuṇāyamānoti anusāsa brahme anuggaṇha brahme
anukampa brahmeti anusāsa brahme. **Karuṇāyamānoti** karuṇāyamāno
anudayamāno³ anurakkhamāno anuggaṇhamāno anukampamānoti anusāsa
brahme karuṇāyamāno.

Vivekadhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ vivekadhammaṃ vuccati
amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo
taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Yamaṃ vijaññaṃ** yamaṃ
jāneyyaṃ ājāneyyaṃ vijāneyyaṃ paṭivijāneyyaṃ paṭivijjheyyaṃ
adhigaccheyyaṃ phasseyyaṃ sacchikareyyanti vivekadhammaṃ yamaṃ
vijaññaṃ.

Yathāhaṃ ākāsova abyāpajjamānoti yathā ākāso a pajjati na gaṇhati⁴
na bajjhati na palibajjhati, evaṃ apajjamāno agaṇhamāno⁴ abajjhamāno
apalibajjhamānoti evampi ākāsova abyāpajjamāno. Yathā ākāso na rajjati
lākhāya vā haliddiyā⁵ vā nīliya⁶ vā mañjeṭṭhāya vā, evaṃ arajjamāno
adussamāno amuyhamāno akilissamānoti⁷ evampi ākāsova abyāpajjamāno.
Yathā ākāso

1. Ākāso ca (Syā)

2. Abyāpajjhamāno (Syā)

3. Anuddayamāno (bahūsu)

4. Natthi ... Syā...potthake.

5. Haliddena (Syā)

6. Nīlena (Syā)

7. Akiliyamāno (Syā)

na kuppāti na byāpajjati na patilīyati¹ na paṭihaññati, evaṃ akuppamāno abyāpajjamāno appatilīyamāno appaṭihaññamāno appaṭihatamānoti evampi ākāsova abyāpajjamāno.

Idheva santo asito careyyanti idheva santoti idheva santo idheva samāno idheva nisinno samāno imasmiṃyeva āsane nisinno samāno imissāyeva parisāya nisinno samānoti evampi idheva santo. . Atha vā idheva santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭippassaddhoti evampi idheva santo. **Asitoti** dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṃ taṇhānissayo -pa- ayaṃ diṭṭhinissayo. Taṇhānissayaṃ pahāya, diṭṭhinissayaṃ paṭinissajjitvā, cakkhuṃ anissito, sotaṃ anissito, ghānaṃ anissito, jivhaṃ anissito, kāyaṃ anissito, manaṃ anissito, rūpe. Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Dhamme. Kulaṃ. Gaṇaṃ. Āvāsaṃ. Lābhaṃ. Yasaṃ. Pasaṃsaṃ. Sukhaṃ. Cīvaraṃ. Piṇḍapātaṃ. Senāsanaṃ. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Kāmadhātuṃ. Rūpadhātuṃ. Arūpadhātuṃ. Kāmabhavaṃ. Rūpabhavaṃ. Arūpabhavaṃ. Saññābhavaṃ. Asaññābhavaṃ. Nevasaññānāsaññābhavaṃ. Ekavokārabhavaṃ. Catuvokārabhavaṃ. Pañcavokārabhavaṃ. Atītaṃ. Anāgataṃ. Paccuppannaṃ. Diṭṭhasutamutaviññātabbe² dhamme asito anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭṭho³ vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasa. **Careyyanti** careyyaṃ vihareyyaṃ iriyeyyaṃ vatteyyaṃ yaṭṭeyyaṃ yāṭṭeyyanti idheva santo asito careyyaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Anusāsa brahme karuṇāyamāno,
Vivekadhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.
Yathāhaṃ ākāsova abyāpajjamāno,
Idheva santo asito careyyanti.

35. Kittayissāmi te santiṃ, (Dhotakāti Bhagavā,)

Diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ.

(6)

1. Patitṭhiyati (Ka)

2. Diṭṭhaṃ, sutam, mutam, viññātam, sabbe. Khu 7. 103 piṭṭhe, 189 piṭṭhepi passitabbaṃ.

3. Nissatṭho (Syā)

Kittayissāmi te santinti rāgassa santim, dosassa santim, mohassa santim, kodhassa santim, upanāhassa. Makkhassa. Paḷāsassa. Issāya. Macchariyassa. Māyāya. Sāṭheyyassa. Thambhassa. Sārambhassa. Mānassa. Atimānassa. Madassa. Pamādassa. Sabbakilesānaṃ. Sabbaduccaritānaṃ. Sabbadarathānaṃ. Sabbapariḷāhānaṃ. Sabbasantāpānaṃ. Sabbākusalābhisāṅkhārānaṃ santim upasantiṃ vūpasantiṃ nibbutiṃ paṭippassaddhiṃ kittayissāmi pakittayissāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsissāmīti kittayissāmi te santim.

Dhotakāti Bhagavāti Dhotakāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. Bhagavāti gāravādhivacanametāṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Dhotakāti Bhagavā.

Diṭṭhe dhamme anītiḥanti diṭṭhe dhammeti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhamme “sabbe saṅkhārā aniccā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhāvite dhamme vibhūte dhammeti evampi diṭṭhe dhamme. . Atha vā dukkhe diṭṭhe dukkhaṃ kathayissāmi, samudaye diṭṭhe samudayaṃ kathayissāmi, magge diṭṭhe maggaṃ kathayissāmi, nirodhe diṭṭhe nirodhaṃ kathayissāmīti evampi diṭṭhe dhamme. . Atha vā sandiṭṭhikaṃ akālikaṃ ehipassikaṃ opaneyyikaṃ¹ paccattaṃ veditabbaṃ viññūhīti evampi diṭṭhe dhamme. **Anītiḥanti** na itihītiḥaṃ na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapaccakkhadhammaṃ, taṃ kathayissāmīti diṭṭhe dhamme anītiḥaṃ.

Yaṃ veditvā sato caranti yaṃ veditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti veditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa-. “Sabbe dhammā anattā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti veditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ

1. Opanayikaṃ (Syā, Ka)

katvā. **Satoti** catūhi kārāṇehi sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa- so vuccati sato. **Caranti** caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpentoti yaṃ viditvā sato caraṃ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikāti** kenaṭṭhena visattikā -pa- visaṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Tare loke visattikanti** loke vesā visattikā, loke vetam visattikaṃ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vītivatteyyāti tare loke visattikaṃ. Tenāha Bhagavā—

Kittayissāmi te santiṃ, (Dhotakāti Bhagavā,)

Diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikanti.

36. Tañcāhaṃ abhinandāmi, Mahesi santi'muttamaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ. (7)

Tañcāhaṃ abhinandāmīti tanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsanaṃ anusīṭṭhaṃ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmīti tañcāhaṃ abhinandāmi.

Mahesi santi'muttamanti Mahesīti kiṃ Mahesi Bhagavā, mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi, mahantaṃ samādhikkhandhaṃ -pa- “kahaṃ Narāsabho”ti Mahesi. **Santi'muttamanti** santi vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Uttamanti** aggaṃ seṭṭhaṃ viṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti Mahesi santi'muttamaṃ.

Yaṃ viditvā sato caranti yaṃ viditaṃ katvā -pa- “sabbe saṅkhārā aniccā”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā

vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhavento sato -pa- so vuccati sato. **Caranti** caranto -pa- Yāpentoti yaṃ viditvā sato caraṃ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikāti** kenaṭṭhena visattikā -pa- viṣaṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Tare loke visattikanti** loke vesā visattikā, loke vetaṃ visattikaṃ sato tareyyaṃ uttareyyaṃ -pa- vītivatteyyanti tare loke visattikaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Taṇcāhaṃ abhinandāmi, Mahesi santi'muttamaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikanti.

37. Yaṃ kiñci sampajānāsi, (Dhotakāti Bhagavā,)

Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe.

Etaṃ viditvā saṅgoti loke,

Bhavābhavāya mākāsi taṇhaṃ. (8)

Yaṃ kiñci sampajānāsīti yaṃ kiñci sampajānāsi ājānāsi paṭivijjānāsi paṭivijjhasīti yaṃ kiñci sampajānāsi. **Dhotakāti Bhagavāti Dhotakāti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Dhotakāti Bhagavā.

Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjheti uddhanti anāgataṃ. **Adhoti** atītaṃ. **Tiriyañcāpi majjheti** paccuppannaṃ. **Uddhanti** devaloko. **Adhoti** apāyaloko. **Tiriyañcāpi majjheti** manussaloko. Atha vā **uddhanti** kusalā dhammā. **Adhoti** akusalā dhammā. **Tiriyañcāpi majjheti** abyākata dhammā. **Uddhanti** arūpadhātu. **Adhoti** kāmādhātu. **Tiriyañcāpi majjheti** rūpadhātu. **Uddhanti** sukhā vedanā. **Adhoti** dukkhā vedanā. **Tiriyañcāpi majjheti** adukkhamasukhā vedanā. **Uddhanti** uddhaṃ pādatalā.

Adhoti adho kesamatthakā. **Tiriyāñcāpi majjheti** vemajjheti uddham adho tiriyāñcāpi majjhe.

Etaṃ viditvā saṅgoti loketi saṅgo eso, lagganaṃ etaṃ, bandhanaṃ etaṃ, palibodho esoti ña tvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti etaṃ viditvā saṅgoti loke.

Bhavābhavāya mākāsi taṇhanti taṇhāti rūpataṇhā saddataṇhā -pa-dhammataṇhā. **Bhavābhavāyāti** bhavābhavāya kammabhavāya punabbhavāya kāmabhavāya, kammabhavāya kāmabhavāya punabbhavāya rūpabhavāya, kammabhavāya rūpabhavāya punabbhavāya arūpabhavāya, kammabhavāya arūpabhavāya punabbhavāya punappunabbhavāya, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhiniḃbattiyā taṇhaṃ mākāsi mā janesi mā sañjanesi mā nibbattesi mābhiniḃbattesi, pajaha vinodehi byantikarohi anabhāvaṃ gamehīti bhavābhavāya mākāsi taṇhanti. Tenāha Bhagavā—

Yam kiñci sampajānāsi, (Dhotakāti Bhagavā,)
 Uddham adho tiriyāñcāpi majjhe.
 Etaṃ viditvā saṅgoti loke,
 Bhavābhavāya mākāsi taṇhanti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti.

Dhotakamāṇavapucchāniddeso pañcama.

6. Upasīvamāṇavapucchāniddesa

38. Eko ahaṃ Sakka mahantamoghaṃ, (iccāyasmā Upasīvo,)

Anissito no visahāmi tāritum.

Āramaṇaṃ¹ brūhi Samantacakkhu,

Yam nissito oghamimaṃ tareyyam.

(1)

1. Āramaṇaṃ (Ka)

Eko ahaṃ Sakka mahantamoghanti ekoti puggalo vā me dutiyo natthi, dhammo vā me dutiyo natthi, yaṃ vā puggalaṃ nissāya, dhammaṃ vā nissāya mahantaṃ kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ tareyyaṃ uttareyyaṃ patareyyaṃ samatikkameyyaṃ vītivatteyyanti. **Sakkā**ti Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitoti Sakko. Atha vā aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Tassimāni dhanāni. Seyyathidaṃ, saddhādhanaṃ sīladhanaṃ hiridhanaṃ ottappadhanaṃ sutadhanaṃ cāgadhanaṃ paññādhanaṃ satipaṭṭhānadhanaṃ -pa- nibbānadhanaṃ. Imehi anekehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Atha vā Sakko pahu visavī alamatto sūro Vīro vikkanto abhīrū achambhī anutrāsī apalāyī, pahīnabhayaḥtheravo vigatalomahaṃsoti Sakkoti eko ahaṃ Sakka mahantamoghaṃ.

Iccāyasmā Upasīvoti iccāti padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanaṃ -pa-. **Upasīvoti** tassa brāhmaṇassanāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Upasīvo.

Anissito no visahāmi tāritunti anissitoti puggalaṃ vā anissito dhammaṃ vā anissito no visahāmi na ussahāmi na sakkomi na paṭibalo. Mahantaṃ kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ taritum uttaritum pataritum samatikkamitum vītivattitunti anissito no visahāmi tāritum.

Ārammaṇaṃ brūhi Samantacakkhūti ārammaṇaṃ ālambaṇaṃ nissayaṃ upanissayaṃ brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Samantacakkhūti** Samantacakkhu vuccati sabbaññutaññaṇaṃ. Bhagavā tena sabbaññutaññaṇena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato.

Na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci,
Atha aviññātamajānitabbaṃ.
Sabbhaṃ abhiññāsi yadatthi neyyaṃ,
Tathāgato tena Samantacakkhūti.

Ārammaṇaṃ brūhi Samantacakkhu.

Yaṃ nissito oghamimaṃ tareyyanti yaṃ nissitoti yaṃ puggalaṃ vā
 nissito dhammaṃ vā nissito mahantaṃ kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ
 avijjoghaṃ tareyyaṃ uttareyyaṃ patareyyaṃ samatikkameyyaṃ
 vītivatteyyanti yaṃ nissito oghamimaṃ tareyyaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Eko ahaṃ Sakka mahantamoghaṃ, (iccāyasmā Upasīvo,)
 Anissito no visahāmi tārituṃ.
 Ārammaṇaṃ brūhi Samantacakkhu,
 Yaṃ nissito oghamimaṃ tareyyanti.

39. Ākiñcaññaṃ pekkhamāno satimā, (Upasīvāti Bhagavā),

Natthīti nissāya tarassu oghaṃ.

Kāme pahāya virato kathāhi,

Taṇhakkhayaṃ nattamahā'bhīpassa¹. (2)

Ākiñcaññaṃ pekkhamāno satimāti so brāhmaṇo pakatiyā
 ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ lābhīyeva nissayaṃ na jānāti “ayaṃ me
 nissayo”ti. Tassa Bhagavā nissayañca ācikkhati uttariñca niyyānapathaṃ.
 Ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ sato samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā tattha jāte
 cittacetasike dhamme aniccato pekkhamāno, dukkhato. Rogato. Gaṇḍato.
 Sallato. Aghato. Ābādhato. Parato. Palokato. Ītito. Upaddavato. Bhayato.
 Upasaggato. Calato. Pabhaṅguto. Addhuvato. Atāṇato. Aleṇato. Asaraṇato.
 Asaraṇībhūto. Rittato. Tucchato. Suññato. Anattato. Ādīnavato.
 Vipariṇāmadhammato. Asārakato. Aghamūlato. Bhavato. Vibhavato.
 Sāsavato. Saṅkhatato. Mārāmisato. Jātidhammato. Jarādhammato.
 Byādhidhammato. Maraṇadhammato.
 Sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammato. Samudayadhammato.
 Atthaṅgamato. Assādato. Ādīnavato. Nissaraṇato pekkhamāno dakkhamāno
 olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamāno.

1. Rattamahābhīpassa (Syā) passa Abhidhānaganthe Abyayavagge.

Satimāti yā sati anussati paṭissati -pa- sammāsati, ayaṃ vuccati sati. Imāya satiyā upeto hoti -pa- samannāgato. So vuccati satimāti ākiñcaññaṃ pekkhamāno satimā.

Upasīvāti Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametaraṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā.

Natthīti nissāya tarassu oghanti “natthi kiñcī”ti ākiñcaññāyatanasamāpatti. Kimkāraṇā “natthi kiñcī”ti ākiñcaññāyatanasamāpatti, viññāṇaṇcāyatanasamāpattiṃ sato samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā taññeva viññāṇaṃ abhāveti vibhāveti antaradhāpeti “natthi kiñcī”ti passati, taṃkāraṇā “natthi kiñcī”ti ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ nissāya upanissāya ālambaṇaṃ karitvā kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ tarassu uttarassu patarassu samatikkamassu vītivattassūti natthīti nissāya tarassu oghaṃ.

Kāme pahāya virato kathāhīti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Kāme pahāyāti** vatthukāme pari jānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantikaritvā anabhāvaṃ gametvāti kāme pahāya. **Virato kathāhīti** kathaṃkathā vuccati vicikicchā. Dukkhe kaṅkhā -pa- chambhitattaṃ cittassa manovilekha, kathaṃkathāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṇṇo vipparamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti evampi virato kathāhi. . Atha vā dvattimsāya tiracchānakathāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṇṇo vipparamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti evampi virato kathāhīti kāme pahāya virato kathāhi.

Taṇhakkhayaṃ nattamahā’bhipassāti taṇhāti rūpaṇhā -pa- dhammaṇhā. **Nattam** vuccati ratti. **Ahoti** divaso. Rattiṇca divā ca taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gatikkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ

saṃsārakkhayaṃ vaṭṭakkhayaṃ passa abhipassa dakkha olokaya nijjhāya
upaparikkhāti taṇhakkhayaṃ nattamahā'bhipassa. Tenāha Bhagavā—

Ākiñcaññaṃ pekkhamāno satimā, (Upasīvāti Bhagavā,
Natthīti nissāya tarassu oghaṃ.
Kāme pahāya virato kathāhi,
Taṇhakkhayaṃ nattamahā'bhipassāti.

40. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (iccāyasmā Upasīvo,)

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe paramedhimutto,

Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī.(3)

Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti sabbesūti sabbena sabbam sabbathā
sabbam asesam nissesaṃ pariyādiyanavacanametam sabbesūti. **Kāmesūti**
kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti
vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti
sabbesu kāmesu yo vītarāgo vīgatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo
pahīnarāgo paṇinissaṭṭharāgo vikkhambhanatoti sabbesu kāmesu yo vītarāgo.

Iccāyasmā Upasīvoti iccāti padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanam
-pa-. **Upasīvoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā
Upasīvo.

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ heṭṭhimā cha samāpattiyo hitvā
cajivā pariccajivā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā
ākiñcaññāyatanasamāpattim nissito allīno upagato samupagato ajjhositō
adhimuttoti ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe paramedhimuttoti saññāvimokkhā vuccanti satta
saññāsamāpattiyo. Tāsaṃ saññāsamāpattīnaṃ
ākiñcaññāyatanasamāpattivimokkho¹ aggo ca seṭṭho ca viṣeṭṭho ca
pāmokkho ca uttamo ca pavaro ca, parame agge seṭṭhe viṣeṭṭhe pāmokkhe
uttame

1. Vimokkhā (Ka) evamaññesu padesu bahuvacanena.

pavare adhimuttivimokkhena adhimutto tatrādhimutto tadadhimutto
taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto
tadadhipateyyoti saññāvimokkhe paramedhimutto.

Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyīti tiṭṭhe nūti saṃsayapucchā vimatipucchā
dveḷhakupucchā anekasapucchā “evaṃ nu kho, nanu kho, kiṃ nu kho,
kathaṃ nu kho”ti tiṭṭhe nu. **Tatthāti** ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyīti**
anānuyāyī aviccamāno¹ avigacchamāno anantaradhāyamāno
aparihāyamāno. . Atha vā arajjamāno adussamāno amuyhamāno
akilissamānoti tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī. Tenāha so brāhmaṇo—

Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (iccāyasmā Upasīvo),
Ākiñcaññāṃ nissito hitvā maññaṃ.
Saññāvimokkhe paramedhimutto,
Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyīti.

41. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (Upasīvāti Bhagavā),

Ākiñcaññāṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe paramedhimutto,

Tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī. (4)

Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti sabbesūti sabbena sabbāṃ sabbathā
sabbāṃ asesāṃ nissesaṃ pariyādiyanavacanametāṃ sabbesūti. **Kāmesūti**
kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti
vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti**
sabbesu kāmesu yo vītarāgo -pa- paṇinissaṭṭharāgo vikkhambhanatoti
sabbesu kāmesu yo vītarāgo.

Upasīvāti Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena
ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametāṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ
Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā.

1. Avedhamāno (Syā)

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ heṭṭhimā cha samāpattiyo hitvā
cajivā pariccajivā atikkamivā samatikkamivā vītivattivā
ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ nissito allīno upagato samupagato ajjhosito
adhimuttoti ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe paramedhimuttoti saññāvimokkhā vuccanti satta
saññāsamāpattiyo. Tāsaṃ saññāsamāpattīnaṃ
ākiñcaññāyatanasamāpattivimokkho aggo ca seṭṭho ca viṣeṭṭho ca pāmokkho
ca uttamo ca pavaro ca, parame agge seṭṭhe viṣeṭṭhe pāmokkhe uttame
pavare adhimuttivimokkhena adhimutto tatrādhimutto tadadhimutto -pa-
tadadhipateyyoti saññāvimokkhe paramedhimutto.

Tiṭṭhayya so tattha anānuyāyīti tiṭṭheyyāti tiṭṭheyya
saṭṭhikappasahassāni. **Tatthāti** ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyīti** anānuyāyī
aviccamāno avigacchamāno anantaradhāyamāno aparihāyamāno. . Atha vā
arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti tiṭṭheyya so tattha
anānuyāyī. Tenāha Bhagavā—

Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, (Upasīvāti Bhagavā,)
Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.
Saññāvimokkhe paramedhimutto,
Tiṭṭheyya so tattha anānuyāyīti.

42. **Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī,**
Pūgampi vassāni¹ Samantacakkhu.
Tattheva so sītisiyā vimutto,
Cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassa. (5)

Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyīti sace so tiṭṭheyya saṭṭhikappasahassāni.
Tatthāti ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyīti** anānuyāyī aviccamāno
avigacchamāno anantaradhāyamāno aparihāyamāno. Atha vā arajjamāno
adussamāno amuyhamāno akilissamānoti tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī.

1. Vassānaṃ (Syā, Ka)

Pūgampi vassāni Samantacakkhūti pūgampi vassānīti pūgampi vassāni bahūni vassāni¹ bahūni vassasatāni bahūni vassasahassāni bahūni vassasatasahassāni bahūni kappāni bahūni kappasatāni bahūni kappasahassāni bahūni kappasatasahassāni. **Samantacakkhūti** Samantacakkhu vuccati sabbaññutaññaṇaṃ -pa- Tathāgato tena Samantacakkhūti pūgampi vassāni Samantacakkhu.

Tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassāti tattheva so sītibhāvamanupatto nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo sassatisamaṃ tattheva tiṭṭheyya. Atha vā tassa viññāṇaṃ caveyya ucchiḍḍeyya nasseyya vinasseyya na bhaveyyāti punabbhavapaṭisandhiviññāṇaṃ nibbatteyya kāmādhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vāti ākiñcaññāyatanāṃ samāpannassa sassatañca ucchedañca pucchati. Udāhu tattheva anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyeyya. Atha vā tassa viññāṇaṃ caveyya puna paṭisandhiviññāṇaṃ nibbatteyya kāmādhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vāti ākiñcaññāyatanāṃ upapannassa parinibbānañca paṭisandhiñca pucchati. **Tathāvidhassāti** tathāvidhassa tādissassa tassaṇṭhitassa tappakārassa tappaṭibhāgassa ākiñcaññāyatanāṃ upapannassāti tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassa. Tenāha so brāhmaṇo—

Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī,
Pūgampi vassāni Samantacakkhu.
Tattheva so sītisiyā vimutto,
Cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassāti.

43. Acci yathā vātavegena khittā, (Upasīvāti Bhagavā,)

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ.

Evaṃ munī nāmakāyā vimutto,

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ.

(6)

Acci yathā vātavegena khittāti acci vuccati jālasikhā. **Vātāti** puratthimā vātā pacchimā vātā uttarā vātā dakkhiṇā vātā sarajā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā

1. Bahunnaṃ vassānaṃ (Syā)

adhimattā vātā¹ verambhavātā pakkhavātā supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā vidhūpanavātā. **Vātavegena khittāti** vātavegena khittā² ukkhittā nunnā panunnā khambhitā vikkhambhitāti acci yathā vātavegena khittā. **Upasīvāti Bhagavāti Upasīvāti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametaraṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā.

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhanti atthaṃ paletīti atthaṃ paleti, atthaṃ gameti, atthaṃ gacchati nirujjhati vūpasamati paṭippassambhati. **Na upeti saṅkhanti** saṅkhaṃ³ na upeti, uddesaṃ na upeti, gaṇanaṃ na upeti, paṇṇattiṃ na upeti, “puratthimaṃ vā disaṃ gatā, pacchimaṃ vā disaṃ gatā, uttaraṃ vā disaṃ gatā, dakkhiṇaṃ vā disaṃ gatā, uddhaṃ vā gatā, adho vā gatā, tiriyaṃ vā gatā, vidisaṃ vā gatā”ti, so hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi, yena saṅkhaṃ gaccheyyāti atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ.

Evaṃ munī nāmakāyā vimuttoti evanti opammasamapaṭipādanaṃ. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Nāmakāyā vimuttoti** so Muni pakatiyā pubbeva rūpakāyā vimutto. Tadaṅgaṃ samatikkamā⁴ vikkhambhanappahānena pahīno. Tassa munino bhavantaṃ āgamma cattāro ariyamaggā paṭiladdhā honti, catunnaṃ ariyamaggānaṃ paṭiladdhattā nāmakāyo ca rūpakāyo ca pariññātā honti. Nāmakāyassa ca rūpakāyassa ca pariññātattā nāmakāyā ca rūpakāyā ca mutto vimutto suvimutto accanta-anupādāvimokkhenāti evaṃ munī nāmakāyā vimutto.

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhanti atthaṃ paletīti anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati. **Na upeti saṅkhanti** anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto saṅkhaṃ na upeti, uddesaṃ na upeti, gaṇanaṃ na upeti, paṇṇattiṃ na upeti “khattiyo”ti vā “brāhmaṇo”ti vā “vesso”ti vā “suddo”ti vā “gahaṭṭho”ti vā “pabbajito”ti vā “devo”ti vā “manusso”ti vā “rūpi”ti vā “arūpi”ti vā “saññi”ti vet “asaññi”ti vā “nevasaññīnāsaññi”ti vā, so hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ

1. Kālavātā (Ka) 2. Khittaṃ (Syā) evamaññesu padesu niggahitāntavasena.
 3. Amukaṃ nāma disaṃ gatoti saṅkhaṃ (Syā)
 4. Tadaṅgaṃ samatikkamma (Ka)

natthi, yena saṅkhaṃ gaccheyyāti atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ. Tenāha Bhagavā—

Acci yathā vātavegena khittā, (Upasīvāti Bhagavā,)
 Atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ.
 Evaṃ Munī nāmakāyā vimutto,
 Atthaṃ paleti na upeti saṅkhanti.

44. Atthaṅgato so uda vā so natthi,

Udāhu ve sassatiyā arogo.

Taṃ me Munī sādhu viyākarohi,

Tathā hi te vidito esa dhammo.

(7)

Atthaṅgato so uda vā so natthīti so atthaṅgato udāhu natthi so niruddho ucchinno vinaṭṭhoti atthaṅgato so uda vā so natthi.

Udāhu ve sassatiyā arogoṭi udāhu nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo sassatisamaṃ tatheva tiṭṭheyyāti udāhu ve sassatiyā arogo.

Taṃ me munī sādhu viyākarohīti tanti yaṃ pucchāmi, yaṃ yācāmi, yaṃ ajjhēsāmi, yaṃ pasādehi. Munīti monaṃ vuccati nāṇaṃ -pa-saṅgajālamaticca so Muni. Sādhu viyākarohīti sādhu ācikkhāhi desehi paññāpehi paṭṭhāpehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi taṃ me munī sādhu viyākarohi.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa dhammoti, tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo—

Atthaṅgato so uda vā so natthi,
 Udāhu ve sassatiyā arogo.
 Taṃ me Munī sādhu viyākarohi,
 Tathā hi te vidito esa dhammoti.

45. Atthaṅgatassa na pamāṇa'matthi, (Upasīvāti Bhagavā),**Yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthi.****Sabbesu dhammesu samūhatesu,****Samūhatā vādapathāpi sabbe. (8)**

Atthaṅgatassa na pamāṇa'matthiti atthaṅgatassa anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbutassa rūpapamāṇaṃ natthi. Vedanāpamāṇaṃ natthi. Saññāpamāṇaṃ natthi. Saṅkhārapamāṇaṃ natthi. Viññāṇapamāṇaṃ natthi na sati na saṃvijjati nupalabbhati pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭippassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti atthaṅgatassa na pamāṇa'matthi. **Upasīvāti Bhagavāti Upasīvāti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pasacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Upasīvāti Bhagavā.

Yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthiti yena taṃ rāgena¹ vadeyyuṃ. Yena dosena vadeyyuṃ. Yena mohena vadeyyuṃ. Yena mānena vadeyyuṃ. Yāya diṭṭhiyā vadeyyuṃ. Yena uddhaccena vadeyyuṃ. Yāya vicikicchāya vadeyyuṃ. Yehi anusayehi vadeyyuṃ “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā “mūlho”ti vā “vinibaddho”ti vā “parāmaṭṭho”ti vā “vikkhepagato”ti vā “aniṭṭhaṅgato”ti² vā “thāmagato”ti vā, te abhisāṅkhārā pahīnā, abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā yena taṃ vadeyyuṃ “nerayiko”ti vā “tiracchānayaniko”ti vā “pettivisayiko”ti vā “manusso”ti vā “devo”ti vā “rūpī”ti vā “arūpī”ti vā “saññī”ti vā “asaññī”ti vā “nevasaññīnāsaññī”ti vā, so hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi. Yena vadeyyuṃ katheyyuṃ bhaṇeyyuṃ dīpeyyuṃ vohareyyunti yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthi.

Sabbesu dhammesu samūhatesūti sabbesu dhammesu sabbesu khandhesu sabbesu āyatanesu sabbāsu dhātūsu sabbāsu gatīsu sabbāsu upapattīsu sabbāsu paṭisandhīsu sabbesu bhavesu sabbesu saṃsāresu sabbesu vaṭṭesu ūhatesu samūhatesu uddhatesu samuddhatesu uppāṭītesu samuppāṭītesu pahīnesu samucchinnesu vūpasantesu paṭippassaddhesu abhabbuppattikesu ñāṇagginā daḍḍhesūti sabbesu dhammesu samūhatesu.

1. Yena rāgena (Syā, Ka) Khu 7. 192 piṭṭhe.

2. Anīṭṭhā gatoti (Ka)

Samūhatā vādapathāpi sabbeti vādapathā vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisankhārā ca. Tassa vādā ca vādapathā ca adhivacanāni ca adhivacanapathā ca nirutti ca niruttipathā ca paññatti ca paññattipathā ca ūhatā samūhatā uddhatā samuddhatā uppāṭitā samuppāṭitā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍāti samūhatā vādapathāpi sabbe. Tenāha Bhagavā—

Atthaṅgatassa na pamāṇamatthi, (Upasīvāti Bhagavā,
Yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthi.
Sabbesu dhammesu samūhatesu,
Samūhatā vādapathāpi sabbeti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṃ -pa- pañjaliko namassamāno nisinno hoti “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti.

Upasīvamāṇavapucchāniddeso chaṭṭho.

7. Nandamāṇavapucchāniddesa

46. “Santi loke munayo”, (iccāyasmā Nando,)

Janā vadanti tayidaṃ kathaṃsu.

Ñāṇūpapannaṃ Muni no vadanti,

Udāhu ve jīvitenūpapannaṃ¹. (1)

Santi loke Munayoti santīti santi saṃvijjanti atthi upalabbhanti. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatana-loke. **Munayoti** Munināmakā ājīvakā nigaṇṭhā jaṭilā tāpasā (devā loke munayoti sañjānanti, na ca te munayo)²ti santi loke munayo. **Iccāyasmā Nandoti iccāti** padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanaṃ -pa-. **Nandoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Nando.

1. Jīvikenūpapannaṃ (Syā)

2. () Etthantare pāṭhā natthi Syā-potthake.

Janā vadanti tayidaṃ kathaṃsūti janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Vadantīti** kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. **Tayidaṃ kathaṃsūti** saṃsayapucchā vimatipucchā dvelhakupucchā anekasapucchā “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti janā vadanti tayidaṃ kathaṃsu.

Ñāṇūpapannaṃ Muni no vadantīti aṭṭha samāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇena vā upetaṃ samupetaṃ upāgataṃ samupāgataṃ upapannaṃ samupapannaṃ samannāgataṃ Muninā vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti ñāṇūpapannaṃ Muni no vadanti.

Udāhu ve jīvitenupapannanti udāhu anekavivida-atiparamadukkara-kārikalūkhajīvitānuyogena upetaṃ samupetaṃ upāgataṃ samupāgataṃ upapannaṃ samupapannaṃ samannāgataṃ Muninā vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti udāhu ve jīvitenupapannaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Santi loka munayo, (iccāyasmā Nando,)

Janā vadanti tayidaṃ kathaṃsu.

Ñāṇūpapannaṃ Muni no vadanti,

Udāhu ve jīvitenupapannanti.

47. Na diṭṭhiyā na sutiyaṃ na ñāṇena,

Munīdha Nanda kusalā vadanti.

Visenikatvā¹ anīghā nirāsā,

Caranti ye te munayoti brūmi.

(2)

Na diṭṭhiyā na sutiyaṃ na ñāṇenāti na diṭṭhiyāti na diṭṭhasuddhiyā. Na sutiyaṃ na sutasuddhiyā. Na ñāṇenāti napi aṭṭhasamāpattiñāṇena napi pañcābhiññāṇena napi micchāñāṇenāti na diṭṭhiyā na sutiyaṃ na ñāṇena.

Munīdha Nanda kusalā vadantīti kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā

1. Visenimkatvā (Ka) Khu 7. 135 piṭṭhe.

bojjhaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā diṭṭhasuddhiyā vā
sutasuddhiyā vā aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇāṇena vā
micchāñāṇena vā diṭṭhena vā sutena vā upetaṃ samupetaṃ upāgataṃ
samupāgataṃ upapannaṃ samupapannaṃ samannāgataṃ Muninā na vadanti
na kathenti na bhaṇanti na dīpayanti na voharantīti Munīdha Nanda kusalā
vadanti.

Visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmīti senā vuccati
mārasenā, kāyaduccaritaṃ mārasenā, vacīduccaritaṃ mārasenā,
manoduccaritaṃ mārasenā, rāgo mārasenā, doso mārasenā, moho mārasenā,
kodho. Upanāho. Makkho. Paḷāso. Issā. Macchariyaṃ. Māyā. Sāṭheyyaṃ.
Thambho. Sārambho. Māno. Atimāno. Mado. Pamādo. Sabbe kilesā. Sabbe
duccaritā. Sabbe darathā. Sabbe pariḷāhā. Sabbe santāpā.
Sabbākusalābhisankhārā mārasenā. Vuttañhetā Bhagavatā—

Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati.
Tatiyā khuppiṇā te, catutthī taṇhā pavuccati.
Pañcamaṃ thinamiddhaṃ te, chaṭṭhā bhīrū pavuccati.
Sattamī vicikicchā te, makkho thambho te aṭṭhamo.
Lābho siloko sakkāro,
Micchāladdho ca yo yaso.
Yo cattānaṃ samukkaṃse, pare ca avajānāti.
Esā namuci te senā¹, kaṇhassābhipphārinī.
Na naṃ asūro jināti, jetvā ca labhate sukhanti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭisenikarā²
kilesā jītā ca parājītā ca bhaggā vippluggā³ parammukhā, tena vuccanti
visenikatvā. **Anīghā**ti rāgo nīgho. Doso nīgho. Moho nīgho. Kodho nīgho.
Upanāho nīgho -pa- sabbākusalābhisankhārā nīghā, yesaṃ ete nīghā pahīnā
samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā.
Te vuccanti anīghā.

1. Esā te namuci senā (Syā, Ka) Khu 1. 343 piṭṭhe.

2. Visenimkatvā (Ka) Khu 7. 135 piṭṭhe.

3. Vippluggatā (Syā), passa Khu 7. 74 piṭṭhe.

Nirāsāti āsā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- avijjā lobho akusalamūlaṃ. Yesaṃ esā āsā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbupattikā nāṇagginā daḍḍhā. Te vuccanti nirāsā arahanto khīṇāsavā. **Visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmīti** ye te visenikatvāva anīghā ca nirāsā ca caranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti. Te loke munayoti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānikaromi pakāsemīti visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena,
Munīdha Nanda kusalā vadanti.
Visenikatvā anīghā nirāsā,
Caranti ye te munayoti brūmīti.

48. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ,

Anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantā,

Atāru jātiṇca jaraṇca mārisa.

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metaṃ.

(3)

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti ye kecīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam ye kecīti. **Samaṇā**ti ye keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇā**ti ye keci bhovādikāti ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Iccāyasmā Nandoti iccāti** padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanam -pa-. **Nandoti** tassa brāhmaṇassa nāmam -pa- abhilāpoti iccāyasmā Nando.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhinti diṭṭhenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Sutenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti

dīpayanti voharanti. Diṭṭhassutenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhinti sīlenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Vatenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Sīlabbatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena¹ suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantāti kaccissūti saṃsayapucchā vimatipucchā dvelhakupucchā anekasaṃsapucchā “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti kaccissu. **Teti** diṭṭhigatikā. **Bhagavāti** gārāvādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti kaccissu te Bhagavā. **Tattha yatā carantāti tatthāti** sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Yatāti** yattā paṭiyattā² guttā gopitā rakkhitā saṃvutā. **Carantāti** carantā viharantā iriyantā vattentā pālentā yapentā yāpentāti kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantā.

Atāru jātiṇca jaraṇca mārisāti jātijarāmarāṇaṃ atariṃsu uttariṃsu patariṃsu samatikkamiṃsu vītivattiṃsu. **Mārisāti** piyavacanam garuvacanam sagāravasappatissādhivacanametam mārisāti atāru jātiṇca jaraṇca mārisa.

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metanti pucchāmi tanti pucchāmi taṃ, yācāmi taṃ, ajjhesāmi taṃ, “kathayassu me”ti pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi

1. Anekavidhavatta kutūhalamaṅgalena (Syā)

2. Yatā paṭiyatā (Syā)

paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi
taṃ Bhagavā brūhi metaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)
Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ,
Anekarūpena vadanti suddhiṃ.
Kaccissu te Bhagavā tattha yatā carantā,
Atāru jātīṇca jaraṇca mārīsa.
Puccāmi taṃ Bhagavā brūhi metanti.

49. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.
Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ,
Anekarūpena vadanti suddhiṃ.
Kiñcāpi te tattha yatā caranti,
Nātarīṃsu jātījaranti brūmi.

(4)

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti ye kecīti sabbena sabbaṃ sabbathā
sabbaṃ asesāṃ nissesāṃ pariyādiyanavacanametāṃ ye kecīti. **Samaṇāti** ye
keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇāti** ye
keci bhovādīkāti ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Nandāti Bhagavāti Nandāti**
Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametāṃ
-pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Nandāti Bhagavā.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhīti diṭṭhenapi suddhiṃ visuddhiṃ
parisuddhiṃ, muttīṃ vimuttīṃ parimuttīṃ vadanti kathenti bhaṇanti
dīpayanti voharanti. Sutenapi suddhiṃ -pa- diṭṭhassutenapi suddhiṃ
visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīṃ vimuttīṃ parimuttīṃ vadanti kathenti
bhaṇanti dīpayanti voharantīti diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhīti sīlenapi suddhiṃ visuddhiṃ
parisuddhiṃ, muttīṃ vimuttīṃ parimuttīṃ vadanti kathenti bhaṇanti
dīpayanti voharanti. Vatenapi suddhiṃ -pa- voharanti. Sīlabbatenāpi
suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttīṃ vimuttīṃ

parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kiñcāpi te tattha yatā carantīti kiñcāpīti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetarū kiñcāpīti. **Teti** diṭṭhigatikā. **Tatthāti** sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Yatāti** yattā paṭiyattā guttā gopitā rakkhitā saṃvutā. **Carantīti** caranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpentīti kiñcāpi te tattha yatā caranti.

Nātarīṃsu jātijaranti brūmīti jātijarāmarañam na tarīṃsu na uttarīṃsu na patarīṃsu na samatikkamīṃsu na vītivattīṃsu, jātijarāmarañā anikkhantā anissaṭā anatikkantā asamatikkantā avītivattā, antojātijarāmarāṇe parivattenti, antosaṃsārāpathe parivattenti, jātiyā anugatā, jarāya anusaṭā, byādhinā abhibhūtā, marañena abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇībhūtāti brūmi ācikkhāmi desemi paññāpemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti nātarīṃsu jātijaranti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ,

Anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kiñcāpi te tattha yatā caranti,

Nātarīṃsu jātijaranti brūmīti.

50. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ,

Anekarūpena vadanti suddhiṃ.

**Te ce Munī brūsi anoghatiṇṇe,
Atha ko carahi devamanussaloke.**

Atāri jātīṇca jaraṇca mārisa,

Pucchāmi taṃ Bhagavā brūhi metaṃ.

(5)

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti ye kecīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesaṃ pariyādiyanavacanametaṃ ye kecīti. **Samaṇāti** ye keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikāti ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Iccāysmā Nandoti iccāti** padasandhi -pa- iccāysmā Nando.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhinti diṭṭhenapi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Sutenāpi suddhim -pa- diṭṭhassutenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti diṭṭhassutenāpi vadanti suddhim.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhinti sīlenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Vatenāpi suddhim -pa- voharanti. Sīlabbatenāpi suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti sīlabbatenāpi vadanti suddhim.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti anekarūpena vadanti suddhim.

Te ce munī brūsi anoghatiṇṇeti te ceti diṭṭhigatike. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Brūsi anoghatiṇṇeti** kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ atīṇṇe anatikkante asamatikkante avītivatte, antojātijarāmarāṇe parivattente, antosaṃsārapathe parivattente, jātiyā anugate, jarāya anusaṭṭe, byādhinā abhibhūte, maraṇena abbhāhate atāṇe aleṇe asaraṇe asaraṇibhūte. **Brūsīti** brūsi ācikkhasi desesi paññapesi paṭṭhapesi

vivarasi vibhajasi uttānīkarosi pakāsesīti te ce Munī brūsi anoghatīṇṇe.

Atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisāti atha ko eso sadevake loka samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya jātijarāmarañam atari uttari patari samatikkami vītivattayi. **Mārisāti** piyavacanam garuvacanam sagāravasappatissādhivacanametam mārisāti atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisa.

Pucchāmi tam Bhagavā brūhi metanti pucchāmi tanti pucchāmi tam, yācāmi tam, ajjhesāmi tam, pasāдеми tam. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti pucchāmi tam Bhagavā brūhi metam. Tenāha so brāhmaṇo—

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, (iccāyasmā Nando,)
 Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhim.
 Sīlabbatenāpi vadanti suddhim,
 Anekarūpena vadanti suddhim.
 Te ce Munī brūsi anoghatīṇṇe,
 Atha ko carahi devamanussaloke.
 Atāri jātiñca jarañca mārisa,
 Pucchāmi tam Bhagavā brūhi metanti.

51. Nāham sabbe samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,)

Jātijarāya nivutāti brūmi.
 Ye sīdha diṭṭham va sutam mutam vā,
 Sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbam.
 Anekarūpampi pahāya sabbam,
 Taṇham pariññāya anāsavāse¹.
 Te ve narā oghatiṇṇāti brūmi.

(6)

1. Anāsavā ye (Syā, Ka)

Nāhaṃ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, Nandāti Bhagavā. Jātijarāya nivutāti brūmīti nāhaṃ Nanda sabbe samaṇabrāhmaṇā jātijarāya āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti vadāmi. Atthi te samaṇabrāhmaṇā. Yesaṃ jāti ca jarāmarañña pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti nāhaṃ sabbe samaṇabrāhmaṇāse. Nandāti Bhagavā jātijarāya nivutāti brūmi.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutam mutam vā, sīlabbatam vāpi pahāya sabbanti ye sabbā diṭṭhasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvā. Ye sabbā sutasuddhiyo pahāya -pa-. Ye sabbā mutasuddhiyo pahāya. Ye sabbā diṭṭhasutamutasuddhiyo pahāya. Ye sabbā sīlasuddhiyo pahāya. Ye sabbā vatasuddhiyo pahāya. Ye sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvāti ye sīdha diṭṭhaṃ va sutam mutam vā, sīlabbatam vāpi pahāya sabbam.

Anekarūpampi pahāya sabbanti aneka vidhakotūhalamaṅgalena suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvāti anekarūpampi pahāya sabbam.

Taṇhaṃ pariññāya anāsava se, te ve narā oghatiṇṇāti brūmīti taṇhāti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Taṇhaṃ pariññāyāti** taṇhaṃ tihi pariññāhi parijānitvā ñātapariññāya tīraṇapariññāya pahānapariññāya. Katamā ñātapariññā, taṇhaṃ jānāti¹ “ayaṃ rūpataṇhā, ayaṃ saddataṇhā, ayaṃ gandhataṇhā, ayaṃ rasataṇhā, ayaṃ phoṭṭhabbataṇhā, ayaṃ dhammataṇhā”ti jānāti passati. Ayaṃ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā, evaṃ ñātaṃ katvā taṇhaṃ tīreti aniccato. Dukkato. Rogato. Gaṇḍato -pa- Nissaraṇato tīreti. Ayaṃ tīraṇapariññā.

1. Pajānāti (Syā) parijānāti (Ka) Khu 7. 40 piṭṭhepi.

Katamā pahānapariññā, evaṃ tīrayitvā taṇhaṃ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Vuttañhetam Bhagavatā—yo bhikkhave taṇhāya chandarāgo, tam pajahatha. Evaṃ sā taṇhā pahīnā bhavissati ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Ayaṃ pahānapariññā. . **Taṇhaṃ pariññāyāti** taṇhaṃ imāhi tīhi pariññāhi pariḷānitvā. **Anāsavāti** cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo. Yesam ime āsavā pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Te vuccanti anāsavā arahanto khīṇāsavā. Taṇhaṃ pariññāya anāsavā.

Te ve narā oghatiṇṇāti brūmīti ye taṇhaṃ pariññāya anāsavā. Te kāmoghaṃ tiṇṇā, bhavoghaṃ tiṇṇā, diṭṭhoghaṃ tiṇṇā, avijjoghaṃ tiṇṇā, sabbasaṃsārapathaṃ tiṇṇā uttiṇṇā nitthiṇṇā atikkantā samatikkantā vītivattāti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti taṇhaṃ pariññāya anāsavāse, te ve narā oghatiṇṇāti brūmi. Tenāha Bhagavā—

Nāhaṃ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, (Nandāti Bhagavā,
Jāṭijarāya nivutāti brūmi.
Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutam mutam vā,
Sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbaṃ.
Anekarūpampi pahāya sabbaṃ,
Taṇhaṃ pariññāya anāsavāse.
Te ve narā oghatiṇṇāti brūmīti.

52. Etā’bhinandāmi vaco Mahesino,

Sukittitaṃ Gotama’nūpadhīkaṃ.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutam mutam vā,

Sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbaṃ.

Anekarūpampi pahāya sabbaṃ,

Taṇhaṃ pariññāya anāsavāse.

Ahampi te oghatiṇṇāti brūmi.

(7)

Etā’bhinandāmi vaco Mahesinoti etanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṇaṃ anusitthaṃ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesinoti** kiṃ Mahesi Bhagavā. Mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti Mahesi -pa- “kahaṃ Narāsabho”ti Mahesīti etābhinandāmi vaco Mahesino.

Sukittitaṃ Gotama’nūpadhīkanti sukittitanti sukittitaṃ su-ācikkhitaṃ¹ sudesitaṃ supaññapitaṃ supaṭṭhapitaṃ suvivaṭaṃ suvibhattaṃ su-uttānikataṃ supakāsitaṃ. **Gotama’nūpadhīkanti** upadhī vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Upadhippahānaṃ upadhivūpasamaṃ upadhinissaggaṃ upadhipaṭippassaddhaṃ amataṃ nibbānanti sukittitaṃ Gotama’nūpadhīkaṃ.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutam mutam vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbanti ye sabbā diṭṭhasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvā. Ye sabbā sutasuddhiyo -pa-. Ye sabbā mutasuddhiyo. Ye sabbā diṭṭhasutamutasuddhiyo. Ye sabbā sīlasuddhiyo. Ye sabbā vatasuddhiyo. Ye sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvāti ye sīdha diṭṭhaṃ va sutam mutam vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbam.

Anekarūpampi pahāya sabbanti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvāti anekarūpampi pahāya sabbam.

Taṇhaṃ pariññāya anāsavāse, ahampi te oghatiṇṇāti brūmīti taṇhāti rūpataṇhā, saddataṇhā, gandhataṇhā, rasataṇhā, phoṭṭhabbataṇhā, dhammataṇhā. **Taṇhaṃ pariññāyāti** taṇhaṃ tīhi pariññāhi parijānitvā ñātapariññāya tīraṇapariññāya² pahānapariññāya. Katamā ñātapariññā, taṇhaṃ jānāti “ayaṃ rūpataṇhā, ayaṃ saddataṇhā, ayaṃ gandhataṇhā, ayaṃ rasataṇhā, ayaṃ phoṭṭhabbataṇhā, ayaṃ dhammataṇhā”ti jānāti passati. Ayaṃ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā, evaṃ ñātaṃ katvā taṇhaṃ tīreti³ aniccato dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato

1. Svācikkhitaṃ (Ka)

2. Tīraṇapariññāya (Syā)

3. Tīreti (Syā)

parato palokato itito upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅguto
 addhuvato atāṇato aleṇato asaraṇato asaraṇibhūto rittato tucchato suñṇato
 anattato ādīnavato vipariṇāmadhammato asārakato aghamūlato vadhakato
 vibhavato sāsavato saṅkhatato mārāmisato jātidhammato jarādhammato
 byādhidhammato maraṇadhammato sokaparidevadukkhadomanassupāyāsa-
 dhammato saṅkilesadhammato samudayato atthaṅgamato assādato
 ādīnavato nissaraṇato tīreti. Ayaṃ tīraṇapariññā.

Katamā pahānapariññā, evaṃ tīrayitvā taṇhaṃ pajahati vinodeti
 byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Ayaṃ pahānapariññā.

Taṇhaṃ pariññāyāti taṇhaṃ imāhi tīhi pariññāhi parijānitvā. **Anāsavāti**
 cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo. Yesaṃ ime āsavā
 pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim
 anuppādadhammā. Te vuccanti anāsavā. arahanto khīṇāsavā. **Taṇhaṃ**
pariññāya anāsavāse, ahampi te oghatiṇṇāti brūmīti ye taṇhaṃ pariññāya
 anāsavā, ahampi te kāmoghaṃ tiṇṇā, bhavoghaṃ tiṇṇā, diṭṭhoghaṃ tiṇṇā,
 avijjoghaṃ tiṇṇā, sabbasaṃsārapathaṃ tiṇṇā uttiṇṇā nitthiṇṇā atikkantā
 samatikkantā vītivattāti brūmi vadāmīti taṇhaṃ pariññāya anāsavāse,
 ahampi te oghatiṇṇāti brūmi. Tenāha so brāhmaṇo—

Etā’bhinandāmi vaco Mahesino,
 Sukittitaṃ Gotama’nūpadhikaṃ.
 Ye sīdha diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā,
 Sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbhaṃ.
 Anekarūpampi pahāya sabbhaṃ.
 Taṇhaṃ pariññāya anāsavāse.
 Ahampi te oghatiṇṇāti brūmīti.

Nandamāṇavapucchāniddeso sattamo.

8. Hemakamāṇavapucchāniddesa

53. Ye me pubbe viyākaṃsu, (iccāyasmā Hemako,)

Huraṃ Gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissati, sabbaṃ taṃ itihītihaṃ.

Sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ, nāhaṃ tattha abhiramiṃ. (1)

Ye me pubbe viyākaṃsūti yo ca Bāvarī brāhmaṇo ye caññe tassa ācariyā, te sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhippāyaṃ byākaṃsu ācikkhiṃsu desayimsu paññapimsu paṭṭhapimsu vivarimsu vibhajimsu uttānī-akaṃsu pakāsesunti ye me pubbe viyākaṃsu. **Iccāyasmā Hemakoti iccāti** padasandhi -pa- padānupubbataṭpetam iccāti. **Āyasmāti** piyavacanam -pa-. **Hemakoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Hemako.

Huraṃ Gotamasāsanāti huraṃ Gotamasāsanā param Gotamasāsanā pure Gotamasāsanā paṭhamataram Gotamasāsanā Buddhasāsanā Jinasāsanā Tathāgatasāsanā¹ Arahantasāsanāti huraṃ Gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissatīti evaṃ kira āsi, evaṃ kira bhavissatīti iccāsi iti bhavissati.

Sabbaṃ taṃ itihītihaṃti sabbaṃ taṃ itihītihaṃ itikirāya paramparāya piṭakasampadāya takkahetu nayahetu ākāraparivitakkena diṭṭhiniijjhānakkhantiyā na sāmaṃ sayamabhiññātam na attapaccakkhadhammaṃ kathayimsūti sabbaṃ taṃ itihītihaṃ.

Sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhananti sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ vitakkavaḍḍhanaṃ saṅkappavaḍḍhanaṃ kāmavitakkavaḍḍhanaṃ byāpādavittakkavaḍḍhanaṃ vihiṃsāvitakkavaḍḍhanaṃ ñātivittakkavaḍḍhanaṃ janapadavitakkavaḍḍhanaṃ amarāvitakkavaḍḍhanaṃ parānudayatāpaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhanaṃ lābhasakkārasiloka-paṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhanaṃ anavaññattipaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhananti sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ.

1. Tathāgatasāsanā devasāsanā (Ka)

Nāhaṃ tattha abhiraminti nāhaṃ tattha abhiramiṃ na vindiṃ
nādhigacchiṃ na paṭilabhinti nāhaṃ tattha abhiramiṃ. Tenāha so
brāhmaṇo—

Ye me pubbe viyākaṃsu, (iccāyasmā Hemako,)

Hurāṃ Gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissati, sabbaṃ taṃ itihītihaṃ.

Sabbāṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ, nāhaṃ tattha abhiraminti.

54. Tvaṇca me dhammamakkhāhi, taṇhānigghātanaṃ Muni.
Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loka visattikaṃ. (2)

Tvaṇca me dhammamakkhāhīti tvanti Bhagavantaṃ bhaṇati.
dhammamakkhāhīti dhammanti ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ
pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ
brahmacariyaṃ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro
iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ
maggāṃ nibbānaṇca nibbānagāminiṇca paṭipadaṃ akkhāhi ācikkhāhi desehi
paññapehi paṭṭhapehi vivaraṇhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi tvaṇca me
dhammamakkhāhi.

Taṇhānigghātanaṃ Munīti taṇhāti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā.
Taṇhānigghātanaṃ taṇhāpahānaṃ taṇhāvūpasamaṃ taṇhāpaṭinissaggaṃ
taṇhāpaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānaṃ. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ
-pa- saṅgajālamaticca so Munīti taṇhānigghātanaṃ Muni.

Yaṃ viditvā sato caranti yaṃ viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā
vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti viditaṃ katvā
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti
-pa-. “Sabbe dhammā anattā”ti. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ
taṃ nirodhadhammaṃ”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā
vibhūtaṃ katvā. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye
kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa- so vuccati sato. **Caranti**
caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpentoti yaṃ viditvā
sato caraṃ.

Tare loka visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-
abhiijhā lobho akusalamūlaṃ, **Visattikāti**

kenaṭṭhena visattikā -pa- visaṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke, khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Tare loke visattikanti** loke vesā visattikā, loke vetam visattikam sato tareyyam uttareyyam patareyyam samatikkameyyam vītivatteyyanti tare loke visattikam. Tenāha so brāhmaṇo—

Tvañca me dhammamakkhāhi, taṇhānigghātanam Muni.

Yam viditvā sato caram, tare loke visattikanti.

55. Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu Hemaka.

Chandarāgavinodanam, nibbānapadamaccutam. (3)

Idha diṭṭhasutamutaviññātesūti diṭṭhanti **cakkhunā diṭṭham**. Sutanti **sotena sutam**. Mutanti **ghānena ghāyitam, jivhāya sāyitam, kāyena phuṭṭham**. Viññātanti **manasā viññātanti idha diṭṭhasutamutaviññātesu**.

Piyarūpesu Hemakāti kiñca loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, cakkhu¹ loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Sotam loke. Ghānam loke. Jivhā loke. Kāyo loke. Mano loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Rūpā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Saddā loke. Gandhā loke. Rasā loke. Phoṭṭhabbā loke. Dhammā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Cakkhuviññāṇam loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Sotaviññāṇam loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Ghānaviññāṇam loke. Jivhāviññāṇam loke. Kāyaviññāṇam loke. Manoviññāṇam loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Cakkhusamphasso loke. Sotasamphasso loke. Ghānasamphasso loke. Jivhāsamphasso loke. Kāyasamphasso loke. Manosamphasso loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Cakkhusamphassajā vedanā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Sotasamphassajā vedanā. Ghānasamphassajā vedanā. Jivhāsamphassajā vedanā. Kāyasamphassajā vedanā. Manosamphassajā vedanā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Rūpasaññā loke. Saddasaññā loke. Gandhasaññā loke. Rasasaññā loke. Phoṭṭhabbasaññā loke. Dhammasaññā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ.

1. Cakkhum (Syā, Ka)

Rūpasañcetanā loke. Saddasañcetanā loke. Gandhasañcetanā loke.
 Rasasañcetanā loke. Phoṭṭhabbasañcetanā loke. Dhammasañcetanā loke
 piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Rūpataṇhā loke. Saddataṇhā loke. Gandhataṇhā loke.
 Rasataṇhā loke. Phoṭṭhabbataṇhā loke. Dhammataṇhā loke piyarūpaṃ
 sātārūpaṃ. Rūpavitakko loke. Saddavitakko loke. Gandhavitakko loke.
 Rasavitakko loke. Phoṭṭhabbavitakko loke. Dhammavitakko loke piyarūpaṃ
 sātārūpaṃ. Rūpavicāro loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ. Saddavicāro loke.
 Gandhavicāro loke. Rasavicāro loke. Phoṭṭhabbavicāro loke. Dhammavicāro
 loke piyarūpaṃ sātārūpanti piyarūpesu Hemaka.

Chandarāgavinodananti chandarāgoti yo kāmesu kāmaccando
 kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasineho kāmapariḷāho kāmamucchā
 kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ
 kāmaccandanīvaraṇaṃ. **Chandarāgavinodananti** chandarāgappahānaṃ
 chandarāgavūpasamaṃ chandarāgapaṭinissaggaṃ
 chandarāgapaṭippassaddhaṃ amataṃ nibbānanti chandarāgavinodanaṃ.

Nibbānapadamaccutanti nibbānapadaṃ tāṇapadaṃ leṇapadaṃ
 saraṇapadaṃ abhayapadaṃ. **Accutanti** niccaṃ dhuvāṃ sassataṃ
 avipariṇāmadhammanti nibbānapadamaccutaṃ. Tenāha Bhagavā—

Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu Hemaka.
 Chandarāgavinodanaṃ, nibbānapadamaccutanti.

56. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhiniibbutā.

Upasantā ca te sadā, tiṇṇā loke visattikaṃ. (4)

Etadaññāya ye satāti etanti amataṃ nibbānaṃ. Yo so
 sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho
 nibbānaṃ. **Aññāyāti** aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā
 vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā
 vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā
 anattā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ
 nirodhadhammaṃ”ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā

vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Yeti** arahanto khīṇāsavā. **Satāti** catūhi kāraṇehi satā. Kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvitattā satā -pa- te vuccanti satāti etadaññāya ye satā.

Diṭṭhadhammābhinibbutāti diṭṭhadhammāti diṭṭhadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti diṭṭhadhammā -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti diṭṭhadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. **Abhinibbutāti** rāgassa nibbāpitattā nibbutā. Dosassa nibbāpitattā nibbutā. Mohassa nibbāpitattā nibbutā. Kodhassa. Upānāhassa -pa- sabbākusalābhisāṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippassaddhattā santā upasantā vūpasantā nibbutā paṭippassaddhāti diṭṭhadhammābhinibbutā.

Upasantā ca te sadāti upasantāti rāgassa upasamitattā nibbāpitattā upasantā. Dosassa. Mohassa. Kodhassa. Upānāhassa -pa- sabbākusalābhisāṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippassaddhattā santā upasantā vūpasantā nibbutā paṭippassaddhāti upasantā. **Teti** arahanto kK. **Sadāti** sadā sabbakālaṃ niccakālaṃ dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ abbokiṇṇaṃ poṅkhānupoṅkhaṃ udakūmikajātaṃ avīci santati sahitaṃ phassitaṃ purebhattaṃ pacchābhattaṃ purimayāmaṃ majjhimayāmaṃ pacchimayāmaṃ kāle juṇhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandheti upasantā ca te sadā.

Tiṇṇā loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikāti** kenaṭṭhena visattikā -pa- visaṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyaloke -pa- āyatanaloke. **Tiṇṇā loke visattikanti** loke vesā visattikā, loke vetaṃ visattikaṃ tiṇṇā uttiṇṇā nitthiṇṇā atikkantā samatikkantā vitivattāti tiṇṇā loke visattikaṃ. Tenāha Bhagavā—

Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhiniḃbutā.

Upasantā ca te sadā, tiṇṇā loke visattikanti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā,
sāvakoḥasmī”ti.

Hemakamāṇavapucchāniddeṣo aṭṭhamo.

9. Todeyyamāṇavapucchāniddeṣa

57. Yasmim̐ kāmā na vasanti, (iccāyasmā Todeyyo,)

Taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo,

Vimokkho tassa kīdiso. (1)

Yasmim̐ kāmā na vasantiti yasmim̐ kāmā na vasanti na saṁvasanti na āvasanti na parivasantiṭi yasmim̐ kāmā na vasanti. **Iccāyasmā Todeyyoti iccāti**’padasandhi -pa- padānupubbatāpetam̐ iccāti. **Āyasmāti** piyavacanam̐ -pa-. **Todeyyoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Todeyyo.

Taṇhā yassa na vijjatiti taṇhā yassa natthi na sati na saṁvijjati nupalabbhati ñāṇagginā daḍḍhāti taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṁkathā ca yo tiṇṇoti kathaṁkathā ca yo tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivattoti kathaṁkathā ca yo tiṇṇo.

Vimokkho tassa kīdisoti vimokkho tassa kīdiso kiṁsaṇṭhito kiṁpakāro kiṁpaṭibhāgo icchitabboti vimokkham̐ pucchatīti vimokkho tassa kīdiso. Tenāha so brāhmaṇo—

Yasmim̐ kāmā na vasanti, (iccāyasmā Todeyyo,)

Taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṁkathā ca yo tiṇṇo,

Vimokkho tassa kīdisoti.

58. **Yasmiṃ kāmā na vasanti, (Todeyyāti Bhagavā,)**

Taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇo,

Vimokkho tassa nā'paro. (2)

Yasmiṃ kāmā na vasantīti yasminti yasmiṃ puggale arahante khīṇāsava. **Kāmāti** uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Yasmiṃ kāmā na vasantīti** yasmiṃ kāmā na vasanti na saṃvasanti na āvasanti na parivasantīti yasmiṃ kāmā na vasanti.

Todeyyāti Bhagavāti Todeyyāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametaraṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Todeyyāti Bhagavā.

Taṇhā yassa na vijjatīti taṇhāti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Yassāti** arahato khīṇāsavassa. **Taṇhā yassa na vijjatīti** taṇhā yassa natthi na atthi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbupattikā ñāṇagginā daḍḍhāti taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇoti kathaṃkathā vuccati vicikicchā. Dukkhe kaṅkhā -pa- chambhitattaṃ cittassa manovilekko. **Yoti** yo so araham khīṇāsavo. **Kathaṃkathā ca yo tiṇṇoti** kathaṃkathā ca yo tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivattoti kathaṃkathā ca yo tiṇṇo.

Vimokkho tassa nā'paroti natthi tassa aparo vimokkho. Yena vimokkhena vimucceyya vimutto so. Kataṃ tassa vimokkhena karaṇīyanti vimokkho tassa nā'paro. Tenāha Bhagavā—

Yasmiṃ kāmā na vasanti, (Todeyyāti Bhagavā,)

Taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇo,

Vimokkho tassa nā'paroti.

59. Nirāsaso so uda āsasāno,

Paññāṇavā so uda paññakappī.

Muniṃ ahaṃ Sakka yathā vijaññāṃ,

Taṃ me viyācikkha Samantacakkhu.

(3)

Nirāsaso so uda āsasānoti nittañho so, udāhu satañho rūpe āsīsati¹.
Sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe. Kulāṃ. Gaṇaṃ. Āvāsaṃ. Lābhaṃ.
Yasaṃ. Pasaṃsaṃ. Sukhaṃ. Cīvaram. Piṇḍapātaṃ. Senāsanaṃ.
Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Kāmadhātum. Rūpadhātum.
Arūpadhātum. Kāmabhavaṃ. Rūpabhavaṃ. Arūpabhavaṃ. Saññābhavaṃ.
Asaññābhavaṃ. Nevasaññānāsaññābhavaṃ. Ekavokārabhavaṃ.
Catuvokārabhavaṃ. Pañcavokārabhavaṃ. Atītaṃ. Anāgataṃ.
Paccuppannaṃ. Diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme āsīsati sādiyati pattheti
piheti abhijappatīti nirāsaso so uda āsasāno.

Paññāṇavā so uda paññakappīti paññāṇavā soti paṇḍito paññavā
buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. Uda paññakappīti udāhu
aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇāṇena vā micchāñāṇena vā
taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā kappeti janeti sañjaneti nibbatteti
abhinibbattetīti paññāṇavā so uda paññakappī.

Muniṃ ahaṃ Sakka yathā vijaññanti Sakkāti Sakko, Bhagavā
Sakyakulā pabbajitotipi Sakko. Atha vā aḍḍho mahaddhano dhanavātipi
Sakko. Tassimāni dhanāni. Seyyathidaṃ, saddhādhanam sīladhanam
hiridhanam ottappadhanam sutadhanam cāgadhanam paññādhanam
satipaṭṭhānadhanam sammappadhānadhanam iddhipādadhanam
indriyadhanam baladhanam bojjhaṅgadhanam maggadhanam phaladhanam
nibbānadhananti, tehi anekavidhehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano
dhanavātipi Sakko. Atha vā pahu visavī alamatto sūro Vīro vikkanto abhīrū
acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayaabheravo vigatalomahaṃsotipi
Sakko. Muniṃ ahaṃ Sakka yathā vijaññanti Sakka yathāhaṃ Muniṃ
jāneyyaṃ ājāneyyaṃ vijāneyyaṃ paṭivijāneyyaṃ paṭivijjheyanti Muniṃ
ahaṃ Sakka yathā vijaññāṃ.

1. Āsimsati (Syā)

Taṃ me viyācikkha Samantacakkhūti tanti yaṃ pucchāmi, yaṃ yācāmi, yaṃ ajjhesāmi, yaṃ pasāдеми. **Viyācikkhāti** ācikkhāhi deschi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Samantacakkhūti** Samantacakkhu vuccati sabbaññutaññaṇaṃ -pa- Tathāgato tena Samantacakkhūti taṃ me viyācikkha Samantacakkhu. Tenāha so brāhmaṇo—

Nirāsaso so uda āsasāno,
Paññāṇavā so uda paññakappī.
Muniṃ ahaṃ Sakka yathā vijaññaṃ,
Taṃ me viyācikkha Samantacakkhūti.

60. Nirāsaso so na ca āsasāno,

Paññāṇavā so na ca paññakappī.

Evampi Todeyya Muniṃ vijāna,

Akiñcanaṃ kāmabhava asattaṃ.

(4)

Nirāsaso so na ca āsasānoti nittaṇho so, na so sattaṇho rūpe nāsīsati. Sadde. Gandhe -pa- diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme nāsīsati na icchatī na sādīyati na pattheti na piheti nābhijappaṭīti nirāsaso so na ca āsasāno.

Paññāṇavā so na ca paññakappīti paññāṇavāti paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Na ca paññakappīti** aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇaṇa vā micchāñāṇaṇa vā taṇhākappaṃ vā na kappeti diṭṭhikappaṃ vā na kappeti na janeti na sañjaneti na nibbatteti nābhiniibbattetīti paññāṇavā so na ca paññakappī.

Evampi Todeyya Muniṃ vijānāti Munīti monaṃ vuccati ñāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Evampi Todeyya Muniṃ vijānāti** Todeyya evaṃ Muniṃ jāna paṭijāna paṭivijāna paṭivijjhāti evampi Todeyya Muniṃ vijāna.

Akiñcanaṃ kāmabhava asattanti akiñcananti rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ. Yassetāni¹

1. Yassete (Syā)

kiñcanāni¹ pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippassaddhāni abhabbuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. So vuccati akiñcano. **Kāmā**ti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Bhavā**ti dve bhavā kammabhavo ca paṭisandhiko ca punabbhavo -pa- ayaṃ paṭisandhiko punabbhavo.

Akiñcanāṃ kāmabhavā asattanti akiñcanāṃ puggalaṃ kāmā ca bhavā ca asattaṃ alaggaṃ alaggaṃ apalibuddhaṃ nikkhantaṃ nissaṇṇaṃ vip̐pamuttaṃ visaññuttaṃ vimariyādikatena cetasa viharantanti akiñcanāṃ kāmabhavā asattaṃ. Tenāha Bhagavā—

Nirāsaso so nā ca āsasāno,
Paññānavā so na ca paññakappī.
Evampi Todeyya Munim vijāna,
Akiñcanāṃ kāmabhavā asattanti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmī”ti.

Todeyyamāṇavapucchāniddeṣo navamo.

10. Kappamāṇavapucchāniddeṣa

61. Majjhe sarasmim tiṭṭhataṃ, (iccāyasmā Kappo,)

Oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūhi mārisa.

Tvaṃca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṃ nāparaṃ siyā. (1)

Majjhe sarasmim tiṭṭhataṃ saro vuccati saṃsāro āgamanāṃ gamanāṃ gamanāgamanāṃ kālaṃ gati bhavābhavo cuti ca upapatti ca nibbatti ca bhedo ca jāti ca jarā ca maraṇaṇca. Saṃsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṃsāre sattā ṭhitā patiṭṭhitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttā.

1. Kiñcanā (Syā)

Katham saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati, ettakā jātiyo vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisatāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisahassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisatasahassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakā jātikotiyo vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiṣatāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiṣahassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiṣatasahassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati.

Ettakāni vassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassasatāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassasahassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassasatasahassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakā vassakotiyo vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassakotiṣatāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassakotiṣahassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni vassakotiṣatasahassāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati.

Ettakāni kappāni vaṭṭam vatti, tato param na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappasatāni

vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsāraṣṣa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappasahassāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsāraṣṣa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappasatasahassāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsāraṣṣa purimā koṭi na paññāyati. Ettakā kappakoṭiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsāraṣṣa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappakoṭisatāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsāraṣṣa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappakoṭisahassāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi. Evampi saṃsāraṣṣa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni kappakoṭisatasahassāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsāraṣṣa purimā koṭi na paññāyati.

Vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā—anamataḡḡoyāṃ bhikkhave saṃsāro pubbā koṭi na paññāyati avijjānīvaraṇānaṃ sattānaṃ taṇhāsaṃyojanānaṃ sandhāvataṃ saṃsarataṃ. Evaṃ dīgharattaṃ kho bhikkhave dukkhaṃ paccanubhūtaṃ tibbaṃ paccanubhūtaṃ byasanaṃ paccanubhūtaṃ kaṭasī vaḍḍhitā¹, yāvañcidaṃ bhikkhave alameva sabbasaṅkhāresu nibbindituṃ, alaṃ virajjituṃ, alaṃ vimuccitunti evampi saṃsāraṣṣa purimā koṭi na paññāyati.

Kathaṃ saṃsāraṣṣa pacchimā koṭi na paññāyati. Ettakā jātiyo vaṭṭaṃ vattissati, tato paraṃ na vattissatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsāraṣṣa pacchimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisatāni. Ettakāni jātisahassāni. Ettakāni jātisatasahassāni -pa-. Ettakā jātikoṭiyo. Ettakāni jātikoṭisatāni. Ettakāni jātikoṭisahassāni. Ettakāni jātikoṭisatasahassāni. Ettakāni vassāni. Ettakāni vassāsātāni. Ettakāni vassasahassāni. Ettakāni vassasatasahassāni. Ettakā vassakoṭiyo. Ettakāni vassakoṭisatāni. Ettakāni vassakoṭisahassāni. Ettakāni vassakoṭisatasahassāni. Ettakāni kappāni. Ettakāni kappasātāni. Ettakāni kappasahassāni. Ettakāni kappasatasahassāni. Ettakā kappakoṭiyo. Ettakāni

1. Kaṭasīvavaḍḍhitāṃ (Syā) passa Saṃ 1. 387 piṭṭhe.

kappakoṭṭisatāni. Ettakāni kappakoṭṭisahassāni. Ettakāni kappakoṭṭisatasahassāni vaṭṭaṃ vattissati. Tato paraṃ na vattissatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa pacchimā koṭi na paññāyati. Evampi saṃsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṃsāre sattā tṭhitā paṭiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ. **Iccāyasmā Kappoti iccāti** padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanaṃ -pa-. **Kappoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Kappo.

Oghe jāte mahabbhayeti kāmoghe bhavoghe diṭṭhoghe avijjoghe jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte. **Mahabbhayeti** jātibhaye jarābhaye byādhibhaye maraṇabhayeti oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānanti jarāya phuṭṭhānaṃ paretānaṃ samohitānaṃ samannāgatānaṃ. Maccunā phuṭṭhānaṃ paretānaṃ samohitānaṃ samannāgatānaṃ, jātiyā anugātānaṃ jarāya anusaṭānaṃ byādhinā abhibhūtānaṃ maraṇena abbhāhatānaṃ atāṇānaṃ aleṇānaṃ asaraṇānaṃ asaraṇibhūtānanti jarāmaccuparetānaṃ.

Dīpaṃ pabrūhi mārisāti dīpaṃ tāṇaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gatim parāyanaṃ¹ brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāraṇasappatissādhivacanametāṃ mārisāti dīpaṃ pabrūhi mārisa.

Tvaṇca me dīpamakkhāhīti tvanti Bhagavantaṃ bhaṇati. **Dīpamakkhāhīti** dīpaṃ tāṇaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gatim parāyanaṃ akkhāhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti tvaṇca me dīpamakkhāhi.

Yathāyidaṃ nāparaṃ siyāti yathāyidaṃ dukkhaṃ idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṃ gaccheyya paṭippassambheyya, punapaṭisandhikaṃ dukkhaṃ na nibbatteyya, kāmadhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā kāmabhava vā rūpabhava

1. Gatiparāyanaṃ (Syā) evamuparipi.

vā arūpabhavā vā saññābhavā vā asaññābhavā vā nevasaññānāsaññābhavā
vā ekavokārabhavā vā catuvokārabhavā vā pañcavokārabhavā vā punagatiyā
vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhavā vā saṃsāre vā vaṭṭe vā na janeyya
na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya idheva nirujjheyya
vūpasameyya atthaṃ gaccheyya paṭippassambheyyāti yathāyidaṃ nāparaṃ
siyā. Tenāha so brāhmaṇo—

Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, (iccāyasmā Kappo,)

Oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūhi mārisa.

Tvaṃca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṃ nāparaṃ siyāti.

62. Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, (Kappāti Bhagavā,)

Oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūmi Kappa te. (2)

Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhatanti saro vuccati saṃsāro āgamaṇaṃ gamaṇaṃ
gamaṇāgamaṇaṃ kālaṃ gati bhavābhavo cuti ca upapatti ca nibbatti ca
bhedo ca jāti ca jarā ca maraṇaṇca. Saṃsārassa purimāpi koṭi na paññāyati,
pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṃsāre sattā tṭhitā patiṭṭhitā allīnā
upagatā ajjhositā adhimuttā.

Kathaṃ saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati -pa-. Evaṃ saṃsārassa
purimā koṭi na paññāyati. Kathaṃ saṃsārassa pacchimā koṭi na paññāyati
-pa-. Evaṃ saṃsārassa pacchimā koṭi na paññāyati. Evaṃ saṃsārassa
purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva
saṃsāre sattā tṭhitā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti majjhe
sarasmiṃ tiṭṭhataṃ. **Kappāti Bhagavāti Kappāti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ
nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti,
yadidaṃ Bhagavāti Kappāti Bhagavā.

Oghe jāte mahabbhayeti kāmoghe bhavoghe diṭṭhoghe avijjoghe jāte
sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte. **Mahabbhayeti** jātibhaye jarābhaye
byādhibhaye maraṇabhaye oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānanti jarāya phuṭṭhānaṃ paretānaṃ samohitānaṃ samannāgatānaṃ. Maccunā phuṭṭhānaṃ paretānaṃ samohitānaṃ samannāgatānaṃ jātiyā anugatānaṃ jarāya anusaṭṭhānaṃ byādhiṇā abhibhūtānaṃ maraṇena abbhāhatānaṃ atāṇānaṃ aleṇānaṃ asaraṇānaṃ asaraṇībhūtānanti jarāmaccuparetānaṃ.

Dīpaṃ pabrūmi Kappa teti dīpaṃ tāṇaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gatiṃ parāyanaṃ brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti dīpaṃ pabrūmi Kappa te. Tenāha Bhagavā—

Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, (Kappāti Bhagavā,)

Oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūmi kappa teti.

63. Akiñcanaṃ anādānaṃ, etaṃ dīpaṃ anāparaṃ.

Nibbānaṃ iti naṃ brūmi, jarāmaccuparikkhayaṃ. (3)

Akiñcanaṃ anādānanti kiñcananti rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ, kiñcanappahānaṃ kiñcanavūpasamaṃ¹ kiñcanapaṭinissaggaṃ² kiñcanapaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti akiñcanaṃ. **Anādānanti ādānaṃ** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ, ādānappahānaṃ ādānavūpasamaṃ ādānapaṭinissaggaṃ ādānapaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti akiñcanaṃ anādānaṃ.

Etaṃ dīpaṃ anāparanti etaṃ dīpaṃ tāṇaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gatiṃ parāyanaṃ. **Anāparanti** tamhā paro añño dīpo natthi, atha kho so evaṃ dīpo aggo ca seṭṭho ca vi-seṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro cāti etaṃ dīpaṃ anāparaṃ.

Nibbānaṃ iti naṃ brūmīti vānaṃ vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ, vānappahānaṃ vānavūpasamaṃ vānapaṭinissaggaṃ vānapaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānaṃ. **Itīti** padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetāṃ itīti.

1. Kiñcanavūpasamo (Syā) evamīdisesu ṭhānesu.

2. Kiñcanapaṭinissaggo (Syā)

Brūmīti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti nibbānaṃ iti naṃ brūmi.

Jarāmaccuparikkhayanti jarāmaraṇassa pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti jarāmaccuparikkhayanti. Tenāha Bhagavā—

Akiñcanaṃ anādānaṃ, etaṃ dīpaṃ anāparaṃ,
Nibbānaṃ iti naṃ brūmi, jarāmaccuparikkhayanti.

64. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhiniibbutā.

Na te māravasānugā, na te māraṇassa paddhagū¹. (4)

Etadaññāya ye satāti etanti amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Aññāyāti** aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Yeti** arahanto khīṇāsavā. **Satāti** catūhi kāraṇehi satā, kāye kāyānupassānāsati paṭṭhānaṃ bhāventā² satā -pa- te vuccanti satāti etadaññāya ye satā.

Diṭṭhadhammābhiniibbutāti diṭṭhadhammāti diṭṭhadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtaḍḍhammā vibhāvitadhammā. **Abhiniibbutāti** rāgassa nibbāpitattā nibbutā, dosassa -pa- sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā paṭippassaddhattā santā upasanta vūpasanta nibbutā paṭippassaddhāti diṭṭhadhammābhiniibbutā.

Na te māravasānugāti māroti yo so māro kaṇho adhipati antagū namuci pamattabandhu. **Na te māravasānugāti** na te māraṇassa vase vattanti, nāpi māro tesu vasaṃ vatteti, te māraṇca mārapakkhaṇca mārapāsaṇca mārabalīsaṇca³ māramisaṇca māravisaṇca māranivāsaṇca māragocaraṇca mārabandhanaṇca abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyitvā madditvā caranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpentīti na te māravasānugā.

1. Paṭṭhagū (Syā, Ka)

2. Bhāvitattā (Ka)

3. Mārabalīsaṇca (Ka)

Na te mārassa paddhagūti na te mārassa paddhā paddhacarā¹ paricārikā siyā, Buddhassa te Bhagavato paddhā paddhacarā paricārikā siyāti na te mārassa paddhagū. Tenāha Bhagavā—

Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhiniḃbutā.

Na te māravasānugā, na te mārassa paddhagūti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti.

Kappamāṇavapucchāniddeso dasamo.

11. Jatukaṇṇimāṇavapucchāniddesa

65. Sutvānaḥaṃ Vīra akāmakāmiṃ, (iccāyasmā Jatukaṇṇi,)

Oghātigaṃ puṭṭhumakāmamāgamaṃ.

Santipadaṃ brūhi sahaṇettha,

Yathātacchaṃ Bhagavā brūhi me’taṃ. (1)

Sutvānaḥaṃ Vīra akāmakāminti sutvā suṇitvā uggahetvā upadhāretvā upalakkhayitvā “itipi so Bhagavā Arahaṃ -pa- Buddhō Bhagavā”ti sutvānaḥaṃ. **Vīraṇti** Vīro, Bhagavā vīriyavāti Vīro, pahūti Vīro, visavīti Vīro, alamattoti Vīro, sūroti Vīro, vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayaḃheravo vigatalomahaṃsoti Vīro.

Virato idha sabbapāpakehi,

Nirayaḃukkhāṃ aticca vīriyavāso².

So vīriyavā padhānavā,

Vīro tādi pavuccate tathattāti.

Sutvānaḥaṃ Vīra. . **Akāmakāminti** **kāmāti** uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. Buddhassa Bhagavato vatthukāmā pariññātā, kilesakāmā pahīnā, vatthukāmānaṃ pariññātattā kilesakāmānaṃ

1. Paṭṭhā paṭṭhacarā (Syā, Ka)

2. Vīriyavā (Syā) Khu 1. 360 piṭṭhepi.

pahīnattā Bhagavā na kāme kāmeti, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati. Ye kāme kāmenti, kāme patthenti, kāme pihenti, kāme abhijappanti, te kāmakāmino rāgarāgino saññāsaññino, Bhagavā na kāme kāmeti, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati, tasmā Buddho akāmo nikkāmo cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṭinissaṭṭhakāmo vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṁvedī brahmabhūtena attanā viharatīti sutvānahaṁ Vīra akāmakāmiṁ.

Iccāyasmā Jatukaṇṇīti iccāti padasandhi -pa- padānupubbatāpetam iccāti. **Āyasmāti** piyavacanam sagāravasappatissādhivacanametam āyasmāti. **Jatukaṇṇīti** tassa brāhmaṇassa gottam saṅkhā samañña paññatti vohāroti iccāyasmā Jatukaṇṇi.

Oghātigaṁ puṭṭhumakāmamāgamanti oghātiganti oghātigaṁ ogham atikkantaṁ samatikkantaṁ vītivattanti oghātigaṁ. **Puṭṭhanti** puṭṭhum pucchituṁ yācituṁ ajjhesituṁ pasādetuṁ. **Akāmamāgamanti** akāmaṁ puṭṭhum nikkāmaṁ cattakāmaṁ vantakāmaṁ muttakāmaṁ pahīnakāmaṁ paṭinissaṭṭhakāmaṁ vītarāgaṁ vigatarāgaṁ cattarāgaṁ vantarāgaṁ muttarāgaṁ pahīnarāgaṁ paṭinissaṭṭharāgaṁ āgamhā āgatamhā upāgatamhā sampattamhā tayā saddhiṁ samāgatamhāti oghātigaṁ puṭṭhumakāmamāgamaṁ.

Santipadaṁ brūhi sahajanettāti santīti ekena ākārena santipi santipadampi¹ taṁyeva amataṁ nibbānaṁ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ. Vuttaṁ hetam Bhagavatā—santametaṁ padaṁ, pañītametaṁ padaṁ, yadidaṁ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānanti. Athāparenākārena ye dhammā santādhigamāya santiphusanāya santisacchikiriyāya saṁvattanti. Seyyathidaṁ, cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcendriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā

1. Santipadanti (Ka)

ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ime vuccanti santipadā. Santipadaṃ tāṇapadaṃ leṇapadaṃ saraṇapadaṃ abhayapadaṃ accutapadaṃ amatapadaṃ nibbānapadaṃ brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānikarohi pakāsehi. **Sahajanettāti nettam** vuccati sabbaññutaññānaṃ. Buddhassa Bhagavato nettañca jinabhāvo ca bodhiyā mūle apubbaṃ acarimaṃ ekasmiṃ khaṇe uppanno tasmā Buddho sahanettoti santipadaṃ brūhi sahanetta.

Yathātacchaṃ Bhagavā brūhi me'tanti yathātacchaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ -pa- nirodho nibbānaṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi -pa- pakāsehīti yathātacchaṃ Bhagavā brūhi me'tanti. Tenāha so brāhmaṇo—

Sutvānaṃ Vīra akāmakāmiṃ, (iccāyasmā Jatukaṇṇi)

Oghātigaṃ puṭṭhumakāmamāgamaṃ.

Santipadaṃ brūhi sahanetta,

Yathātacchaṃ Bhagavā brūhi me'tanti.

66. Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati,

Ādiccova pathaviṃ tejī tejasā.

Parittapaññassa me Bhūripañño,

Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijarāya idha vippahānaṃ.

(2)

Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyatīti Bhagavāti gāravādhivacanaṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti. **Kāmāti** uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. Bhagavā vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati.

Ādiccova pathaviṃ tejī tejasāti ādicco vuccati sūriyo¹. Pathavī vuccati jagatī². Yathā sūriyo tejī tejena samannāgato

1. Suriyo (Syā)

2. Jarā (Syā)

pathaviṃ abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā santāpayitvā sabbaṃ ākāśagataṃ tamagataṃ abhivihacca andhakāraṃ vidhamitvā ālokaṃ dassayitvā ākāśe antalikkhe gaganapathe¹ gacchati. Evameva Bhagavā ñāṇatejī ñāṇatejena samannāgato sabbaṃ abhisankhārasamudayaṃ -pa-kilesatamaṃ avijjandhakāraṃ vidhamitvā ñāṇālokaṃ dassetvā vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetī ādiccova pathaviṃ tejī tejasā.

Parittapaññassa me Bhūripaññoti ahamasmi parittapañño omakapañño lāmakapañño chatukkapañño. Tvampi mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño. Bhūri vuccati pathavī. Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgatoti parittapaññassa me Bhūripañño.

Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññanti dhammanti ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ cattāro satipaṭṭhāne -pa-nibbānaṃ nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Yamaṃ vijaññanti** yamaṃ jāneyyaṃ ājāneyyaṃ vijāneyyaṃ paṭijāneyyaṃ paṭivijjheyyaṃ adhigaccheyyaṃ phasseyyaṃ sacchikareyyanti ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijarāya idha vipphānanti idheva jātijarāya maraṇassa pahānaṃ vūpasamaṃ paṇissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti jātijarāya idha vipphānaṃ. Tenāha so brāhmaṇ—

Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati,
 Ādiccova pathaviṃ tejī tejasā.
 Parittapaññassa me Bhūripañño,
 Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.
 Jātijarāya idha vipphānanti.

1. Gamanapathe (Syā) Aṭṭhakathā oloketabbā.

67. Kāmesu vinaya gedhaṃ (Jatukaṇṇīti Bhagavā,)**Nekkhammaṃ daṭṭhu khemato.****Uggahitaṃ nirattaṃ vā, mā te vijjittha kiñcanaṃ. (3)**

Kāmesu vinaya gedhanti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Gedhanti** gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. **Kāmesu vinaya gedhanti** kāmesu gedhaṃ vinaya paṭivinaya pajaha vinodehi byantikarohi anabhāvaṃ gamehīti kāmesu vinaya gedhaṃ. **Jatukaṇṇīti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ gottena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Jatukaṇṇīti Bhagavā.

Nekkhammaṃ daṭṭhu khematoti nekkhammanti sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkapaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ sīlesu paripūrakāritaṃ indriyesu guttadvārataṃ bhojane mattaññutaṃ jāgariyānuyogaṃ satisampajaññaṃ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṃ nibbānagāminiṃca paṭipadaṃ khemato tāṇato leṇato saraṇato saraṇībhūtaṃ abhayato accutata amatata nibbānato daṭṭhum passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti nekkhammaṃ daṭṭhu khemato.

Uggahitaṃ nirattaṃ vāti uggahitanti taṇhāvasena diṭṭhivasena gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositam adhimuttaṃ. **Nirattaṃ vāti** nirattaṃ vā muñcitabbaṃ vijahitabbaṃ vinoditabbaṃ byantikātabbaṃ anabhāvaṃ gametabbanti uggahitaṃ nirattaṃ vā.

Mā te vijjittha kiñcananti rāgakiñcanaṃ dosa kiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcana duccharitakiñcanaṃ. Idaṃ kiñcanaṃ¹ tuyhaṃ mā vijjittha mā pavijjittha mā samvijjittha pajaha vinodehi byantikarohi anabhāvaṃ gamehīti mā te vijjittha kiñcanaṃ. Tenāha Bhagavā—

1. Ime kiñcanā (Ka)

Kāmesu vinaya gedham, (Jatukaṇṇīti Bhagavā,
Nekkhammam daṭṭhu khemato.
Uggahitam nirattam vā, mā te vijjittha kiñcananti.

68. Yam pubbe tam visosehi, pacchā te māhu kiñcanam.

Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi. (4)

Yam pubbe tam visosehīti atīte saṅkhāre ārabba ye kilesā
upajjeyyūṃ, te kilese sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abījam
karoḥi pajaha vinodehi byantīkaroḥi anabhāvaṃ gamehīti evampi yaṃ
pubbe tam visosehi. . Atha vā ye atītā kammābhisaṅkhārā avipakkavipākā,
te kammābhisaṅkhāre sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abījam¹
karoḥi pajaha vinodehi byantīkaroḥi anabhāvaṃ gamehīti evampi yaṃ
pubbe tam visosehi.

Pacchā te māhu kiñcananti pacchā vuccati anāgate saṅkhāre ārabba
rāgakiñcanam dosakiñcanam mohakiñcanam mānakiñcanam diṭṭhikiñcanam
kilesakiñcanam duccharitakiñcanam, idaṃ kiñcanam tuyham mā ahu mā
ahosi mā janesi² mā sañjanesi mābhiniabbatesi pajaha vinodehi byantīkaroḥi
anabhāvaṃ gamehīti pacchā te māhu kiñcanam.

Majjhe ce no gahessasīti majjhe vuccati paccuppannam rūpaṃ vedanā
saññā saṅkhārā viññāṇam, paccuppanne saṅkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena
na gahessasi na gaṇhissasi na parāmasissasi na nandissasi nābhinandissasi
na ajjhossissasi, abhinandanam abhivadanam ajjhosānam gāham parāmāsam
abhinivesam pajahissasi vinodessasi byantīkarissasi anabhāvaṃ gamessasīti
majjhe ce no gahessasi.

Upasanto carissasīti rāgassa upasamitattā upasanto carissasi, dosassa
-pa- sabbākusalābhisaṅkhārānam santattā samitattā upasamitattā
vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippassaddhattā santo
upasanto vūpasanto nibbuto paṭippassaddho carissasi viharissasi

1. Avījam (Syā)

2. Mā janchi (Syā) tathāvasesesu dvīsu padesupi.

iriyissasi vattissasi pālessasi yapessasi yāpessasīti upasanto carissasi.

Tenāha Bhagavā—

Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanam.

Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasīti.

69. Sabbaso nāmarūpasmim, vītagedhassa brāhmaṇa.

Āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṃ vaje. (5)

Sabbaso nāmarūpasmim, vītagedhassa brāhmaṇāti sabbasoti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam sabbasoti. **Nāmantī** cattāro arūpino khandhā. **Rūpanti** cattāro ca mahābhūtā catunnaṅca mahābhūtānam upādāya rūpam. Gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhiijhā lobho akusalamūlam. **Sabbaso nāmarūpasmim, vītagedhassa brāhmaṇāti** sabbaso nāmarūpasmim vītagedhassa vigatagedhassa cattagedhassa vantagedhassa muttagedhassa pahīnagedhassa paṭinissaṭṭhagedhassa, vītārāgassa vigatārāgassa cattārāgassa vantarāgassa muttarāgassa pahīnarāgassa paṭinissaṭṭharāgassāti sabbaso nāmarūpasmim, vītagedhassa brāhmaṇa.

Āsavāssa na vijjantīti āsavāti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo. **Assāti** arahato khīṇāsavassa. **Na vijjantīti** ime āsavā tassa natthi na santi na samvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti āsavāssa na vijjanti.

Yehi maccuvasaṃ vajeti yehi āsavehi maccuno vā vasaṃ gaccheyya, maraṇassa vā vasaṃ gaccheyya, mārapakkhassa vā vasaṃ gaccheyya, te āsavā tassa natthi na santi na samvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti yehi maccuvasaṃ vaje. Tenāha Bhagavā—

Sabbaso nāmarūpasmim, vītagedhassa brāhmaṇa.

Āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṃ vajeti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā,
sāvako hamasmī”ti.

Jātukaṇṇimāṇavapucchāniddeso ekādasamo.

12. Bhadrāvudhamāṇavapucchāniddesa

70. Okañjaham taṇhacchidaṃ anejaṃ, (iccāyasmā Bhadrāvudho,)
Nandiñjaham oghatiṇṇaṃ vimuttaṃ.
Kappañjaham abhiyāce sumedham,
Sutvāna nāgassa apanamissanti¹ ito. (1)

Okañjaham taṇhacchidaṃ anejanti okañjahanti rūpadhātuyā yo chando
yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upayupādānā² cetaso
adhiṭṭhānābhinivesānusaṃyā, te Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā
tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Tasmā Buddho
okañjaho. Vedanādhātuyā. Saññādhātuyā. Saṅkhāradhātuyā. Viññādhātuyā
yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upayupādānā cetaso
adhiṭṭhānābhinivesānusaṃyā, te Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā
tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā, tasmā Buddho
okañjaho.

Taṇhacchidanti taṇhāti rūpatañhā -pa- dhammatañhā, sā taṇhā
Buddhassa Bhagavato chinnā ucchinnā samucchinnā vūpasantā
paṭippassaddhā abhabbuppattikā nāṇagginā daḍḍhā, tasmā Buddho
taṇhacchido. **Anejoti ejā** vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho
akusalamūlaṃ. Sā ejā taṇhā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā
tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā, tasmā Buddho
anejo. Ejāya pahīnattā anejo. Bhagavā lābhēpi na iñjati, alābhēpi na iñjati,
yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, paṇisaṃyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati,
sukhēpi na iñjati, dukkhēpi na iñjati na calati na vedhati na pavedhati na
sompavedhatīti tasmā Buddho

1. Apagamissanti (Ka)

2. Upāyupādānā (Ka)

anejoti okañjaham taṇhacchidaṃ anejaṃ. **Iccāyasmā Bhadrāvudhoti iccāti** padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanaṃ -pa-. **Bhadrāvudhoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Bhadrāvudho.

Nandiñjaham oghatiṇṇaṃ vimuttanti nandī vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ, sā nandī sā taṇhā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā, tasmā Buddho nandiñjiho. **Oghatiṇṇanti** Bhagavā kāmoghaṃ tiṇṇo, bhavoghaṃ tiṇṇo, diṭṭhoghaṃ tiṇṇo, avijjoghaṃ tiṇṇo, sabbasaṃsārapathaṃ tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivatto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti nandiñjaham oghatiṇṇaṃ. **Vimuttanti** Bhagavato rāgā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Dosā cittaṃ. Mohā cittaṃ -pa- sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttanti nandiñjaham oghatiṇṇaṃ vimuttaṃ.

Kappañjaham abhiyāce sumedhanti kappāti dve kappā taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca -pa- ayaṃ taṇhākappo -pa- ayaṃ diṭṭhikappo. Buddhassa Bhagavato taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissatṭho, taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissatṭhattā, tasmā Buddho kappañjaho. **Abhiyāceti** yācāmi abhiyācāmi ajjhesāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi jappāmi abhiyappāmi. Sumedhā vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho Sumedhoti kappañjaham abhiyāce sumedham.

Sutvāna nāgassa apanamissanti itoti nāgassāti nāgo, Bhagavā āgum na karotīti nāgo, na gacchatīti nāgo, na āgacchatīti nāgo -pa-. Evaṃ Bhagavā na gacchatīti nāgo. **Sutvāna nāgassa apanamissanti itoti** tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṇaṃ anusitṭhaṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvā ito apanamissanti vajjissanti pakkamissanti disāvidisaṃ gamissantīti sutvāna nāgassa apanamissanti ito. Tenāha so brāhmaṇo—

Okañjaham taṇhacchidaṃ anejaṃ, (iccāyasmā Bhadrāvudho,)
 Nandiñjaham oghatiṇṇaṃ vimuttaṃ.
 Kappañjaham abhiyāce sumedhaṃ,
 Sutvāna nāgassa apanamissanti itoti.

71. **Nānājanā janapadehi saṅgatā,**
Tava Vīra vākyam abhikaṅkhamānā.
Tesaṃ tuvaṃ sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammo. (2)

Nānājanā janapadehi saṅgatāti nānājanāti khattiyā ca brāhmaṇā ca
 vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Janapadehi**
saṅgatāti Aṅgā ca Magadhā ca Kalingā ca Kāsiyā ca Kosalā ca Vajjiyā ca
 Mallā ca Cetiyamhā ca¹ Vaṃsā ca Kurumhā ca Pañcālā ca Macchā ca
 Surasenā ca Assakā ca Avantiyā ca Yonā² ca Kambojā ca. **Saṅgatāti** saṅgatā
 samāgatā samohitā sannipatitāti nānājanā janapadehi saṅgatā.

Tava Vīra vākyam abhikaṅkhamānāti Vīrāti Vīro, Bhagavā vīriyavāti
 Vīro, pahūti Vīro, visavīti Vīro, alamattoti Vīro, vigatalomahaṃsotipi Vīro.

Virato idha sabbapāpakehi,
 Nirayadukkhaṃ aticca vīriyavāso.
 So vīriyavā padhānavā,
 Vīro tādi pavuccate tathattāti.

Tava Vīra vākyam abhikaṅkhamānāti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ
 desanaṃ anusāsaṇaṃ anusiṭṭhaṃ. **Abhikaṅkhamānāti** abhikaṅkhamānā
 icchamānā sādiyamānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti tava
 Vīra vākyam abhikaṅkhamānā.

Tesaṃ tuvaṃ sādhu viyākarohīti tesanti tesaṃ khattiyānaṃ
 brāhmaṇānaṃ vessānaṃ suddānaṃ gahaṭṭhānaṃ pabbajitānaṃ devānaṃ
 manussānaṃ. **Tuvanti** Bhagavantaṃ bhaṇati. **Sādhu viyākarohīti** sādhu
 ācikkhāhi

1. Cetiyamhā ca sāgaramhā ca (Syā)

2. Yonakā (Ka) Khu 7. 120 piṭṭhepi.

desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānikaroḥi pakāśehīti
tesaṃ tuvaṃ sādhu viyākarohi.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto
vibhāvito esa dhammoti tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so
brāhmaṇo—

Nānājanā janapadehi saṅgatā,
Tava Vīra vākyam abhikaṅkhamānā.
Tesaṃ tuvaṃ sādhu viyākarohi,
Tathā hi te vidito esa dhammoti.

72. **Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbam, (Bhadrāvudhāti Bhagavā),**
Uddham adho tiriyañcāpi majjhe.
Yaṃ yañhi lokasmimupādiyanti,
Teneva māro anveti jantum. (3)

Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbanti ādānataṇhaṃ vuccati rūpataṇhā -pa-
ādānataṇhāti kimkāraṇā vuccati ādānataṇhā, tāya taṇhāya rūpaṃ ādiyanti
upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre.
Viññāṇaṃ. Gatiṃ. Upapattiṃ. Paṭisandhiṃ. Bhavaṃ. Saṃsāraṃ. Vaṭṭaṃ
ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti, taṃkāraṇā vuccati
ādānataṇhā. **Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbanti** sabbam ādānataṇhaṃ
vinayeyya paṭivinayeyya pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvaṃ
gameyyāti ādānataṇhaṃ vinayetha sabbam, **Bhadrāvudhāti Bhagavāti**
Bhadrāvudhāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti**
gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti
Bhadrāvudhāti Bhagavā.

Uddham adho tiriyañcāpi majjheti uddhanti anāgataṃ. **Adhoti** atītaṃ.
Tiriyañcāpi majjheti paccuppannam. **Uddhanti** devaloko. **Adhoti** nirayaloko.
Tiriyañcāpi majjheti manussaloko. Atha vā **uddhanti** kusalā dhammā.
Adhoti akusalā dhammā. **Tiriyañcāpi majjheti** abyākataṃ dhammā. **Uddhanti**
arūpadhātu. **Adhoti** kāmādhātu. **Tiriyañcāpi majjheti** rūpadhātu. **Uddhanti**
sukhā vedanā. **Adhoti** dukkhā vedanā. **Tiriyañcāpi majjheti**
adukkhamasukhā vedanā. **Uddhanti** uddham pādatalā.

Adhoti adho kesamatthakā. **Tiriyañcāpi majjheti** vemajjheti uddham adho tiriyañcāpi majjhe.

Yaṃ yañhi lokasmimupādiyaṃti yaṃ yaṃ rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ ādiyaṃti upādiyaṃti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. **Lokasminti** apāyaloke -pa- āyatanaloketi yaṃ yañhi lokasmimupādiyaṃti.

Teneva māro anveti jantuntī teneva kammābhisaṅkhāravasena paṭisandhiko khandhamāro dhātumāro āyatanamāro gatimāro upapattimāro paṭisandhimāro bhavamāro saṃsāramāro vaṭṭamāro anveti anugacchati anvāyiko hoti. **Jantuntī** sattaṃ janaṃ naraṃ māṇavaṃ¹ posaṃ puggalaṃ jīvaṃ jāguṃ jantuṃ indaguṃ manujanti teneva māro anveti jantuṃ. Tenāha Bhagavā—

Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbaṃ, (Bhadrāvudhāti Bhagavā,)
 Uddham adho tiriyañcāpi majjhe.
 Yaṃ yañhi lokasmimupādiyaṃti,
 Teneva māro anveti jantuntī.

73. **Tasmā pajānaṃ na upādiyetha,**
Bhikkhu sato kiñcanaṃ sabbaloke.
Ādānasatte iti pekkhamāno,
Pajāṃ imaṃ maccudheyye visattaṃ. (4)

Tasmā pajānaṃ na upādiyethāti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā etaṃ ādīnavaṃ sampassamāno ādānataṇhāyāti tasmā. **Pajānanti** jānanto pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto “sabbe saṅkhārā aniccā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti jānanto pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto. **Na upādiyethāti** rūpaṃ nādiyeyya na upādiyeyya na gaṇheyya na parāmaseyya nābhiniviseyya. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ, gatiṃ, upapattiṃ, paṭisandhiṃ, bhavaṃ. Saṃsāraṃ. Vaṭṭaṃ nādiyeyya na upādiyeyya na gaṇheyya na parāmaseyya nābhiniviseyyāti tasmā pajānaṃ na upādiyetha.

1. Māṇavaṃ (Syā)

Bhikkhu sato kiñcanam sabbaloketi bhikkhūti puthujjanakalyāṇako vā bhikkhu, sekkho vā bhikkhu. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānam bhāvento sato -pa- so vuccati satoti bhikkhu sato. **Kiñcananti** kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ. **Sabbaloketi** sabba-apāyaloke sabbamanussaloke sabbadevaloke sabbakhandhaloke sabbadhātuloke sabba-āyatanaloketi bhikkhu sato kiñcanam sabbaloke.

Ādānasatte iti pekkhamānoti ādānasattā vuccanti ye rūpaṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ. Gatiṃ. Upapattiṃ. Paṭisandhiṃ. Bhavaṃ. Saṃsāraṃ. Vaṭṭaṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. **Iti**ti padasandhi -pa- padānupubbatāpetam itīti. **Pekkkhamānoti** pekkhamāno dakkhamāno dissamāno passamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti ādānasatte iti pekkhamāno.

Pajam imam maccudheyje visattanti pajāti sattādhivacanaṃ. Maccudheyjā vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca, pajā maccudheyje māradheyje maraṇadheyje sattā visattā āsattā laggā laggitā palibuddhā, yathā bhittikhile vā nāgadante vā bhaṇḍam sattaṃ visattaṃ āsattaṃ laggam laggitaṃ palibuddham, evameva pajā maccudheyje māradheyje maraṇadheyje sattā visattā āsattā laggā laggitā palibuddhāti pajam imam maccudheyje visattam. Tenāha Bhagavā—

Tasmā pajānam na upādiyetha,
 Bhikkhu sato kiñcanam sabbaloke.
 Ādānasatte iti pekkhamāno,
 Pajam imam maccudheyje visattanti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmī”ti.

Bhadrāvudhamāṇavapucchāniddeso dvādasamo.

13. Udayamāṇavapucchāniddesa

74. Jhāyīm virajamāsīnaṃ, (iccāyasmā Udayo,)

Katakiccam anāsavaṃ.

Pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūhi¹, avijjāya pabhedaṃ. (1)

Jhāyīm virajamāsīnanti jhāyinti jhāyī, Bhagavā paṭhamenapi jhānena jhāyī, dutiyenapi jhānena jhāyī, tatiyenapi jhānena jhāyī, catutthenapi jhānena jhāyī, savitakkasavicārenapi jhānena jhāyī, avitakkavicāramattenapi jhānena jhāyī, avitakka-avicārenapi jhānena jhāyī, sappītikenapi jhānena jhāyī, nippītikenapi jhānena jhāyī, sātasahagatenapi jhānena jhāyī, upekkhāsahagatenapi jhānena jhāyī, suññatenapi jhānena jhāyī, animittenapi jhānena jhāyī, appaṇihitenapi jhānena jhāyī, lokiyenapi jhānena jhāyī, lokuttarenapi jhānena jhāyī, jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarakoti jhāyīm. **Virajanti** rāgo rajo, doso rajo, moho rajo, kodho rajo, upanāho rajo -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā rajā, te rajā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatīm anuppādadhammā, tasmā Buddho arajo virajo nirajo rajāpagato rajavippahīno rajavippayutto sabbarajavīvatto.

Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati,

Rāgassetam adhivacanaṃ rajoti.

Etaṃ rajaṃ vippajahitvā² Cakkhumā,

Tasmā Jino vigatarajoti vuccati.

Doso rajo na ca pana reṇu vuccati,

Dosassetam adhivacanaṃ rajoti.

Etaṃ rajaṃ vippajahitvā Cakkhumā,

Tasmā Jino vigatarajoti vuccati.

1. Saṃbrūhi (Syā)

2. Paṭivinoditvā (Ka) Khu 7. 406 piṭṭhepi.

Moho rajo na ca pana reṇu vuccatī,
 Mohassetam̐ adhivacanam̐ rajoti.
 Etaṁ rajam̐ vippajahitvā Cakkhumā,
 Tasmā Jino vigatarajoti vuccatīti.

Virajam̐. . **Āsīnanti** nisinno Bhagavā pāsāṇake cetiyeti āsīno.

Nagassa¹ passe āsīnam̐, Munim̐ dukkhassa pāragum̐.
 Sāvakā payirupāsanti, tevijjā maccuhāyinioti—

Evampi Bhagavā āsīno. . Atha vā Bhagavā
 sabbossukkapatippassaddhattā āsīno vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa-
 jātīmarāṇasaṁsāro, natthi tassa punabbhavoti evampi Bhagavā āsīnoti
 jhāyīm̐ virajamāsīnam̐.

Iccāyasmā Udayoti iccāti padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanam̐ -pa-.
Udayoti tassa brāhmaṇassa nāmaṁ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Udayo.

Katakiccam̐ anāsavanti Buddhassa Bhagavato kiccākiccam̐
 karaṇīyākaraṇīyam̐ pahīnam̐ ucchinnamūlam̐ tālāvatthukatam̐
 anabhāvaṁkatam̐ āyatīm̐ anuppādadhammam̐, tasmā Buddho katakicco.

Yassa ca visatā² natthi, chinnaśotassa bhikkhuno.
 Kiccākiccappahīnassa, pariḷāho na vijjatīti.

Katakiccam̐ anāsavanti āsavāti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo
 diṭṭhāsavo avijjāsavo, te āsavā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā
 tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatīm̐ anuppādadhammā, tasmā Buddho
 anāsavoti katakiccam̐ anāsavam̐.

Pāragum̐ sabbadhammānanti Bhagavā sabbadhammānam̐
 abhiññāpāragū pariññāpāragū pahānapāragū bhāvanāpāragū
 sacchikiriyāpāragū samāpattipāragū. Abhiññāpāragū sabbadhammānam̐,
 pariññāpāragū sabbadukkhānam̐, pahānapāragū sabbakilesānam̐,
 bhāvanāpāragū catunnam̐ maggānam̐, sacchikiriyāpāragū nirodhassa,
 samāpattipāragū sabbasamāpattīnam̐. So vasippatto pāramippatto ariyasim̐
 sīlasim̐,

1. Nagarassa (Ka)

2. Yassa paripatā (Syā) passa Khu 1. 390 piṭṭhe.

vasippatto pāramippatto ariyasmiṃ samādhismiṃ, vasippatto pāramippatto ariyāya paññāya, vasippatto pāramippatto ariyāya vimuttiyā. So pāragato pārapatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti pāraguṃ sabbadhammānaṃ.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi, pañhaṃ pucchitukāmo āgatomhi, pañhaṃ sotukāmo āgatomhīti evampi atthi pañhena āgamaṃ. Atha vā pañhatthikānaṃ pañhaṃ pucchitukāmānaṃ pañhaṃ sotukāmānaṃ āgamaṃ abhikkamaṃ upasaṅkamaṃ payirupāsanaṃ atthīti evampi atthi pañhena āgamaṃ. Atha vā pañhāgamo tuyhaṃ atthi, tvampi pahu, visavī alamatto mayā pucchitaṃ kathetuṃ visajjetuṃ vahassetāṃ bhāranti evampi atthi pañhena āgamaṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūhīti aññāvimokkho vuccati arahattavimokkho, arahattavimokkhaṃ pabrūhi ācikkhāhi desehi paññāpehi paṭṭhāpehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti aññāvimokkhaṃ pabrūhi.

Avijjāya pabhedananti avijjāya bhedanaṃ pabhedanaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhaṃ amataṃ nibbānanti avijjāya pabhedanaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Jhāyīm virajamāsīnaṃ, (iccāyasmā Udayo,)

Katakiccaṃ anāsavaṃ.

Pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūhi, avijjāya pabhedananti.

75. Pahānaṃ kāmacchandānaṃ, (Udayāti Bhagavā),**Domanassāna cūbhayaṃ.****Thinassa¹ ca panūdanaṃ, kukkuccānaṃ nivāraṇaṃ. (2)**

Pahānaṃ kāmacchandānanti chandoti yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmatanḥhā kāmasineho kāmapipāsā kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosaṇaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchandaniṇvaraṇaṃ. **Pahānaṃ kāmacchandānanti** kāmacchandānaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti pahānaṃ kāmacchandānaṃ. **Udayāti Bhagavāti Udayāti** Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametaraṃ -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Udayāti Bhagavā.

Domanassāna cūbhayanti domanassāti yaṃ cetasikaṃ asātaṃ, cetasikaṃ dukkhaṃ cetosamphassaṃ asātaṃ dukkhaṃ vedayitaṃ, cetosamphassajā asātā dukkhā vedanā. **Domanassāna cūbhayanti** kāmacchandassa ca domanassassa ca ubhinnaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti domanassāna cūbhayaṃ.

Thinassa ca panūdananti thinanti yā cittassa akalyatā akammaññatā olīyanā sallīyanā līnā līyanā liyitattaṃ thinaraṃ thiyaṇā² thiyitattaṃ cittassa. **Panūdananti** thinassa ca panūdanaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti thinassa ca panūdanaṃ.

Kukkuccānaṃ nivāraṇanti kukkuccanti hatthakukkuccampi kukkuccaṃ, pādakukkuccampi kukkuccaṃ, hatthapādakukkuccampi kukkuccaṃ, akappiye kappiyasaññitā, kappiye akappiyasaññitā, avajje vajjasaññitā, vajje avajjasaññitā, yaṃ evarūpaṃ kukkuccaṃ kukkuccāyaṇā kukkuccāyitattaṃ cetaso vipphaṇṇasāro manovilekko, idaṃ vuccati kukkuccaṃ. Api ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkuccaṃ cetaso vipphaṇṇasāro manovilekko katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vipphaṇṇasāro manovilekko, “kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritaṃ”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vipphaṇṇasāro

1. Thinassa (Syā)

2. Thinaraṃ thiyaṇā (Syā)

manovilekho, “kataṃ me vacīduccaritaṃ, akataṃ me vacīsucaritaṃ”ti -pa- “kataṃ me manoduccaritaṃ, akataṃ me manosucaritaṃ”ti -pa- “kato me pāṇātipāto, akatā me pāṇātipātā veramaṇī”ti -pa- “kataṃ me adinnādānaṃ, akatā me adinnādānā veramaṇī”ti -pa- “kato me kāmesumicchācāro, akatā me kāmesumicchācārā veramaṇī”ti -pa- “kato me musāvādo, akatā me musāvādā veramaṇī”ti -pa- “katā me pisuṇā vācā¹, akatā me pisuṇāya vācāya veramaṇī”ti -pa- “katā me pharusā vācā, akatā me pharusāya vācāya veramaṇī”ti -pa- “kato me samphappalāpo, akatā me samphappalāpā veramaṇī”ti -pa- “katā me abhiijhā, akatā me anabhiijhā”ti -pa- “kato me byāpādo, akato me abyāpādo”ti -pa- “katā me micchādīṭṭhi, akatā me sammādīṭṭhi”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vipphaṇṇisāro manovilekho, evaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkucçaṃ cetaso vipphaṇṇisāro manovilekho.

Atha vā “sīlesu’ mhi aparipūrakārī”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vipphaṇṇisāro manovilekho, “indriyesu’ mhi aguttadvāro”ti. “Bhojane amattaññumhī”ti. “Jāgariyaṃ ananuyuttomhī”ti. “Na satisampajaññaṃ samannāgatomhī”ti. “Abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā”ti. “Cattāro sammappadhānā”ti. “Cattāro iddhipādā”ti. “Pañcindriyānī”ti. “Pañca balānī”ti. “Satta bojjhaṅgā”ti. “Ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti. “Dukkhaṃ me aparīññatāṃ. Samudayo me appahīno. Maggo me abhāvito. Nirodho me asacchikato”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vipphaṇṇisāro manovilekho.

Kukkuccānaṃ nivāraṇanti kukkuccānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ pahānaṃ upasamaṃ vūpasamaṃ paṇinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti kukkuccānaṃ nivāraṇaṃ. Tenāha Bhagavā—

Pahānaṃ kāmacchandānaṃ, (Udayāti Bhagavā,)

Domanassāna cūbhayaṃ.

Thinassa ca panūdanaṃ, kukkuccānaṃ nivāraṇanti.

76. Upekkhāsatisaṃsuddhaṃ, dhammatakkapurejavarṃ.**Aññāvimokkhaṃ pabrūmi, avijjāya pabhedaṇaṃ. (3)**

Upekkhāsatisaṃsuddhanti upekkhāti yā catutthe jhāne upekkhā upekkhanā ajjhupekkhanā cittasamatā¹ cittappassaddhatā majjhataṭṭhā cittaṭṭhā. **Satī**ti yā catutthe jhāne upekkhā ārabhasati anussati -pa-sammāsati. **Upekkhāsatisaṃsuddhanti** catutthe jhāne upekkhā ca satī ca suddhā honti visuddhā saṃsuddhā parisuddhā pariyodātā anaṅgaṇā vigatūpakkilesā mudubhūtā kammaniyā tṭhitā āneñjappattāti upekkhāsatisaṃsuddhaṃ.

Dhammatakkapurejavanti dhammatakkavuccati sammāsaṅkappo, so ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkhasatī evampi dhammatakkapurejavarṃ. Atha vā dhammatakkavuccati sammādiṭṭhi, sā ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkhasatī evampi dhammatakkapurejavarṃ. Atha vā dhammatakkavuccati catunnaṃ maggānaṃ pubbhāgavipassanā, sā ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkhasatī evampi dhammatakkapurejavarṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūmiti aññāvimokkho vuccati arahattavimokkho, arahattavimokkhaṃ pabrūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti aññāvimokkhaṃ pabrūmi.

Avijjāya pabhedaṇanti avijjāti dukkhe aññāṇaṃ -pa- avijjā moho akusalamūlaṃ. **Pabhedaṇanti** avijjāya pabhedaṇaṃ pahāṇaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti avijjāya pabhedaṇaṃ. Tenāha Bhagavā—

Upekkhāsatisaṃsuddhaṃ, dhammatakkapurejavarṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūmi, avijjāya pabhedaṇanti.

77. Kiṃsu saṃyojano loko, kiṃsu tassa vicāraṇaṃ.**Kissassa vippahānena, nibbānaṃ iti vuccati. (4)**

1. Cittasamatho (Syā) Khu 7. 402 piṭṭhepi.

Kimsu saṃyojano lokoti lokassa saṃyojanaṃ lagganaṃ bandhanaṃ upakkilesa, kena loko yutto payutto āyutto samāyutto laggo laggito palibuddhoti kimsu saṃyojano loko.

Kimsu tassa vicāraṇanti kimsu tassa cāraṇaṃ vicāraṇaṃ paṭivicāraṇaṃ, kena loko carati vicarati paṭivicaratīti kimsu tassa vicāraṇaṃ. **Kissassa vippahānena, nibbānaṃ iti vuccatīti** kissassa vippahānena vūpasamena paṭinissaggena paṭippassaddhiyā nibbānaṃ iti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti kissassa vippahānena, nibbānaṃ iti vuccati. Tenāha so brāhmaṇo—

Kimsu saṃyojano loko, kimsu tassa vicāraṇaṃ.

Kissassa vippahānena, nibbānaṃ iti vuccatīti.

78. Nandisaṃyojano loko, vitakkassa vicāraṇā.

Taṇhāya vippahānena, nibbānaṃ iti vuccati. (5)

Nandisaṃyojano lokoti Nandī vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa-abhiḷhā lobho akusalamūlaṃ, ayaṃ vuccati nandī. Yā nandī lokassa saṃyojanaṃ lagganaṃ bandhanaṃ upakkilesa, imāya nandiyā loko yutto payutto āyutto samāyutto laggo laggito palibuddhoti nandisaṃyojano loko.

Vitakkassa vicāraṇāti vitakkāti nava vitakkā kāmavitakko byāpādavitakko vihiṃsāvitakko ñātivitakko janapadavitakko amarāvitakko parānudayatāpaṭisaṃyutto vitakko lābhasakkārasilokapaṭisaṃyutto vitakko anavaññattipaṭisaṃyutto vitakko, ime vuccanti nava vitakkā. Ime nava vitakkā lokassa cāraṇā vicāraṇā paṭivicāraṇā, imehi navahi vitakkehi loko carati vicarati paṭivicaratīti vitakkassa vicāraṇā

Taṇhāya vippahānena, nibbānaṃ iti vuccatīti taṇhāti rūpataṇhā -pa-dhammataṇhā. **Taṇhāya vippahānena, nibbānaṃ iti vuccatīti** taṇhāya vippahānena vūpasamena paṭinissaggena paṭippassaddhiyā nibbānaṃ iti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti taṇhāya vippahānena, nibbānaṃ iti vuccati. Tenāha Bhagavā—

Nandisaṃhujano loko, vitakkassa vicāraṇā.
Taṇhāya vippahānena, nibbānaṃ iti vuccatīti.

79. Kathaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati.

Bhagavantaṃ puṭṭhumāgamā, taṃ suṇoma vaco tava. (6)

Kathaṃ satassa caratoti kathaṃ satassa sampajānassa carato viharato iriyato vattayato pālayato yapayato yāpayatoti kathaṃ satassa carato.

Viññāṇaṃ uparujjhatīti viññāṇaṃ nirujjhati vūpasammata atthaṃ gacchati paṭippassambhatīti viññāṇaṃ uparujjhati.

Bhagavantaṃ puṭṭhumāgamāti Buddhaṃ Bhagavantaṃ puṭṭhum pucchitum yāciturū ajjhesitum pasādetum āgamhā āgatamhā upāgatamhā sampattamhā tayā saddhiṃ samāgatamhāti Bhagavantaṃ puṭṭhumāgamā.

Taṃ suṇoma vaco tavāti tanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsanaṃ anusitthaṃ suṇoma uggaṇhāma dhārema upadhārema upalakkhemāti taṃ suṇoma vaco tava. Tenāha so brāhmaṇo—

Kathaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati.
Bhagavantaṃ puṭṭhumāgamā, taṃ suṇoma vaco tavāti.

80. Ajjhataṇca bahiddhā ca, vedanaṃ nābhinandato.

Evaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati. (7)

Ajjhataṇca bahiddhā ca, vedanaṃ nābhinandatoti ajjhataṃ vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti¹, abhinandanaṃ abhivadaṇaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Bahiddhā vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ abhivadaṇaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Ajjhatabahiddhā vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ

1. Na ajjhosāya tiṭṭhati (Syā)

abhivadanam ajjhosānam gāham parāmāsam abhinivesam pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Ajjhattam samudayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī¹ viharanto vedanam nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanam abhivadanam ajjhosānam gāham parāmsam abhinivesam pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Ajjhattam vayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Ajjhattam samudayavayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Bahiddhā samudayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanam nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanam abhivadanam ajjhosanam gāham parāmāsam abhinivesam pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Bahiddhā vayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Bahiddhā samudayavayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Ajjhatabhiddhā samudayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Ajjhatabhiddhā vayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa-. Ajjhatabhiddhā samudayavayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanam nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanam abhivadanam ajjhosānam gāham parāmāsam abhinivesam pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Imehi dvādasahi ākārehi vedanāsu vedanānupassī viharanto -pa- anabhāvaṃ gameti.

Atha vā vedanam aniccato passanto vedanam nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanam abhivadanam ajjhosānam gāham parāmāsam abhinivesam pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Vedanam dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato -pa- nissaraṇato passanto vedanam nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanam abhivadanam ajjhosānam gāham parāmāsam abhinivesam pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gameti. Imehi cattālīsāya² ākārehi vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanam nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanam abhivadanam ajjhosānam gāham parāmāsam abhinivesam pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gametīti ajjhattañca bahiddhā ca, vedanam nābhinandato.

1. Idam padam natthi Syā-potthake.

2. Dvācattālīsāya (Syā)

Evam satassa caratoti evaṃ satassa sampajānassa carato viharato iriyato vattayato pālayato yapayato yāpayatoti evaṃ satassa carato.

Viññāṇaṃ uparujjhatīti puññābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ apuññābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ āneñjābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ nirujjhati vūpasammati atthaṃ gacchati paṭippassambhatīti viññāṇaṃ uparujjhati. Tenāha Bhagavā—

Ajjhattaṇca bahiddhā ca, vedanaṃ nābhinandato.

Evaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhatīti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti.

Udayamāṇavapucchāniddeśo terasamo.

14. Posālamāṇavapucchāniddeśa

81. Yo atītaṃ ādisati, (iccāyasmā Posālo,)

Anejo chinnaśarīsayo.

Pāraguṃ¹ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ. (1)

Yo atītaṃ ādisatīti yoti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṃ saccāni abhisambujjhi, tattha ca Sabbaññutaṃ patto, balesu ca vasībhāvaṃ. **Atītaṃ ādisatīti** Bhagavā attano ca paresaṇca atītampi ādisati, anāgatampi ādisati, paccuppannampi ādisati.

Kathaṃ Bhagavā attano atītaṃ ādisati, Bhagavā attano atītaṃ ekampi jātiṃ ādisati, dvepi jātiyo ādisati, tissopi jātiyo ādisati, catassopi jātiyo ādisati, pañcapi jātiyo ādisati, dasapi jātiyo ādisati, vīsampi jātiyo ādisati, timsampi jātiyo ādisati, cattālīsampi jātiyo

1. Pāragū (Syā, Ka)

ādisati, paññāsampi jātiyo ādisati, jātisatampi. Jātisahassampi. Jātisatasahassampi. Anekepi samvaṭṭakappe. Anekepi vivaṭṭakappe. Anekepi samvaṭṭavivaṭṭakappe ādisati, amutrāsīm evaṃnāmo evaṃgotto evaṃvaṇṇo evamāhāro evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī evamāyupariyanto so tato cuto amutra udapādim, tatrāpāsīm “evaṃnāmo evaṃgotto evaṃvaṇṇo evamāhāro evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpapanno”ti iti sākāraṃ sa-uddesaṃ anekavihitam pubbenivāsaṃ ādisati. Evaṃ Bhagavā attano atītaṃ ādisati.

Katham Bhagavā paresaṃ atītaṃ ādisati, Bhagavā paresaṃ atītaṃ ekampi jātīm ādisati, dvepi jātiyo ādisati -pa-. Anekepi samvaṭṭavivaṭṭakappe ādisati, amutrāsi evaṃnāmo evaṃgotto evaṃvaṇṇo evamāhāro evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī evamāyupariyanto, so tato cuto amutra udapādi, tatrāpāsi “evaṃnāmo evaṃgotto evaṃvaṇṇo evamāhāro evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpapanno”ti iti sākāraṃ sa-uddesaṃ anekavihitam pubbenivāsaṃ ādisati. Evaṃ Bhagavā paresaṃ atītaṃ ādisati.

Bhagavā pañca jātakasatāni bhāsanto attano ca paresaṃca atītaṃ ādisati, Mahāpadānīyasuttantaṃ¹ bhāsanto attano ca paresaṃca atītaṃ ādisati, Mahāsudassanīyasuttantaṃ bhāsanto attano ca paresaṃca atītaṃ ādisati, Mahāgovindīyasuttantaṃ bhāsanto attano ca paresaṃca atītaṃ ādisati, Māghadevīyasuttantaṃ bhāsanto attano ca paresaṃca ādisati.

Vuttaṃ hetam Bhagavatā—atītaṃ kho Cunda addhānaṃ ārabha Tathāgatassa satānusāriṇāṇaṃ² hoti, so yāvatakaṃ ākaṅkhati, tāvatakaṃ anussarati. Anāgataṃca kho Cunda. Paccuppannaṃca kho Cunda addhānaṃ ārabha Tathāgatassa bodhiṇaṃ ṇāṇaṃ uppajjati “ayamantimā jāti, natthidāni punabbhavo”ti.

1. Mahādhaniyasuttaṃ (Syā)

2. Satānussariyaṇāṇaṃ (Ka) passa Dī 3. 111 piṭṭhe.

Indriyaparopariyattañāṇaṃ¹ Tathāgatassa Tathāgatabalaṃ, sattānaṃ āsayānusayañāṇaṃ Tathāgatassa Tathāgatabalaṃ, yamakapāṭihīre ñāṇaṃ² Tathāgatassa Tathāgatabalaṃ, mahākaruṇāsamāpattiyaṃ ñāṇaṃ Tathāgatassa Tathāgatabalaṃ, sabbaññutañāṇaṃ Tathāgatassa Tathāgatabalaṃ, anāvaraṇañāṇaṃ Tathāgatassa Tathāgatabalaṃ, sabbattha asaṅgamappaṭihatamanāvaraṇañāṇaṃ Tathāgatassa Tathāgatabalaṃ. Evaṃ Bhagavā attano ca paresaṅca atītampi ādisati, anāgatampi ādisati, paccuppannampi ādisati ācikkhati deseti paññāpeti paṭṭhapeti vivarati vibhajati uttāṇīkaroti pakāsetīti yo atītaṃ ādisati.

Iccāyasmā Posālōti iccāti padasandhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanaṃ -pa-. **Posālōti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Posālō.

Anejo chinnaśamsayoti eja vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Sā eja taṇhā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnaṃ tālāvatthukatā anabhāvaṃ katā āyatiṃ anuppādadhammā, tasmā Buddho anejo. Ejāya pahīnattā anejo, Bhagavā lābhepi na iñjati -pa- dukkhepi na iñjati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti anejo. **Chinnaśamsayoti** śamsayo vuccati vicikicchā. Dukkhe kaṅkhā -pa- chambhitattaṃ cittassa manovilekha, so śamsayo Buddhassa Bhagavato pahīno chinno ucchinno samucchinno vūpasanto paṭinissaggo paṭippassaddho abhappattiko ñāgginā daḍḍho, tasmā Buddho chinnaśamsayoti anejo chinnaśamsayo.

Pāraguṃ sabbadhammānanti Bhagavā sabbadhammānaṃ abhiññāpāragū pariññāpāragū pahānapāragū bhāvanāpāragū sacchikiriyāpāragū samāpattipāragū. Abhiññāpāragū sabbadhammānaṃ -pa- jātimaraṇasāro, natthi tassa punabbhavoti pāragū sabbadhammānaṃ.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi -pa- vahassetam bhāranti atthi pañhena āgamaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

1. Indriyaparopariyattiñāṇaṃ (Ka) Aṭṭhakathā oloketabbā.

2. Yamakapāṭihiriyāñāṇaṃ (Syā)

Yo atītaṃ ādisati, (iccāyasmā Posālo,)

Anejo chinnasaṃsayo.

Pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamanti.

82. Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino.

Ajjhattaṇca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.

Ñāṇaṃ Sakkā’nupucchāmi, kathaṃ neyyo tathāvidho. (2)

Vibhūtarūpasaññissāti katamā rūpasaññā, rūpāvacarasamāpattim samāpannassa vā upapannassa vā diṭṭhadhammasukhavihāriṣṣa vā saññā sañjānaṇā sañjānitattaṃ, ayaṃ rūpasaññā. **Vibhūtarūpasaññissāti** catasso arūpasamāpattiyo paṭiladdhassa¹ rūpasaññā vibhūtā honti vigatā atikkantā samatikkantā vītivattāti vibhūtarūpasaññissa.

Sabbakāyappahāyinoti sabbo tassa paṭisandhiko rūpakāyo pahīno, tadaṅgasamatikkamā vikkhambhanappahānena pahīno tassa rūpakāyoti sabbakāyappahāyino.

Ajjhattaṇca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passatoti natthi kiñcīti ākiñcaññāyatanasamāpatti. Kiṃ kārāṇā “natthi kiñcī”ti ākiñcaññāyatanasamāpatti. Yaṃ viññāṇaṇcāyatanasamāpattim sato samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā taññeva viññāṇaṃ abhāveti vibhāveti antaradhāpeti, “natthi kiñcī”ti passati, taṃkārāṇā “natthi kiñcī”ti ākiñcaññāyatanasamāpattīti ajjhattaṇca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.

Ñāṇaṃ Sakkā’nupucchāmiti **Sakkā**ti Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitoti Sakko -pa- pahīnabhayaṇheravo vigatalomahaṃsoti Sakko. **Ñāṇaṃ Sakkā’nupucchāmi**ti tassa ñāṇaṃ pucchāmi, paññaṃ pucchāmi, sambuddhaṃ pucchāmi. Kīdisaṃ kiṃ saṇṭhitaṃ kiṃpakāraṃ kiṃpaṭibhāgaṃ ñāṇaṃ icchitabbanti ñāṇaṃ Sakkā’nupucchāmi.

Kathaṃ neyyo tathāvidhoti kathaṃ so netabbo vinetabbo anunetabbo paññāpetabbo nijjhāpetabbo pekkhetabbo pasādetabbo, kathaṃ tena² uttari ñāṇaṃ uppādetabbaṃ. **Tathāvidhoti** tathāvidho

1. Lābhissa (Syā)

2. Kathamassa (Syā)

tādiso tassaṇṭhito tappakāro tappaṭibhāgo, yo so
ākiñcaññāyatanaśamāpattilābhīti katham neyyo tathāvidho. Tenāha so
brāhmaṇo—

Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino.
Ajjhattaṇca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.
Ñāṇam Sakkā’nupucchāmi, katham neyyo tathāvidhoti.

**83. Viññāṇaṭṭhitiyo sabbā, (Posālāti Bhagavā,
Abhijāṇam Tathāgato.**

Tiṭṭhantamenam jānāti, dhimuttam tapparāyaṇam. (3)

Viññāṇaṭṭhitiyo sabbāti Bhagavā abhisankhāravasena catasso
viññāṇaṭṭhitiyo jānāti, paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānāti. Katham
Bhagavā abhisankhāravasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo jānāti, vuttam hetam
Bhagavatā—rūpupayam¹ vā bhikkhave viññāṇam tiṭṭhamānam tiṭṭheyya²,
rūpārammaṇam rūpappatiṭṭham nandūpasecanam vuddhim virūḷhim
vepullam āpajjeyya. Vedanupayam vā bhikkhave -pa-. Saññupayam vā
bhikkhave -pa-. Saṅkhārūpayam vā bhikkhave viññāṇam tiṭṭhamānam
tiṭṭheyya, saṅkhārārammaṇam saṅkhārappatiṭṭham nandūpasecanam
vuddhim virūḷhim vepullam āpajjeyyā”ti, evam Bhagavā
abhisankhāravasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo jānāti.

Katham Bhagavā paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānāti, vuttam
hetam Bhagavatā—santi bhikkhave sattā nānattakāyā nānattasaññino,
seyyathāpi manussā ekacce ca devā ekacce ca vinipātikā, ayam paṭhamā
viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā nānattakāyā ekattasaññino, seyyathāpi devā
brahmakāyikā paṭhamābhiniḍḍatā, ayam dutiyā viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā ekattakāyā nānattasaññino, seyyathāpi devā
ābhassarā, ayam tatiyā viññāṇaṭṭhiti.

1. Rūpūpāyam (Syā, Ka) passa Sam 2. 43 piṭṭhe.

2. Tiṭṭhati (Syā, Ka)

Santi bhikkhave sattā ekattakāyā ekattasaññino, seyyathāpi devā subhakiṇhā, ayam catutthī¹ viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā sabbaso rūpasaññānaṃ samatikkamā paṭighasaññānaṃ atthaṅgamā nānattasaññānaṃ amanasikārā “ananto ākāso”ti ākāsaṇaṇcāyatanūpagā, ayam pañcamī² viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā sabbaso ākāsaṇaṇcāyatanam samatikkamma “anantaṃ viññāṇaṇ”ti viññāṇaṇcāyatanūpagā, ayam chaṭṭhī³ viññāṇaṭṭhiti.

Santi bhikkhave sattā sabbaso viññāṇaṇcāyatanam samatikkamma “natthi kiñci”ti ākiñcaññāyatanūpagā, ayam sattamī⁴ viññāṇaṭṭhiti. Evaṃ Bhagavā paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānātīti viññāṇaṭṭhitiyo sabbā.

Posālāti Bhagavāti Posālāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Posālāti Bhagavā.

Abhijānaṃ Tathāgato **abhijānanti** abhijānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto Tathāgato. Vuttaṃ hetam Bhagavatā⁵ atītañcepi kho Cunda hoti abhūtaṃ atacchaṃ anattasaññitaṃ, na taṃ Tathāgato byākaroti. Atītañcepi Cunda hoti bhūtaṃ tacchaṃ anattasaññitaṃ, tampi Tathāgato na byākaroti. Atītañcepi kho Cunda hoti bhūtaṃ tacchaṃ atthasaññitaṃ, tatra kālaññū Tathāgato hoti tasseva pañhassa veyyākaraṇāya. Anāgatañcepi Cunda hoti -pa-. Paccuppannañcepi Cunda hoti abhūtaṃ atacchaṃ anattasaññitaṃ, na taṃ Tathāgato byākaroti. Paccuppannaṃ cepi Cunda hoti bhūtaṃ tacchaṃ anattasaññitaṃ, tampi Tathāgato na byākaroti. Paccuppannañcepi Cunda hoti bhūtaṃ tacchaṃ atthasaññitaṃ, tatra kālaññū Tathāgato hoti tassa pañhassa veyyākaraṇāya. Iti kho Cunda atītānāgatapaccuppannesu dhammesu Tathāgato kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī, tasmā “Tathāgato”ti vuccati.

Yaṃ kho Cunda sadevakassa lokassa samāraḥkassa sabrahmakassa sassamaṇabrāhmaṇiyyā pajāya sadevamanussāya diṭṭhaṃ sutam mutam viññātaṃ pattam

1. Catutthā (Syā) passa Am 2. 428 piṭṭhe.

3. Chaṭṭhā (Syā)

4. Sattamā (Syā)

2. Pañcamā (Syā)

5. Passa Dī 3. 111 piṭṭhe.

pariyesitaṃ anuvicaritaṃ manasā, sabbaṃ taṃ Tathāgatenā
 abhisambuddhaṃ, tasmā “Tathāgato”ti vuccati. Yañca Cunda rattiṃ
 Tathāgato anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhati, yañca rattiṃ
 anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, yaṃ etasmiṃ antare bhāsati
 lapati niddisati. Sabbaṃ taṃ tatheva hoti no aññathā, tasmā “Tathāgato”ti
 vuccati. Yathāvādī Cunda Tathāgato tathākārī, yathākārī tathāvādī, iti
 yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī, tasmā “Tathāgato”ti vuccati.
 Sadevake Cunda loka samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya
 sadevamanussāya Tathāgato abhibhū anabhibhūto aññadatthudaso
 vasavatthī, tasmā “Tathāgato”ti vuccatīti abhijānaṃ Tathāgato.

Titṭhantamenam jānātīti Bhagavā idhatthaññeva¹ jānāti
 kammābhisaṅkhāravasena “ayaṃ puggalo kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā
 apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapajjissatī”ti. Bhagavā
 idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena “ayaṃ puggalo kāyassa
 bhedaṃ paraṃ maraṇā tiracchānayoṇiṃ upapajjissatī”ti. Bhagavā-
 idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena “ayaṃ puggalo kāyassa
 bhedaṃ paraṃ maraṇā pettivisayaṃ upapajjissatī”ti. Bhagavā idhatthaññeva
 jānāti kammābhisaṅkhāravasena “ayaṃ puggalo kāyassa bhedaṃ paraṃ
 maraṇā manussesu upapajjissatī”ti. Bhagavā idhatthaññeva jānāti
 kammābhisaṅkhāravasena “ayaṃ puggalo suppaṭipanno kāyassa bhedaṃ
 paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ upapajjissatī”ti.

Vuttaṃ hetam Bhagavatā—idha panāham Sāriputta ekaccaṃ puggalaṃ
 evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṃ puggalo paṭipanno, tathā ca
 iriyati, tañca maggaṃ samārūḷho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā
 apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapajjissatī”ti.

Idha panāham Sāriputta ekaccaṃ puggalaṃ evaṃ cetasā ceto paricca
 pajānāmi “tathāyaṃ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṃ
 samārūḷho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā tiracchānayoṇiṃ
 upapajjissatī”ti.

1. Idhatṭhaññeva (Syā)

Idha panāhaṃ Sāriputta ekaccaṃ puggalaṃ evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṃ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṃ samārūḷho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā pettivisayaṃ upapajjissatī”ti.

Idha panāhaṃ Sāriputta ekaccaṃ puggalaṃ evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṃ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṃ samārūḷho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā manussesu upapajjissatī”ti.

Idha panāhaṃ Sāriputta ekaccaṃ puggalaṃ evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṃ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṃ samārūḷho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ upapajjissatī”ti.

Idha panāhaṃ Sāriputta ekaccaṃ puggalaṃ evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi “tathāyaṃ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṃ samārūḷho, yathā āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme sayaṃ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti tiṭṭhantamenā jānāti.

Dhimuttaṃ tapparāyaṇanti dhimuttanti ākiñcaññāyatanāṃ dhimuttanti vimokkhena dhimuttaṃ tatrādhimuttaṃ tadadhimuttaṃ tadādhipateyyaṃ. Atha vā Bhagavā jānāti “ayaṃ puggalo rūpādhimutto saddādhimutto gandhādhimutto rasādhimutto phoṭṭhabbādhimutto kulādhimutto gaṇādhimutto āvāsādhimutto lābhādhimutto yasādhimutto paṃsaṃsādhimutto sukhādhimutto cīvarādhimutto piṇḍapātādhimutto senāsanādhimutto gilānapaccayabhesajjaparikkhārādhimutto Suttantādhimutto Vinayādhimutto Abhidhammādhimutto āraññaṅgādhimutto piṇḍapātikaṅgādhimutto paṃsukūlikaṅgādhimutto tecīvarikaṅgādhimutto sapadānacārikaṅgādhimutto khalupacchābhattikaṅgādhimutto nesajjikaṅgādhimutto yathāsanthatikaṅgādhimutto paṭhamajjhānādhimutto dutiyajjhānādhimutto tatiyajjhānādhimutto catutthajjhānādhimutto ākāsaṇaṅcāyatanasamāpattādhimutto viññāṇaṅcāyatanasamāpattādhimutto ākiñcaññāyatanasamāpattādhimutto nevasaññānāsaṇñāyatanasamāpattādhimutto”ti dhimuttaṃ.

Tapparāyaṇanti ākiñcaññāyatanamayam tapparāyaṇam
kammaaparāyaṇam vipākaparāyaṇam kammagarukam paṭisandhigarukam.
Atha vā Bhagavā jānāti “ayam puggalo rūpaparāyaṇo -pa-
nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiparāyaṇo”ti dhimuttam tapparāyaṇam.
Tenāha Bhagavā—

Viññāṇatṭhitiyo sabbā, (Posālāti Bhagavā,)
Abhijānam Tathāgato.
Tiṭṭhantamenam jānāti, dhimuttam tapparāyaṇanti.

84. Ākiñcaññāsambhavam ṇatvā, nandisaṃyojanam iti.

Evametaṃ abhiññāya, tato tattha vipassati.

Etaṃ ṇāṇam tathaṃ tassa, brāhmaṇassa vusīmato. (4)

Ākiñcaññāsambhavam ṇatvāti ākiñcaññāsambhavoti vuccati
ākiñcaññāyatanasamvattaniko kammābhisaṅkhāro,
ākiñcaññāyatanasamvattanikam kammābhisaṅkhāram ākiñcaññāsambhavoti
ṇatvā, laggananti ṇatvā, bandhananti ṇatvā, palibodhoti ṇatvā jānitvā
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvāti ākiñcaññāsambhavam
ṇatvā.

Nandisaṃyojanam itīti nandisaṃyojanam vuccati arūparāgo,
arūparāgena taṃ kammam laggam laggitaṃ palibuddham arūparāgam
nandisaṃyojananti ña tvā, laggananti ña tvā, bandhananti ña tvā, palibodhoti
ña tvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā. **Itīti**
padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā
padānupubbatāpetam itīti nandisaṃyojanam iti.

Evametaṃ abhiññāyāti evam etaṃ abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā
vibhāvayitvā vibhūtam katvāti evametaṃ abhiññāya.

Tato tattha vipassatīti tatthāti ākiñcaññāyatanam samāpajjitvā tato
vuṭṭhahitvā tattha jāte cittacetāsike dhamme aniccato vipassati, dukkhato
vipassati, rogato -pa- nissaraṇato vipassati dakkhati oloketi nijjhāyati
upaparikkhatīti tato tattha vipassati.

Etaṃ ṇāṇam tathaṃ tassāti etaṃ ṇāṇam taccham bhūtam yāthāvam
aviparītam tassāti etaṃ ṇāṇam tathaṃ tassa.

Brāhmaṇassa vusīmatoti brāhmaṇoti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo -pa- asito tādī pavuccate sa brahmāti. **Brāhmaṇassa vusīmatoti** puthujjanakalyāṇaṃ upādāya satta sekkhā appattassa pattiya anadhigatassa adhigamāya asacchikatassa sacchikiriyāya vasanti saṃvasanti āvasanti parivasanti, arahā vusitavā katakaraṇīyo ohitabhāro anuppattasadattho parikkhīṇabhavasāmyojano sammadaññā vimutto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti brāhmaṇassa vusīmato. Tenāha Bhagavā—

Ākiñcaññāsambhavaṃ ña tvā, nandisaṃyojanaṃ iti.
Evametaṃ abhiññāya, tato tattha vipassati.
Etaṃ ñāṇaṃ tathaṃ tassa, brāhmaṇassa vusīmatoti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti.

Posālamāṇavapucchāniddeso cuddasamo.

15. Mogharājamāṇavapucchāniddesa

85. Dvāhaṃ Sakkaṃ apucchissaṃ, (iccāyasmā Mogharājā,)

Na me byākāsi Cakkhumā.

Yāvatatiyañca devīsi¹,

Byākarotīti me suttaṃ.

(1)

Dvāhaṃ Sakkaṃ apucchissanti so brāhmaṇo dvikkhattuṃ Buddhaṃ Bhagavantaṃ pañhaṃ apucchi, tassa Bhagavā pañhaṃ puṭṭho na byākāsi “tadantarā² imassa brāhmaṇassa indriyaparipāko bhavissati”ti. **Sakkanti** Sakko, Bhagavā Sakyakulā pabbajitotipi Sakko. Atha vā aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Tassimāni dhanāni. Seyyathidaṃ, saddhādhanam sīladhanam hiridhanam ottappadhanam sutadhanam cāgadhanam paññādhanam satipaṭṭhānadhanam sammappadhānadhanam iddhipādadhanam indriyadhanam baladhanam bojjhaṅgadhanam maggadhanam phaladhanam nibbānadhanam. Imehi anekavidhehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi Sakko. Atha vā

1. Devīsi (Syā)

2. Cakkhusamanantarā (Syā)

Sakko pahu visavī alamatto sūro Vīro vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃsotipi Sakko. **Dvāhaṃ Sakkam apucchissanti dvāhaṃ Sakkam apucchissam ayācissam ajjesissam pasādayissanti dvāhaṃ Sakkam apucchissam.**

Iccāyasmā Mogharājāti iccāti padasandhi -pa-. Āyasmāti piyavacanam -pa-. Mogharājāti tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Mogharājā.

Na me byākāsi Cakkhumāti na me byākāsīti na me byākāsi na ācikkhi na desesi na paññapesi na paṭṭhapesi na vivari na vibhaji na uttānī-akāsi na pakāsesi. **Cakkhumāti** Bhagavā pañcahi cakkhūhi Cakkhumā, maṃsacakkhunāpi Cakkhumā, dibbacakkhunāpi¹ Cakkhumā, paññācakkhunāpi Cakkhumā, Buddhacakkhunāpi Cakkhumā, samantacakkhunāpi Cakkhumā.

Kathaṃ Bhagavā maṃsacakkhunāpi Cakkhumā. Maṃsacakkhumhi Bhagavato pañca vaṇṇa saṃvijjanti nīlo ca vaṇṇo pītako ca vaṇṇo lohitaḥ ca vaṇṇo kaṇho ca vaṇṇo odāto ca vaṇṇo. Yattha ca akkhiḥ lomāni paṭiṭṭhitāni, taṃ nīlaṃ hoti sunīlaṃ pāsādikam dassaneyyaṃ umāpupphasamānaṃ². Tassa parato pītakaṃ hoti supītakaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ pāsādikam dassaneyyaṃ kaṇikārapupphasamānaṃ, ubhato ca akkhikūṭāni Bhagavato lohitaṃ honti sulohitaṃ pāsādikāni dassaneyyāni indagopakasamānāni. Majjhe kaṇhaṃ hoti sukaṇhaṃ alūkaṃ siniddhaṃ pāsādikam dassaneyyaṃ addāriṭṭhakaṃ samānaṃ³. Tassa parato odātaṃ hoti su-odātaṃ setaṃ paṇḍaraṃ pāsādikam dassaneyyaṃ osadhitārakasamānaṃ. Tena Bhagavā pākatikena maṃsacakkhunā attabhāva-pariyāpannena purimasucaritakammābhiniḥḥattena samantā yojanaṃ passati divā ceva rattiṃ ca. Yadā hi caturaṅgasamannāgato andhakāro hoti, sūriyo ca atthaṅgato⁴ hoti, kāḷapakko ca uposatho hoti, tibbo ca vanasaṇḍo hoti, mahā ca kāḷamegho⁵ abbhutṭhito hoti. Evarūpe caturaṅgasamannāgate andhakāre

1. Dibbena cakkhunāpi (Ka) 2. Ummārapupphasamānaṃ (Syā) Khu 7. 276 piṭṭhepi.
 3. Alāriṭṭhakaṃ samānaṃ (Syā) 4. Atthaṅgamito (Syā, Ka)
 5. Akāḷamegho (Syā, Ka) passa Khu 7. 276 piṭṭhe.

samantā yojanaṃ passati, natthi so kuṭṭo vā kavāṭo vā pākāro vā pabbato vā gaccho vā latā vā āvaraṇaṃ rūpānaṃ dassanāya. Ekaṃ ce tilaphalaṃ nimittaṃ katvā tilavāhe pakkhipeyya, taṃyeva tilaphalaṃ uddhareyya. Evaṃ parisuddhaṃ Bhagavato pākatikaṃ maṃsacakkhu. Evaṃ Bhagavā maṃsacakkhunāpi Cakkhumā.

Kathaṃ Bhagavā dibbena cakkhunāpi Cakkhumā, Bhagavā dibbena cakkhunā visuddhena atikkantaṃanusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti “ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṃ upavādaḥ micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedaḥ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapannā, ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṃ anupavādaḥ sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedaḥ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ upapannā”ti iti dibbena cakkhunā visuddhena atikkantaṃanusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti. Ākaṅkhamāno ca Bhagavā ekampi lokadhātum paṣeṇya, dvepi lokadhātuyo paṣeṇya, tissopi lokadhātuyo paṣeṇya, catassopi lokadhātuyo paṣeṇya, pañcapi lokadhātuyo paṣeṇya, dasapi lokadhātuyo paṣeṇya, vīsampi lokadhātuyo paṣeṇya, tiṃsampi lokadhātuyo paṣeṇya, cattālīsampi lokadhātuyo paṣeṇya, paññāsampi lokadhātuyo paṣeṇya, satampi lokadhātuyo paṣeṇya, saḥassampi cūḷanikaṃ lokadhātum paṣeṇya, dviṣaḥassampi majjhimikaṃ lokadhātum paṣeṇya, tiṣaḥassampi lokadhātum paṣeṇya, mahāsaḥassampi¹ lokadhātum paṣeṇya, yāvatakaṃ vā² pana ākaṅkheyya, tāvatakaṃ paṣeṇya. Evaṃ parisuddhaṃ Bhagavato dibbacakkhu. Evaṃ Bhagavā dibbena cakkhunāpi Cakkhumā.

1. Tiṣaḥassim mahāsaḥassampi (Ka)

2. Yāvata (Sī, Ka)

Kathaṃ Bhagavā paññācakkhunāpi Cakkhumā, Bhagavā mahāpañño puthupañño javanapañño hāsapañño tikkhapañño nibbedhikapañño paññāpabhedakusalo pabhinnañāṇo adhigatapaṭisambhidappatto catuvesārajjappatto dasabaladhārī purisāsabho purisasīho purisanāgo purisājañño purisadhorayho anantañāṇo anantatejo anantayaso aḍḍho mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetā. So hi Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovidō maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā.

So hi Bhagavā jānaṃ jānāti, passaṃ passati, cakkubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī¹ Tathāgato. Natthi tassa Bhagavato aññātaṃ adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ aphassitaṃ² paññāya, atītaṃ anāgataṃ paccuppannaṃ³ upādāya sabbe dhammā sabbākārena Buddhassa Bhagavato ñāṇamukhe āpāthaṃ āgacchanti. Yaṃ kiñci neyyaṃ nāma atthi jānitabbaṃ⁴ attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhidhammiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho gulho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkilesō vā attho vodāno vā attho paramattho vā attho⁵, sabbaṃ taṃ anto Buddhañāṇe parivattati, sabbaṃ kāyakammaṃ Buddhassa Bhagavato ñāṇānuparivatti, sabbaṃ vacīkammaṃ ñāṇānuparivatti, sabbaṃ manokammaṃ ñāṇānuparivatti. Atīte Buddhassa Bhagavato appaṭihataṃ ñāṇaṃ. Anāgate appaṭihataṃ ñāṇaṃ, paccuppanne appaṭihataṃ ñāṇaṃ. Yāvatakaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ. Yāvatakaṃ ñāṇaṃ tāvatakaṃ neyyaṃ. Neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ, neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññapariyantatṭhāyino te dhammā, yathā dvinnaṃ samuggapaṭalānaṃ sammāphusitānaṃ heṭṭhimaṃ samuggapaṭalaṃ

1. Dhammasāmī (Syā, Ka)

2. Aphusitaṃ (Syā, Ka)

3. Atītānāgatapaccuppannaṃ (Syā)

4. Atthi dhammaṃ jānitabbaṃ (Ka)

5. Paramattho vā attho (Ka)

uparimaṃ nātivattati. Uparimaṃ samuggapaṭalaṃ heṭṭhimaṃ nātivattati. Aññaṃaññaṃpariyantaṭṭhāyino. Evameva Buddhassa Bhagavato neyyaṇca ñāṇaṇca aññaṃaññaṃpariyantaṭṭhāyino. Yāvatakaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ. Yāvatakaṃ ñāṇaṃ tāvatakaṃ neyyaṃ. Neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ. Neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññaṃaññaṃpariyantaṭṭhāyino te dhammā. Sabbadhammesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṃ pavattati. Sabbe dhammā Buddhassa Bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhapaṭibaddhā manasikārapaṭibaddhā cittuppādapāṭibaddhā. Sabbasattesu Buddhassa Bhagavato ñāṇaṃ pavattati. Sabbesaṃ ca sattānaṃ Bhagavā āsayāṃ jānāti, anusayāṃ jānāti, caritaṃ jānāti, adhimuttiṃ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabbe satte jānāti. Sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati.

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso timitiṃgalaṃ¹ upādāya automahāsamudde parivattanti. Evameva sadevako loko samārako loko sabrahmako loko sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati. . Yathā ye keci pakkhī antamaso garuḷaṃ venateyyaṃ upādāya ākāsaṃ padese parivattanti. Evameva yepi te Sāriputtasamā paññāya samannāgatā, tepi Buddhañāṇassa padese parivattanti. Buddhañāṇaṃ devamanussānaṃ paññaṃ pharitvā abhibhavitvā tiṭṭhati.

Yepi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipaṇḍitā samaṇapaṇḍitā nipuṇā kataparappavādā vāḷavedhirūpā vobhindantā² maññe caranti paññāgatena diṭṭhigatāni, te pañhe abhisāṅkharitvā abhisāṅkharitvā Tathāgataṃ upasaṅkamitvā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni. Kathitā visajjitā ca te pañhā Bhagavatā³ honti niddiṭṭhakāraṇā. Upakkhittakā ca te Bhagavato sampajjanti. Atha kho Bhagavāva tattha atirocati. Yadidaṃ paññāyāti, evaṃ Bhagavā paññācakkhunāpi Cakkhumā.

1. Timitiṃgalaṃ (Ka)

2. Te bhindantā (Syā, Ka)

3. Bhagavato (Ka)

Kathaṃ Bhagavā Buddhacakkhunāpi Cakkhumā, Bhagavā
 Buddhacakkhunā lokam volokento¹ addasa satte apparajakkhe
 mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye
 duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino² viharante. Seyyathāpi
 nāma uppaliniyam vā paduminiyam vā puṇḍarīkiniyam vā appekaccāni
 uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udaye jātāni udaye saṃvaḍḍhāni
 udakānuggatāni antonimuggaposīni³, appekaccāni uppalāni vā padumāni vā
 puṇḍarīkāni vā udaye jātāni udaye saṃvaḍḍhāni samodakam tthitāni,
 appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udaye jātāni udaye
 saṃvaḍḍhāni udakā accuggamma tiṭṭhanti anupalittāni udakena. Evamevaṃ
 Bhagavā Buddhacakkhunā lokam volokento addasa satte apparajakkhe
 mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye
 duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante. Jānāti
 Bhagavā “ayam puggalo rāgacarito, ayam dosacarito, ayam mohacarito,
 ayam vitakkacarito, ayam saddhācarito, ayam nāṇacarito”ti. Rāgacaritassa
 Bhagavā puggalassa asubhakatham katheti. Dosacaritassa Bhagavā
 puggalassa mettābhāvanam ācikkhati. Mohacaritassa Bhagavā puggalassa
 uddese paripucchāya kālena dhammassavane kālena dhammasākacchāya
 garusaṃvāse niveseti. Vitakkacaritassa Bhagavā puggalassa ānāpānassatiṃ
 ācikkhati. Saddhācaritassa Bhagavā puggalassa pasādanīyam nimittam
 ācikkhati Buddhasubodhim⁴ dhammasudhammatam saṃghasuppaṭipattim
 sīlāni ca attano. Nāṇacaritassa Bhagavā puggalassa vipassanānimittam
 ācikkhati aniccākāram dukkhākāram anattākāram.

“Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito,
 Yathāpi passe janatam samantato.
 Tathūpamam dhammamayam Sumedha,
 Pāsādamāruyha Samantacakkhu.
 Sokāvatiṇṇam⁵ janatamapetasoko,
 Avekkhassu jātijarābhibhūtan”ti.

1. Olokento (Ka)

2. Para...dassāvino (Ka)

3. Antonimmuggaposīni (Ka)

4. Buddhasubuddhatam (Ka)

5. Sokāvakiṇṇam (Syā)

Evam Bhagavā Buddhacakkhunāpi Cakkhumā.

Katham Bhagavā Samantacakkhunāpi Cakkhumā, **Samantacakkhu** vuccati sabbaññutaññaṃ, Bhagavā sabbaññutaññaṃ upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato.

“Na tassa additṭhamidhatthi kiñci,
Atho aviññātamajānitabbaṃ.
Sabbaṃ abhiññāsi yadatthi neyyaṃ,
Tathāgato tena Samantacakkhū”ti.

Evam Bhagavā Samantacakkhunāpi Cakkhumāti na me byākāsi Cakkhumā.

Yāvatatiyañca devīsi, byākarotīti me sutanti yāvatatiyaṃ Buddho sahadhammikaṃ pañhaṃ puṭṭho byākaroti no saṃsāretīti¹ evaṃ mayā uggahitaṃ, evaṃ mayā upadhāritaṃ, evaṃ mayā upalakkhitaṃ. **Devīsīti** Bhagavā ceva isi cāti devīsi, yathā rājā pabbajitā vuccanti rājisayo, brāhmaṇā pabbajitā vuccanti brāhmaṇisayo, evameva Bhagavā ceva isi cāti devīsi.

Atha vā Bhagavā pabbajitotipi **isi**, mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesītipi isi, mahantaṃ samādhikkhandhaṃ -pa- mahantaṃ paññākkhandhaṃ. Mahantaṃ vimuttikkhandhaṃ. Mahantaṃ vimuttiñāḍassanakkhandhaṃ esī gavesī pariyesītipi isi, mahato tamokāyassa padālanāṃ esī gavesī pariyesītipi isi, mahato vipallāsassa pabhedanāṃ esī gavesī pariyesītipi isi, mahato taṇhāsallassa abbahanāṃ. Mahato diṭṭhisāṅghāṭassa viniveṭhanāṃ. Mahato mānaddhajassa papātanāṃ. Mahato abhisāṅkhārassa vūpasamaṃ. Mahato oghassa nittharaṇaṃ. Mahato bhārassa nikkhepanāṃ. Mahato saṃsāravaṭṭassa upacchedaṃ. Mahato santāpassa nibbāpanāṃ. Mahato pariḷāhassa paṭippassaddhiṃ. Mahato dhammaddhajassa ussāpanāṃ esī gavesī pariyesītipi isi, mahante satipaṭṭhāne. Mahante sammappadhāne. Mahantāni indriyāni. Mahantāni balāni. Mahante bojjaṅge. Mahantaṃ ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ. Mahantaṃ paramatthaṃ amataṃ nibbānaṃ esī gavesī pariyesītipi isi, Mahesakkhehi vā sattehi esito gavesito pariyesito

1. Sampāyatīti (Syā)

“Kahaṃ Buddho, kahaṃ Bhagavā, kahaṃ Devadevo, kahaṃ Narāsaḥ”ti pi isīti yāvatatiyaṇca devīsi, byākarotīti me sutam. Tenāha so brāhmaṇo—

Dvāhaṃ Sakkaṃ apucchissam, (iccāyasmā Mogharājā,)
 Na me byākāsi Cakkhumā.
 Yāvatatiyaṇca devīsi,
 Byākarotīti me sutanti.

86. Ayaṃ loko paro loko,
 Brahmaḥloko sadevako.
 Diṭṭhiṃ te nābhijānāti,
 Gotamassa yasassino. (2)

Ayaṃ loko paro lokoti ayaṃ lokoti manussaloko. Paro lokoti manussalokaṃ ṭhapetvā sabbo paro lokoti ayaṃ loko paro loko.

Brahmaḥloko sadevakoti sadevako loko samārako sabrahmaḥloko sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussāti brahmaḥloko sadevako.

Diṭṭhiṃ te nābhijānāti ti tuyhaṃ diṭṭhiṃ khantiṃ ruciṃ laddhiṃ ajjhāsayaṃ adhippāyaṃ loko na jānāti, “ayaṃ evaṃdiṭṭhiko evaṃkhantiko evaṃruciko evaṃladdhiko evaṃajjhāsayo evaṃadhippāyo”ti na jānāti na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhatīti diṭṭhiṃ te nābhijānāti.

Gotamassa yasassinoti Bhagavā yasappattoti yasassī. Atha vā Bhagavā sakkato garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilāna-paccayabhesajjaparikkhārānantipi yasassīti Gotamassa yasassino. Tenāha so brāhmaṇo—

Ayaṃ loko paro loko,
 Brahmaḥloko sadevako.
 Diṭṭhiṃ te nābhijānāti,
 Gotamassa yasassinoti.

87. Evaṃ abhikkanta dassāvim, atthi pañhena āgamaṃ.

Kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passati. (3)

Evaṃ abhikkantadassāvinti evaṃ abhikkantadassāvim aggadassāvim seṭṭhadassāvim viṣeṭṭhadassāvim pāmokkhadassāvim uttamadassāvim paramadassāvinti evaṃ abhikkantadassāvim.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi -pa- vahassetam bhāranti evampi atthi pañhena āgamaṃ.

Kathaṃ lokaṃ avekkhantanti kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ paccavekkhantaṃ tulayantaṃ tīrayantaṃ vibhāvayantaṃ vibhūtaṃ karontanti kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ.

Maccurājā na passatīti maccurājā na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhatīti maccurājā na passati. Tenāha so brāhmaṇo—

Evaṃ abhikkantadassāvim, atthi pañhena āgamaṃ.

Kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passatīti.

88. Suññato lokaṃ avekkhassu, Mogharāja sadā sato.

Attānudiṭṭhiṃ ūhacca, evaṃ maccutaro siyā.

Evaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passati. (4)

Suññato lokaṃ avekkhassūti lokoti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayaṃ loko paro loko brahmaloko sadevako¹. Aññataro bhikkhu Bhagavantaṃ etadavoca “loko loko”ti bhante vuccati, kittāvatā nu kho bhante “loko”ti vuccatīti. Lujjatīti kho bhikkhu tasmā “loko”ti vuccati. Kiñca lujjati. Cakkhu kho bhikkhu lujjati, rūpā lujjanti, cakkhuviññāṇaṃ lujjati, cakkhusamphasso lujjati, yampidaṃ² cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā, tampi lujjati. Sotaṃ lujjati, gandhā lujjanti -pa- kāyo

1. Sadevako loko (Ka)

2. Yamidaṃ (Ka) passa Saṃ 2. 278 piṭṭhe.

lujjati, phoṭṭhabbā lujjanti. Mano lujjati, dhammā lujjanti, manoviññāṇaṃ lujjati, manosamphasso lujjati, yampidaṃ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā, tampi lujjati. Lujjatīti kho bhikkhu tasmā “loko”ti vuccati.

Suññato lokaṃ avekkhassūti dvīhi kāraṇehi suññato lokaṃ avekkhati avasiyapavattasallakkhaṇavasena¹ vā tucchasaṅkhārasamanupassanāvasena vā. Kathaṃ avasiyapavattasallakkhaṇavasena suññato lokaṃ avekkhati— rūpe vaso na labbhati. Vedanāya vaso na labbhati. Saññāya vaso na labbhati. Saṅkhāresu vaso na labbhati. Viññāṇe vaso na labbhati. Vuttañhetarṃ Bhagavatā²—rūpaṃ bhikkhave anattā, rūpañca hidaṃ bhikkhave attā abhavissa, nayidaṃ rūpaṃ ābādhāya saṃvatteyya, labbhettha ca rūpe “evaṃ me rūpaṃ hotu, evaṃ me rūpaṃ mā aho”ti. Yasmā ca kho bhikkhave rūpaṃ anattā, tasmā rūpaṃ ābādhāya saṃvattati. Na ca labbhati rūpe “evaṃ me rūpaṃ hotu, evaṃ me rūpaṃ mā aho”ti.

Vedanā anattā, vedanā ca hidaṃ bhikkhave attā abhavissa, nayidaṃ vedanā ābādhāya saṃvatteyya, labbhettha ca vedanāya “evaṃ me vedanā hotu, evaṃ me vedanā mā aho”ti. Yasmā ca kho bhikkhave vedanā anattā, tasmā vedanā ābādhāya saṃvattati, na ca labbhati vedanāya “evaṃ me vedanā hotu, evaṃ me vedanā mā aho”ti.

Saññā anattā, saññā ca hidaṃ bhikkhave attā abhavissa, nayidaṃ saññā ābādhāya saṃvatteyya, labbhettha ca saññāya “evaṃ me saññā hotu, evaṃ me saññā mā aho”ti. Yasmā ca kho bhikkhave saññā anattā, tasmā saññā ābādhāya saṃvattati, na ca labbhati saññāya “evaṃ me saññā hotu, evaṃ me saññā mā aho”ti.

Saṅkhārā anattā, saṅkhārā ca hidaṃ bhikkhave attā abhavissamsu, nayidaṃ saṅkhārā ābādhāya saṃvatteyyuṃ, labbhettha ca saṅkhāresu “evaṃ me saṅkhārā hontu, evaṃ me saṅkhārā mā ahesu”ti. Yasmā ca kho

1. Avassiyapavatta... (Syā)

2. Passa Saṃ 2. 55 piṭṭhesu.

bhikkhave saṅkhārā anattā, tasmā saṅkhārā ābādhāya saṁvattanti, na ca labbhati saṅkhāresu “evaṁ me saṅkhārā hontu, evaṁ me saṅkhārā mā ahesun”ti.

Viññāṇaṁ anattā, viññāṇaṁca idaṁ bhikkhave attā abhavissa, nayidaṁ viññāṇaṁ ābādhāya saṁvatteyya, labbhettha ca viññāṇe “evaṁ me viññāṇaṁ hotu, evaṁ me viññāṇaṁ mā aho”ti. Yasmā ca kho bhikkhave viññāṇaṁ anattā, tasmā viññāṇaṁ ābādhāya saṁvattati, na ca labbhati viññāṇe “evaṁ me viññāṇaṁ hotu, evaṁ me viññāṇaṁ mā aho”ti.

Vuttañhetam Bhagavatā—nāyaṁ bhikkhave kāyo tumhākaṁ napi aññesaṁ¹, purāṇamidaṁ bhikkhave kammaṁ abhisāṅkhataṁ abhisāṇcetayitaṁ vedaniyaṁ daṭṭhabbam. Tatra kho bhikkhave sutavā ariyasāvako paṭiccasamuppādaṁyeva sādhu kaṁ yoniso manasi karoti “iti imasmiṁ sati idaṁ hoti, imassuppādā idaṁ uppajjati. Imasmiṁ asati idaṁ na hoti, imassa nirodhā idaṁ nirujjhati. Yadidaṁ avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ, viññāṇapaccayā nāmarūpaṁ, nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṁ, saḷāyatanapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṁ, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkha-domanassupāyāsā sambhavanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti.

Avijjāya tveva asesavirāgaṇirodhā saṅkhāraṇirodho, saṅkhāraṇirodhā viññāṇaṇirodho -pa- jātinirodhā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkha-domanassupāyāsā nirujjhanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti”ti. Evaṁ avasiyapavattasallakkhaṇavasena suññato lokaṁ avekkhati.

Kathaṁ tucchasaṅkhārasamanupassanāvasena suññato lokaṁ avekkhati—rūpe sāro na labbhati. Vedanāya sāro na labbhati. Saññāya sāro na labbhati. Saṅkhāresu sāro na labbhati. Viññāṇe sāro na labbhati. Rūpaṁ assāraṁ nissāraṁ sārāpagataṁ niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā

1. Paresaṁ (Syā) passa Saṁ 1. 294 piṭṭhe.

avipariṇāmadhammena vā. Vedanā assārā nissārā sārāpagatā. Saññā assārā nissārā sārāpagatā. Saṅkhārā assārā nissārā sārāpagatā. Viññāṇaṃ assāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ niccasārasāreṇa vā sukhasārasāreṇa vā attasārasāreṇa vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Yathā naḷo assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca eraṇḍo -pa-. Yathā ca udumbaro assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca setakaccho¹ assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca pālibhaddako² assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca pheṇapiṇḍo³ assāro nissāro sārāpagato. Yathā ca udakapubbulaṃ⁴ assāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ. Yathā ca marīci assārā nissārā sārāpagatā. Yathā kadalikkhandho assāro nissāro sārāpagato. Yathā māyā assārā nissārā sārāpagatā. Evameva rūpaṃ assāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ niccasārasāreṇa vā sukhasārasāreṇa vā attasārasāreṇa vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Vedanā assārā nissārā sārāpagatā. Saññā assārā nissārā sārāpagatā. Saṅkhārā assārā nissārā sārāpagatā. Viññāṇaṃ assāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ niccasārasāreṇa vā sukhasārasāreṇa vā attasārasāreṇa vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Evaṃ tucchasaṅkhārasamanupassanāvasena suññato lokaṃ avekkhati. Imehi dvīhi kāraṇehi suññato lokaṃ avekkhati.

Api ca chahākārehi suññato lokaṃ avekkhati. Cakkhu suññaṃ⁵ attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Sotaṃ suññaṃ. Ghānaṃ suññaṃ. Jivhā suññā. Kāyo suñño. Mano suñño attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Rūpā suññā. Saddā suññā. Gandhā suññā. Rasā suññā. Phoṭṭhabbā suññā. Dhammā suññā attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Cakkhuviññāṇaṃ suññaṃ -pa-. Manoviññāṇaṃ suññaṃ. Cakkhusamphasso

1. Setavaccho (Ka)

2. Pālibhaddako (Ka)

3. Pheṇupiṇḍo (Syā)

4. Pubbulakaṃ (Syā)

5. Syā...potthake imasmim̐ thāne aññathā dissati.

suñño -pa-. Manosamphasso suñño. Cakkhusamphassajā vedanā suññā -pa-. Manosamphassajā vedanā suññā. Rūpasaññā suññā -pa-. Dhammasaññā suññā. Rūpasañcetanā suññā -pa-. Dhammasañcetanā suññā. Rūpataṇhā suññā. Rūpavitakko suñño. Rūpavicāro suñño -pa-. Dhammavicāro suñño attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Evaṃ chahākārehi suññato lokam avekkhati.

Api ca dasahākārehi suññato lokam avekkhati, rūpaṃ rittato tucchato suññato anattato asārakato vadhakato vibhavato aghamūlato sāsavato saṅkhatato. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ. Cutiṃ. Upapattiṃ. Paṭisandhiṃ. Bhavaṃ. Saṃsāravatṭaṃ rittato tucchato suññato anattato asārakato vadhakato vibhavato aghamūlato sāsavato saṅkhatato. Evaṃ dasahākārehi suññato lokam avekkhati.

Api ca dvādasahākārehi suññato lokam avekkhati. Rūpaṃ na satto, na jīvo, na naro, na mānavo, na itthī, na puriso, na attā, na attaniyaṃ, nāhaṃ, na mama, na koci, na kassaci. Vedanā. Saññā. Saṅkhārā. Viññāṇaṃ na satto, na jīvo, na naro, na mānavo, na itthī, na puriso, na attā, na attaniyaṃ, nāhaṃ, na mama, na koci, na kassaci. Evaṃ dvādasahākārehi suññato lokam avekkhati.

Vuttañhetam Bhagavatā—“yaṃ bhikkhave na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, taṃ vo pahīnaṃ dīgharattam hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca bhikkhave na tumhākaṃ. Rūpaṃ bhikkhave na tumhākaṃ, taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattam hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā bhikkhave na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, sā vo pahīnā dīgharattam hitāya sukhāya bhavissati. Saññā bhikkhave na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, sā vo pahīnā dīgharattam hitāya sukhāya bhavissati. Saṅkhārā bhikkhave na tumhākaṃ, te pajahatha, te vo pahīnā dīgharattam hitāya sukhāya bhavissanti. Viññāṇaṃ bhikkhave na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, taṃ vo pahīnaṃ dīgharattam hitāya sukhāya bhavissati.

Seyyathāpi¹ bhikkhave yaṃ imasmiṃ jetavane tiṇakaṭṭhasākāpalāsaṃ, taṃ jano hareyya vā ḍaheyya vā yathāpaccayaṃ vā kareyya, api nu tumhākaṃ evamassa ‘amhe jano tarati vā ḍahati vā yathāpaccayaṃ vā karotī’ti. No hetam bhante. Tam kissa hetu, na hi no etaṃ bhante attā vā attaniyaṃ vāti. Evameva kho bhikkhave yaṃ na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca bhikkhave na tumhākaṃ. Rūpaṃ bhikkhave na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā. Saññā. Saṅkhārā. Viññāṇaṃ bhikkhave na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati”ti. Evampi suññato lokaṃ avekkhati.

Āyasmā Ānando Bhagavantaṃ etadavoca “suñño² loko suñño loko”ti bhante vuccati, kittāvatā nu kho bhante “suñño loko”ti vuccatīti. Yasmā ca kho Ānanda suññaṃ attena vā attaniyena vā, tasmā “suñño loko”ti vuccati. Kiñcānanda suññaṃ attena vā attaniyena vā. Cakkhu kho Ānanda suññaṃ attena vā attaniyena vā. Rūpā suññā. Cakkhuviññāṇaṃ suññaṃ. Cakkhusamphasso suñño, yampidaṃ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā. Tampi suññaṃ attena vā attaniyena vā. Sotaṃ suññaṃ. Saddā suññā. Ghānaṃ suññaṃ. Gandhā suññā. Jivhā suññā. Rasā suññā. Kāyo suñño. Phoṭṭhabbā suññā. Mano suñño. Dhammā suññā. Manoviññāṇaṃ suññaṃ. Manosamphasso suñño, yampidaṃ suññaṃ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā, tampi suññaṃ attena vā attaniyena vā. Yasmā ca kho Ānanda suññaṃ attena vā attaniyena vā, tasmā “suñño loko”ti vuccatīti. Evampi suññato lokaṃ avekkhati.

“Suddhaṃ dhammasamuppādaṃ, suddhasaṅkhārasantatiṃ.

Passantassa yathābhūtaṃ, na bhayaṃ hoti Gāmaṇi.

1. Tam kiṃ maññatha (Syā, Ka) passa Saṃ 2. 28 piṭṭhe.

2. Suññato (Ka) passa Saṃ 2. 280 piṭṭhe.

Tiṇakaṭṭhasamaṃ lokaṃ, yadā paññāya passati.
Nāññaṃ¹ patthayate kiñci, aññatrappaṭisandhiyā”ti.

Evampi suññato lokaṃ avekkhati.

Vuttañhetam Bhagavatā²—evameva kho bhikkhave bhikkhu rūpaṃ samannesati yāvatā rūpassa gati, vedanaṃ samannesati yāvatā vedanāya gati, saññaṃ samannesati yāvatā saññāya gati, saṅkhāre samannesati yāvatā saṅkhārānaṃ gati, viññāṇaṃ samannesati yāvatā viññāṇassa gati, tassa rūpaṃ³ samannesato yāvatā rūpassa gati. Vedanaṃ -pa-. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ samannesato yāvatā viññāṇassa gati, yampissa taṃ hoti “ahan”ti vā “maman”ti vā “asmī”ti vā, tampi tassa na hotīti. Evampi suññato lokaṃ avekkhati.

Suññato lokaṃ avekkhassūti suññato lokaṃ avekkhassu paccavekkhassu dakkhassu tulehi tīrehi vibhāvehi vibhūtaṃ karohīti suññato lokaṃ avekkhassu.

Mogharāja sadā satoti Mogharājāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Sadāti** sabbakālaṃ -pa- sacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato. Kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato -pa- so vuccati satoti Mogharāja sadā sato.

Attānudiṭṭhiṃ ūhaccāti attānudiṭṭhi vuccati vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi. Idha assutavā puthujjano ariyānaṃ adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto, sappurisānaṃ adassāvī sappurisdhammassa akovido sappurisdhamme avinīto rūpaṃ attato samanupassati, rūpavantaṃ vā attānaṃ, attani vā rūpaṃ, rūpasmiṃ vā attānaṃ. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ attato samanupassati, viññāṇavantaṃ vā attānaṃ, attani vā viññāṇaṃ, viññāṇasmiṃ vā attānaṃ. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivīsukāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisamyojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyāsaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāggāho

1. Na aññaṃ (Sī, Syā, Ka)

2. Passa Saṃ 2. 401 piṭṭhe.

3. Tassa bhikkhuno rūpaṃ (Syā)

ayāthāvakasmim yāthāvakanti gāho yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, ayaṃ attānudiṭṭhi. **Attānudiṭṭhiṃ ūhaccāti** attānudiṭṭhiṃ ūhacca samūhacca¹ uddharitvā samuddharitvā uppāṭayitvā samuppāṭayitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvāti attānudiṭṭhiṃ ūhacca.

Evam maccutaro siyāti evaṃ maccupi tareyyāsi, jarāpi tareyyāsi, maraṇampi tareyyāsi uttareyyāsi patareyyāsi samatikkameyyāsi vītivatteyyāsīti evaṃ maccutaro siyā.

Evam lokam avekkhantanti evaṃ lokam avekkhantaṃ paccavekkhantaṃ ulayantaṃ tīrayantaṃ vibhāvayantaṃ vibhūtaṃ karontanti evaṃ lokam avekkhantaṃ.

Maccu rājā na passatīti maccupi maccurājā, māropi maccurājā, maraṇampi maccurājā. **Na passatīti** maccurājā na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhati. Vuttañhetam Bhagavatā— “seyyathāpi bhikkhave āraññiko migo araññe pavane caramāno vissattho gacchati, vissattho² tiṭṭhati, vissattho nisīdati, vissattho seyyam kappeti. Tam kissa hetu. Anāpāthagato³ bhikkhave luddassa. Evameva kho bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekaṃ pītisukhaṃ paṭhamam jhānam upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi⁴, māraṃ apadam vadhivā māracakkhum adassanaṃ gato pāpimato.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu vitakkavicārānaṃ vūpasamā ajjhantaṃ sampasādanaṃ cetaso ekodibhāvaṃ avitakkaṃ avicāraṃ samādhijaṃ pītisukhaṃ dutiyaṃ jhānam -pa- tatiyaṃ jhānam. Catuttham jhānam upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadam vadhivā māracakkhum adassanaṃ gato pāpimato.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu sabbaso rūpasaññānaṃ samatikkamā paṭighasaññānaṃ atthaṅgamā nānattasaññānaṃ amanasikārā “ananto ākāso”ti ākāsañācāyatanam upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati bhikkhave

1. Uhadca samuhacca (Ka) saddanītiyā pana sameti.

2. Vissatṭho (Ka)

3. Anāpāthagato (Ka)

4. Antamakāsi (Ka) passa Ma 1. 214 piṭṭhe.

bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu sabbaso ākāsaṇācāyatanaṃ samatikkamma “anantaṃ viññāṇaṃ”ti viññāṇaṇcāyatanaṃ upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṃ bhikkhave sabbaso viññāṇaṇcāyatanaṃ samatikkamma “natthi kiñci”ti ākiñcaññāyatanaṃ upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṃ bhikkhave sabbaso ākiñcaññāyatanaṃ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṃ upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṃ bhikkhave sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṃ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṃ upasampajja viharati. Paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā honti. Ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato, tiṇṇo loke visattikaṃ”ti. So vissattho gacchati, vissattho tiṭṭhati, vissattho nisīdati, vissattho seyyaṃ kappeti. Taṃ kissa hetu, anāpāthagato bhikkhu pāpimatoti maccurājā na passati. Tenāha Bhagavā—

Suññato lokaṃ avekkhassu, Mogharāja sadā sato.

Attānudiṭṭhiṃ ūhacca, evaṃ maccutaro siyā.

Evaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passatīti.

Saha gāthāpariyosānā -pa- “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti.

Mogharājamāṇavapucchāniddeso pannarasamo.

16. Piṅgiyamāṇavapucchāniddesa

89. Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo¹, (iccāyasmā Piṅgiyo,)

Nettā na suddhā savanaṃ na phāsu.

Māhaṃ nassaṃ momuho antarāva²,

Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijaṛāya idha vippahānaṃ.

(1)

1. Vivaṇṇo (Syā)

2. Antarāya (Syā, Ka)

Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇoti jiṇṇohamasmīti jiṇṇo vuḍḍho mahallako addhagato vayo-anuppatto vīsavassasatiko jātiyo. **Abaloti** dubbalo appabalo appathāmo. **Vītavaṇṇoti** vītavaṇṇo vigatavaṇṇo vigacchitavaṇṇo, yā sā purimā subhā vaṇṇanibhā, sā antarahitā ādīnavo pātubhūtoti jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo.

Iccāyasmā Piṅgiyoti iccāti padasaddhi -pa-. **Āyasmāti** piyavacanāṃ -pa-. **Piṅgiyoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ -pa- abhilāpoti iccāyasmā Piṅgiyo.

Nettā na suddhā savanaṃ na phāsūti nettā asuddhā avisuddhā aparisuddhā avodātā, no tathā cakkhunā rūpe passāmīti nettā na suddhā. **Savanaṃ na phāsūti** sotaṃ asuddhaṃ avisuddhaṃ aparisuddhaṃ avodātāṃ, no tathā sotena saddaṃ suṇomīti nettā na suddhā savanaṃ na phāsu.

Māhaṃ nassaṃ momuho antarāvāti māhaṃ nassanti māhaṃ nassaṃ māhaṃ vinassaṃ māhaṃ panassaṃ. **Momuhoti** mohamuho avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppañño. **Antarāvāti** tuyhaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ anaññāya anadhigantvā aviditvā appaṭilabhitvā aphassayitvā asacchikaritvā antarāyeva kālaṃ kareyyanti māhaṃ nassaṃ momuho antarāva.

Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññanti dhammanti ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappad.hāne cattāro iddhipāde pañcendriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṅca nibbānagāminiṅca paṭipadaṃ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāśehīti ācikkha dhammaṃ. **Yamaṃ vijaññanti** yamaṃ jāneyyaṃ ājāneyyaṃ vijāneyyaṃ paṭivijāneyyaṃ paṭivijjheyyaṃ adhigaccheyyaṃ phasseyyaṃ sacchikareyyanti ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijarāya idha vipphānanti idheva jātijarāmarāṇassa pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti jātijarāya idha vipphānaṃ. Tenāha so brāhmaṇo—

Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo, (iccāyasmā Piṅgiyo,)
 Nettā na suddhā savanaṃ na phāsu.
 Māhaṃ nassaṃ momuho antarāva,
 Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.
 Jātijarāya idha vipphānanti.

**90. Disvāna rūpesu vihaññaṃāne, (Piṅgiyāti Bhagavā,)
 Ruppanti rūpesu janā pamattā.**

Tasmā tuvaṃ Piṅgiya appamatto,
Jahassu rūpaṃ apunabbhavāya. (2)

Disvāna rūpesu vihaññaṃāneti rūpanti cattāro ca mahābhūtā
 catunnaṅca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ, sattā rūpahetu rūpappaccayā
 rūpakāraṇā haññanti vihaññanti upahaññanti upaghātiyanti¹, rūpe sati
 vividhakammakāraṇā² kārenti, kasāhipi tāḷenti, vettehipi tāḷenti,
 aḍḍhadaṇḍakehipi tāḷenti, hatthampi chindanti, pādampi chindanti,
 hatthapādampi chindanti, kaṇṇampi chindanti, nāsampi chindanti,
 kaṇṇanāsampi chindanti, bilaṅgathālikampi karonti, saṅkhamuḍḍikampi
 karonti, rāhumukhampi karonti, jotimālikampi karonti, hatthapajjotikampi
 karonti, erakavattikampi karonti, cīrakavāsikampi karonti, eṇeyyakampi
 karonti, baḷisamaṃsikampi karonti, kahāpaṇikampi karonti,
 khārāpatacchikampi³ karonti, palighaparivattikampi karonti,
 palālapīṭhakampi karonti, tattenapi telena osiṅcanti, sunakhehipi khādāpentī,
 jīvantampi sūle uttāsenti, asināpi sīsaṃ chindanti, evaṃ sattā rūpahetu
 rūpappaccayā rūpakāraṇā haññanti vihaññanti upahaññanti upaghātiyanti.
 Evaṃ haññaṃāne vihaññaṃāne upahaññaṃāne upaghātiyaṃāne disvā
 passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti disvāna rūpesu
 vihaññaṃāne.

Piṅgiyāti Bhagavāti Piṅgiyāti Bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati.
Bhagavāti gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ
Bhagavāti Piṅgiyāti Bhagavā.

1. Upaghātayanti (Syā, Ka)

2. Vividhakammakāraṇāni (Ka)

3. Khārāpaṭicchikampi (Ka)

Ruppanti rūpesu janā pamattāti ruppantīti ruppanti kuppanti pīlayanti¹ ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā honti. Cakkhurogena ruppanti kuppanti pīlayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā honti. Sotarogena -pa-. Kāyarogena -pa-. Daṁsamakasavātātapasarīsapasamphassehi ruppanti kuppanti pīlayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā hontīti ruppanti rūpesu.

Atha vā cakkhusmiṁ hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne² vigacchamāne antāradhāyamāne ruppanti -pa- domanassitā honti. Sotasmim. Ghānasmim. Jivhāya. Kāyasmim. Rūpasmim. Saddasmim. Gandhasmim. Rasasmim. Phoṭṭhabbasim. Kulasmim. Gaṇasmim. Āvāsmim. Lābhasmim. Yasasmim. Pasamsāya. Sukhasmim. Cīvarasmim. Piṇḍapātasmim. Senāsanasmim. Gilānapaccayabhesajjaparikkhāsmim hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne ruppanti kuppanti pīlayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā hontīti evampi ruppanti rūpesu.

Janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Pamattāti** pamādo vattabbo kāyaduccaritena vā vacīduccaritena vā manoduccaritena vā pañcasu kāmaguṇesu cittassa vosaggo vosaggānuppadānaṁ kusalānaṁ vā dhammānaṁ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asāttaccakiriyatā anāṭṭhitakiriyatā olīnavuttitā nikkhattacchandatā nikkhattadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṁ³ anadhiṭṭhānaṁ ananuyogo pamādo, yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṁ, ayaṁ vuccati pamādo, iminā pamādena samannāgatā janā pamattāti ruppanti rūpesu janā pamattā.

Tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamattoti tasmāti tasmā taṁkāraṇā taṁhetu tappaccayā taṁnidānaṁ evaṁ ādīnavaṁ sampassamāno rūpesūti tasmā tuvaṁ Piṅgiya. **Appamattoti** sakkaccakārī sātaccakārī -pa- appamādo kusalesu dhammesūti tasmā tuvaṁ Piṅgiya appamatto.

Jahassu rūpaṁ apunabbhavāyāti rūpanti cattāro ca mahābhūtā catunnaṅca mahābhūtānaṁ upādāya rūpaṁ. **Jahassu rūpanti** jahassu rūpaṁ, pajahassu rūpaṁ, vinodehi rūpaṁ, byantikarohi rūpaṁ, anabhāvaṁ gamehi rūpaṁ. **Apunabbha**

1. Pīliyanti (Syā, Ka)

2. Vihāyamāne (Ka)

3. Abahulīkammaṁ (Ka)

vāyāti yathā te rūpaṃ idheva nirujjheyya, puna paṭisandhiko bhavo na nibbatteyya kāmādhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā, kāmabhava vā rūpabhava vā arūpabhava vā, saññābhava vā asaññābhava vā nevasaññānāsaññābhava vā, ekavokārabhave vā catuvokārabhave vā pañcavokārabhave vā, puna gatiyā vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhava vā saṃsāre vā vaṭṭe vā na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṃ gaccheyya paṭippassambheyyāti jahassu rūpaṃ apunabbhavāya. Tenāha Bhagavā—

Disvāna rūpesu vihaññamāne, (Piṅgiyāti Bhagavā,
Ruppanti rūpesu janā pamattā.
Tasmā tuvaṃ Piṅgiya appamatto,
Jahassu rūpaṃ apunabbhavāyāti.

**91. Disā catasso vidisā catasso,
Uddhaṃ adho dasa disā imāyo.
Na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ asutaṃ amutaṃ,
Atha aviññātaṃ kiñcanamatthi loke.
Ācikkha dhammaṃ yamaḥaṃ vijaññaṃ,
Jātijarāya idha vippahānaṃ.** (3)

Disācatasso vidisā catasso, uddhaṃ adho dasa disā imāyoti dasa disā.

Na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ asutaṃ amutaṃ, atha aviññātaṃ kiñcanamatthi **loketi** na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ asutaṃ amutaṃ aviññātaṃ kiñci attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhadhammiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho gūḷho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkilesa vā attho vodāno vā attho paramattho vā attho natthi na atthi na saṃvijjati nupalabbhatīti na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ asutaṃ amutaṃ atha aviññātaṃ kiñcanamatthi loke.

Ācikkha dhammaṃ yamaḥaṃ vijaññaṃ dhammanti ādikalyāṇaṃ -pa-nibbānaṃ nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi

uttānīkarohi pakāsehi. **Yamaham vijaññanti** yamaham jāneyyam ājāneyyam vijāneyyam paṭivijāneyyam paṭivijjheyam adhigaccheyyam phasseyyam sacchikareyyanti ācikkha dhammam yamaham vijaññam.

Jātijarāya idha vipphānanti idheva jātijarāmarāṇassa pahānam vūpasamam paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti jātijarāya idha vipphānam. Tenāha so brāhmaṇo—

Disā catasso vidisā catasso,
Uddham adho dasa disā imāyo.
Na tuyham adiṭṭham asutam amutam,
Atha aviññātam kiñcanamatthi loke.
Ācikkha dhammam yamaham vijaññam,
Jātijarāya idha vipphānanti.

92. Taṇhādhipanne manuje pekkhamāno, (Piṅgiyāti Bhagavā,)

Santāpajāte jarasā paretē.

Tasmā tuvaṃ Piṅgiya appamatto,

Jahassu taṇham apunabbhavāya. (4)

Taṇhādhipanne manuje pekkhamānoti taṇhāti rūpataṇhā -pa-dhammataṇhā. **Taṇhādhipanneti taṇhādhipanne¹ taṇhānuge taṇhānugate** taṇhānusaṭe taṇhāya panne paṭipanne abhibhūte pariyādinnaṭte. **Manujeti** sattādhivacanam. **Pekhamānoti** pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti taṇhādhipanne manuje pekkhamāno. **Piṅgiyāti Bhagavāti Piṅgiyāti** Bhagavā taṃ brāhmaṇam nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Bhagavāti Piṅgiyāti Bhagavā.

Santāpajāte jarasā pareteti santāpajāteti jātiyā santāpajāte, jarāya santāpajāte, byādhinā santāpajāte, maraṇena santāpajāte, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsehi santāpajāte, nerayikena dukkhena santāpajāte -pa- diṭṭhibyasanena dukkhena santāpajāte

1. Taṇhāya adhipanne (Ka)

īti jāte upaddavajāte upasaggajāteti santāpajāte. **Jarasā pareteti** jarāya phuṭṭhe parette samohite samannāgate. Jātiyā anugate jarāya anusaṭṭe byādhinā abhibhūte maraṇena abbhāhate atāṇe aleṇe asaraṇe asaraṇibhūteti santāpajāte jarasā parette.

Tasmā tuvaṃ Piṅgiya appamattoti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā evaṃ ādīnavaṃ sampassamāno taṇhāyāti tasmā tuvaṃ Piṅgiya. **Appamattoti** sakkaccakārī -pa- appamādo kusalesu dhammesūti tasmā tuvaṃ Piṅgiya appamatto.

Jahassu taṇhaṃ apunabbhavāyāti taṇhāti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. **Jahassu taṇhanti** jahassu taṇhaṃ, pajahassu taṇhaṃ, vinodehi taṇhaṃ, byantīkarohi taṇhaṃ, anabhāvaṃ gamehi taṇhaṃ. **Apunabbhavāyāti** yathā te -pa- punapaṭisandhiko bhavo na nibbatteyya kāmādhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā kāmabhava vā rūpabhava vā arūpabhava vā saññābhava vā asaññābhava vā nevasaññānāsaññābhava vā, ekavokārabhave vā catuvokārabhave vā pañcavokārabhave vā, punagatiyā vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhava vā saṃsāre vā vaṭṭe vā na jāneyya na sañjāneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṃ gaccheyya paṭippassambheyyāti jahassu taṇhaṃ apunabbhavāya. Tenāha Bhagavā—

Taṇhādhipanne manuje pekkhamāno, (Piṅgiyāti Bhagavā,)

Santāpajāte jarasā parette.

Tasmā tuvaṃ Piṅgiya appamatto,

Jahassu taṇhaṃ apunabbhavāyāti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṃ ekacchandā ekapayogā ekādhippāyā ekavāsanavāsītā, tesaṃ anekapāṇasahassānaṃ virajāṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti. Tassa ca brāhmaṇassa virajāṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti, saha dhammacakkhussa paṭilābhā ajinajaṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā.

Bhaṇḍukāsāyavatthavasano saṅghātipattacīvaradharo anvatthapaṭipattiyā pañjaliko Bhagavantam namassamāno nisinno hoti “Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmī”ti.

Piṅgiyamāṇavapucchāniddeso¹ soḷasamo.

17. Pārāyanatthutigāthāniddesa

93. Idamavoca Bhagavā Magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye, paricārakasolāsānaṃ² brāhmaṇānaṃ ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañham byākāsi.

Idamavoca Bhagavāti idam pārāyanam avoca. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam -pa- sacchikā paññatti, yadidam Bhagavāti idamavoca Bhagavā. **Magadhesu viharantoti** Magadhanāmake janapade viharanto iriyato vattento pārento yapento yāpento. **Pāsāṇake cetiyeti** pāsāṇakacetiyaṃ vuccati Buddhāsananti Magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye. **Paricārakasolāsānaṃ brāhmaṇānanti** Piṅgiyo³ brāhmaṇo Bāvarissa brāhmaṇassa paddhopaddhacaro paricārako⁴ sisso, Piṅgiyena⁵ te soḷasāti evampi paricārakasolāsānaṃ brāhmaṇānaṃ. Atha vā te soḷasa brāhmaṇā Buddhassa Bhagavato paddhā paddhacārā paricārakā sissāti evampi paricārakasolāsānaṃ brāhmaṇānaṃ.

Ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañham byākāsīti ajjhiṭṭhoti ajjhiṭṭho ajjhesito. **Puṭṭho puṭṭhoti** puṭṭho puṭṭho pucchito pucchito yācito yācito ajjhesito ajjhesito pasādito pasādito. **Pañham byākāsīti** pañham byākāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-ākāsi pakāsesīti ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañham byākāsi. Tenetaṃ vuccati—

Idamavoca Bhagavā Magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye, paricārakasolāsānaṃ brāhmaṇānaṃ ajjhiṭṭho puṭṭho puṭṭho pañham byākāsīti.

1. Siṅgiyapañham (Ka)

2. Paricārikasolāsannaṃ (Syā, Ka)

3. Siṅgiyo (Ka)

4. Paricāriko (Syā, Ka)

5. Tena (Ka)

94. Ekamekassa cepi pañhassa atthamaññāya dhammamaññāya dhammānudhammaṃ paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmarañassa pāraṃ, pāraṅgamanīyā ime dhammāti, tasmā imassa dhammapariyāyassa pārāyananteva adhivacanaṃ.

Ekamekassa cepi pañhassāti ekamekassa cepi Ajitapañhassa ekamekassa cepi Tissametteyyapañhassa ekamekassa cepi Puṇṇakapañhassa ekamekassa cepi Mettagūpañhassa ekamekassa cepi Dhokakapañhassa ekamekassa cepi Upasīvapañhassa ekamekassa cepi Nandakapañhassa ekamekassa cepi Hemakapañhassa ekamekassa cepi Todeyyapañhassa ekamekassa cepi Kappapañhassa ekamekassa cepi Jatukaṇṇikapañhassa ekamekassa cepi Bhadrāvudhapañhassa ekamekassa cepi Udayapañhassa ekamekassa cepi Posālapañhassa ekamekassa cepi Mogharājapañhassa ekamekassa cepi Piṅgiyapañhassāti ekamekassa cepi pañhassa.

Atthamaññāya dhammamaññāyāti sveva pañho dhammo, visajjanaṃ¹ atthoti atthaṃ aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti atthamaññāya. **Dhammamaññāyāti** dhammaṃ aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti dhammamaññāyāti atthamaññāya dhammamaññāya. **Dhammānudhammaṃ paṭipajjeyyāti** sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ paṭipajjeyyāti dhammānudhammaṃ paṭipajjeyya. **Gaccheyyeva jarāmarañassa pāranti** jarāmarañassa pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhippaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Gaccheyyeva jarāmarañassa pāranti** jarāmarañassa pāraṃ gaccheyya, pāraṃ adhigaccheyya, pāraṃ adhiphasseyya, pāraṃ sacchikareyyāti gaccheyyeva jarāmarañassa pāraṃ. **Pāraṅgamanīyā ime dhammāti** ime dhammā pāraṅgamanīyā, pāraṃ pāpenti, pāraṃ sampāpenti, pāraṃ samanupāpenti, jarāmarañassa taraṇāya² saṃvattantīti pāraṅgamanīyā ime dhammāti.

Tasmā imassa dhammapariyāyassāti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānāti tasmā. **Imassa dhammapariyāyassāti**

1. Vissajjanaṃ (Ka)

2. Taraṇāya (Syā)

Ekamekassa cepi pañhassa, atthamaññāya dhammamaññāya
dhammānudhammaṃ paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmaraṇassa
pāraṃ, pāraṅgamanīyā ime dhammāti, tasmā imassa
dhammapariyāyassa pārāyananteva adhivacananti.

- Ete Buddhān upāgacchunti eteti** soḷasa pārāyanīyā brāhmaṇā. Buddhoti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmān saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutaṃ patto balesu ca vasībhāvaṃ. Buddhoti kenatthēna Buddho, bujjhitā saccānīti Buddho, bodhetā pajāyāti Buddho, sabbaññutāya Buddho, sabbadassāvitāya Buddho, abhiññeyyatāya Buddho, visavītāya Buddho, khīṇāsavaśaṅkhātēna Buddho, nirupakkilesaśaṅkhātēna Buddho, ekantavītarāgoti Buddho, ekantavītadosoti Buddho, ekantavītamohoti Buddho, ekantanikkilesoti Buddho, ekāyanamaggaṃ gatoti Buddho, eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti Buddho, abuddhivihatattā buddhipaṭilābhāti Buddho. Buddhoti netāṃ nāmaṃ mātārā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātārā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ, vimokkhantikametaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā

paññatti, yadidaṃ Buddhoti. **Ete Buddhaṃ upāgacchunti** ete Buddhaṃ upāgamimsu upasaṅkamimsu payirupāsimsu paripucchimsu paripaṇhimsūti ete Buddhaṃ upāgacchum.

Sampannacaraṇaṃ isinti caraṇaṃ vuccati sīlācāranibbatti.

Sīlasaṃvaropi caraṇaṃ, indriyasaṃvaropi caraṇaṃ, bhojane mattaññutāpi caraṇaṃ, jāgariyānuyogopi caraṇaṃ, sattapi saddhammā caraṇaṃ, cattāripi jhānāni caraṇaṃ. **Sampannacaraṇanti** sampannacaraṇaṃ seṭṭhacaraṇaṃ viṣeṭṭhacaraṇaṃ¹ pāmokkhacaraṇaṃ uttamacaraṇaṃ pavacaraṇaṃ. **Isīti** isi, Bhagavā mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti isi -pa-mahasakkhehi vā sattehi esito gavesito pariyesito “kahaṃ Buddho kahaṃ Bhagavā kahaṃ Devadevo kahaṃ Narāsabho”ti isīti sampannacaraṇaṃ isim.

Pucchantā nipuṇe pañheti pucchantāti pucchantā yācantā ajjhesantā pasādentā. **Nipuṇe pañheti** gambhīre duddase duranubodhe sante paṇīte atakkāvacare nipuṇe paṇḍitavedanīye pañheti pucchantā nipuṇe pañhe.

Buddhaseṭṭhaṃ upāgamunti Buddhoti yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Buddhoti. **Seṭṭhanti** aggaṃ seṭṭhaṃ viṣeṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ Buddhaṃ upāgamum upāgamimsu upasaṅkamimsu payirupāsimsu paripucchimsu paripaṇhimsūti Buddhaseṭṭhaṃ upāgamum. Tenetaṃ vuccati—

Ete Buddhaṃ upāgacchum, sampannacaraṇaṃ isim.

Pucchantā nipuṇe pañhe, Buddhaseṭṭhaṃ upāgamunti.

98. Tesam Buddho pabyākāsi, pañhaṃ puṭṭho yathātathaṃ.

Pañhānaṃ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe Muni. (4)

Tesam Buddho pabyākāsīti tesanti soḷasaṇaṃ pārāyaniyānaṃ brāhmaṇānaṃ. Buddhoti yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Buddhoti. **Pabyākāsīti** tesam Buddho pabyākāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti tesam Buddho pabyākāsi.

Pañhaṃ puṭṭho yathātathanti pañhaṃ puṭṭhoti pañhaṃ puṭṭho pucchito yācito ajjhesito pasādito. **Yathātathanti** yathā ācikkhitabbaṃ, tathā

1. Viṣeṭṭhacaraṇaṃ (Ka)

ācikkhi. Yathā desitabbaṃ, tathā desesi. Yathā paññapetabbaṃ, tathā paññapesi. Yathā paṭṭhapetabbaṃ, tathā paṭṭhapesi. Yathā vivaritabbaṃ, tathā vivari. Yathā vibhajitabbaṃ, tathā vibhaji. Yathā uttānikātabbaṃ, tathā uttānī-akāsi. Yathā pakāsitabbaṃ, tathā pakāsesīti pañhaṃ puṭṭho yathātathaṃ.

Pañhānaṃ veyyākaraṇenāti pañhānaṃ veyyākaraṇena ācikkhanena desanena paññapanena paṭṭhapanena vivaraṇena vibhajanena uttānikammena pakāsanenāti pañhānaṃ veyyākaraṇena.

Tosesi brāhmaṇe munīti tosesīti tosesi vitosesi pasādesi ārādhesi attamane akāsi. **Brāhmaṇeti** soḷasa pārāyaniye brāhmaṇe. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ -pa- saṅgajālamaticca so munīti tosesi brāhmaṇe Muni. Tenetaṃ vuccati—

Tesaṃ Buddho pabyākāsi, pañhaṃ puṭṭho yathātathaṃ.

Pañhānaṃ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe Munīti.

99. Te tositā Cakkhumatā, Buddhenādiccabandhunā.

Brahmacariyamacarimsu, varapaññāssa santike. (5)

Te tositā Cakkhumatāti teti soḷasa pārāyaniyā brāhmaṇā. **Tositāti** tositā vitositā pasādītā ārādhītā attamanā katāti te tositā. **Cakkhumatāti** Bhagavā pañcahi cakkhūhi Cakkhumā, maṃsacakkhunāpi Cakkhumā, dibbacakkhunāpi Cakkhumā, paññācakkhunāpi Cakkhumā, Buddhacakkhunāpi Cakkhumā, Samantacakkhunāpi Cakkhumā. Kathaṃ Bhagavā maṃsacakkhunāpi Cakkhumā -pa-. Evaṃ Bhagavā Samantacakkhunāpi Cakkhumāti te tositā Cakkhumatā.

Buddhenādiccabandhunāti Buddhoti yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Buddhoti. **Ādiccabandhunāti ādicco** vuccati sūriyo, so Gotamo gottena, Bhagavāpi Gotamo gottena, Bhagavā sūriyassa gottañātako gottabandhu, tasmā Buddho Ādiccabandhūti Buddhenādiccabandhunā.

Brahmacariyamacarimsūti brahmacariyaṃ vuccati asaddhammasamāpattiya āraṭi virati paṭivirati veramaṇi viramaṇaṃ akiriya akaraṇaṃ anajjhāpatti velā-anatikkamo setughāto. Api ca nippariyāyavasena brahmacariyaṃ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṃ, sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhī. **Brahmacariyamacarimsūti** brahmacariyaṃ carimsu acarimsu samādāya vattimsūti brahmacariyamacarimsu.

Varapaññassa santiketi varapaññassa aggapaññassa seṭṭhapaññassa viṣeṭṭhapaññassa pāmokkhapaññassa uttamapaññassa pavarapaññassa. **Santiketi** santike sāmanta āsanne avidūre upakaṭṭheti varapaññassa santike. Tenetaṃ vuccati—

Te tosita Cakkhumatā, Buddhenādiccabandhunā.
Brahmacariyamacarimsu, varapaññassa santiketi.

100. Ekamekassa pañhassa, yathā Buddhena desitaṃ.

Tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṃ apārato. (6)

Ekamekassa pañhassāti ekamekassa Ajitapañhassa ekamekassa Tissametteyyapañhassa -pa- ekamekassa Piṅgiyapañhassāti ekamekassa pañhassa.

Yathā Buddhena desitanti Buddhoti yo so Bhagavā Sayambhū -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Buddhoti. **Yathā Buddhena desitanti** yathā Buddhena ācikkhitaṃ desitaṃ paññapitaṃ paṭṭhapitaṃ vivaritaṃ vibhajitaṃ¹ uttānikataṃ pakāsitaṃ yathā Buddhena desitaṃ.

Tathā yo paṭipajjeyyāti sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ paṭipajjeyyāti tathā yo paṭipajjeyya.

Gacche pāraṃ apāratoti pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ -pa- nirodho nibbānaṃ. Apāraṃ vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. **Gacche pāraṃ**

1. Vibhattaṃ (Syā)

Apāratoti apārato pāraṃ gaccheyya, pāraṃ adhigaccheyya, pāraṃ phasseyya, pāraṃ sacchikareyyāti gacche pāraṃ apārato. Tenetaṃ vuccati—

Ekamekassa pañhassa, yathā Buddhena desitaṃ.

Tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṃ apāratoti.

101. Apārā pāraṃ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṃ.

Maggo so pāraṃ gamanāya, tasmā pārāyanaṃ iti. (7)

Apārā pāraṃ gaccheyyāti apāraṃ vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisankhārā ca. Pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ -pa- taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Apārā pāraṃ gaccheyyāti** apārā pāraṃ gaccheyya pāraṃ adhigaccheyya, pāraṃ phasseyya, pāraṃ sacchikareyyāti apārā pāraṃ gaccheyya.

Bhāvento maggamuttamanti maggamuttamaṃ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidaṃ, sammādiṭṭhi -pa- sammāsamādhī. **Maggamuttamanti** maggaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ viṣeṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ.

Bhāventoti bhāvento āsevanto bahulīkarontoti bhāvento maggamuttamaṃ.

Maggo so pāraṃ gamanāyāti—

Maggo pantho patho pajjo¹, añjasaṃ vaṭumaṃ² yanaṃ.

Nāvā uttarasetu ca, kullo ca bhisi saṅkamo².

Pāraṃ gamanāyāti pāraṃ gamanāya pāraṃ sampāpanāya pāraṃ samanupāpanāya jarāmarañassa taraṇāyāti maggo so pāraṃ gamanāya.

Tasmā pārāyanaṃ itīti tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā. Pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ -pa- nirodho nibbānaṃ. Ayanam vuccati maggo. **Itīti** padasandhi -pa- padānupubbatapeṭaṃ itīti tasmā pārāyanaṃ iti. Tenetaṃ vuccati—

Apārā pāraṃ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṃ.

Maggo so pāraṃ gamanāya, tasmā pārāyanaṃ itīti.

Pārāyanatthutigāthāniddeso sattarasamo.

1. Addho (Ka)

2. Saṅgamo (Syā, Ka) passa Dhātumālāyaṃ maggadhātuvaṇṇanāyaṃ passitabbaṃ.

18. Pārāyanānugāthāniddesa

102. Pārāyanamanugāyissam, (iccāyasmā Piṅgiyo,)

Yathā'ddakkhi tathā'kkhāsi, vimalo Bhūrimedhaso.

Nikkāmo nibbano nāgo, kissa hetu musā bhaṇe. (1)

Pārāyanamanugāyissanti gīṭamanugāyissam, kathitamanukathayissam¹, bhaṇitamanubhaṇissam, lapitamanulapissam, bhāsītanubhāsissanti pārāyanamanugāyissam. **Iccāyasmā Piṅgiyoti** iccāti padasandhi -pa-padānupubbataṭpetam iccāti. **āyasmāti** piyavacanam garuvacanam sagāravasappatissādhivacanametam āyasmāti. **Piṅgiyoti** tassa therassa nāmam saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmam nāmakammaṃ nāmadheyyam nirutti byañjanam abhilāpoti iccāyasmā Piṅgiyo.

Yathā'ddakkhi tathā'kkhāsiti yathā addakkhi, tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti yathā addakkhi, tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa-. “Sabbe dhammā anattā”ti. “Yam kiñci samudayadhammam, sabbam tam nirodhadhamman”ti yathā addakkhi, tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi yathā'ddakkhi tathā'kkhāsi.

Vimalo Bhūrimedhasoti vimaloti rāgo malam, doso malam, moho malam, kodho, upanāho -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā malā. Te malā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Amalo Buddho vimalo nimmalo malāpagato malavippahīno malavimutto sabbamalavītivatto, bhūri vuccati pathavī. Bhagavā tāya² pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato, medhā vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto

1. Kathitamanugāyissam (Syā) evam sabbapadesu anugāyissanti āgataṃ.

2. Bhagavā imāya (Syā)

samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho sumedhasoti vimalo Bhūrimedhaso.

Nikkāmo nibbano nāgoti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. Buddhassa Bhagavato vatthukāmā pariññātā, kilesakāmā pahīnā. Vatthukāmānaṃ pariññātattā kilesakāmānaṃ pahīnattā Bhagavā na kāme kāmēti, na kāme icchati, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati. Ye kāme kāmēti, kāme icchanti, kāme patthenti, kāme pihenti, kāme abhijappanti, te kāmakāmīno rāgarāgīno saññasaññīno. Bhagavā na kāme kāmēti, na kāme icchati, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati. Tasmā Buddho akāmo nikkāmo cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṭinissatṭhakāmo vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissatṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti nikkāmo.

Nibbanoti rāgo vanaṃ, doso vanaṃ, moho vanaṃ, kodho vanaṃ, upanāho vanaṃ -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā vanā. Te vanā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatīm anuppādadhammā. Tasmā Buddho avano vivano nibbano vanāpagato vanavippahīno vanavimutto sabbavanavītivattoti nibbano. **Nāgoti** nāgo, Bhagavā āguṃ na karotīti nāgo. Na gacchatīti nāgo. Na āgacchatīti nāgo -pa-. Evaṃ Bhagavā na āgacchatīti nāgoti nikkāmo nibbano nāgo.

Kissa hetu musā bhaṇeti kissa hetūti kissa hetu kiṃhetu kiṃkāraṇā kiṃnidānā kiṃpaccayāti kissa hetu. **Musā bhaṇeti** musā bhaṇeyya katheyya dīpeyya vohareyya. **Musā bhaṇeti** mosavajjaṃ bhaṇeyya. Musāvādaṃ bhaṇeyya. Anariyavādaṃ bhaṇeyya. Idhekacco sabhāgato¹ vā parisāgato² vā ñātimajjhagato vā pūgamajjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho “chambho³ purisa yaṃ jānāsi, taṃ vadehi”ti so ajānaṃ vā āha

1. Sabhaggato (Syā) 2. Parisaggato (Syā) 3. Ehi bho (Syā) passa Ma 3. 95 piṭṭhe.

“jānāmī”ti, jānaṃ vā āha “na jānāmī”ti. Apassaṃ vā āha “passāmī”ti, passaṃ vā āha “na passāmī”ti iti attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkahetu vā sampajānamusā bhāsati. Idaṃ vuccati mosavajjaṃ.

Api ca tīhākārehi musāvādo hoti, pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti. Bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti. Bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti. Imehi tīhākārehi musāvādo hoti. . Api ca catūhākārehi musāvādo hoti pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti. Bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti. Bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti vinidhāya diṭṭhiṃ. Imehi catūhākārehi musāvādo hoti. . Api ca pañchākārehi. Chahākārehi. Sattahākārehi. Aṭṭhahākārehi musāvādo hoti, pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti. Bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti. Bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti vinidhāya diṭṭhiṃ, vinidhāya khantiṃ, vinidhāya ruciṃ, vinidhāya saññaṃ, vinidhāya bhāvaṃ. Imehi aṭṭhahākārehi musāvādo hoti. Mosavajjaṃ kissa hetu musā bhaṇeyya kathāyya dīpeyya vohareyyāti kissa hetu musā bhaṇe. Tenāha thero Piṅgiyo—

Pārāyanamanugāyissaṃ, (iccāyasmā Piṅgiyo,)

Yathā’dakkhi tathā’kkhāsi, vimalo Bhūrimedhaso.

Nikkāmo nibbano nāgo, kissa hetu musā bhaṇeti.

103. Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino.

Handāhaṃ kittayissāmi, girāṃ vaṇṇūpasamhitāṃ. (2)

Pahīnamalamohassāti malanti rāgo malaṃ, doso malaṃ, moho malaṃ, māno malaṃ, diṭṭhi malaṃ, kilesa malaṃ, sabbaduccaritaṃ malaṃ, sabbabhavagāmikammaṃ malaṃ.

Mohoti yaṃ dukkhe aññāṇaṃ -pa- avijjālaṅgī moho akusalamūlaṃ. Ayaṃ vuccati moho. Malañca moho ca Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā

āyatim anuppādadhammā. Tasmā Buddho pahīnamalamohoti
pahīnamalamohassa.

Mānamakkhappahāyīnoti mānoti ekavidhena māno, yā cittassa unnati¹.
Duvidhena māno, attukkaṃsanamāno, paravambhanamāno. Tividhena
māno, “seyyohamasmī”ti māno, “sadiśohamasmī”ti māno, “hīnohamasmī”ti
māno. Catubbidhena māno, lābhena mānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti,
paṃsāya mānaṃ janeti, sukhena mānaṃ janeti. Pañcavidhena māno,
“lābhimhi manāpikānaṃ rūpānaṃ”ti mānaṃ janeti, “lābhimhi manāpikānaṃ
saddānaṃ. Gandhānaṃ. Rasānaṃ. Phoṭṭhabbānaṃ”ti mānaṃ janeti.
Chabbidhena māno, cakkhusampadāya mānaṃ janeti, sotasampadāya.
Ghānasampadāya. Jivhāsampadāya. Kāyasampadāya. Manosampadāya
mānaṃ janeti. Sattavidhena māno, māno atimāno mānātimāno omāno
avamāno asmimāno micchāmāno. Aṭṭhavidhena māno, lābhena mānaṃ
janeti, alābhena omānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, ayasena omānaṃ
janeti, paṃsāya mānaṃ janeti, nindāya omānaṃ janeti, sukhena mānaṃ
janeti, dukkheṇa omānaṃ janeti. Navavidhena māno, seyyassa
“seyyohamasmī”ti māno, seyyassa “sadiśohamasmī”ti māno, seyyassa
“hīnohamasmī”ti māno. Sadiśassa “seyyohamasmī”ti māno, sadiśassa
“sadiśohamasmī”ti māno, sadiśassa “hīnohamasmī”ti māno. Hīnassa
“seyyohamasmī”ti māno. Hīnassa “sadiśohamasmī”ti māno, hīnassa
“hīnohamasmī”ti māno. Dasavidhena māno, idhekacco mānaṃ janeti jātiyā
vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena
vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena² vā sutena vā
paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā. Yo evarūpo māno maññanā
maññitattaṃ unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa. Ayaṃ
vuccati māno.

Makkhoti yo makkho makkhāyanā makkhāyitattaṃ niṭṭhuriyaṃ
niṭṭhuriyakammaṃ³. Ayaṃ vuccati makkho. Buddhassa Bhagavato māno ca
makkho ca pahīnā

1. Uṇṇati (Syā, Ka)

2. Vijjāṭṭhānena (Ka)

3. Niṭṭhuriyakammaṃ (Ka) passa Abhi 2. 371 piṭṭhe.

ucchinnamūlā tālāvattthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā.
Tasmā Buddho mānamakkhappahāyīti mānamakkhappahāyino.

Handāham kittayissāmi, giram vaṇṇūpasañhanti handāhanti
padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā
padānupubbatāpetam handāhanti. **Kittayissāmi giram vaṇṇūpasamhitanti**
vaṇṇena upetam samupetam upāgataṃ samupāgataṃ upapannam
samupapannam samannāgataṃ vācam giram byappatham udīraṇam¹
kittayissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi
vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsessāmīti handāham kittayissāmi, giram
vaṇṇūpasamhitam. Tenāha thero Piṅgiyo—

Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino.

Handāham kittayissāmi, giram vaṇṇūpasañhanti.

104. Tamonudo Buddho Samantacakkhu,

Lokantagū sabbabhavātivatto.

Anāsavo sabbadukkhappahīno,

Saccavhayo brahme upāsito me.

(3)

Tamonudo Buddho Samantacakkhūti tamonudoti rāgatamam
dosatamam mohatamam mānatamam diṭṭhitamam kilesatamam
duccaritatamam andhakaraṇam aññāṇakaraṇam paññānirodhikam
vighātapakkhikam anibbānasamvattanikam nudi panudi pajahi vinodesi
byantī-akāsi anabhāvaṃ gamesi. **Buddhoti** yo so Bhagavā -pa- sacchikā
paññatti, yadidaṃ Buddhoti. **Samantacakkhu** vuccati sabbaññutaññaṇam -pa-
Tathāgato tena Samantacakkhūti tamonudo Buddho Samantacakkhu.

Lokantagū sabbabhavātivattoti lokoti eko loko, bhavaloko. Dve lokā,
bhavaloko ca sambhavaloko ca. Sampattibhavaloko ca
sampattisambhavaloko ca. Vipattibhavaloko ca vipattisambhavaloko ca².
Tayo lokā. tisso vedanā. Cattāro lokā, cattāro āhārā. Pañca lokā,
pañcupādānakkhandhā. Cha lokā, cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā,

1. Odīraṇam (Syā)

2. Dve lokā sampatti ca bhavaloko vipatti ca bhavaloko (Syā)

sattaviññāṇaṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā, aṭṭha lokadhammā. Nava lokā, nava sattāvāsā. Dasa lokā, dasa āyatanāni. Dvādasa lokā, dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā, aṭṭhārasa dhātuyo. **Lokantagūti** Bhagavā lokassa antagato antappatto koṭigato koṭippatto -pa- nibbānagato nibbānappatto. So vutthavāso ciñṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti lokantagū.

Sabbabhavātivattoti bhavāti dve bhavā kammabhavo ca paṭisandhiko ca punabbhavo. Katamo kammabhavo. Puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro, ayaṃ kammabhavo. Katamo paṭisandhiko punabbhavo. Paṭisandhikā rūpā vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ, ayaṃ paṭisandhiko punabbhavo. Bhagavā kammabhavañca paṭisandhikañca punabbhavaṃ ativatto¹ atikkanto vītivattoti lokantagū sabbabhavātivatto.

Anāsavo sabbadukkhappahīnoti anāsavoti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo. Te āsavā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Tasmā Buddho anāsavo. **Sabbadukkhappahīnoti** sabbaṃ tassa paṭisandhikaṃ jātidukkhāṃ jarādukkhāṃ byādhidukkhāṃ maraṇadukkhāṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhāṃ -pa- diṭṭhibyasanadukkhāṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭippassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhaṃ. Tasmā Buddho sabbadukkhappahīnoti anāsavo sabbadukkhappahīno.

Saccavhaya brahme upāsito meti saccavhayoti saccavhaya sadisanāmo sadisavhaya saccasadisavhaya. Vipassī Bhagavā Sikhī Bhagavā Vessabhū Bhagavā Kakusandho Bhagavā Koṇāgamano Bhagavā Kassapo Bhagavā. Te Buddhā Bhagavanto sadisanāmā sadisavhayā. Bhagavāpi Sakyamuni tesāṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ sadisanāmo sadisavhayoti tasmā Buddho saccavhaya.

Brahme upāsito meti so mayā Bhagavā āsito upāsito payirupāsito paripucchito paripaṇhitoti saccavhaya brahme upāsito me. Tenāha thero Piṅgiyo—

Tamonudo Buddho Samantacakkhu,
 Lokantagū sabbabhavātivatto.
 Anāsavo sabbadukkhappahīno,
 Saccavhayo brahme upāsito meti.

**105. Dijo yathā kubbanakaṃ pahāya,
 Bahupphalaṃ kānanamāvaseyya.
 Evamaḥaṃ appadasse pahāya,
 Mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapatto¹. (4)**

Dijo yathā kubbanakaṃ pahāya, bahupphalaṃ kānanamāvaseyyāti dijo vuccati pakkhī. Kimkāraṇā dijo vuccati pakkhī, dvikkhattuṃ jāyatīti dijo mātukucchimhā ca aṇḍakosamhā ca. Taṃkāraṇā dijo vuccati pakkhīti dijo. **Yathā kubbanakaṃ pahāyāti** yathā dijo kubbanakaṃ parittavanakaṃ appaphalaṃ appabhakkhaṃ appodakaṃ pahāya jahitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattetvā aññaṃ bahupphalaṃ bahubhakkhaṃ bahūdakaṃ² mahantaṃ kānanaṃ vanasaṇḍaṃ adhigaccheyya vindeyya paṭilabheyya tasmīṃ ca vanasaṇḍe vāsaṃ kappeyyāti dijo yathā kubbanakaṃ pahāya, bahupphalaṃ kānanaṃ āvaseyya.

Evamaḥaṃ appadasse pahāya, mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapattoti evanti opammasampañipādanaṃ. **Appadasse pahāyāti** yo ca Bāvarī brāhmaṇo ye caññe tassa ācariyā Buddhaṃ Bhagavantaṃ upādāya appadassā parittadassā thokadassā omakadassā lāmakadassā chatukkadassā³ vā. Te appadasse parittadasse thokadasse omakadasse lāmakadasse chatukkadasse pahāya pajahitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattetvā Buddhaṃ Bhagavantaṃ Appamāṇadassam Aggadassam Seṭṭhadassam Viṣeṭṭhadassam Pāmoikkhadassam Uttamadassam Pavaradassam Asamaṃ Asamasamaṃ Appaṭisamaṃ Appaṭibhāgaṃ Appaṭipuggalaṃ Devātidevaṃ Narāsabhaṃ Purisasīhaṃ Purisanāgaṃ Purisājaññaṃ Purisanisabhaṃ Purisadhorayaṃ Dasabaladhāriṃ⁴ adhigacchiṃ vindiṃ paṭilabhiṃ. Yathā ca haṃso

1. Ajja patto (Ka)

3. Jatukkadassā (Syā), jatukadassā (Sī-ṭṭha)

2. Bahurukkhaṃ (Syā)

4. Dasabalaṃ tādīṃ (Syā)

mahantaṃ mānasakaṃ¹ vā saraṃ anotattaṃ vā dahaṃ mahāsamuddaṃ vā akkhobhaṃ amitodakaṃ jalarāsiṃ adhigaccheyya vindeyya paṭilabheyya, evameva Buddhaṃ Bhagavantaṃ akkhobhaṃ amitatejaṃ pabhinnañāṇaṃ vivaṭacakkhuṃ paññāpabhedakusalaṃ adhigatapaṭisambhidaṃ catuvesārajappattaṃ suddhādhimuttaṃ setapaccattaṃ advayabhāṇiṃ tādīṃ tathāpaṭiññaṃ aparittaṃ mahantaṃ gambhīraṃ appameyyaṃ duppariyogāhaṃ pahūtaratanaṃ sāgarasamaṃ chaḷaṅgupekkhāya samannāgataṃ atulaṃ vipulaṃ appameyyaṃ, taṃ tādisaṃ pavadataṃ maggavādiṇaṃ² merumiva nagānaṃ garuḷamiva dijānaṃ sihamiva migānaṃ udadhimiva aṇṇavānaṃ adhigacchiṃ, taṃ satthāraṃ jīnapavaraṃ Mahesinti evamahaṃ appadasse pahāya, mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapatto. Tenāha thero Piṅgiyo—

Dijo yathā kubbanakaṃ pahāya,
Bahupphalaṃ kānaṃ māvasēyya.
Evamahaṃ appadasse pahāya,
Mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapattoti.

106. Ye me pubbe viyākaṃsu,

Huraṃ Gotamasāsanā, “iccāsi iti bhavissati.”

Sabbaṃ taṃ itihītihaṃ, sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ. (5)

Ye me pubbe viyākaṃsūti yeti yo ca Bāvarī brāhmaṇo ye caññe tassa ācariyā, te sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhippāyaṃ byākaṃsu ācikkhiṃsu desayiṃsu paññapiṃsu paṭṭhapiṃsu vivariṃsu vibhajjiṃsu uttānī-akaṃsu pakāsesunti ye me pubbe viyākaṃsu.

Huraṃ Gotamasāsanāti huraṃ Gotamasāsanā paraṃ Gotamasāsanā pure Gotamasāsanā paṭhamataraṃ Gotamasāsanā Buddhasāsanā Jinasāsanā Tathāgatasāsanā³ Arahantasāsanāti huraṃ Gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissatīti evaṃ kira āsi, evaṃ kira bhavissatīti iccāsi iti bhavissati.

1. Mānusakataṃ (Syā)

2. Pavaramaggavādiṇaṃ (Ka)

3. Tathāgatasāsanā devasāsanā (Syā, Ka)

Sabbaṃ taṃ itihītihanti sabbaṃ taṃ itihītihaṃ itikirāya paramparāya piṭakasampadāya takkahetu nayahetu ākāraparivitakkena diṭṭhiniijhānakkhantiyā na sāmāṃ sayamabhiññātaṃ na attapaccakkhaṃ dhammaṃ yaṃ kathayimsūti sabbaṃ taṃ itihītihaṃ.

Sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhananti sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ vitakkavaḍḍhanaṃ saṅkappavaḍḍhanaṃ kāmavitakkavaḍḍhanaṃ byāpādavittakkavaḍḍhanaṃ vihimśavitakkavaḍḍhanaṃ ñātivittakkavaḍḍhanaṃ janapadavitakkavaḍḍhanaṃ amarāvittakkavaḍḍhanaṃ parānudayatāpaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhanaṃ lābhasakkārasiloka-paṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhanaṃ anavaññattipaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhananti sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ. Tenāha therō Piṅgiyo—

Ye me pubbe viyākamsu,
Huraṃ Gotamasāsana, “iccāsi iti bhavissati.”
Sabbaṃ taṃ itihītihaṃ, sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhananti.

107. Eko tamonudāsīno, jutimā so pabhaṅkaro.

Gotamo Bhūripaññaṇo, **Gotamo Bhūrimedhaso**. (6)

Eko tamonudāsīnoti ekoti Bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko, adutiyaṭṭhena eko, taṇhāya pahānaṭṭhena eko, ekantavītarāgoti eko, ekantavītadosoti eko, ekantavītamohoti eko, ekantanikkilesoti eko, ekāyanamaggaṃ gatoti eko, eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Kathaṃ Bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko, Bhagavā daharova samāno susu kāḷakeso bhadrena yobbanena samannāgato paṭhamena vayasā akāmakānaṃ mātāpitūnaṃ assumukhānaṃ rodantānaṃ vilapantānaṃ ñātisaṃghaṃsabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agāraṃ anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ Bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko.

Kathaṃ Bhagavā adutiyaṭṭhena eko, evaṃ pabbajito samāno eko araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni

appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni¹ paṭisallānasārubbāni²,
so eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ
piṇḍāya pavisati, eko abhikkamati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko
caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti
evaṃ Bhagavā adutiyaṭṭhena eko.

Kathaṃ Bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko, so evaṃ eko adutiyo
appamatto ātāpī pahitatto viharanto najjā Nerañjarāya tīre Bodhirukkhamūle
mahāpadhānaṃ padahanto māraṃ sasenaṃ kaṇhaṃ namuciṃ
pamattabandhuṃ vidhamitvā taṇhājāliniṃ³ viṣaṭaṃ⁴ visattikaṃ pajahi
vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṃ gamesi.

“Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhāna saṃsaraṃ.

Itthabhāvaññathābhāvaṃ, saṃsāraṃ nātivattati.

Etamādīnavaṃ⁵ ña tvā, taṇhaṃ⁶ dukkhassa sambhavaṃ.

Vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje”ti.

Evaṃ Bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko.

Kathaṃ Bhagavā ekantavītarāgoti eko, rāgassa pahīnattā
ekantavītarāgoti eko, dosassa pahīnattā ekantavītadosoti eko, mohassa
pahīnattā ekantāvītamohoti eko, kilesānaṃ pahīnattā ekantanikkilesoti eko.

Kathaṃ Bhagavā ekāyanamaggaṃ gatoti eko, ekāyanamaggo vuccati
cattāro satipaṭṭhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo.

1. Manussarāhaseyyakāni (Syā, Ka)

2. Paṭisallānasārubbāni (Ka)

3. Taṇhaṃ jāliniṃ (Syā)

4. Saritaṃ (Syā) Khu 7. 362 piṭṭhepi.

5. Evamādīnavaṃ (Ka) passa Khu 1. 201 piṭṭhe.

6. Taṇhā (Syā, Ka) Khu 7. 362 piṭṭhe.

“Ekāyanam jātikhayantadassī,
 Maggam pajānāti hitānukampī.
 Etena maggena tarimsu¹ pubbe,
 Tarissanti ye ca taranti oghan”ti.

Evam Bhagavā ekāyanamaggaṃ gatoti eko.

Katham Bhagavā eko anuttaram sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko. Bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇam, paññā paññindriyam paññābalaṃ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi, Bhagavā tena bodhiñāṇena “sabbe saṅkhārā aniccā”ti bujjhi, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti bujjhi -pa- “sabbe dhammā anattā”ti bujjhi,. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti bujjhi. Atha vā yaṃ bujjhitabbaṃ anubujjhitabbaṃ paṭibujjhitabbaṃ sambujjhitabbaṃ adhigantabbaṃ phassitabbaṃ sacchikātabbaṃ, sabbaṃ taṃ tena bodhiñāṇena bujjhi anubujjhi paṭibujjhi sambujjhi adhigacchi phassesi sacchākāsi. Evam Bhagavā eko anuttaram sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Tamonudoti Bhagavā rāgatamaṃ dosatamaṃ mohatamaṃ diṭṭhitamaṃ kilesatamaṃ duccaritatamaṃ andhakaraṇaṃ acakkhukaraṇaṃ aññāṇakaraṇaṃ paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbānaśamvattanikaṃ nudi panudi pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṃ gamesi. **Āsīnoti** nisinno Bhagavā pāsāṇake cetiyeti āsīno².

Nagassa passe āsīnaṃ, Munim dukkhassa pārugaṃ.
 Sāvakaṃ payirupāsanti, tevijjā maccuhāyīnoti.

Evampi Bhagavā āsīno. . Atha vā Bhagavā sabbossukkapaṭippassaddhattā āsīno, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa-jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti. Evampi Bhagavā āsīnoti eko tamonudāsīno.

Jutimā so pabhaṅkaroti jutimā jutimā matimā paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Pabhaṅkaroti** pabhaṅkaro ālokaṅkaro obhāsaṅkaro dīpaṅkaro paḍīpaṅkaro ujjoṭaṅkaro pajjoṭaṅkaroti jutimā so pabhaṅkaro.

1. Atarimsu (Ka) passa Saṃ 3. 162 piṭṭhe, Khu 7. 362 piṭṭhe ca.

2. Āsīno (Ka)

Gotamo Bhūripaṇṇāṇoti Gotamo Bhūripaṇṇāṇo ṇāṇapaṇṇāṇo paṇṇādhajo paṇṇāketu paṇṇādhipeyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo.

Dhajo rathassa paṇṇāṇaṃ, dhūmo¹ paṇṇāṇamagginō.

Rājā raṭṭhassa paṇṇāṇaṃ, bhattā paṇṇāṇamitthiyāti.

Evameva Gotamo Bhūripaṇṇāṇo ṇāṇapaṇṇāṇo paṇṇādhajo paṇṇāketu paṇṇādhipeyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccarito tabbahulo taggarūko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti Gotamo Bhūripaṇṇāṇo.

Gotamo Bhūrimedhasoti bhūri vuccati pathavī, Bhagavā tāya pathavisamāya paṇṇāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati paṇṇā, yā paṇṇā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho sumedhasoti² Gotamo Bhūrimedhaso. Tenāha thero Piṅgiyo—

Eko tamonudāsīno, jutimā so pabhaṅkaro.

Gotamo Bhūripaṇṇāṇo, Gotamo Bhūrimedhasoti.

108. Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikam.

Taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci. (7)

Yo me dhammamadesesīti yoti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmāṃ saccāni abhisambujjhi, tattha ca Sabbaṇṇutam patto balesu ca vasībhāvaṃ. **Dhammamadesesīti dhammanti** ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ cattāro satipaṭṭhane -pa- ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṃ nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ ācikkhi desesi paṇṇapesi

1. Dhūmo (Syā)

2. Bhūrimedhasoti (Syā) evamuparipi.

paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti yo me dhammamadesesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikaṃ akālikaṃ chipassikaṃ opaneyyikaṃ paccattaṃ veditabbaṃ viññūhīti evaṃ sandiṭṭhikaṃ. Atha vā yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhatīti evampi sandiṭṭhikamakālikaṃ. Yathā manussā kālikaṃ dhanāṃ datvā anantarā na labhanti kālaṃ āgamenti, nevāyaṃ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṃ akālikanti sandiṭṭhikamakālikaṃ.

Taṇhakkhayamanītikanti taṇhāti rūpaṇhā -pa- dhammaṇhā. **Taṇhakkhayanti** taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gatikkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ saṃsārakkhayaṃ vaṭṭakkhayaṃ. **Anītikanti** itivuccanti kilesā ca khandhā ca abhisankhārā ca. Itippahānaṃ itivūpasamaṃ itipaṭinissaggaṃ itipaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti taṇhakkhayamanītikaṃ.

Yassa natthi upamā kvacīti yassāti nibbānassa. **Natthi upamāti** upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṃ natthi, paṭibhāgo natthi na atthi na saṃvijjati nupalabbhati. **Kvacīti** kvaci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti yassa natthi upamā kvaci. Tenāha thero Piṅgiyo—

Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṃ.

Taṇhakkhayamanītikaṃ, yassa natthi upamā kvacīti.

109. Kiṃ nu tamhā vippavasasi, muhuttamapi Piṅgiya.

Gotamā Bhūripaṇṇāṇā, Gotamā Bhūrimeso. (8)

Kiṃnu tamhā vippavasasīti kiṃnu Buddhamhā vippavasasi apesi apagacchasi¹ vinā hosīti kiṃnu tamhā vippavasasi.

Muhuttamapi Piṅgiyāti muhuttampi khaṇampi layampi vayampi addhampīti muhuttamapi. **Piṅgiyāti** Bāvarī taṃ nattāraṃ nāmena ālapati.

1. Apagacchi (Sī)

Gotamā Bhūripaññāṇāti Gotamā Bhūripaññāṇā ñāṇapaññāṇā paññādhajā paññāketumhā paññādhipeyyamhā vicayabahulā pavicayabahulā okkhāyanabahulā samokkhāyanadhammā vibhūtavihārimhā taccarītā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyamhāti Gotamā Bhūripaññāṇā.

Gotamā Bhūrimedhasati bhūri vuccati pathavī, Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati paññā, yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho Sumedhasoti Gotamā Bhūrimedhasa. Tenāha so brāhmaṇo—

Kiṁnu tamhā vippavasi, muhuttamapi Piṅgiya.

Gotamā Bhūripaññāṇā, Gotamā Bhūrimedhasāti.

110. Yo te dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikam.

Taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci. (9)

Yo te dhammamadesesiti yo so Bhagavā -pa- tattha ca Sabbaññutam patto balesu ca vasībhāvaṁ. **Dhammamadesesi**ti **dhammanti** ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ -pa- nibbānaṁ nibbānagāminiṁ paṭipadaṁ ācikkhi desesi paññāpesi paṭṭhāpesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi ti yo te dhammamadesesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikaṁ akālikaṁ chipassikaṁ opaneyyikaṁ paccattaṁ vedittabbaṁ viññūhīti evaṁ sandiṭṭhikaṁ. Atha vā yo diṭṭheva dhamme ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṁ vindati paṭilabhatīti evampi sandiṭṭhikaṁ. **Akālikanti** yathā manussā kālikaṁ dhanam datvā anantarā na labhanti, kālaṁ āgamenti, nevāyaṁ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāveti. Tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṁ vindati paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṁ akālikanti sandiṭṭhikamakālikaṁ.

Taṇhakkhayamanītikanti taṇhāti rūpaṇhā -pa- dhammaṇhā.
Taṇhakkhayanti taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ
 gatikkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ
 saṃsārakkhayaṃ vaṭṭakkhayaṃ. **Anītikanti īti** vuccanti kilesā ca khandhā ca
 abhisāṅkhārā ca. Ītippahānaṃ ītivūpasamaṃ ītipaṭinissaggaṃ
 ītipaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti taṇhakkhayamanītikaṃ.

Yassa natthi upamā kvacīti yassāti nibbānassa. **Natthi upamāti** upamā
 natthi, upanidhā natthi, sadisaṃ natthi, paṭibhāgo natthi na sati na saṃvijjati
 nupalabbhati. **Kvacīti** kvaci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā
 ajjhattabahiddhā vāti yassa natthi upamā kvaci. Tenāha so brāhmaṇo—

Yo te dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṃ.

Taṇhakkhayamanītikaṃ, yassa natthi upamā kvacīti.

111. Nāhaṃ tamhā vippavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa.

Gotamā Bhūripaṇṇāṇā, Gotamā Bhūrimedhasā. (10)

Nāhaṃ tamhā vippavasāmīti nāhaṃ Buddhamhā vippavasāmi apemi
 apagacchāmi vinā homīti nāhaṃ tamhā vippavasāmi.

Muhuttamapi brāhmaṇāti muhuttampi khaṇampi layampi vayampi
 addhampīti muhuttamapi. **Brāhmaṇāti** gāravena mātulaṃ ālapati.

Gotamā Bhūripaṇṇāṇāti Gotamā Bhūripaṇṇāṇā ṇāṇapaṇṇāṇā
 paṇṇādhajā paṇṇāketumhā paṇṇādhipeyyamhā vicayabahulā
 pavicayabahulā okkhāyanabahulā samokkhāyanadhammā vibhūtavihārimhā
 taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā
 tadadhipateyyamhāti Gotamā Bhūripaṇṇāṇā.

Gotamā Bhūrimedhasāti bhūri vuccati pathavī, Bhagavā tāya
 pathavisamāya paṇṇāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati
 paṇṇā, yā paṇṇā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā
 imāya medhāya paṇṇāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno
 samupapanno samannāgato, tasmā Buddho Sumedhasoti Gotamā
 Bhūrimedhasā. Tenāha thero Piṅgiyo—

Nāhaṃ tamhā vippavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa.
Gotamā Bhūripaṇṇā, Gotamā Bhūrimedhasāti.

112. Yo me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikam.
Taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci. (11)

Yo me dhammadesesiti yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṃ saccāni abhisambujjhi, tattha ca Sabbaññutaṃ patto balesu ca vasībhāvaṃ. **Dhammadesesi**ti **dhammanti** ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ pariyośanakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcendriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṃ nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ ācikkhi desesi paṇṇapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi ti yo me dhammadesesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikaṃ akālikaṃ chipassikaṃ opaneyyikaṃ paccattaṃ veditabbaṃ viññūhīti evaṃ sandiṭṭhikaṃ. Atha vā yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhatīti evampi sandiṭṭhikaṃ. **Akālikanti** yathā manussā kālikaṃ dhaṇaṃ datvā anantarā na labhanti, kālaṃ āgamenti, nevāyaṃ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṃ akālikanti sandiṭṭhikamakālikaṃ.

Taṇhakkhayamanītikanti taṇhāti rūpaṇhā -pa- dhammaṇhā. **Taṇhakkhayanti** taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gatikkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ saṃsārakkhayaṃ vaṭṭakkhayaṃ. **Anītikanti** īti vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisankhārā ca. Ītippahānaṃ ītivūpasamaṃ ītipaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti taṇhakkhayamanītikaṃ.

Yassa natthi upamā kvacīti yassāti nibbānassa. **Natthi upamāti** upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṃ natthi, paṭibhāgo natthi na sati na saṃvijjati nupalabbhati. **Kvacīti** kvaci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti yassa natthi upamā kvaci. Tenāha thero Piṅgiyo—

Yo me dhammamadesesi, sandiṭṭhikamakālikam.
Taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvacīti.

**113. Passāmi nam manasā cakkhunāva,
Rattindivaṃ brāhmaṇa appamatto.
Namassamāno vivasemi¹ rattim,
Teneva maññāmi avippavāsam. (12)**

Passāmi nam manasā cakkhunāvāti yathā Cakkhumā puriso āloke rūpagatāni passeyya dakkheyya olokeyya nijjhāyeyya upaparikkheyya, evamevāhaṃ Buddhaṃ Bhagavantaṃ manasā passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upaparikkhāmīti passāmi nam manasā cakkhunāva.

Rattindivaṃ brāhmaṇa appamattoti rattiṇca divā ca Buddhānussatiṃ manasā bhāvento appamattoti rattindivaṃ brāhmaṇa appamatto.

Namassamāno vivasemi rattinti namassamānoti kāyena vā namassamāno, vācāya vā namassamāno, cittena vā namassamāno, anvatthapaṭipattiyā vā namassamāno, dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassamāno sakkāramāno garukāramāno mānayaṃ pūjayamāno rattindivaṃ vivasemi atināmemi atikkamemīti namassamāno vivasemi rattim.

Teneva maññāmi avippavāsanti tāya Buddhānussatiyā bhāvento avippavāsoti taṃ maññāmi, avippavuṭṭhoti taṃ maññāmi jānāmi, evaṃ jānāmi evaṃ ājānāmi evaṃ vijānāmi evaṃ paṭivijānāmi evaṃ paṭivijjhāmīti teneva maññāmi avippavāsam. Tenāha therō Piṅgiyo—

Passāmi nam manasā cakkhunāva,
Rattindivaṃ brāhmaṇa appamatto.
Namassamāno vivasemi rattim,
Teneva maññāmi avippavāsanti.

1. Namassamānova vasemi (Sī-Ṭṭha) ...vivasāmi (Syā)

114. **Saddhā ca pīti ca mano sati ca,**

Nā'penti'me Gotamasāsanamhā.

Yaṃ yaṃ disaṃ vajati Bhūripaṇṇo,

Sa tena teneva natohamasmi.

(13)

Saddhā ca pīti ca mano sati cāti saddhāti yā ca Bhagavantam ārabha saddhā saddahanā¹ okappanā abhippasādo saddhā saddhindriyam saddhābalaṃ. **Pīti**ti yā Bhagavantam ārabha pīti pāmojjaṃ² modanā āmodanā pamodanā hāso pahāso vitti tuṭṭhi odagyaṃ attamanatā cittassa. **Manoti** yaṃca Bhagavantam ārabha cittaṃ mano mānasam hadayaṃ paṇḍaram mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. **Sati**ti yā Bhagavantam ārabha sati anussati sammāsati saddhā ca pīti ca mano sati ca.

Nā'penti'me Gotamasāsanamhāti ime cattāro dhammā Gotamasāsanā Buddhasāsanā Jinasāsanā Tathāgatasāsanā Arahantasāsanā nāpenti na gacchanti na vijahanti na vināsentīti nāpentime Gotamasāsanamhā.

Yaṃ yaṃ disaṃ vajati Bhūripaṇṇoti yaṃ yaṃ disanti puratthimaṃ vā disaṃ pacchimaṃ vā disaṃ dakkhiṇaṃ vā disaṃ uttaraṃ vā disaṃ vajati gacchati kamati abhikkamati. **Bhūripaṇṇoti** Bhūripaṇṇo mahāpaṇṇo tikkhapaṇṇo puthupaṇṇo hāsapaṇṇo javanapaṇṇo nibbedhikapaṇṇo. Bhūri vuccati pathavī, Bhagavā tāya pathavisamāya paṇṇāya vipulāya vitthatāya samannāgatoti yaṃ yaṃ disaṃ vajati Bhūripaṇṇo.

Sa tena teneva natohamasmiti so yena Buddho tena teneva nato tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti sa tena teneva natohamasmi. Tenāha thero Piṅgiyo—

1. Saddhahanā (Ka)

2. Pāmujaṃ (Syā)

Saddhā ca pīti ca mano sati ca,
 Nā'penti'me Gotamasāsanamhā.
 Yaṃ yaṃ disaṃ vajati Bhūripaṇṇo,
 Sa tena teneva natohamasmīti.

**115. Jiṇṇassa me dubbalathāmakassa,
 Teneva kāyo na paleti tattha.
 Saṅkappayantāya vajāmi niccaṃ,
 Mano hi me brāhmaṇa tena yutto. (14)**

Jiṇṇassa me dubbalathāmakassāti jiṇṇassa vuḍḍhassa mahallakassa
 addhagatassa vayo-anuppattassa. **Dubbalathāmakassāti** dubbalathāmakassa
 appathāmakassa parittathāmakassāti jiṇṇassa me dubbalathāmakassa.

Teneva kāyo na paleti tatthāti kāyo yena Buddho, tena na paleti na
 vajati na gacchati nātikkamatīti teneva kāyo na paleti tattha.

Saṅkappayantāya vajāmi niccanti saṅkappagamanena vitakkagamanena
 ñāṇagamanena paṇṇāagamanena buddhigagamanena vajāmi gacchāmi
 atikkamāmīti saṅkappayantāya vajāmi niccaṃ.

Mano hi me brāhmaṇa tena yuttoti manoti yaṃ cittaṃ mano mānasam
 -pa- tajjā manoviññāṇadhātu. **Mano hi me brāhmaṇa tena yuttoti** mano yena
 Buddho tena yutto payutto saṃyuttoti mano hi me brāhmaṇa tena yutto.
 Tenāha thero Piṅgiyo—

Jiṇṇassa me dubbalathāmakassa,
 Teneva kāyo na paleti tattha.
 Saṅkappayantāya vajāmi niccaṃ,
 Mano hi me brāhmaṇa tena yuttoti.

**116. Paṅke sayāno pariphandamāno, dīpā dīpaṃ upallaviṃ.
 Athaddasāsiraṃ Sambuddharā, oghatiṇṇamanāsavaṃ. (15)**

Pañke sayāno pariphandamānoti pañke sayānoti kāmapañke kāmakaddame kāmakilese kāmabaḷise kāmapiḷāhe kāmapiḷibodhe semāno sayamāno vasamāno āvasamāno parivasamāno¹ti pañke sayāno.

Pariphandamānoti taṇhāphandanāya phandamāno, diṭṭhiphandanāya phandamāno, kilesaphandanāya phandamāno, payogaphandanāya phandamāno, vipākaphandanāya phandamāno, manoduccaritaphandanāya phandamāno, ratto rāgena phandamāno, duṭṭho dosena phandamāno, mūḷho mohena phandamāno, vinibandho mānena phandamāno, parāmaṭṭho diṭṭhiyā phandamāno, vikkhepagato uddhaccena phandamāno, aniṭṭhaṅgato vicikicchāya phandamāno, thāmagato anusayehi phandamāno, lābhena phandamāno, alābhena phandamāno, yasena phandamāno, ayasena phandamāno, pasamsāya phandamāno, nindāya phandamāno, sukhena phandamāno, dukkhena phandamāno, jātiyā phandamāno, jarāya phandamāno, byādhinā phandamāno, maraṇena phandamāno, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsehi phandamāno, nerayikena dukkhena phandamāno, tiracchānayonikena dukkhena phandamāno, pettivisayikena dukkhena phandamāno, mānusikena dukkhena. Gabbhokkantimūlakena dukkhena. Gabbhaṭṭhitimūlakena dukkhena. Gabbhavuṭṭhānamūlakena dukkhena. Jātassūpanibandhakena dukkhena. Jātassa parādheyyakena dukkhena. Attūpakkamena dukkhena. Parūpakkamena dukkhena. Saṅkhārdukkhena. Vipariṇāmadukkhena. Cakkhurogena dukkhena. Sotarogena dukkhena. Ghānarogena dukkhena. Jivhārogena dukkhena. Kāyarogena dukkhena. Sīsarogena dukkhena. Kaṇṇarogena dukkhena. Mukharogena dukkhena. Dantarogena dukkhena. Oṭṭharogena dukkhena. Kāsenā. Sāsenā. Pināsenā. Dāhena². Jarena. Kucchirogena. Mucchāya. Pakkhandikāya. Sūlāya. Visūcikāya. Kuṭṭhena. Gaṇḍena. Kilāsenā. Sosena. Apamārena. Dadduyā. Kaṇḍuyā. Kacchuyā. Rakhasāya. Vitacchikāya. Lohitapittena³. Madhumehena. Aṃsāya. Piḷakāya. Bhagandalāya⁴. Pittasamuṭṭhānena ābādhena. Semhasamuṭṭhānena ābādhena. Vātasamuṭṭhānena ābādhena. Sannipātikena ābādhena. Utupariṇāmajena ābādhena. Visamaparihārajena ābādhena. Opakkamikena ābādhena. Kammavipākajena ābādhena. Sītena. Uṇhena.

1. Avasamāno parisemāno (Syā)

2. Dāhena (Ka) Khu 7. 35 piṭṭhepi.

3. Lohitena. Pittena (Syā, Ka)

4. Bhagandalāya (Syā)

Jighacchāya. Pipāsāya. Uccārena. Passāvena.

Daṃsamakasavātātāpasarīsapasamphassena dukkhena. Mātumaraṇena dukkhena. Pitumaraṇena dukkhena. Puttamaṇena dukkhena.

Dhītumaraṇena dukkhena. Ñātibyaṇena dukkhena. Bhogabyaṇena dukkhena. Rogabyaṇena dukkhena. Sīlabyaṇena dukkhena.

Diṭṭhibyaṇena dukkhena phandamāno pariphandamāno pavedhamāno sampavedhamānoti paṅke sayāno pariphandamāno.

Dīpā dīpaṃ upallavinti Satthārato Satthāraṃ dhammakkhānato dhammakkhānaṃ gaṇato gaṇaṃ diṭṭhiyā diṭṭhiṃ paṭipadāya paṭipadaṃ maggato maggaṃ pallaviṃ upallaviṃ sampallavinti dīpā dīpaṃ upallaviṃ.

Athaddasāsīṃ Sambuddhanti athāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetarā athāti. **Addasāsīnti** addasaṃ addakkhīṃ apassīṃ paṭivijjhiṃ. **Buddhoti** yo so Bhagavā Sayambhū anācariyako -pa- sacchikā paññatti, yadidaṃ Buddhoti athaddasāsīṃ Sambuddhaṃ.

Oghatiṇṇamanāsavanti oghatiṇṇanti Bhagavā kāmoghaṃ tiṇṇo, bhavoghaṃ tiṇṇo, diṭṭhoghaṃ tiṇṇo, avijjoghaṃ tiṇṇo, sabbasaṃsārapathaṃ tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivatto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo -pa- jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti oghatiṇṇaṃ.

Anāsavanti cattāro āsavā kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo, te āsavā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatīṃ anuppādadhammā, tasmā Buddho anāsavoti oghatiṇṇamanāsavaṃ. Tenāha thero Piṅgiyo—

Paṅke sayāno pariphandamāno, dīpā dīpaṃ upallaviṃ.

Athaddasāsīṃ Sambuddhaṃ, oghatiṇṇamanāsavanti.

117. Yathā ahū Vakkali muttasaddho,

Bhadrāvudho Ālavigotamo ca.

Evameva tvampi pamuñcassu saddhaṃ,

Gamissasi tvaṃ Piṅgiya maccudheyyassa pāraṃ. (16)

Yathā ahū Vakkali muttasaddho, Bhadrāvudho Ālavigotamo cāti yathā Vakkalitthero¹ saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipeyyo arahattappatto, yathā Bhadrāvudho thero saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipeyyo arahattappatto, yathā Ālavigotamo thero saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipeyyo arahattappattoti yathā ahū Vakkali muttasaddho, Bhadrāvudho Ālavigotamo ca.

Evameva tvampi pamuñcassu saddhanti evameva tvaṃ saddhaṃ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti saddhaṃ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti saddhaṃ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti saddhaṃ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehīti evameva tvampi pamuñcassu saddhaṃ.

Gamissasi tvaṃ Piṅgiya maccudheyyassa pāranti maccudheyyaṃ vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. Maccudheyyassa pārāṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ, yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Gamissasi tvaṃ Piṅgiya maccudheyyassa pāranti** tvaṃ pārāṃ gamissasi, pārāṃ adhigamissasi, pārāṃ phassissasi, pārāṃ sacchikarissasīti gamissasi tvaṃ Piṅgiya maccudheyyassa pārāṃ. Tenāha Bhagavā—

Yathā ahū Vakkali muttasaddho,
Bhadrāvudho Ālavigotamo ca.
Evameva tvampi pamuñcassu saddhaṃ,
Gamissasi tvaṃ Piṅgiya maccudheyyassa pāranti.

118. Esa bhiyyo pasīdāmi, sutvāna Munino vaco.

Vivaṭṭacchado² Sambuddho, akhilo paṭibhānavā³. (17)

Esa bhiyyo pasīdāmīti esa bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo saddahāmi, bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmi, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo

1. Vakkali (Syā)

2. Vivaṭṭacchadano (Ka) saddanītipadamālā oloketabbā.

3. Paṭibhānavā (Syā)

saddahāmi, bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmi, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi -pa- “sabbe dhammā anattā”ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi -pa-. “Yaṁ kiñci samudayadhammaṁ, sabbam taṁ nirodhadhammaṁ”ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo saddahāmi, bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmīti esa bhiyyo pasīdāmi.

Sutvāna Munino vacoti Munīti monaṁ vuccati ñāṇaṁ -pa- saṅgajālamaticca so Muni. **Sutvāna Munino vacoti** tuyhaṁ vacanaṁ byappathaṁ desanaṁ anusāsanaṁ anusīṭṭhaṁ sutvāna uggahetvāna upadhārayitvāna upalakkhayitvānāti sutvāna Munino vaco.

Vivaṭṭacchado Sambuddhoti chadananti pañca chadanāni taṇhāchadanaṁ diṭṭhichadanaṁ kilesachadanaṁ duccaritachadanaṁ avijjāchadanaṁ, tāni chadanāni Buddhassa Bhagavato vivaṭṭāni viddhamsitāni samugghāṭitāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippassaddhāni abhappuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni, tasmā Buddho vivaṭṭacchado. **Buddhoti** yo so Bhagavā -pa- sacchikā paññatti, yadidaṁ Buddhoti vivaṭṭacchado Sambuddho.

Akhilo paṭibhānavāti akhiloti rāgo khilo, doso khilo, moho khilo, kodho khilo, upanāho -pa- sabbākusalābhisāṅkhārā khilā, te khilā Buddhassa Bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṁkatā āyatim anuppādadhammā, tasmā Buddho akhilo.

Paṭibhānavāti tayo paṭibhānavanto pariyatti paṭibhānavā paripucchāpaṭibhānavā adhigamapaṭibhānavā. Katamo pariyattipaṭibhānavā, idhekaccassa Buddhavacanaṁ¹ pariyāputaṁ² hoti Suttaṁ Geyyaṁ Veyyākaraṇaṁ Gāthā Udānaṁ Itivuttakaṁ Jātakaṁ Abbhutadhammaṁ Vedallaṁ, tassa pariyattim nissāya paṭibhāti³, ayaṁ pariyattipaṭibhānavā.

Katamo paripucchāpaṭibhānavā, idhekacco paripucchitā hoti atthe ca ñāye ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭhāne ca, tassa paripucchaṁ nissāya paṭibhāti, ayaṁ paripucchāpaṭibhānavā.

1. Pakatiyā (Ka)

2. Pariyāputaṁ (Syā, Ka)

3. Paṭibhāyati (Ka)

Katamo adhigamapaṭibhānavā, idhekaccassa adhigatā honti cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcendriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo cattāro ariyamaggā cattāri sāmāññaphalāni catasso paṭisambhidāyo cha abhiññāyo, tassa attho ñāto dhammo ñāto nirutti ñātā, atthe ñāte attho paṭibhāti, dhamme ñāte dhammo paṭibhāti, niruttiyā ñātāya nirutti paṭibhāti, imesu tīsu ñāpesu ñāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. Bhagavā imāya paṭibhānapaṭisambhidāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Buddho paṭibhānavā. Yassa pariyatti natthi, paripucchā natthi, adhigamo natthi, kiṃ tassa paṭibhāyissatīti akhilo paṭibhānavā. Tenāha thero Piṅgiyo—

Esa bhiyyo pasīdāmi, sutvāna Munino vaco.

Vivaṭṭacchado Sambuddho, akhilo paṭibhānavāti.

119. Adhideve¹ abhiññāya, sabbam vedit paroparam².

Pañhānantakaro Satthā, kaṅkhīnam paṭijānataṃ. (18)

Adhideve abhiññāyāti devāti tayo devā sammutidevā³ upapattidevā visuddhidevā. Katame sammutidevā, sammutidevā vuccanti rājāno⁴ ca rājakumārā ca deviyo ca, ime vuccanti sammutidevā. Katame upapattidevā, upapattidevā vuccanti Cātumahārājikā devā Tāvatisā devā -pa-brahmakāyikā devā, ye ca devā taduttari, ime vuccanti upapattidevā. Katame visuddhidevā, visuddhidevā vuccanti Tathāgatā Tathāgatasāvakā arahanto khīṇāsavā, ye ca Paccekasambuddhā, ime vuccanti visuddhidevā. Bhagavā sammutideve adhidevāti abhiññāya, upapattideve adhidevāti abhiññāya, visuddhideve adhidevāti abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti adhideve abhiññāya.

1. Atideve (Ka) 2. Parovaram (Sī-Ṭṭha) 3. Sammatidevā (Syā) 85 piṭṭhepi.

4. Katame sammatidevā rājāno (Syā) evamuparipi.

Sabbaṃ vedi paroparanti Bhagavā attano ca paresaṇca adhidevakare dhamme vedi aññāsi aphaṣsi paṭivijjhi. Katame attano adhidevakarā dhammā, sammāpaṭipadā anulomapaṭipadā apaccanīkaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvārātā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṃ cattāro satipaṭṭhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ime vuccanti attano adhidevakarā dhammā.

Katame paresaṃ adhidevakarā dhammā, sammāpaṭipadā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ime vuccanti paresaṃ adhidevakarā dhammā. Evaṃ Bhagavā attano ca paresaṇca adhidevakare dhamme vedi aññāsi aphaṣsi paṭivijjhīti sabbaṃ vedi paroparaṃ.

Pañhānantakaro Satthāti Bhagavā Pārāyanikapañhānaṃ antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaro. Sabhiyapañhānaṃ¹ antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaro. Sakkapañhānaṃ. Suyāmapañhānaṃ. Bhikkhupañhānaṃ. Bhikkhunīpañhānaṃ. Upāsakapañhānaṃ. Upāsikāpañhānaṃ. Rājapañhānaṃ. Khattiyapañhānaṃ. Brāhmaṇapañhānaṃ. Vessapañhānaṃ. Suddapañhānaṃ. Devapañhānaṃ. Brahmapañhānaṃ antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaroti pañhānantakaro. **Satthāti** Bhagavā satthavāho. Yathā satthavāho satthe kantāraṃ tāreti, corakantāraṃ tāreti, vāḷakantāraṃ tāreti, dubbhikkhakantāraṃ tāreti, nirudakakantāraṃ tāreti uttāreti nittāreti² patāreti, khemantabhūmiṃ sampāpeti. Evameva Bhagavā satthavāho satte kantāraṃ tāreti. Jātikantāraṃ tāreti. Jarākantāraṃ. Byādhikantāraṃ. Maraṇakantāraṃ. Sokaparidevadukkhadomanassupāyāsakantāraṃ tāreti, rāgakantāraṃ tāreti, dosakantāraṃ. Mohakantāraṃ. Mānakantāraṃ. Diṭṭhikantāraṃ. Kilesakantāraṃ. Duccaritakantāraṃ tāreti, rāgagahanaṃ tāreti, dosagahanaṃ. Mohagahanaṃ. Diṭṭhigahanaṃ. Kilesagahanaṃ. Duccaritagahanaṃ tāreti uttāreti nittāreti patāreti, khemantaṃ amataṃ nibbānaṃ sampāpetīti evampi Bhagavā satthavāho.

Atha vā Bhagavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhatā pasādetāti evaṃ Bhagavā satthavāho. . Atha vā Bhagavā

1. Parisapañhānaṃ (Syā), Piṅgiyapañhānaṃ (Ka)

2. Nitthāreti (Syā, Ka)

anuppannassa maggassa uppādetā, asaṅgātassa maggassa saṅjanetā,
 anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido
 maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatāti evampi
 Bhagavā satthavāhoti pañhānantakaro satthā.

Kaṅkhīnaṃ paṭijānanti sakaṅkhā āgantvā nikkakaṅkhā sampajjanti,
 sallekha āgantvā nillekha sampajjanti, sadvelhaka āgantvā nidvelhaka
 sampajjanti, savicikicchā āgantvā nibbicikicchā sampajjanti, sarāgā āgantvā
 vītarāgā sampajjanti, sadosā āgantvā vītadosā sampajjanti, samohā āgantvā
 vītamohā sampajjanti, sakilesā āgantvā nikkilesā sampajjantīti kaṅkhīnaṃ
 paṭijānanti. Tenāha thero Piṅgiyo—

Adhideve abhiññāya, sabbaṃ vedi paroparaṃ.

Pañhānantakaro satthā, kaṅkhīnaṃ paṭijānanti.

120. Asaṃhīraṃ asaṃkappaṃ,

Yassa natthi upamā kvaci.

Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā,

Evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittaṃ.

(19)

Asaṃhīraṃ asaṃkappanti asaṃhīraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so
 sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho
 nibbānaṃ. **Asaṃhīranti** rāgena dosena mohena kodhena upanāhena
 makkhena paḷāsena issāya macchariyena māyāya sāttheyyena thambhena
 sārambhena mānena atimānena madena pamādena sabbakilesehi
 sabbaduccaritehi sabbapariḷāhehi sabbāsavehi sabbadarathehi
 sabbasantāpehi sabbākusalābhisaṅkhārehi asaṃhāriyaṃ nibbānaṃ niccaṃ
 dhuvāṃ sassataṃ avipariṇāmadhammanti asaṃhīraṃ.

Asaṃkappanti asaṃkappaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so
 sabbasaṅkhārasamatho -pa- nirodho nibbānaṃ. Nibbānassa¹ na uppādo
 paññāyati, vayo natthi, na tassa aññathattaṃ² paññāyati, nibbānaṃ niccaṃ
 dhuvāṃ sassataṃ avipariṇāmadhammanti asaṃhīraṃ asaṃkappaṃ.

1. Yassa (Syā)

2. Tassa aññadatthu (Syā)

Yassa natthi upamā kvacīti yassāti nibbānassa. **Natthi upamāti** upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṃ natthi, paṭibhāgo natthi na sati na saṃvijjati nupalabbhati. **Kvacīti** kvaci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti yassa natthi upamā kvaci.

Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhāti addhāti ekaṃsavacanaṃ nissamsayavacanaṃ nikkāṅkhavacanaṃ advejjhavacanaṃ adveḷhakavacanaṃ niyogavacanaṃ apaṇṇakavacanaṃ aviraddhavacanaṃ avatthāpanavacanametam addhāti. **Gamissāmīti** gamissāmi adhigamissāmi phassissāmi sacchikarissāmīti addhā gamissāmi. **Na mettha kaṅkhāti etthāti** nibbāne kaṅkhā natthi, vicikicchā natthi, dveḷhakaṃ natthi, saṃsayo natthi na atthi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīno samucchinno vūpasanto paṭippassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍhoti addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā.

Evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittanti evaṃ maṃ dhārehīti evaṃ maṃ upalakkhehi. **Adhimuttacittanti** nibbānaninnaṃ nibbānapoṇaṃ nibbānapabbhāraṃ Nibbānādhimuttanti evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittanti. Tenāha thero Piṅgiyo—

Asaṃhīraṃ asaṃkappaṃ,
Yassa natthi upamā kvaci.
Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā,
Evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittanti.

Pārāyanānugītigāthāniddeso aṭṭhārasamo.

Pārāyanavaggo samatto.

19. Khaggavisāṇasuttaniddesa

Paṭhamavagga

211. **Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ,**
Aviheṭṭhayaṃ aññatarampi tesāṃ.
Na puttamiccheyya kuto sahāyaṃ,
Eko care khaggavisāṇakappo. (1)

Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍanti sabbesūti sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesāṃ nissesaṃ pariyādiyanavacanametaṃ sabbesūti. **Bhūtesūti** bhūtā vuccanti tasā ca thāvarā ca. Tasāti yesaṃ tasitatanhā appahīnā, yesaṃca bhayabheravā appahīnā. Kimkāraṇā vuccanti tasā, te tasanti uttasanti paritasanti bhāyanti santāsaṃ āpajjanti, taṃkāraṇā vuccanti tasā. Thāvarāti yesaṃ tasitatanhā pahīnā, yesaṃca bhayabheravā pahīnā. Kimkāraṇā vuccanti thāvarā, te na tasanti na uttasanti na paritasanti na bhāyanti na santāsaṃ āpajjanti, taṃkāraṇā vuccanti thāvarā. **Daṇḍanti** tayo daṇḍā kāyadaṇḍo vacīdaṇḍo manodaṇḍo. Tividhaṃ kāyaduccaritaṃ kāyadaṇḍo, catubbidhaṃ vacīduccaritaṃ vacīdaṇḍo, tividhaṃ manoduccaritaṃ manodaṇḍo. **Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍanti** sabbesu bhūtesu daṇḍaṃ nidhāya nidahitvā oropayitvā samoropayitvā nikkhipitvā paṭippassambhitvāti sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ.

Aviheṭṭhayaṃ aññatarampi tesanti ekamekampi sattaṃ pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā anduyā¹ vā rajjuyā vā aviheṭṭhayanto, sabbepi satte pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā anduyā vā rajjuyā vā aviheṭṭhayantoti aviheṭṭhayaṃ aññatarampi tesāṃ.

Na puttamiccheyya kuto sahāyanti nāti paṭikkhepo. **Puttāti** cattāro puttā atrajo putto khettajo putto dinnako putto antevāsiko putto. **Sahāyanti** sahāyā vuccanti yehi saha āgamaṇaṃ phāsu, gamaṇaṃ phāsu, gamaṇāgamaṇaṃ phāsu, ṭhānaṃ phāsu, nisajjanaṃ phāsu, sayanaṃ² phāsu, ālapanāṃ phāsu, sallapanāṃ phāsu, ullapanāṃ phāsu, samullapanāṃ

1. Aruyā (Syā), adduyā (Ka)

2. Nipajjanaṃ (Syā)

phāsu. **Na puttamiccheyya kuto sahāyanti** puttampi na iccheyya na sādīyeyya na patthayeyya na pihayeyya nābhijappeyya, kuto mittam vā sandiṭṭham vā sambhattam vā sahāyam vā iccheyya¹ sādīyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyyāti na puttamiccheyya kuto sahāyam.

Eko care khaggavisāṇakappoti ekoti so Paccekasambuddho pabbajjāsāṅkhātena eko, adutiyaṭṭhena eko, taṇhāya pahānaṭṭhena² eko, ekantavītarāgoti eko, ekantavītadosoti eko, ekantavītamohoti eko, ekantanikkilesoti eko, ekāyanamaggaṃ gatoti eko, eko anuttaram paccekasambodhim abhisambuddhoti eko.

Katham so Paccekasambuddho pabbajjāsāṅkhātena eko, so Paccekasambuddho sabbam gharāvāsapalibodham chinditvā puttadārapalibodham chinditvā nātibalibodham chinditvā sannidhipalibodham chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti evaṃ so Paccekasambuddho pabbajjāsāṅkhātena eko.

Katham so Paccekasambuddho adutiyaṭṭhena eko, so evaṃ pabbajito samāno eko araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbāni, so eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyam kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko abhikkamati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti evaṃ so Paccekasambuddho adutiyaṭṭhena eko.

Katham so Paccekasambuddho taṇhāya pahānaṭṭhena eko, so evaṃ eko adutiyo appamatto ātāpī pahitatto viharanto mahāpadhānam padahanto mārāṃ sasenakaṃ namuciṃ kaṇham pamattabandhuṃ vidhametvā ca taṇhājāliniṃ visaritam visattikaṃ pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṃ gamesi.

1. Icchissati (Syā) evamīdisesu padesu anāgatavibhattiyā.

2. Taṇhāpahānaṭṭhena (Syā) Khu 7. 361 piṭṭhe.

“Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhāna saṁsaram.
 Itthabhāvaññathābhāvaṁ, saṁsāraṁ nātivattati.
 Etamādīnavam̐ ña tvā, taṇham dukkhassa sambhavam̐.
 Vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje”ti.

Evam̐ so Paccekasambuddho taṇhāya pahānaṭṭhena eko.

Katham̐ so Paccekasambuddho ekantavītarāgoti eko, rāgassa pahīnattā ekantavītarāgoti eko, dosassa pahīnattā ekantavītadosoti eko, mohassa pahīnattā ekantavītamohoti eko, kilesānaṁ pahīnattā ekantanikkilesoti eko, evam̐ so Paccekasambuddho ekantavītarāgoti eko.

Katham̐ so Paccekasambuddho ekāyanamaggaṁ gatoti eko, ekāyanamaggo vuccati cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcīndriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo.

“Ekāyanaṁ jātikhayantadassī,
 Maggaṁ pajānāti hitānukampī.
 Etena maggena tarīmsu pubbe,
 Tarissanti ye ca taranti oghan”ti.

Evam̐ so Paccekasambuddho ekāyanamaggaṁ gatoti eko.

Katham̐ so Paccekasambuddho eko anuttaraṁ paccekasambodhiṁ abhisambuddhoti eko, bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṁ. Paññā paññīndriyaṁ paññābalaṁ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṁsā vipassanā sammādiṭṭhi. So Paccekasambuddho maggapaccekasambuddho ñāṇapaccekasambuddho “sabbe saṅkhārā aniccā”ti bujjhi, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti bujjhi, “sabbe dhammā anattā”ti bujjhi. “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti bujjhi, “saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ”ti bujjhi, “viññāṇapaccayā nāmarūpan”ti bujjhi, “nāmarūpapaccayā saḷāyatanan”ti bujjhi, “saḷāyatanapaccayā phasso”ti bujjhi, “phassapaccayā vedanā”ti bujjhi, “vedanāpaccayā taṇhā”ti bujjhi, “taṇhāpaccayā upādānaṁ”ti bujjhi, “upādānapaccayā bhavo”ti bujjhi, “bhavapaccayā jātī”ti bujjhi,

“jātipaccayā jarāmarañṇaṇ”ti bujjhi. “Avijjānirodhā saṅkhāraṇirodho”ti bujjhi, “saṅkhāraṇirodhā viññāṇaṇirodho”ti bujjhi, “viññāṇaṇirodhā nāmarūpaṇirodho”ti bujjhi, “nāmarūpaṇirodhā saḷāyatanaṇirodho”ti bujjhi, “saḷāyatanaṇirodhā phassaṇirodho”ti bujjhi, “phassaṇirodhā vedanāṇirodho”ti bujjhi, “vedanāṇirodhā taṇhāṇirodho”ti bujjhi, “taṇhāṇirodhā upādānaṇirodho”ti bujjhi, “upādānaṇirodhā bhavaṇirodho”ti bujjhi, “bhavaṇirodhā jātinirodho”ti bujjhi, “jātinirodhā jarāmarañṇaṇirodho”ti bujjhi. “Idaṃ dukkhaṇ”ti bujjhi, “ayaṃ dukkhasamudayo”ti bujjhi, “ayaṃ dukkhaṇirodho”ti bujjhi, “ayaṃ dukkhaṇirodhagāminī paṭipadā”ti bujjhi. “Ime āsavā”ti bujjhi, “ayaṃ āsavaṇirodhagāminī paṭipadā”ti bujjhi. “Ime dhammā abhiññeyyā”ti bujjhi, “ime dhammā pahātabbā”ti bujjhi, “ime dhammā sacchikātabbā”ti bujjhi, “ime dhammā bhāvetabbā”ti bujjhi. Channaṃ phassāyatanaṇaṇaṃ samudayaṇca atthaṅgamaṇca assādaṇca ādīnavaṇca nissaraṇaṇca bujjhi, pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayaṇca -pa- nissaraṇaṇca bujjhi, catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṇca atthaṅgamaṇca assādaṇca ādīnavaṇca nissaraṇaṇca bujjhi, “yaṃ kiñci samudayadhammaṇ, sabbaṇ taṃ nirodhadhammaṇ”ti bujjhi.

Atha vā yaṃ bujjhitabbaṇ anubujjhitabbaṇ paṭibujjhitabbaṇ sambujjhitabbaṇ adhigantabbaṇ phassitabbaṇ sacchikātabbaṇ, sabbaṇ taṃ tena paccekabodhiññāṇena bujjhi anubujjhi paṭibujjhi sambujjhi adhigacchi phassesi sacchākāsīti evaṃ so Paccekasambuddho eko anuttaraṃ paccekasambodhiṇ abhisambuddhoti eko.

Careti aṭṭha cariyāyo iriyāpathacariyā āyatanacariyā saticariyā samādhicariyā ñāṇacariyā maggacariyā patticariyā lokatthacariyā. **Iriyāpathacariyā**ti catūsu iriyāpathesu. **Āyatanacariyā**ti chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesu. **Saticariyā**ti catūsu satipaṭṭhānesu. **Samādhicariyā**ti catūsu jhānesu. **Ñāṇacariyā**ti catūsu ariyasaccesu. **Maggacariyā**ti catūsu ariyamaggesu. **Patticariyā**ti catūsu sāmāññaphalesu. **Lokatthacariyā**ti Tathāgatesu Arahantesu Sammāsambuddhesu padesato Paccekasambuddhesu padesato sāvakesu. Iriyāpathacariyā ca paṇidhisampannānaṃ, āyatanacariyā ca indriyesu

guttadvārānaṃ, saticariyā ca appamādavihārīnaṃ, samādhicariyā ca adhiccittamanuyuttānaṃ, ñāṇacariyā ca buddhisampannānaṃ, maggacariyā ca sammāpaṭipannānaṃ, patticariyā ca adhigataphalānaṃ, lokatthacariyā ca Tathāgatānaṃ Arahantānaṃ Sammāsambuddhānaṃ padesato Paccekabuddhānaṃ padesato sāvakānaṃ, imā aṭṭha cariyāyo. Aparāpi aṭṭha cariyāyo adhimuccanto saddhāya carati, paggaṇhanto vīriyena carati, upaṭṭhāpento satiyā carati, avikkhepaṃ karonto samādhinā carati, pajānanto paññāya carati, vijānanto viññāṇacariyāya carati. “Evaṃ paṭipannassa kusalā dhammā āyāpentī”ti āyatanacariyāya carati. “Evaṃ paṭipanno visesamadhigacchatī”ti visesacariyāya carati. Imā aṭṭha cariyāyo.

Aparāpi aṭṭha cariyāyo dassanacariyā ca sammādiṭṭhiyā, abhiniropanacariyā ca sammāsaṅkappassa, pariggahacariyā ca sammāvācāya, samuṭṭhānacariyā ca sammākammantassa, vodānacariyā ca sammā-ājīvassa, paggahacariyā ca sammāvāyāmassa, upaṭṭhānacariyā ca sammāsatiyā, avikkhepacariyā ca sammāsamādhissa, imā aṭṭha cariyāyo.

Khaggavisāṇakappoti yathā khaggassa nāma visāṇaṃ ekaṃ hoti adutiyaṃ, evameva so Paccekasambuddho takkappo tassadiso tappaṭibhāgo. Yathā atiloṇaṃ vuccati loṇakappo, atitittakaṃ vuccati tittakappo, atimadhuraṃ vuccati madhurakappo, ati-uṇhaṃ vuccati aggikappo, atisītaṃ vuccati himakappo, mahā-udakakkhandho vuccati samuddakappo, mahābhiññābalappatto sāvako vuccati satthukappoti. Evameva so Paccekasambuddho tattha takkappo tassadiso tappaṭibhāgo eko adutiyo muttabandhano sammā loka carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ,
 Aviheṭṭhayaṃ aññatarampi tesāṃ.
 Na puttamiccheyya kuto sahāyaṃ,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

122. Saṃsaggajātassa bhavanti snehā,
 Snehanvayaṃ dukkhamidaṃ pahoti.
 Ādīnavāṃ snehajaṃ pekkhamāno,
 Eko care khaggavisāṇakappo. (2)

Saṃsaggajātassa bhavanti snehāti saṃsaggāti dve saṃsaggā dassanasāmsaggo ca savanasāmsaggo ca. Katamo dassanasāmsaggo, idhekacco passati itthim vā kumārim vā abhirūpaṃ dassanīyaṃ pāsādikāṃ paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgataṃ, disvā passitvā anubyañjanaso nimittaṃ gaṇhāti kesā vā sobhanā¹, mukhaṃ vā sobhanaṃ, akkhī vā sobhanā, kaṇṇā vā sobhanā, nāsā vā sobhanā, oṭṭhā vā sobhanā, dantā vā sobhanā, mukhaṃ vā sobhanaṃ, gīvā vā sobhanā, thanā vā sobhanā, uraṃ vā sobhanaṃ, udaraṃ vā sobhanaṃ, kaṭi vā sobhanā, ūrū vā sobhanā, jaṅghā vā sobhanā, hatthā vā sobhanā, pādā vā sobhanā, aṅguliyo vā sobhanā, nakhā vā sobhanāti disvā passitvā abhinandati abhivadati abhipattheti anuppādeti² anubandhati rāgabandhanaṃ, ayaṃ dassanasāmsaggo.

Katamo savanasāmsaggo, idhekacco suṇāti “asukasmim nāma gāme vā nigame vā itthī vā kumārī vā abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā”ti sutvā suṇitvā abhinandati abhivadati abhipattheti anuppādeti anubandhati rāgabandhanaṃ, ayaṃ savanasāmsaggo.

Snehāti dve snehā taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca. Katamo taṇhāsneho, yāvatā taṇhāsāṅkhātena sīmakataṃ mariyādikataṃ odhikataṃ pariyantakataṃ pariggahitaṃ mamāyitaṃ, idaṃ mama, etaṃ mama, ettakaṃ mama, ettāvatā mama, mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca kevalampi mahāpathaviṃ taṇhāvasena mamāyati, yāvatā aṭṭhasataṃ taṇhāvicaritaṃ, ayaṃ taṇhāsneho.

1. Sobhaṇā (Syā)

2. Anussarati (Ka)

3. Sīmikataṃ mariyadikataṃ (Syā)

Katamo diṭṭhisneho, vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanāṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisamyojanāṃ gāho paṭiggāho¹ abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyāsaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāggāho ayāthāvakaṃsmiṃ “yāthāvakan”ti gāho yāvata dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Ayaṃ diṭṭhisneho.

Saṃsaggajātassa bhavanti snehāti dassanasamśaggapaccayā ca savanasamśaggapaccayā ca taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca bhavanti sambhavanti jāyanti sañjāyanti nibbattanti abhinibbattanti pātubhavantīti saṃsaggajātassa bhavanti snehā.

Snehanvayaṃ dukkhamidaṃ pahotīti snehoti dve snehā taṇhāsneyo ca diṭṭhisneho ca -pa- ayaṃ taṇhāsneho -pa- ayaṃ diṭṭhisneho. **Dukkhamidaṃ pahotīti** idhekacco kāyena duccaritaṃ carati, vācāya duccaritaṃ carati, manasā duccaritaṃ carati, pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillopampi² harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradārampi gacchati, musāpi bhaṇati, tamenāṃ gahetvā rañño dassenti “ayaṃ deva coro āgucārī, imassa yaṃ icchasi, taṃ daṇḍaṃ paṇehī”ti. Tamenāṃ rājā taṃ paribhāsati, so paribhāsapaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ³ paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati, tamenāṃ rājā bandhāpeti andubandhanena vā rajjubandhanena vā saṅkhālikabandhanena vā vettabandhanena vā latābandhanena vā pakkhepabandhanena vā parikkhepabandhanena vā gāmabandhanena vā nigamabandhanena vā raṭṭhabandhanena vā janapadabandhanena vā antamaso savacanīyampi karoti “na te labbhā ito pakkamitun”ti, so bandhanapaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

1. Patitṭhāho (Ka)

2. Vilopampi (Syā) passa Khu 7. 315 piṭṭhe.

3. Dukkhadomanassaṃ (Syā)

Ettakenapi rājā na tussati, tamenam rājā tasseva¹ dhanam āharāpeti satam vā sahasam vā satahasam vā, so dhanajānipaccayāpi dukkham domanassam paṭisamvedeti. Etam bhayam dukkham domanassam kutojātam, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātam.

Ettakenapi rājā na tussati, tamenam rājā vividhā kammakāraṇā² kārapeti, kasāhipi tāleti, vetthehipi tāleti, aḍḍhadanḍehipi tāleti, hatthampi chindati, pādampi chindati, hatthapādampi chindati, kaṇṇampi chindati, nāsampi chindati, kaṇṇanāsampi chindati, bilaṅgathālikampi karoti, saṅkhamuṇḍikampi karoti, rāhumukhampi karoti, jotimālikampi karoti, hatthapajjotikampi karoti, erakavattikampi³ karoti, cīrakavāsikampi karoti, eṇeyyakampi karoti, baḷisamaṁsikampi karoti, kahāpaṇikampi karoti, khārāpatacchikampi⁴ karoti, palighaparivattikampi karoti, palālapīṭhakampi karoti, tattenapi telena osiṇcati, sunakhehipi khādāpeti, jīvantampi sūle uttāseti, asināpi sīsam chindati, so kammakāraṇapaccayāpi dukkham domanassam paṭisamvedeti. Etam bhayam dukkham domanassam kuto jātam, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātam. Rājā imesam catunnam daṇḍānam issaro.

So sakena kammena kāyassa bhedā param maraṇā apāyam duggatiṁ vinipātam nirayam upapajjati. Tamenam nirayapālā pañcavidhabandhanam nāma kammakāraṇam karonti⁵, tattam ayokhilaṁ hatthe gamenti, tattam ayokhilaṁ dutiye hatthe gamenti, tattam ayokhilaṁ pāde gamenti, tattam ayokhilaṁ dutiye pāde gamenti, tattam ayokhilaṁ majjhe urasmim gamenti. So tattha dukkhā tibbā⁶ kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālam karoti, yāva na tam pāpakammaṁ byantīhoti. Etam bhayam dukkham domanassam kuto jātam, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātam.

1. Tassa (Syā)

2. Vividhāni kammakāraṇāni (Ka)

3. Erakavaṭṭikampi (Syā, Ka) passa Ma 1. 122 piṭṭhe.

4. Khārāpaṭicchikampi (Ka) heṭṭhā 190 piṭṭhe.

5. Kārenti (Syā, Ka) passa Ma 3. 221 piṭṭhe.

6. Tippā (Syā)

Tamenam nirayapālā saṁvesetvā¹ kuṭhārīhi² tacchanti -pa-. Tamenam nirayapālā uddhampādaṁ adhosiraṁ gahetvā vāsīhi tacchanti. Tamenam nirayapālā rathe yojetvā ādittāya pathaviyā sampajjalitāya sajotibhūtāya³ sārentipi paccāsārentipi. Tamenam nirayapālā mahantaṁ aṅgārapabbataṁ ādittaṁ sampajjalitaṁ sajotibhūtaṁ āropentipi oropentipi. Tamenam nirayapālā uddhampādaṁ adhosiraṁ gahetvā tattāya lohakumbhiyā pakkhipanti ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya, so tattha pheṇuddehakaṁ paccati, so tattha pheṇuddehakaṁ paccamāno sakimpi uddhaṁ gacchati, sakimpi adho gacchati, sakimpi tiriyaṁ gacchati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti, na ca tāva kālaṁ karoti, yāva na taṁ pāpakammaṁ byantīhoti. Etaṁ bhayaṁ dukkhaṁ domanassaṁ kuto jātaṁ, tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṁ.

Tamenam nirayapālā mahāniraye pakkhipanti, so kho pana mahānirayo—

Catukkaṇṇo catudvāro, vibhatto bhāgasō mito.

Ayopākārapariyanto, ayasā paṭikujjito.

Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasā yutā.

Samantā yojanasataṁ, pharitvā tiṭṭhati sabbadā.

Kadariyātapanā⁴ ghorā, accimanto durāsadā.

Lomahaṁsanarūpā ca, bhesmā paṭibhayā dukkhā.

Puratthimāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.

Ḍahanto pāpakammante, pacchimāya paṭihaññati.

Pacchimāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.

Ḍahanto pāpakammante, purimāya paṭihaññati.

Dakkhiṇāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.

Ḍahanto pāpakammante, uttarāya paṭihaññati.

1. Saṁvesitvā (Syā, Ka) passa Ma 3. 221 piṭṭhe.

2. Kudhārīhi (Syā, Ka)

3. Sañjotibhūtāya (Syā)

4. Kadariyā tāpanā (Ka) Khu 7. 317 piṭṭhepi.

Uttarāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito.
 Ḍahanto pāpakammante, dakkhiṇāya paṭihaññati.
 Heṭṭhato ca samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako.
 Ḍahanto pāpakammante, chadanasmim paṭihaññati.
 Chadanamhā samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako.
 Ḍahanto pāpakammante, bhūmiyaṃ paṭihaññati.
 Ayokapālamādittam, santattam jalitam yathā.
 Evaṃ avīcinirayo, heṭṭhā upari passato.
 Tattha sattā mahāluddā, mahākibbisakārino.
 Accantapāpakammantā, paccanti na ca miyyare¹.
 Jāta vedasamo kāyo, tesam nirayavāsinaṃ.
 Passa kammānaṃ daḥhattaṃ, na bhasmā hoti napi masi.
 Puratthimenapi dhāvanti, tato dhāvanti pacchimam.
 Uttarenapi dhāvanti, tato dhāvanti dakkhiṇam.
 Yaṃ yaṃ disaṃ padhāvanti, taṃ taṃ dvāraṃ pidhīyati.
 Abhinikkhamitāsā te, sattā mokkhagavesino.
 Na te tato nikkhamituṃ, labhanti kamma paccayā.
 Tesaṃca pāpakammantaṃ, avipakkaṃ kataṃ bahunti.

Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ, tassa snehapaccayā ca
 nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

Yāni ca nerayikāni dukkhāni yāni ca tiracchānayanikāni dukkhāni yāni
 ca pettivisayikāni dukkhāni yāni ca mānusikāni dukkhāni, tāni kuto jātāni
 kuto sañjātāni kuto nibbattāni kuto abhinibbattāni kuto pātubhūtāni. Tassa
 snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca
 bhavanti sambhavanti jāyanti sañjāyanti nibbattanti abhinibbattanti
 pātubhavantīti snehanvayaṃ dukkhamidaṃ pahoti.

1. Mīyare (Ka)

Ādīnavam snehajaṃ pekkhamānoti snehoti dve snehā taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca -pa- ayaṃ taṇhāsneho -pa- ayaṃ diṭṭhisneho. **Ādīnavam snehajaṃ pekkhamānoti** taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca ādīnavam snehajaṃ pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti ādīnavam snehajaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Samsaggajātassa bhavanti snehā,
Snehanvayaṃ dukkhamidaṃ pahoti.
Ādīnavam snehajaṃ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

123. **Mitte suhajje anukampamāno,**
Hāpeti atthaṃ paṭibaddhacitto¹.
Etaṃ bhayaṃ santhave² pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (3)

Mitte suhajje anukampamāno, hāpeti atthaṃ paṭibaddhacittoti mittāti dve mittā agārikamitto ca anāgārikamitto³ ca. Katamo agārikamitto, idhekacco duddadaṃ dadāti, duccajaṃ cajati, dukkaraṃ karoti, dukkhamāṃ khamati, guyhamassa ācikkhati, guyhamassa parigūhati⁴, āpadāsu na vijahati, jīvitampissa atthāya pariccattaṃ hoti, khīṇe nātimaññati. Ayaṃ agārikamitto.

Katamo anāgārikamitto, idha bhikkhu piyo ca hoti manāpo ca garu ca bhāvanīyo ca vattā ca vacanakkhamo ca gambhīraṇca kathaṃ kattā no ca aṭṭhāne niyojati, adhisīle samādapeti, catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ bhāvanānuyoge samādapeti, catunnaṃ sammappadhānānaṃ -pa- catunnaṃ iddhipādānaṃ. Pañcannaṃ indriyānaṃ. Pañcannaṃ balānaṃ. Sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ. Ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyoge samādapeti. Ayaṃ anāgārikamitto.

1. Paṭibandhacitto (Ka)

2. Sandhave (Ka)

3. Pabbajitamitto (Ka) evamuparipi.

4. Pariguyhati (Syā, Ka)

Suhajjā vuccanti yehi saha āgamanam phāsu, gamanam phāsu, ṭhānam phāsu, nisajjanam¹ phāsu, sayanam phāsu, ālapanam phāsu, sallapanam phāsu, ullapanam phāsu, samullapanam phāsu. **Mitte suhajje anukampamāno hāpeti atthanti** mitte ca suhajje ca sandiṭṭhe ca sambhatte ca sahāye ca anukampamāno anupekkhamāno anugayhamāno attatthampi paratthampi ubhayatthampi hāpeti, diṭṭhadhammikampi attham hāpeti, samparāyikampi attham hāpeti, paramatthampi hāpeti pahāpeti parihāpeti paridhamseti parivajjeti² antaradhāpetīti mitte suhajje anukampamāno hāpeti attham.

Paṭibaddhacittoti dvīhi kāraṇehi paṭibaddhacitto hoti attānam vā nīcam ṭhapento param uccam ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, attānam vā uccam ṭhapento param nīcam ṭhapento paṭibaddhacitto hoti. Katham attānam nīcam ṭhapento param uccam ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, tumhe me bahūpakārā, aham tumhe nissāya labhāmi cīvara piṇḍapāta senāsanagilāna paccaya bhesajja parikkhāram, yampi³ me aññe dātuṃ vā kātuṃ vā maññanti tumhe nissāya tumhe sampassantā, yampi me porāṇam mātāpettikam nāmagottam, tampi me antarahitam, tumhehi aham ñāyāmi “asukassa kulupako asukāya kulupako”ti. Evaṃ attānam nīcam ṭhapento param uccam ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Katham attānam uccam ṭhapento param nīcam ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, aham tumhākam bahūpakāro, tumhe maṃ āgamma Buddhā saraṇam gatā, dhammam saraṇam gatā, Saṅgham saraṇam gatā, pāṇātipātā paṭiviratā, adinnādānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā paṭiviratā, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā, aham tumhākam uddesam demi, paripuccham demi, uposatham ācikkhāmi, navakammam adhiṭṭhāmi, atha pana tumhe maṃ ujjiṭvā⁴ aññe sakkarotha garuṃ karoṭha mānetha pūjethāti evaṃ attānam uccam ṭhapento param nīcam ṭhapento paṭibaddhacitto hotīti mitte suhajje anukampamāno, hāpeti attham paṭibaddhacitto.

Etaṃ bhayaṃ santhave pekkhamānoti bhayanti jātibhayaṃ jarābhayaṃ byādhibhayaṃ maraṇabhayaṃ rājabhayaṃ corabhayaṃ aggibhayaṃ udakabhayaṃ

1. Nisajjā (Ka)

3. Yepi (Ka) evaṃ 293 piṭṭhepi.

2. Parisajjeti (Syā)

4. Pariccajītvā (Syā)

attānuvādabhayaṃ parānuvādabhayaṃ daṇḍabhayaṃ duggatibhayaṃ
 ūmibhayaṃ kumbhilabhayaṃ āvaṭṭabhayaṃ susumārabhayaṃ¹
 ājīvikabhayaṃ asilokabhayaṃ parisasārajjabhayaṃ madanabhayaṃ
 bhayānakaṃ chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso ubbego utrāso. **Santhaveti**
 dve santhavā taṇhāsanthavo ca diṭṭhisanthavo ca -pa- ayaṃ taṇhāsanthavo
 -pa- ayaṃ diṭṭhisanthavo. **Etaṃ bhayaṃ santhave pekkhamānoti** etaṃ
 bhayaṃ santhave pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno
 upaparikkhamānoti etaṃ bhayaṃ santhave pekkhamāno, eko care
 khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Mitte suhajje anukampamāno,
 Hāpeti atthaṃ paṭibaddhacitto.
 Etaṃ bhayaṃ santhave pekkhamāno,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

124. **Vaṃso visālova yathā visatto,**
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.
Vaṃsakkaḷīrova² asajjamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (4)

Vaṃso visālova yathā visattoti vaṃso vuccati veḷugumbo. Yathā
 veḷugumbasmim porāṇakā vaṃsā sattā³ visattā āsattā laggā laggitā
 palibuddhā, evameva visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo anunayo
 anurodho nandī nandirāgo cittassa sārāgo icchā mucchā ajjhosānaṃ gedho
 paligedho saṅgo paṅko eja māyā janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā
 visattikā suttaṃ visaṭā āyūhanī dutiyā paṇidhi bhavanetti vanaṃ vanatho
 santhavo sineho apekkhā paṭibandhu āsā āsīsanā āsīsittattaṃ rūpāsā saddāsā
 gandhāsā rasāsā phoṭṭhabbāsā lābhāsā dhanāsā puttāsā jīvitāsā jappā pajappā
 abhijappā jappanā jappitattaṃ loluppaṃ loluppāyanā loluppāyittattaṃ
 pucchañjikatā sādhuḥkamyatā adhammarāgo visamalobho nikanti nikāmanā
 patthanā pihanā sampatthanā kāmataṇhā

1. Sumsumārabhayaṃ (Syā)

2. Vaṃse kaḷīrova (Ka)

3. Veḷugumbasmim kaṇṭakā jaṭitā saṃsibbitā (Syā)

bhavataṇhā vibhavataṇhā rūpataṇhā arūpataṇhā nirodhatāṇhā rūpataṇhā
saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā ogho
yogo gantho upādānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ chadanaṃ bandhanaṃ
upakkilesa anusayo pariyuṭṭhānaṃ latā vevicchaṃ dukkhamūlaṃ
dukkhanidānaṃ dukkhappabhavo mārapāso mārabalīsaṃ māraṇisaṃ
māraṇisaṃ mārabandhanaṃ taṇhānadī taṇhājālaṃ taṇhāgaddulaṃ
taṇhāsamuddo abhijjhā lobho akusalamūlaṃ.

Visattikāti kenaṭṭhena visattikā, visālāti visattikā, visatāti visattikā,
visaṭāti visattikā, visamāti visattikā, visakkatāti visattikā, visamharatāti
visattikā, visamvādikāti visattikā, visamūlāti visattikā, visaphalāti visattikā,
visaparibhogāti visattikā, visālā vā pana taṇhā rūpe sadde gandhe rase
phoṭṭhabbe kule gaṇe āvāse lābhe yase paṇisaṃsāya sukhe cīvare piṇḍapāte
senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre kāmādhātuyā rūpadhātuyā
arūpadhātuyā kāmābhavā rūpābhavā arūpābhavā saññābhavā asaññābhavā
nevasaññānāsaññābhavā ekavokārahavā catuvokārahavā
pañcavokārahavā atīte anāgate paccuppanne diṭṭhasutamutaviññātābhesu
dhammesu visatā vitthātāti visattikāti vaṃso visālova yathā visatto.

Puttesu dāresu ca yā apekkhāti puttāti cattāro puttā atrajo putto khettaṃ
putto dinnako putto antevāsiko putto. **Dārā** vuccanti bhariyāyo. **Apekkhā**
vuccanti taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlanti puttesu
dāresu ca yā apekkhā.

Vaṃsakkaḷīrova asajjamānoti vaṃso vuccati veḷugumbo. Yathā
veḷugumbasmiṃ taruṇakā kaḷīrakā¹ asattā alaggā agadhita² apalibuddhā
nikkhaṇṭā nissaṭā vipparamuttā evameva. **Sajjāti** dve sajjanā taṇhāsajjanā ca
diṭṭhisajjanā ca -pa- ayaṃ taṇhāsajjanā -pa- ayaṃ diṭṭhisajjanā. Tassa

1. Taruṇakaḷīrā (Syā)

2. Apalivēṭṭhitā (Syā)

Paccekasambuddhassa taṇhāsajjanā pahīnā, diṭṭhisajjanā paṭinissatṭhā.
 Taṇhāsajjanāya pahīnattā diṭṭhisajjanāya paṭinissatṭhattā so
 Paccekasambuddho rūpe na sajjati. Sadde na sajjati. Gandhe na sajjati. Rase
 na sajjati. Phoṭṭhabbe na sajjati. Kule. Gaṇe. Āvāse. Lābhe. Yase.
 Pasaṃsāya. Sukhe. Cīvare. Piṇḍapāte. Senāsane.
 Gilānapaccayabhesajjaparikkhāre. Kāmadhātuyā. Rūpadhātuyā.
 Arūpadhātuyā. Kāmabhavē. Rūpabhavē. Arūpabhavē. Saññābhavē.
 Asaññābhavē. Nevasaññānāsaññābhavē. Ekavokārabhavē. Catuvokārabhavē.
 Pañcavokārabhavē. Atīte. Anāgate. Paccuppanne.
 Diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na
 palibajjhati na mucchati nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto
 vimariyādikatena cetasā viharatīti vaṃsakkaḷīrova asajjamāno, eko care
 khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Vaṃso visālova yathā visatto,
 Puttesu dāresu ca yā apekkhā.
 Vaṃsakkaḷīrova asajjamāno,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

**125. Migo araṇṇamhi yathā abaddho¹,
 Yenicchakaṃ gacchati gocarāya.
 Viññū naro seritaṃ pekkhamāno.
 Eko care khaggavisāṇakappo.**

(5)

Migo araṇṇamhi yathā abaddho, yenicchakaṃ gacchati gocarāyāti
migoti dve migā eṇimigo ca pasadamigo ca. Yathā āraṇṇiko² migo araṇṇe
 pavane caramāno³ vissattho gacchati, vissattho tiṭṭhati, vissattho nisīdati,
 vissattho seyyaṃ kappeti.

Vuttaṃhetam Bhagavatā—seyyathāpi bhikkhave āraṇṇiko migo araṇṇe
 pavane caramāno vissattho gacchati, vissattho tiṭṭhati, vissattho nisīdati,
 vissattho seyyaṃ kappeti. Tam kissa hetu, anāpāthagato bhikkhave luddassa.
 Evameva kho bhikkhave bhikkhu

1. Abandho (Syā, Ka)

2. Āraṇṇako (Syā, Ka)

3. Araṇṇe vasamāno (Syā)

vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamaññānaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ¹ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu vitakkavicārānaṃ vūpasamā ajjhataṃ sampasādanaṃ cetaso ekodibhāvaṃ avitakkaṃ avicāraṃ samādhijaṃ pītisukhaṃ dutiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati, sato ca sampajāno sukhañca kāyena paṭisaṃvedeti. Yaṃ taṃ ariyā ācikkhanti “upekkhako satimā sukhavihārī”ti tatiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati, ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṃ atthaṅgamā adukkhamasukhaṃ upekkhāsati pārisuddhiṃ catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati, ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu sabbaso rūpasaññānaṃ samatikkamā paṭighasaññānaṃ atthaṅgamā nānattasaññānaṃ amanasikārā “ananto ākāso”ti ākāsañācāyatanam upasampajja viharati, ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu sabbaso ākāsañācāyatanam samatikkamma “anantaṃ viññāṇaṃ”ti viññāṇañcāyatanam upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṃ bhikkhave sabbaso viññāṇañcāyatanam samatikkamma “natthi kiñci”ti ākiñcaññāyatanam upasampajja viharati -pa-.

Puna caparaṃ bhikkhave sabbaso ākiñcaññāyatanam samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanam upasampajja viharati -pa-.

1. Paraṃ (Ka) Ma 1. 214 piṭṭhe.

Puna caparaṃ bhikkhave sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṃ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṃ upasampajja viharati. Paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā honti. Ayaṃ vuccati bhikkhave bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato, tiṇṇo loke visattikaṃ, so vissattho gacchati, vissattho tiṭṭhati, vissattho nisīdati, vissattho seyyaṃ kappeti. Taṃ kissa hetu, anāpāthagato bhikkhave pāpimatoti migo araññaṃhi yathā abaddho, yenicchakaṃ gacchati gocarāya.

Viññū naro seritaṃ pekkhamānoti viññūti paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Naroti** satto mānavo poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. **Serīti** dve serī dhammopi serī puggalopi serī. Katamo dhammo serī, cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcendriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Ayaṃ dhammo serī. Katamo puggalo serī. Yo iminā serinā dhammena samannāgato. So vuccati puggalo serī. **Viññū naro seritaṃ pekkhamānoti viññū** naro seritaṃ dhammaṃ pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti viññū naro seritaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Migo araññaṃhi yathā abaddho,
Yenicchakaṃ gacchati gocarāya.
Viññū naro seritaṃ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

126. **Āmantanā hoti sahāyamajjhe,**

Vāse ṭhāne gamane cārikāya.

Anabhiijhitaṃ seritaṃ pekkhamāno,

Eko care khaggavisāṇakappo.

(6)

Āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāyāti sahāyā vuccanti yehi saha āgamaṇaṃ phāsu, gamaṇaṃ phāsu, gamanāgamaṇaṃ phāsu, ṭhānaṃ phāsu, nisajjanaṃ phāsu, sayanaṃ phāsu, ālapanāṃ

phāsu, sallapanam phāsu, ullapanam phāsu, samullapanam phāsu. **Āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāyāti** sahāyamajjhe vāsepi ṭhānepi gamanepi cārikāyapi attatthamantanā paratthamantanā ubhayatthamantanā diṭṭhadhammikatthamantanā samparāyikatthamantanā paramatthamantanā¹ti āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāya.

Anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamānoti anabhijjhitaṃ etaṃ vatthu bālānaṃ asappurisānaṃ titthiyānaṃ titthiyasāvakānaṃ, yadidaṃ bhaṇḍukāsāyavatthavaśanātā. Abhijjhitaṃ etaṃ vatthu paṇḍitānaṃ sappurisānaṃ Buddhasāvakānaṃ Paccekabuddhānaṃ, yadidaṃ bhaṇḍukāsāyavatthavaśanātā. **Serīti** dve serī dhammopi serī puggalopi serī. Katamo dhammo serī. Cattāro satipaṭṭhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ayaṃ dhammo serī. Katamo puggalo serī. Yo iminā serinā dhammena samannāgato, so vuccati puggalo serī. **Anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamānoti** seritaṃ dhammaṃ pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Āmantanā hoti sahāyamajjhe,
Vāse ṭhāne gamane cārikāya.
Anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

127. **Khiddā² ratī hoti sahāyamajjhe,
Puttesu ca vipulaṃ hoti pemaṃ.
Piyavippayogaṃ³ vijigucchamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo. (7)**

Khiddā ratī hoti sahāyamajjheti khiddāti dve khiddā kāyikā ca khiṭṭā vācasikā ca khiddā. Katamā kāyikā khiddā. Hatthīhipi kīḷanti, assehipi kīḷanti, rathehipi kīḷanti, dhanuhipi kīḷanti, tharūhipi kīḷanti, aṭṭhapadehipi kīḷanti, dasapadehipi kīḷanti, ākāsepi kīḷanti, parihārapathepi kīḷanti, santikāyapi kīḷanti, khalikāyapi kīḷanti,

1. Ubhayatthamantanā (Ka)

2. Khiṭṭā (Ka)

3. Vippayogampi (Ka)

ghaṭikāyapi kīḷanti, salākahatthenapi kīḷanti, akkhenapi kīḷanti, paṅgacīrenapi kīḷanti, vaṅkakenapi kīḷanti, mokkhacikāyapi kīḷanti, ciṅgulakenapi kīḷanti, pattāḷhakenapi kīḷanti, rathakenapi kīḷanti, dhanukenapi kīḷanti, akkharikāyapi kīḷanti, manesikāyapi kīḷanti, yathāvajjenapi kīḷanti, ayaṃ kāyikā khiḍḍā.

Katamā vācasikā khiḍḍā. Mukhabherikaṃ mukhālambaraṃ mukhaḍḍimakaṃ¹ mukhacalimakaṃ mukhakerakaṃ² mukhadaddarikaṃ nāṭakaṃ lāsaṃ gītaṃ davakammaṃ. Ayaṃ vācasikā khiḍḍā.

Ratīti anukkaṇṭhitādhivacanametam ratīti. **Sahāyā** vuccanti yehi saha āgamanam phāsu, gamanam phāsu, gamanāgamanam phāsu, ṭhānam phāsu, nisajjanam phāsu, sayanam phāsu, ālapanam phāsu, sallapanam phāsu, ullapanam phāsu, samullapanam phāsu. **Khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjheti** khiḍḍā ca rati ca sahāyamajjhe hotīti khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjhe.

Puttesu ca vipulaṃ hoti pemanti puttāti cattāro puttā atrajo putto khettajo putto dinnako putto antevāsiko putto. **Puttesu ca vipulaṃ hoti pemanti** puttesu ca adhimattam hoti pemanti puttesu ca vipulaṃ hoti pemaṃ.

Piyavippayogaṃ vijigucchamānoti dve piyā sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā piyā. Idha ya'ssa te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā putto vā dhītā vā mittā vā amaccā vā ñātī vā sālohitā vā. Ime sattā piyā.

Katame saṅkhārā piyā. Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā. Ime saṅkhārā piyā. **Piyavippayogaṃ vijigucchamānoti** piyānam vippayogaṃ vijigucchamāno aṭṭiyamāno harāyamānoti piyavippayogaṃ vijigucchamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

1. Mukhadeḍḍimakaṃ (Syā), mukhadindimakaṃ (Ka) 2. Mukhabherukaṃ (Syā)

Khiddā ratī hoti sahāyamajjhe,
 Puttesu ca vipulaṃ hoti pemaṃ.
 Piyavippayogaṃ vijigucchamaṇo,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

128. Cātuddiso appaṭigho ca hoti,
 Santussamāno itarītareṇa.
 Parissayānaṃ sahitā achambhī,
 Eko care khaggavisāṇakappo. (8)

Cātuddiso appaṭigho ca hotīti cātuddisoti so Paccekasambuddho mettāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati. Tathā dutiyaṃ. Tathā tatiyaṃ. Tathā catutthaṃ. Iti uddhamadho tiriyaṃ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantāṃ lokaṃ mettāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena¹ pharitvā viharati. Karuṇāsahagatena -pa-. Muditāsahagatena -pa-. Upekkhāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati. Tathā dutiyaṃ. Tathā tatiyaṃ -pa- abyāpajjena pharitvā viharati. Cātuddiso appaṭigho ca hotīti mettāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā, te appaṭikūlā² honti, ye dakkhiṇāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye pacchimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye uttarāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye puratthimāya anudisāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye dakkhiṇāya anudisāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye pacchimāya anudisāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye uttarāya anudisāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye heṭṭhimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye uparimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye disāsu vidisāsu sattā, te appaṭikūlā honti. Karuṇāya bhāvitattā. Muditāya bhāvitattā. Upekkhāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti -pa-. Ye disāsu vidisāsu sattā, te appaṭikūlā hontīti cātuddiso appaṭigho ca hoti.

1. Abyāpajjena (Syā) passa Dī 3. 187 piṭṭhe.

2. Appaṭikūlā (bahūsu)

Santussamāno itarītareṇāti so Paccekasambuddho santuṭṭho hoti itarītareṇa cīvarena, itarītaracīvarasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca cīvarahetu anesanaṃ appatirūpaṃ¹ āpajjati. Aladdhā ca cīvaraṃ na paritassati, laddhā ca cīvaraṃ agadhito amucchito anajjhosanno² ādīnavadassāvī nissaraṇapaṇño paribhuñjati. Tāya ca pana itarītaracīvarasantuṭṭhiyā nevattānukkaṃseti, na paraṃ vambheti, yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato. Ayaṃ vuccati Paccekasambuddho porāṇe aggaññe ariyavaṃse ṭhito. Santuṭṭho hoti itarītareṇa piṇḍapātena -pa-. Santuṭṭho hoti itarītareṇa senāsanena -pa-. Santuṭṭho hoti itarītareṇa gilānapaccayabhesajjaparikkhārena. Itarītaragilānapaccayabhesajja-parikkhārasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca gilānapaccayabhesajja-parikkhārahetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati. Aladdhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ na paritassati, laddhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ agadhito amucchito anajjhosanno ādīnavadassāvī nissaraṇapaṇño paribhuñjati. Tāya ca itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā nevattānukkaṃseti, na paraṃ vambheti, yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato. Ayaṃ vuccati Paccekasambuddho porāṇe aggaññe ariyavaṃse ṭhitoti santussamāno itarītareṇa.

Parissayānaṃ sahitā achambhīti parissayāti dve parissayā pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca. Katame **pākaṭaparissayā**. Sīhā byagghādīpī acchā taracchā kokā mahimsā³ hatthī ahī vicchikā satapadī corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitaṭṭhaṃ madhumeḥo aṃsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā, semhasamuṭṭhānā ābādhā, vātasamuṭṭhānā ābādhā, sannipātikā ābādhā, utupariṇāmajā ābādhā,

1. Appatirūpaṃ (Syā)

2. Anajjhopanno (Syā)

3. Gomahisā (Syā) Khu 7. 10 piṭṭhesupi.

visamaparihārajā ābādhā, opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā, sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo
 ḍaṃsamakasavātātāpasarīsāpasamphassā iti vā, ime vuccanti
 pākaṭaparissāya.

Katame **paṭicchannaparissayā**. Kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ
 manoduccaritaṃ kāmaccchandanivaraṇaṃ byāpādanīvaraṇaṃ
 thinamiddhanīvaraṇaṃ uddhaccakukkuccanīvaraṇaṃ vicikicchānīvaraṇaṃ
 rāgo doso moho kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā
 sāṭheyyaṃ thambho sārāmbho māno atimāno mado pamādo sabbe kilesā
 sabbe duccharitā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā
 sabbākusalābhisaṅkhārā, ime vuccanti paṭicchannaparissayā.

Parissayāti kenatṭhena parissayā, parisahantīti parissayā, parihānāya
 saṃvattantīti parissayā, tatrāsayaṭi parissayā. Kathaṃ parisahantīti
 parissayā, te parissayā taṃ puggalaṃ sahanti parisahanti abhibhavanti
 ajjhottharanti pariyādiyanti maddanti, evaṃ parisahantīti parissayā.

Kathaṃ parihānāya saṃvattantīti parissayā, te parissayā kusalānaṃ
 dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattanti, katamesaṃ kusalānaṃ
 dhammānaṃ, sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaccanīkaṭipadāya
 anvatthapaṭipadāya dhammānudhammapaṭipadāya sīlesu paripūrakāritāya
 indriyesu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya jāgariyānuyogassa
 satisampajaññassa catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ bhāvanānuyogassa catunnaṃ
 sammappadhānānaṃ. Catunnaṃ iddhipādānaṃ. Pañcannaṃ indriyānaṃ.
 Pañcannaṃ balānaṃ. Sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ. Ariyassa aṭṭhaṅgikassa
 maggassa bhāvanānuyogassa imesaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ antarāyāya
 parihānāya saṃvattanti, evaṃ parihānāya saṃvattantīti parissayā.

Kathaṃ tatrāsayaṭi parissayā, tatthete¹ pāpakā akusalā dhammā
 uppajjanti attabhāvasannissayā, yathā bile bilāsayaṃ pāṇā sayanti, dake
 dakāsayaṃ² pāṇā sayanti, vane vanāsayaṃ pāṇā sayanti, rukke rukkhāsayaṃ
 pāṇā sayanti. Evameva tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti
 attabhāvasannissayā, evampi tatrāsayaṭi parissayā.

1. Tatra te (Ka)

2. Udahe udakāsayaṃ (Syā)

vuttaṃhetam̐ Bhagavatā—sāntevāsiko bhikkhave bhikkhu sācariyako dukkham̐ na phāsu viharati. Kathañca bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkham̐ na phāsu viharati. Idha bhikkhave cakkhunā rūpaṃ disvā uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojanīyā¹, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā sāntevāsiko vuccati, tena samudācarena samudācaranti nam̐ “pāpakā akusalā dhammā”ti tasmā “sācariyako”ti vuccati.

Puna caparaṃ bhikkhave bhikkhuno sotena saddaṃ sutvā -pa- ghānena gandhaṃ ghāyivā -pa- jivhāya rasaṃ sāyivā -pa- kāyena phoṭṭhabbaṃ phusivā -pa- manasā dhammaṃ viññāya uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojanīyā. Tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti tasmā “sāntevāsiko”ti vuccati. Tena samudācarena samudācaranti nam̐ “pāpakā akusalā dhammā”ti tasmā “sācariyako”ti vuccati. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkham̐ na phāsu viharatīti. Evampi tatrāsayaṭi parissaya.

Vuttaṃ hetam̐ Bhagavatā—tayome bhikkhave antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo. Lobho bhikkhave antarāmalo² antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko, doso bhikkhave -pa- moho bhikkhave antarāmalo antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho bhikkhave tayo antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikāti.

Anatthajanano lobho, lobho cittappakopano.

Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

Luddho atthaṃ na jānāti, luddho dhammaṃ na passati.

Andhatamaṃ tadā hoti, yaṃ lobho sahate naraṃ.

Anatthajanano doso, doso cittappakopano.

Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

1. Saññojanikā (Ka)

2. Antarāmalam̐ (Syā, Ka) passa Khu 1. 252 piṭṭhe.

Duṭṭho atthaṃ na jānāti, duṭṭho dhammaṃ na passati.

Andhatamaṃ tadā hoti, yaṃ doso sahate naraṃ.

Anatthajanano moho, moho cittappakopano.

Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

Mūḷho atthaṃ na jānāti, mūḷho dhammaṃ na passati.

Andhatamaṃ tadā hoti, yaṃ moho sahate naranti.

Evampi tatrāsayaṃti parissayaṃ.

Vuttañhetam Bhagavatā—tayo kho mahārāja purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame tayo, lobho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya, doso kho mahārāja -pa- moho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya, ime kho mahārāja tayo purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

Lobho doso ca moho ca, purisaṃ pāpacetasam.

Hiṃsanti attasambhūtā, tacasāraṃva samphalanti¹.

Evampi tatrāsayaṃti parissayaṃ.

Vuttañhetam Bhagavatā—

Rāgo ca doso ca itonidānā,

Araṭi ratī lomahaṃso itojā.

Ito samuṭṭhāya manovittakā,

Kumārakā dhaṅkamivossajantīti².

Evampi tatrāsayaṃti parissayaṃ.

Parissayaṇam sahitāti parissaye sahitā ārādhitā ajjhottharitā pariyāditā paṭinissatāti parissayaṇam sahitā. **Achambhūti** so

1. Saphalanti (Ka) Khu 1. 226 piṭṭhe.

2. Dhaṅkamivossajantīti (Syā, Ka) passa Khu 1. 320 piṭṭhe.

Paccekasambuddho abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo
vigatalomahaṃso viharatīti parissayānaṃ sahitā achambhī, eko care
khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Cātuddiso appaṭigho ca hoti,
Santussamāno itarītarena.
Parissayānaṃ sahitā achambhī,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

**129. Dussaṅgahā pabbajitāpi eke,
Atho gahaṭṭhā gharamāvasantā.
Appossukko paraputtesu hutvā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (9)**

Dussaṅgahā pabbajitāpi eketi pabbajitāpi idhekacce nissayepi
diyyamāne uddesepi diyyamāne paripucchāyapi¹ diyyamāne cīvarepi
diyyamāne pattepi diyyamāne lohathālakepi diyyamāne dhammakaraṇepi²
diyyamāne parissāvanepi diyyamāne thavikepi diyyamāne upāhanepi
diyyamāne kāyabandhanepi diyyamāne na suṇanti, na sotaṃ odahanti, na
aññā cittaṃ upaṭṭhapenti, anassavā avacanakarā paṭilomavuttino aññeneva
mukhaṃ karontīti dussaṅgahā pabbajitāpi eke.

Atho gahaṭṭhā gharamāvasantāti gahaṭṭhāpi idhekacce hatthimhipi
diyyamāne -pa-. Rathepi. Khethepi. Vatthumhipi. Hiraññepi. Suvaṇṇepi
diyyamāne gāmepe. Nigamepi. Nagarepi. Raṭṭhepi. Janapadepe diyyamāne
na suṇanti na sotaṃ odahanti, na aññācittaṃ upaṭṭhapenti, anassavā
avacanakarā paṭilomavuttino aññeneva mukhaṃ karontīti atho gahaṭṭhā
gharamāvasantā.

Appossukko paraputtesu hutvāti attānaṃ ṭhapetvā sabbe imasmim atthe
paraputtā tesu paraputtesu appossukko hutvā abyāvaṭo hutvā anapekkho
hutvāti appossukko paraputtesu hutvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha
so Paccekasambuddho—

1. Paripucchepi (Ka)

2. Dhammakarakepi (Syā)

Dussaṅgahā pabbajitāpi eke,
 Atho gahaṭṭhā gharamāvasantā.
 Appossukko paraputtesu hutvā,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

130. Oropayitvā¹ gihibyañjanāni,
 Sañchinnapatto² yathā koviḷāro.
 Chetvāna vīro ghibandhanāni,
 Eko care khaggavisāṇakappo. (10)

Oropayitvā gihibyañjanānīti gihibyañjanāni vuccanti kesā ca massū ca mālā ca gandhañca vilepanaṇca ābharaṇaṇca pilandhanaṇca vatthañca pārupanaṇca veṭhanaṇca ucchādanam parimaddanam nhāpanam³ sambāhanam ādāsam añjanam mālāgandhavilepanam mukhacuṇṇam mukhalepanam hatthabandham sikhābandham daṇḍam nāḷikam⁴ khaggaṇ chatam citrūpāhanam uṇhīsam maṇim vālabījanim odātāni vatthāni dīghadasāni⁵ iti vā. Oropayitvā gihibyañjanānīti gihibyañjanāni oropayitvā samoropayitvā nikkhipitvā paṭipassambhayitvāti oropayitvā gihibyañjanāni.

Sañchinnapatto yathā koviḷāroti yathā koviḷārassa pattāni chinnāni sañchinnāni patitāni paripatitāni, evameva tassa Paccekasambuddhassa gihibyañjanāni chinnāni sañchinnāni patitānīti sañchinnapatto yathā koviḷāro.

Chetvāna vīro ghibandhanānīti vīroti vīriyavāti vīro, pahūti vīro, visavīti vīro, alamattoti vīro, sūroti vīro, vikkanto abhirū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravoti vīro, vigatalomahaṃsoti vīro.

Virato idha⁶ sabbapākehi,
 Nirayadukkham aticca vīriyavāso.
 So vīriyavā padhānavā,
 Dhīro⁷ tādi pavuccate tathattā.

1. Voropayitvā (Syā)

2. Saṃsīnapatto (Sī-Ṭṭha)

3. Nahāpanam (Syā)

4. Nāḷikam (Ka) passa Dī 1. 7 piṭṭhe.

5. Dīgharassāni (Syā)

6. Ārato idheva (Syā) passa Khu 1. 360 piṭṭhe.

7. Vīro (Syā, Ka) passa Khu 1. 360 piṭṭhe.

Gihibandhanāni vuccanti puttā ca bhariyā ca dāsā ca dāsī ca ajeḷakā ca kukkuṭasūkarā ca hatthigavāssavaḷavā ca khettaṇca vatthu ca hiraññaṇca suvaṇṇaṇca gāmanigamarājadhāniyo ca raṭṭhaṇca janapado ca koso ca koṭṭhāgāraṇca yaṃ kiñci rajanīyavatthu.

Chetvāna vīro gihibandhanānīti so Paccekasambuddho vīro gihibandhanāni chinditvā samucchinditvā jahitvā vinodetvā byantikaritvā anabhāvaṃ gametvāti chetvāna vīro gihibandhanāni, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Oropayitvā gihibyañjanāni,
Sañchinnapatto yathā koviḷāro.
Chetvāna vīro gihibandhanāni,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

Paṭhamo vaggo.

Dutiyavagga

131. **Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,**
Saddhiṃ caraṃ sādhuviḥārī dhīraṃ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tena'ttamaṇo satimā. (1)

Sace labhetha nipakaṃ sahāyanti sace nipakaṃ paṇḍitaṃ paññavantaṃ buddhimantaṃ ñāṇiṃ vibhāviṃ medhāviṃ sahāyaṃ labheyya paṭilabheyya adhigaccheyya vindeyyāti sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ.

Saddhiṃcaraṃ sādhuviḥārī dhīranti saddhiṃcaranti ekato caraṃ. **Sādhuviḥārīnti** paṭhamenapi jhānena sādhuviḥārīṃ. Dutiyenapi jhānena. Tatiyenapi jhānena. Catutthenapi jhānena sādhuviḥārīṃ. Mettāyapi cetovimuttiyā sādhuviḥārīṃ. Karuṇāyapi. Muditāyapi. Upekkhāyapi cetovimuttiyā sādhuviḥārīṃ. Ākāśānañcāyatanaśamāpattiyāpi sādhuviḥārīṃ. Viññāṇañcāyatanaśamāpattiyāpi -pa-. Ākiñcaññāyatanaśamāpattiyāpi -pa-.

Nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyāpi sādhuviḥārīm nirodhasamāpattiyāpi sādhuviḥārīm. Phalasamāpattiyāpi sādhuviḥārīm. **Dhīranti** dhīraṃ paṇḍitaṃ paññavantam buddhimantaṃ ñāṇim vibhāvim medhāvinti saddhimcaram sādhuviḥāri dhīraṃ.

Abhibhuyya sabbāni parissayānīti parissayāti dve parissayā pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca -pa- ime vuccanti pākaṭaparissayā -pa- ime vuccanti paṭicchannaparissayā -pa-. Evampi tatrāsayāti parissayā. **Abhibhuyya sabbāni parissayānīti** sabbe parissaye abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyivā madditvāti abhibhuyya sabbāni parissayāni.

Careyya tena'ttamano satīmāti so Paccekasambuddho tena nipakena paṇḍitena paññavantena buddhimantena ñāṇinā vibhāvinā medhāvinā sahāyena saddhim attamano tuṭṭhamano haṭṭhamano pahaṭṭhamano udaggamano muditamano careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti careyya tenattamano. **Satīmāti** so Paccekasambuddho satimā hoti paramena satinepakkena samannāgato cirakatampi cirabhāsitaampi saritā anussarītāti careyya tena'ttamano satimā. Tenāha so Paccekasambuddho—

Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
Saddhimcaram sādhuviḥāri dhīraṃ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamano satīmāti.

132. No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
Saddhimcaram sādhuviḥāri dhīraṃ.
Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya,
Eko care khaggavisāṇakappo.

(2)

No ce labhetha nipakaṃ sahāyanti no ce nipakaṃ paṇḍitaṃ paññavantam buddhimantaṃ ñāṇim vibhāvim medhāvim sahāyaṃ labheyya paṭilabheyya adhigaccheyya vindeyyāti no ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ.

Saddhimcaram sādhuviḥārī dhīranti saddhimcaranti ekato caram.
Sādhuviḥārīnti paṭhamenapi jhānena sādhuviḥārīm -pa-
 nirodhasamāpattiyāpi sādhuviḥārīm phalasamāpattiyāpi sādhuviḥārīm.
Dhīranti dhīraṃ paṇḍitaṃ paññavantaṃ buddhimantaṃ ñāṇiṃ vibhāviṃ
 medhāvinti saddhimcaram sādhuviḥārī dhīraṃ.

Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāyāti rājā khattiyo muddhābhisitto
 vijitasāṅgāmo niḥatapaccāmitto laddhādhippāyo paripuṇṇakosakoṭṭhāgāro
 raṭṭhañca janapadañca kosañca koṭṭhāgārañca pahūtahiraññasuvannaṃ
 nagarañca pariccajivā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā
 agāasmā anagāriyaṃ pabbajivā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati
 viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ Paccekasambuddhopi
 sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā
 ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ
 ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agāasmā anagāriyaṃ pabbajivā
 akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti
 yāpeti rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha
 so Paccekasambuddho—

No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
 Saddhimcaram sādhuviḥārī dhīraṃ.
 Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

133. **Addhā paṣaṃsāma sahāyasampadaṃ,**
Seṭṭhā samā sevitabbā sahāyā.
Ete aladdhā anavajjabhojī,
Eko care khaggavisāṇakappo. (3)

Addhā paṣaṃsāma sahāyasampadanti addhāti ekaṃsavacanaṃ
 nissaṃsayavacanaṃ nikkāṅkhavacanaṃ advejjhavacanaṃ
 adveḷhakavacanaṃ niyogavacanaṃ apaṇṇakavacanaṃ aviraddhavacanaṃ
 avatthāpanavacanametam addhāti. **Sahāyasampadanti** sahāyasampadā
 vuccati yo so sahāyo asekkhena sīlakkhandhena samannāgato hoti.
 Asekkhena samādhikkhandhena. Asekkhena

paññākkhandhena. Asekkhena vimuttikkhandhena. Asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgato hoti. **Addhā pasamsāma sahāyasampadanti** sahāyasampadam pasamsāma thomema kittema vaṇṇemāti addhā pasamsāma sahāyasampadam.

Seṭṭhā samā sevitabbā sahāyāti seṭṭhā honti sahāyā sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena, samā sadisā honti sahāyā sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena, seṭṭhā vā sahāyā sadisā vā sahāyā sevitabbā bhajitabbā payirupāsitabbā paripucchitabbā paripañhitabbāti seṭṭhā samā sevitabbā sahāyā.

Ete aladdhā anavajjabhojī atthi puggalo sāvajjabhojī atthi puggalo anavajjabhojī. Katamo ca puggalo sāvajjabhojī. Idhekacco puggalo kuhanāya lapanāya nemittikatāya nippesikatāya lābhena lābham nijigīsanatāya¹ dārudānena veḷudānena pattadānena pupphadānena phaladānena sinānadānena cuṇṇadānena mattikādānena dantakaṭṭhadānena mukhodakadānena cāṭukamyatāya² muggasūpyatāya³ pāribhaṭyatāya pīṭhamaddikatāya vatthuvijjāya tiracchānavijjāya āṅgavijjāya nakkhattavijjāya dūtagamanena pahiṇagamanena jaṅghapesaniyena vejjakammena navakammena⁴ piṇḍapaṭipīṇḍakena dānānuppadānena adhammena visamena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā jīvikam⁵ kappeti. Ayaṃ vuccati puggalo sāvajjabhojī.

Katamo ca puggalo anavajjabhojī. Idhekacco puggalo na kuhanāya na lapanāya na nemittikatāya na nippesikatāya na lābhena lābham nijigīsanatāya na dārudānena na veḷudānena na pattadānena na pupphadānena na phaladānena na sinānadānena na cuṇṇadānena na mattikādānena na dantakaṭṭhadānena na mukhodakadānena na cāṭukamyatāya na muggasūpyatāya na pāribhaṭyatāya na pīṭhamaddikatāya na vatthuvijjāya na tiracchānavijjāya

1. Nijigīmsanatāya (Syā)

2. Pātukamyatāya (Syā) Khu 7. 290 piṭṭhepi.

3. Muggasūpatāya (Syā)

4. Dūtakammena (Syā, Ka) Khu 7. 290 piṭṭhe.

5. Jīvitam (Ka)

na aṅgavijjāya na nakkhattavijjāya na dūtagamanena na paṇḍagamanena na jaṅghapesaniyena na vejjakammena na navakammena na piṇḍapaṭipiṇḍakena na dānānuppadānena dhammena samena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā jīvikam kappeti. Ayaṃ vuccati puggalo anavajjabhojī.

Ete aladdhā anavajjabhojīti ete anavajjabhojī aladdhā alabhitvā anadhigantvā avinditvā appaṭilabhitvāti ete aladdhā anavajjabhojī, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Addhā pasamsāma sahāyasampadam,
 Setṭhā samā sevitabbā sahāyā.
 Ete aladdhā anavajjabhojī,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

134. Disvā suvaṇṇassa pabhassarāni,

Kammāraputtena suniṭṭhitāni.

Samghaṭṭayantāni¹ duve bhujasmim,

Eko care khaggavisāṇakappo. (4)

Disvā suvaṇṇassa pabhassarāniti disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā. **Suvaṇṇassāti** jātarūpassa. **Pabhassarāni**ti parisuddhāni pariyodātāni²ti disvā suvaṇṇassa pabhassarāni.

Kammāraputtena suniṭṭhitāniti kammāraputto vuccati suvaṇṇakāro. **Kammāraputtena suniṭṭhitāni**ti kammāraputtena suniṭṭhitāni sukatāni suparikammakatāni³ti kammāraputtena suniṭṭhitāni.

Samghaṭṭayantāni duve bhujasminti bhujo vuccati hattho. Yathā ekasmim hatthe dve nūpurāni² ghaṭṭenti³, evameva sattā taṇhāvasena diṭṭhivasena niraye ghaṭṭenti, tiracchānayoniyam ghaṭṭenti, pettivisaye ghaṭṭenti, manussāloke ghaṭṭenti, devaloke ghaṭṭenti, gatiyā gatiṃ

1. Samghaṭṭamānāni (Khu 1. 286 piṭṭhe.) 2. Dhuvarāni (Syā) 3. Ghaṭṭenti (Syā)

upapattiyā upapattiṃ paṭisandhiyā paṭisandhiṃ bhavena bhavaṃ saṃsārena
saṃsāraṃ vaṭṭena vaṭṭaṃ ghaṭṭenti saṃghaṭṭenti saṃghaṭṭentā caranti
viharanti iriyanti vattenti pālenti yapenti yāpentīti saṃghaṭṭayantāni duve
bhujasmim, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Disvā suvaṇṇassa pabhassarāni,
Kammāraputtana sunitṭhitāni.
Saṃghaṭṭayantāni duve bhujasmim,
Eko care khaggavisāṇakappo.

135. Evaṃ dutiyena saha mamassa,

Vācābhilāpo abhisajjanā vā.

Etaṃ bhayaṃ āyatiṃ pekkhamāno,

Eko care khaggavisāṇakappo.

(5)

Evaṃ dutiyena saha mamassāti taṇhādutiyo vā hoti puggaladutiyo vā.
Kathaṃ taṇhādutiyo hoti, **taṇhā**ti rūpataṇhā -pa- dhammataṇhā. Yassesā
taṇhā appahīnā, so vuccati taṇhādutiyo.

Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhāna saṃsaraṃ.
Itthabhāvaññathābhāvaṃ, saṃsāraṃ nātivattatīti.

Evaṃ taṇhādutiyo vā hoti.

Kathaṃ puggaladutiyo hoti, idhekacco na atthahetu¹ na kāraṇahetu
uddhato avūpasantacitto ekassa vā dutiyo hoti dvinnāṃ vā tatiyo hoti,
tiṇṇāṃ vā catuttho hoti. Tattha bahuṃ samphappalāpaṃ palapati.
Seyyathidaṃ, rājakathaṃ corakathaṃ mahāmattakathaṃ senākathaṃ
bhayakathaṃ yuddhakathaṃ annakathaṃ pānakathaṃ vatthakathaṃ
sayanakathaṃ mālākathaṃ gandhakathaṃ ñātikathaṃ yānakathaṃ
gāmakathaṃ nigamakathaṃ nagarakathaṃ janapadakathaṃ itthikathaṃ²
sūrakathaṃ visikhākathaṃ kumbhaṭṭhānakathaṃ pubbapetakathaṃ

1. Attahetu (Syā)

2. Itthikathaṃ purisakathaṃ (Syā, Ka) Dī 1. 7, 62 piṭṭhe; Saṃ 3. 368 piṭṭhe ca
passitabbaṃ.

nānattakathaṃ lokakkhāyikaṃ samuddakkhāyikaṃ itibhavābhavakathaṃ katheti. Evaṃ puggaladutiyo hotīti evaṃ dutīyena saha mamassa.

Vācābhilāpo abhisajjanā vāti vācābhilāpo vuccati bāttimsatiracchānakathā. Seyyathidaṃ, rājakathaṃ -pa- itibhavābhavakathaṃ. **Abhisajjanā vāti** dve sajjanā, taṇhāsajjanā ca diṭṭhisajjanā ca -pa- ayaṃ taṇhāsajjanā -pa- ayaṃ diṭṭhisajjanāti vācābhilāpo abhisajjanā vā.

Etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamānoti bhayanti jātibhayaṃ jarābhayaṃ byādhibhayaṃ maraṇabhayaṃ rājabhayaṃ corabhayaṃ aggibhayaṃ udakabhayaṃ attānuvādabhayaṃ parānuvādabhayaṃ daṇḍabhayaṃ duggatibhayaṃ ūmibhayaṃ kumbhilabhayaṃ āvaṭṭabhayaṃ susumārabhayaṃ ājīvikabhayaṃ asilokabhayaṃ parisasārajjabhayaṃ madanabhayaṃ bhayānakaṃ chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso ubbego utrāso. . **Etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamānoti** etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Evaṃ dutīyena saha mamassa,
Vācābhilāpo abhisajjanā vā.
Etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo.

136. **Kāmā hi citrā madhurā manoramā,**

Virūparūpena mathenti cittaṃ.

Ādīnavaṃ kāmagaṇesu disvā,

Eko care khaggavisāṇakappo.

(6)

Kāmā hi citrā madhurā manoramāti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Citrāti** nānāvaṇṇā rūpā nānāvaṇṇā saddā nānāvaṇṇā gandhā nānāvaṇṇā rasā nānāvaṇṇā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. **Madhurāti** vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā¹

1. Ma 1. 120 piṭṭhe; Ma 3. 276 piṭṭhe ca passitabbaṃ.

pañcime bhikkhave kāmagaṇā. Katame pañca, cakkhaviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Sotaviññeyyā saddā -pa-. Ghānaviññeyyā gandhā. Jivhaviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Ime kho bhikkhave pañca kāmagaṇā. Yaṃ kho bhikkhave ime pañca kāmagaṇe paṭicca uppajjati sukhāṃ somanassāṃ, idaṃ vuccati kāmasukhāṃ mīḷhasukhāṃ¹ puthujjanasukhāṃ anariyasukhāṃ “na sevitaḥḥaṃ na bhāvetabbāṃ na bahulīkātabbāṃ bhāyitaḥḥaṃ etassa sukhassā”ti vadāmi kāmā hi citrā madhurā. **Manoramāti manoti** yaṃ cittaṃ -pa- tajjā manoviññāṇadhātu, mano ramenti thomenti tosentī pahāsentīti kāmā hi citrā madhurā manoramā.

Virūparūpena mathenti cittanti nānāvaṇṇehi rūpehi -pa- nānāvaṇṇehi phoṭṭhabbehi cittaṃ mathenti tosentī pahāsentīti virūparūpena mathenti cittaṃ.

Ādīnavāṃ kāmagaṇesu disvāti vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā—ko ca bhikkhave kāmānaṃ ādīnavo. Idha bhikkhave kulaputto yena sippaṭṭhānena jīvikaṃ kappeti, yadi muddāya, yadi gaṇanāya, yadi saṅkhānena, yadi kasiyā, yadi vaṇijjāya, yadi gorakkhena, yadi issatthena,² yadi rājaporisena, yadi sippaññātarena, sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassehi samphassamāno³ khuppiṇāyā mīyamāno, yaṃ bhikkhave kāmānaṃ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

Tassa ce bhikkhave kulaputtassa evaṃ uṭṭhahato ghaṭato vāyamato te bhogā nābhiniḥḥajjanti, so socati kilamati paridevati, urattāḷim kanti, sammohaṃ āpajjati “moghaṃ vata me uṭṭhānaṃ, aphalo vata me vāyāmo”ti, ayampi bhikkhave kāmānaṃ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

1. Mīḷhasukhāṃ (passa-Ma 3. 276 piṭṭhe.)

2. Issatṭhena (Syā), issattena (Ka) passa Ma 1. 120 piṭṭhe.

3. Rissamāno (Ma 1. 120 piṭṭhe.)

Tassa ce bhikkhave kulaputtassa evaṃ uṭṭhahato ghaṭato vāyamato te bhogā abhinipphajjanti, so tesam bhogānaṃ āraṅkhaḍdhikaraṇaṃ dukkhaṃ domanassaṃ¹ paṭisaṃvedeti “kinti me bhoge neva rājāno hareyyum, na corā hareyyum, na aggi ḍaheyya, na udakaṃ vaheyya, na appiyā dāyādā hareyyun”ti. Tassa evaṃ āraṅkhatto gopayato te bhoge rājāno vā haranti, corā vā haranti, aggi vā ḍahati, udakaṃ vā vahati, appiyā vā dāyādā haranti, so socati -pa- sammohaṃ āpajjati “yampi me ahosi, tampi no natthi”ti. Ayampi bhikkhave kāmānaṃ ādīnava sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

Puna caparaṃ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi gahapatīhi vivadanti, mātāpi puttana vivadati, puttapi mātārā vivadati, pitāpi puttana vivadati, puttapi pitarā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginīpi bhātarā vivadati, sahāyopi sahāyena vivadati. Te tattha kalahaviggahavivādāpannā aññamaññaṃ pāṇhipi upakkamanti, leḍḍūhipi upakkamanti, daṇḍehipi upakkamanti, satthehipi upakkamanti, te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ. Ayampi bhikkhave kāmānaṃ ādīnava sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

Puna caparaṃ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu asicammaṃ gahetvā dhanukalāpaṃ sannayhitvā ubhatobyūḷhaṃ² saṅgāmaṃ pakkhandanti usūsupi khippamānesu sattīsūpi khippamānāsu asīsūpi vijjotalantesu, te tattha usūhipi vijjhanti, sattīhipi³ vijjhanti, asināpi sīsaṃ chindanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ. Ayampi bhikkhave kāmānaṃ ādīnava sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

Puna caparaṃ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu asicammaṃ gahetvā dhanukalāpaṃ sannayhitvā addāvalepanā⁴

1. Dukkhadomanassaṃ (Syā, Ka)

2. Ubhatoviyūḷhaṃ (Syā) passa Ma 1. 121 piṭṭhe.

3. Sattiyāpi (Ma 1. 121, 128 piṭṭhe.)

4. Addhāvalepanā (Syā)

upakāriyo pakkhandanti usūsupi khippamānesu sattīsupi khippamānāsu
asīsupi vijjotalantesu. Te tattha usūhipi vijjhanti, sattīhipi vijjhanti,
chakaṇakāyapi¹ osiñcanti. Abhivaggenapi omaddanti, asināpi sīsaṃ
chindanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ.
Ayampi bhikkhave kāmānaṃ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho
kāmahetu kāmānidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

Puna caparaṃ bhikkhave kāmahetu kāmānidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ
kāmānameva hetu sandhimpī chindanti, nillopampi haranti, ekāgārikampi
karonti, paripanthepi tiṭṭhanti, paradāraṃpi gacchanti. Tameṇaṃ rājāno
gahetvā vividhā kammakāraṇā kārenti, kasāhipi tāḷenti, vattehipi tāḷenti,
aḍḍhadaṇḍakehipi tāḷenti, hatthampi chindanti -pa- asināpi sīsaṃ chindanti.
Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ. Ayampi
bhikkhave kāmānaṃ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu
kāmānidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

Puna caparaṃ bhikkhave kāmahetu kāmānidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ
kāmānameva hetu kāyena duccharitaṃ caranti, vācāya duccharitaṃ caranti,
manasā duccharitaṃ caranti. Te kāyena duccharitaṃ caritvā vācāya
duccharitaṃ caritvā manasā duccharitaṃ caritvā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā
apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapajjanti. Ayampi bhikkhave
kāmānaṃ ādīnavo samparāyiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmānidānaṃ
kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

Ādīnavaṃ kāmagaṇesu disvāti kāmagaṇesu ādīnavaṃ disvā passitvā
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti ādīnavaṃ kāmagaṇesu
disvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Kāmā hi citrā madhurā manoramā,
Virūparūpena mathenti cittaṃ.
Ādīnavaṃ kāmagaṇesu disvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

1. Chakaṇaṭṭhiyāpi (Syā), pakkaṭṭhiyā (Si-Ṭṭha) passa Ma 1. 121 piṭṭhe.

137. **Ītī ca gaṇḍo ca upaddavo ca,
 Rogo ca sallaṇca bhayaṇca metaṃ.
 Etaṃ bhayaṃ kāmagaṇesu disvā,
 Eko care khaggavisāṇakappo.** (7)

Ītī ca gaṇḍo ca upaddavo ca, rogo ca sallaṇca bhayaṇca metanti vuttaṃ hetam Bhagavatā— “bhayan”ti bhikkhave kāmānametaṃ adhivacanaṃ, “dukkhan”ti bhikkhave kāmānametaṃ adhivacanaṃ, “rogo”ti bhikkhave kāmānametaṃ adhivacanaṃ, “gaṇḍo”ti bhikkhave kāmānametaṃ adhivacanaṃ. “Sallan”ti bhikkhave kāmānametaṃ adhivacanaṃ, “saṅgo”ti bhikkhave kāmānametaṃ adhivacanaṃ, “paṅko”ti bhikkhave kāmānametaṃ adhivacanaṃ, “gabbho”ti bhikkhave kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Kasmā ca bhikkhave “bhayan”ti kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Yasmā ca kāmārāgarattāyaṃ bhikkhave chandarāgavinibaddho¹ diṭṭhadhammikāpi bhayā na parimuccati, samparāyikāpi bhayā na parimuccati, tasmā “bhayan”ti kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Kasmā ca bhikkhave “dukkhan”ti. “Rogo”ti. “Gaṇḍo”ti. “Sallan”ti. “Saṅgo”ti. “Paṅko”ti. “Gabbho”ti kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Yasmā ca kāmārāgarattāyaṃ bhikkhave chandarāgavinibaddho diṭṭhadhammikāpi gabbhā na parimuccati, samparāyikāpi gabbhā na parimuccati, tasmā “gabbho”ti kāmānametaṃ adhivacanaṃ.

Bhayaṃ dukkhaṇca rogo ca, gaṇḍo sallaṇca saṅgo ca.
 Paṅko gabbho ca ubhayaṃ, ete kāmā pavuccanti.
 Yattha satto puthujjano.

Otiṇṇo sātārūpena, puna gabbhāya gacchati.
 Yato ca bhikkhu ātāpī, sampajaññaṃ na riccati².

So imaṃ palipathaṃ duggaṃ, atikkamma tathāvidho.
 Pajaṃ jātijarūpetam, phandamānaṃ avekkhatīti—
 Ītī ca gaṇḍo ca upaddavo ca,
 Rogo ca sallaṇca bhayaṇca metaṃ.

1. Chandarāgavinibaddho (Syā, Ka) passa Am 3. 114 piṭṭhe.

2. Na riñcati (Syā, Ka) Sam 2. 408 piṭṭhepi.

Etaṃ bhayaṃ kāmagaṇesu disvāti etaṃ bhayaṃ kāmagaṇesu disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti etaṃ bhayaṃ kāmagaṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Īti ca gaṇḍo ca upaddavo ca,
Rogo ca sallaṇca bhayaṇca metaṃ.
Etaṃ bhayaṃ kāmagaṇesu disvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

138. Sītaṇca uṇhaṇca khudaṃ pipāsaṃ,

Vātātape ḍaṃsasariṣape¹ ca.

Sabbānipe'tāni abhisambhavitvā,

Eko care khaggavisāṇakappo.

(8)

Sītaṇca uṇhaṇca khudaṃ pipāsanti sītanti dvīhi kāraṇehi sītaṃ hoti, abbhantaradhātuppakopavasena vā sītaṃ hoti, bahiddhā utuvasena vā sītaṃ hoti. **Uṇhanti** dvīhi kāraṇehi uṇhaṃ hoti, abbhantaradhātuppakopavasena vā uṇhaṃ hoti, bahiddhā utuvasena vā uṇhaṃ hoti. **Khudā²** vuccati chātako. **Pipāsā** vuccati udakapipāsāti sītaṇca uṇhaṇca khudaṃ pipāsaṃ.

Vātātape ḍaṃsasariṣape cāti vātāti puratthimā vātā pacchimā vātā uttarā vātā dakkhiṇā vātā saraṇā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā adhimattā vātā verambhavātā pakkhavātā supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā³ vidhūpanavātā. **Ātapo** vuccati sūriyasantāpo. **Ḍaṃsā** vuccanti piṇḍalamakkhikā. **Sarīsapā** vuccanti ahīti vātātape ḍaṃsasariṣape ca.

Sabbānipe'tāni abhisambhavitvāti abhibhavitvā ajjhottharivitvā pariyādiyitvā madditvāti sabbānipe'tāni abhisambhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

1. Ḍaṃsasirimsape (Syā), ḍaṃsamakasasariṣape (Ka)

2. Khuddā (Syā, Ka)

3. Tālavaṇḍavātā (Ka) 109 piṭṭhe natthi pāṭhanānattaṃ.

Sītañca uṇhañca khudaṃ pipāsaṃ,
 Vātātape ḍaṃsasarīsape ca.
 Sabbānipe'tāni abhisambhavitvā,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

**139. Nāgo va yūthāni vivajjayitvā,
 Sañjātakhandho padumī ulāro.
 Yathābhirantaṃ vihare¹ araññe,
 Eko care khaggavisāṇakappo. (9)**

Nāgo va yūthāni vivajjayitvāti nāgo vuccati hatthināgo,
 Paccekasambuddhopi nāgo. Kimkāraṇā Paccekasambuddho nāgo. Āguṃ na
 karotīti nāgo. Na gacchatīti nāgo. Na āgacchatīti nāgo. Kathaṃ so
 Paccekasambuddho āguṃ na karotīti nāgo. Āgu vuccati pāpakā akusalā
 dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim
 jātijarāmarañiyā.

Āguṃ na karoti kiñci loke,
 Sabbasaṃyoge visajja bandhanāni.
 Sabbattha na sajjatī vimutto,
 Nāgo tādī pavuccate tathattā.

Evam so Paccekasambuddho āguṃ na karotīti nāgo.

Kathaṃ so Paccekasambuddho na gacchatīti nāgo, so
 Paccekasambuddho na chandāgatim gacchati, na dosāgatim gacchati, na
 mohāgatim gacchati, na bhayāgatim gacchati, na rāgavasena gacchati, na
 dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na
 diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena
 gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi kappehi yāyati nīyati²
 vuyhati saṃharīyati. Evam so Paccekasambuddho na gacchatīti nāgo.

1. Viharaṃ (Khu 1. 287 piṭṭhe.)

2. Niyyati (Syā, Ka)

Kathaṃ so Paccekasambuddho na āgacchatīti nāgo, sotāpatti maggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena -pa- anāgāmimaggena -pa- arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Evaṃ so Paccekasambuddho na āgacchatīti nāgo.

Nāgo va yūthāni vivajjayitvāti yathā so hatthināgo yūthāni vivajjetvā parivajjetvā abhinivajjetvā ekova araṇṇavanamajjhogāhetvā¹ carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Paccekasambuddhopi gaṇaṃ vivajjetvā parivajjetvā abhivajjetvā eko² araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbāni. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavasati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti nāgo va yūthāni vivajjayitvā.

Sañjātakhandho padumī ulāroti yathā so hatthināgo sañjātakhandho sattaratano vā hoti aṭṭharatano vā. Paccekasambuddhopi sañjātakhandho asekkhena sīlakkhandhena, asekkhena samādhikkhandhena, asekkhena paññākkhandhena, asekkhena vimuttikkhandhena, asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena. Yathā so hatthināgo padumī, Paccekasambuddhopi sattahi bojjaṅgapupphehi padumī satisambojjaṅgapupphena dhammavicayasambojjaṅgapupphena vīriyasambojjaṅgapupphena pītisambojjaṅgapupphena passaddhisambojjaṅgapupphena samādhisambojjaṅgapupphena upekkhāsambojjaṅgapupphena. Yathā so hatthināgo ulāro thāmena balena javena sūrena, Paccekasambuddhopi ulāro sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanenāti sañjātakhandho padumī ulāro.

Yathābhirantaṃ vihare araṇṇeti yathā so hatthināgo yathābhirantaṃ araṇṇe viharati. Paccekasambuddhopi yathābhirantaṃ araṇṇe viharati.

1. Araṇṇe vanamajjhassa ajjhogāhetvā (Syā) 2. Eko care khaggavisāṇakappo (Syā)

Paṭhamenapi jhānena yathābhirantaṃ araṇṇe viharati. Dutiyenapi jhānena. Tatiyenapi jhānena. Catutthenapi jhānena yathābhirantaṃ araṇṇe viharati. Mettāyapi cetovimuttiyā yathābhirantaṃ araṇṇe viharati. Karuṇāyapi cetovimuttiyā. Muditāyapi cetovimuttiyā. Upekkhāyapi cetovimuttiyā yathābhirantaṃ araṇṇe viharati. Ākāśānañcāyatanamāpattiyaṃ yathābhirantaṃ araṇṇe viharati. Viññāṇañcāyatanasamāpattiyaṃ. Ākiñcaññāyatanasamāpattiyaṃ. Nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyaṃ. Nirodhasamāpattiyaṃ. Phalasamāpattiyaṃ yathābhirantaṃ araṇṇe viharatīti yathābhirantaṃ vihare araṇṇe, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Nāgo va yūthāni vivajjayitvā,
Sañjātakhandho padumī ulāro.
Yathābhirantaṃ vihare araṇṇe,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

140. **Aṭṭhāna'taṃ saṅgaṇikāratassa,
Yaṃ phassaye¹ sāmāyikaṃ² vimuttiṃ.
Ādiccabandhussa vaco nisamma,
Eko care khaggavisāṇakappo.** (10)

Aṭṭhāna'taṃ saṅgaṇikāratassa, yaṃ phassaye sāmāyikaṃ vimuttinti vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā—yāvatānanda³ bhikkhu saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato saṅgaṇikārāmataṃ anuyutto gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito (gaṇārāmataṃ anuyutto)⁴, yaṃ taṃ nekkhammasukhaṃ pavivekasukhaṃ upasamasukhaṃ sambodhisukhaṃ, tassa sukhassa nikāmalābhī bhavissati akicchalābhī akasiralābhīti netuṃ tṭhānaṃ vijjati. Yo ca kho so ānanda bhikkhu eko gaṇasmā vūpakaṭṭho viharati, tassetuṃ bhikkhuno paṭikaṅkhaṃ. Yaṃ taṃ nekkhammasukhaṃ pavivekasukhaṃ upasamasukhaṃ sambodhisukhaṃ, tassa sukhassa nikāmalābhī bhavissati akicchalābhī akasiralābhīti tṭhānametuṃ vijjati. Yāvatānanda bhikkhu saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato

1. Phussaye (Syā, Ka)

3. So vatānanda (Ma 3. 152 piṭṭhe.)

2. Āsāmāyikaṃ (Ka)

4. () Natthi Ma 3. 152 piṭṭhe.

saṅgaṇikārāmataṃ anuyutto gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito
(gaṇārāmataṃ anuyutto,) sāmāyikaṃ¹ vā kantaṃ cetovimuttiṃ upasampajja
vihariṣṣati, asāmāyikaṃ vā akuppanti netāṃ ṭhānaṃ vijjati. Yo ca kho so
Ānanda bhikkhu eko gaṇasmā vūpakaṭṭho viharati, tassetāṃ bhikkhuno
pāṭikaṅkhaṃ sāmāyikaṃ vā kantaṃ cetovimuttiṃ upasampajja viharissati,
asāmāyikaṃ vā akuppanti ṭhānametaṃ vijjatīti aṭṭhāna'taṃ
saṅgaṇikāratassa, yaṃ phassaye sāmāyikaṃ vimuttiṃ.

Ādiccabandhussa vaco nisammāti ādicco vuccati sūriyo, so Gotamo
gottena. Paccekasambuddhopi Gotamo gottena. So Paccekasambuddho
sūriyassa gottañātako gottabandhu, tasmā Paccekasambuddho ādiccabandhu.
Ādiccabandhussa vaco nisammāti ādiccabandhussa vacanaṃ byappathaṃ
desanaṃ anusāsaṇaṃ anusiṭṭhaṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā
upalakkhayitvāti ādiccabandhussa vaco nisamma, eko care
khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Aṭṭhāna'taṃ saṅgaṇikāratassa,
Yaṃ phassaye sāmāyikaṃ vimuttiṃ.
Ādiccabandhussa vaco nisamma,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

Dutiyo vaggo.

Tatīyavagga

141. **Diṭṭhivīsūkāni upātivatto,**
Patto niyāmaṃ paṭiladdhamaggo.
Uppannañāṇomhi anaññāneyyo,
Eko care khaggavisāṇakappo. (1)

Diṭṭhivīsūkāni upātivattoti diṭṭhivīsūkāni vuccanti vīsati vatthukā
sakkāyadiṭṭhī. Idha assutavā puthujjano ariyānaṃ adassāvī ariyadhammassa

1. Sāmāyikaṃ (Syā, Ka)

akovido ariyadhamme avinīto sappurisānaṃ adassāvī sappurisdhammassa akovido sappurisdhamme avinīto rūpaṃ attato samanupassati rūpavantam vā attānaṃ, attani vā rūpaṃ, rūpasmiṃ vā attānaṃ. Vedanaṃ. Saññaṃ. Saṅkhāre. Viññāṇaṃ attato samanupassati, viññāṇavantam vā attānaṃ, attani vā viññāṇaṃ, viññāṇasmiṃ vā attanaṃ. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisamyojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ tittḥāyatanam vipariyesaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho ayāthāvakaṃsmiṃ “yāthāvakan”ti gāho, yāvata dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, imāni diṭṭhivisūkāni. **Diṭṭhivisūkāni upātivattoti** diṭṭhivisūkāni upātivatto atikkanto samatikkanto vītivattoti diṭṭhivisūkāni upātivatto.

Patto niyāmaṃ paṭiladdhamaggoti niyāmā vuccanti cattāro maggā. Ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṃ, sammādiṭṭhisammāsāṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhī. Catūhi ariyamaggehi samannāgato niyāmaṃ patto sampatto adhigato phassito sacchikatoti patto niyāmaṃ. **Paṭiladdhamaggoti** laddhamaggo paṭiladdhamaggo adhigatamaggo phassitamaggo sacchikatamaggoti patto niyāmaṃ paṭiladdhamaggo.

Uppannañāṇomhi anaññaneyyoti tassa Paccekasambuddhassa ñāṇaṃ uppannaṃ samuppannaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ “sabbe saṅkhārā aniccā”ti ñāṇaṃ uppannaṃ samuppannaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa-. “Sabbe dhammā anattā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti ñāṇaṃ uppannaṃ samuppannaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ uppannañāṇomhi. **Anaññaneyyoti** so Paccekasambuddho na paraneyyo na parappattiyo na parappaccayo na parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṃ¹ jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti na paraneyyo na parappattiyo na parappaccayo na parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṃ¹ jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti -pa-. “Sabbe dhammā anattā”ti -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti na paraneyyo

na parappattiyo na parappaccayo na parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṃ¹ jānāti
passati asammūḷho sampajāno paṭissatoti uppannañāṇomhi anaññaneyyo,
eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Dīṭṭhivīsūkāni upātivatto,
Patto niyāmaṃ paṭiladdhamaggo.
Uppannañāṇomhi anaññaneyyo,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

**142. Nillolupo nikkuho nippipāso,
Nimmakkho niddhantakasāvamoho.
Nirāsaso¹ sabbaloke bhavitvā,
Eko care khaggavisāṇakappo.**

(2)

Nillolupo nikkuho nippipāsoti loluppaṃ vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo
-pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. Sā loluppā taṇhā tassa
Paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā
āyatim anuppādadhammā. Tasmā Paccekasambuddho nillolupo.

Nikkuhoti tiṇi kuhanavatthūni paccayapaṭisevanasaṅkhātāṃ
kuhanavatthu iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu sāmantajappanasaṅkhātāṃ
kuhanavatthu.

Katamaṃ paccayapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu, idha gahapatikā
bhikkhum² nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajja-
parikkhārehi, so pāpiccho icchāpakato atthiko
cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ
bhiyyokamyataṃ upādāya cīvaraṃ paccakkhāti, piṇḍapātaṃ paccakkhāti,
senāsaṇaṃ paccakkhāti, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paccakkhāti, so
evamāha “kiṃ samaṇassa mahagghena cīvarena, etaṃ sāruppaṃ, yaṃ
samaṇo susānā vā saṅkārakūṭā vā pāpaṇikā vā nantakāni uccinitvā
saṅghāṭikaṃ karitvā dhāreyya. Kiṃ samaṇassa mahagghena piṇḍapātena,
etaṃ sāruppaṃ yaṃ samaṇo uñchācariyāya piṇḍiyālopena jīvikaṃ
kappeyya. Kiṃ samaṇassa mahagghena senāsanena, etaṃ sāruppaṃ, yaṃ
samaṇo

1. Nirāsayo (Sī-Tṭha) Khu 1. 288 piṭṭhepi.

2. Bhikkhū (Ka) Khu 7. 172 piṭṭhe.

rukhamūliko vā assa sosāniko vā abbhokāsiko vā, kiṃ samaṇassa mahagghena gilānapaccayabhesajjaparikkhārena, etaṃ sāruppaṃ, yaṃ samaṇo pūtimuttana vā haritakīkhaṇḍena vā osadhaṃ kareyyā”ti. Tadupādāya lūkhaṃ cīvaraṃ dhāreti, lūkhaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjati, lūkhaṃ senāsaṇaṃ paṭisevati, lūkhaṃ gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭisevati. Tameṇaṃ gahapatikā evaṃ jānanti “ayaṃ samaṇo appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho āraddhavīriyo dhutavādo”ti bhiyyo bhiyyo nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilāna paccaya bhesajja parikkhārehi, so evamāha “tiṇṇaṃ sammukhībhaṇvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, saddhāya sammukhībhaṇvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, deyyadhammassa sammukhībhaṇvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, dakkhiṇeyyānaṃ sammukhībhaṇvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati. Tumhākañcevāyaṃ saddhā atthi, deyyadhammo ca saṃvijjati, ahañca paṭiggāhako. Sacchaṃ na paṭiggahessāmi, evaṃ tumhe puññaṇa paribāhirā bhavissatha¹, na mayhaṃ iminā attho, api ca tumhākaṃyeva anukampāya paṭiggaṇhāmi”ti tadupādāya bahumpi cīvaraṃ paṭiggaṇhāti, bahumpi piṇḍapātaṃ paṭiggaṇhāti, bahumpi senāsaṇaṃ paṭiggaṇhāti, bahumpi gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭiggaṇhāti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ, idaṃ paccaya paṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavattthu.

Katamaṃ iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavattthu, idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo “evaṃ maṃ jano sambhāveṇṇa”ti gamanaṃ saṇṭhapeti, ṭhānaṃ saṇṭhapeti, nisajjaṃ² saṇṭhapeti, sayanaṃ saṇṭhapeti. Paṇidhāya gacchati, paṇidhāya tiṭṭhati, paṇidhāya nisīdati, paṇidhāya seyyaṃ kappeti. Samāhito viya gacchati, samāhito viya tiṭṭhati, samāhito viya nisīdati, samāhito viya seyyaṃ kappeti. Āpāthakajjhāyīva³ hoti. Yā evarūpā iriyāpathassa āṭhapanā ṭhapanā saṇṭhapanā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ⁴. Idaṃ iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavattthu.

1. Bhavissanti (Khu 7. 173 piṭṭhe)

2. Nisajjanaṃ (Ka)

3. Āpāthakajjhāyī ca (Ka)

4. Kuhāyitattaṃ (Syā, Ka), Visuddhimaggaṭṭhakathā oloketabbā.

Katamaṃ sāmantajappanasāṅkhātāṃ kuhanavatthu, idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo “evaṃ maṃ jano sambhāvēssati”ti ariyadhamme sannissitavācaṃ bhāsati, “yo evarūpaṃ cīvaraṃ dhāreti, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati, “yo evarūpaṃ pattaṃ dhāreti, lohathālakaṃ dhāreti, dhammakaraṇaṃ dhāreti. Parissāvanaṃ dhāreti, kuñcikaṃ dhāreti, upāhanaṃ dhāreti, kāyabandhanaṃ dhāreti, āyogaṃ¹ dhāreti, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati. “Yassa evarūpo upajjhāyo, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati. “Yassa evarūpo ācariyo. Evarūpā samānupajjhāyakā. Samānācariyakā. Mittā. Sandiṭṭhā. Sambhattā. Sahāyā, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati. “Yo evarūpe vihāre vasati. Aḍḍhayoge vasati. Pāsāde vasati. Hammiye vasati. Guhāyaṃ vasati. Leṇe vasati. Kuṭiyaṃ vasati. Kūṭāgāre vasati. Atṭe vasati. Māḷe vasati. Uddaṇḍe² vasati. Upatṭhānasālāyaṃ vasati. Maṇḍape vasati. Rukkhamūle vasati. So samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati.

Atha vā korajjakorajiko bhākuṭikabhākuṭiko kuhakakuhako lapakalapako mukhasambhāviko “ayaṃ samaṇo imāsaṃ evarūpānaṃ santānaṃ vihārasamāpattīnaṃ lābhī”ti tādisaṃ gambhīraṃ gūḷhaṃ nipuṇaṃ paṭicchannaṃ lokuttaraṃ suññatāpaṭisaññuttaṃ kathaṃ katheti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ, idaṃ sāmantajappanasāṅkhātāṃ kuhanavatthu. Tassa Paccekasambuddhassa imāni tīṇi kuhanavatthuni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippassaddhāni abhabbuppattikāni nāṇagginā daḍḍhāni. Tasmā so Paccekasambuddho nikkuho.

Nippipāsoti pipāsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. Sā pipāsā taṇhā tassa Paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatimā anuppādadhammā. Tasmā Paccekasambuddho nippipāsoti nillolupo nikkuho nippipāso.

1. Āyogabandhanaṃ (Syā, Ka) passa Khu 7. 173 piṭṭhe.

2. Uṭṭaṇḍe (Ka)

Nimmakkho niddhantakasāvamohoti makkhoti yo makkho makkhāyanā¹ makkhāyitattaṃ niṭṭhuriyaṃ niṭṭhuriyakammaṃ. **Kasāvoti** rāgo kasāvo, doso kasāvo, moho kasāvo, kodho. Upanāho. Makkho. Paḷāso -pa- sabbākusalābhisaṅkhārā kasāvā. **Mohoti** dukkhe aññāṇaṃ, dukkhasamudaye aññāṇaṃ, dukkhanirodhe aññāṇaṃ, dukkhanirodhagāminiyaṃ paṭipadāya aññāṇaṃ, pubbante aññāṇaṃ, aparante aññāṇaṃ, pubbantāparante aññāṇaṃ. Idappaccayatāpaṭiccasamuppanneyu dhammesu aññāṇaṃ. Yaṃ evarūpaṃ aññāṇaṃ adassanaṃ anabhisamayo ananubodho appaṭivedho asaṃgāhanā apariyogāhanā asamapekkhanā apaccavekkhanā apaccakkhakammaṃ dummejjaṃ bālyaṃ asampajaññaṃ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānaṃ avijjālaṅgī moho akusalamūlaṃ. Tassa Paccekasambuddhassa makkho ca kasāvo ca moho ca vantā saṃvantā niddhantā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti so Paccekasambuddho nimmakkho niddhantakasāvamoho.

Nirāsaso sabbaloke bhavitvāti āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo -pa- abhiijhā lobho akusalamūlaṃ. **Sabbaloketi** sabba-apāyaloke sabbamanussaloke sabbadevaloke sabbakhandhaloke sabbadhātuloke sabba-āyatanaloke. **Nirāsaso sabbaloke bhavitvāti** sabbaloke nirāsaso bhavitvā nittañho bhavitvā nippipāso bhavitvāti nirāsaso sabbaloke bhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Nillolupo nikkuho nippipāso,
Nimmakkho niddhantakasāvamoho.
Nirāsaso sabbaloke bhavitvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

143. Pāpaṃ sahāyaṃ parivajjayetha,
Anatthadassiraṃ visame nivittaṃ.
Sayam na seve pasutaṃ pamattaṃ,
Eko care khaggavisāṇakappo.

(3)

1. Makkhiyanā (Ka) passa Abhi 2. 371 piṭṭhe.

Pāpaṃ saḥāyaṃ parivajjayethāti pāpasahāyo vuccati yo so saḥāyo dasavatthukāya micchādīṭṭhiyā samannāgato “natthi dinnam, natthi yīṭṭham, natthi hutam, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko, natthi ayam loko, natthi paro loko, natthi mātā, natthi pitā, natthi sattā opapātikā, natthi loka samaṇabrāhmaṇā sammaggatā sammāpaṭipannā. Ye imaṇca lokam paraṇca lokam sayam abhiññā sacchikatvā pavedentī”ti. Ayam pāpasahāyo, pāpaṃ saḥayaṃ parivajjayethāti pāpaṃ saḥayaṃ vajjeyya parivajjeyyāti pāpaṃ saḥayaṃ parivajjayetha.

Anatthadassim visame nivīṭṭhanti anattadassī vuccati yo so saḥāyo dasavatthukāya micchādīṭṭhiyā samannāgato “natthi dinnam, natthi yīṭṭham -pa-. Ye imaṇca lokam paraṇca lokam sayam abhiññā sacchikatvā pavedentī”ti. **Visame nivīṭṭhanti** visame kāyakamme nivīṭṭham. Visame vacīkamme nivīṭṭham. Visame manokamme nivīṭṭham. Visame pāṇātipāte nivīṭṭham. Visame adinnādāne nivīṭṭham. Visame kāmesumicchācāre nivīṭṭham. Visame musāvāde nivīṭṭham. Visamāya pisuṇāya vācāya¹ nivīṭṭham. Visamāya pharusāya vācāya² nivīṭṭham. Visame samphappalāpe nivīṭṭham. Visamāya abhijjhāya nivīṭṭham. Visame byāpāde nivīṭṭham. Visamāya micchādīṭṭhiyā nivīṭṭham. Visamesu saṅkhāresu nivīṭṭham. Visamesu pañcasu kāmaguṇesu nivīṭṭham. Visamesu pañcasu nīvaraṇesu nivīṭṭham vinivīṭṭham sattam allīnam upagatam ajjhositam adhimuttanti anattadassim visame nivīṭṭham.

Sayam na seve pasutaṃ pamattanti pasutanti yopi kāme esati gavesati pariyesati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe pariyesati, sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe pariyesati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe paṭilabhati, sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paṭilabhati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe paribhuñjati, sadde. Gandhe. Rase.

1. Pisunāvācāya (Ka)

2. Pharusavācāya (Ka)

Phoṭṭhabbe paribhuñjati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yathā kalahakārako kalahappasuto kammakārako kammappasuto gocararanto gocarappasuto jhāyī jhānappasuto, evameva yo kāme esati gavesati pariyesati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe pariyesati -pa-. Yopi taṇhāvasena rūpe paṭilabhati -pa-. Yopi taṇhāvasena rūpe paribhuñjati, sadde. Gandhe. Rase. Phoṭṭhabbe paribhuñjati taccarito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. **Pamattanti** pamādo vattabbo kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu kāmaguṇesu vā cittassa vosaggo vosaggānuppadānaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asāttaccakiriyatā anattḥhitakiriyatā olinavuttitā nikkhattacchandatā nikkhattadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṃ anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo, yo evarūpo mādo pamajjanā pamajjitattaṃ, ayaṃ vuccati pamādo.

Sayaṃ na seve pasutaṃ pamattanti pasutaṃ na seveyya pamattañca sayaṃ na seveyya sāmāṃ na seveyya na niseveyya na saṃseveyya na parisamseveyya na ācareyya na samācareyya na samādāya vatteyyāti sayaṃ na seve pasutaṃ pamattaṃ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Pāpaṃ sahāyaṃ parivajjayetha,
Anatthadassim visame niviṭṭhaṃ.
Sayaṃ na seve pasutaṃ pamattaṃ,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

144. **Bahussutaṃ dhammadharaṃ bhajetha,**
Mittaṃ ulāraṃ paṭibhānavantaṃ.
Aññāya atthāni vineyya kaṅkhaṃ,
Eko care khaggavisāṇakappo.

(4)

Bahussutaṃ dhammadharaṃ bhajethāti bahussuto hoti mitto sutadharo sutasannicayo, ye te dhammā ādikalyāṇā majjhekalyāṇā pariyosānakalyāṇā sātthaṃ sabyañjanam¹ kevalaparipuṇṇam parisuddham brahmacariyaṃ abhivadanti, tathārūpāssa dhammā bahussutā honti dhātā² vacasā paricitā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā. **Dhammadharanti** dhammaṃ dhārentam³ Suttaṃ Geyyaṃ Veyyākaraṇam Gātham Udānam Itivuttakam Jātakam Abbhutadhammaṃ Vedallaṃ. **Bahussutaṃ dhammadharaṃbhajethā**ti bahussutañca dhammadharañca mittam bhajeyya sambhajeyya seveyya niseveyya samseveyya paṭiseveyyāti bahussutam dhammadharaṃ bhajetha.

Mittam ulāraṃ paṭibhānavantanti ulāro hoti mitto sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena. **Paṭibhānavantanti** tayo paṭibhānavanto pariyattipaṭibhānavā paripucchāpaṭibhānavā adhigamapaṭibhānavā. Katamo pariyattipaṭibhānavā, idhekaccassa Buddhavacanam pariyāputam⁴ hoti Suttaṃ Geyyaṃ Veyyākaraṇam Gāthā Udānam Itivuttakam Jātakam Abbhutadhammaṃ Vedallaṃ, tassa pariyattim nissāya paṭibhāti, ayaṃ pariyattipaṭibhānavā.

Katamo paripucchāpaṭibhānavā, idhekacco paripucchitopi hoti atthe ca ñāye ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭṭhāne ca, tassa paripuccham nissāya paṭibhāti, ayaṃ paripucchāpaṭibhānavā.

Katamo adhigamapaṭibhānavā, idhekaccassa adhigatā honti cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo cattāro ariyamaggā cattāri sāmāññaphalāni catasso paṭisambhi dāyo cha abhiññāyo⁵. Tassa attho ñāto, dhammo ñāto, nirutti ñātā. Atthe ñāte attho paṭibhāti, dhamme ñāte dhammo paṭibhāti, niruttiyā ñātāya nirutti paṭibhāti, imesu tīsu ñāṇam paṭibhānapaṭisambhidā. So Paccekasambuddho imāya paṭibhānapaṭisambhidāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā Paccekasambuddho

1. Satthā sabyañjanā (Syā) passa Ma 3. 62 piṭṭhe.

2. Dhātā (Syā) 3. Dhāreti (Ka)

4. Pariyāputam (Syā, Ka) passa Dī 3. 164piṭṭhe.

5. Chaḷabhiññāyo (Syā)

paṭibhānavā. Yassa pariyatti natthi paripucchā natthi adhigamo natthi, kim tassa paṭibhāyissatīti mittam ulāram paṭibhānavantam.

Aññāya atthāni vineyya kaṅkhami attattham aññāya parattham aññāya ubhayattham aññāya diṭṭhadhammikattham aññāya samparāyikattham aññāya paramattham aññāya abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā kaṅkham vineyya paṭivineyya pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyyāti aññāya atthāni vineyya kaṅkham, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Bahussutam dhammadharam bhajetha,
Mittam ulāram paṭibhānavantam.
Aññāya atthāni vineyya kaṅkham,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

145. Khiddam ratim¹ kāmasukhaṇca loke,

Analaṅkaritvā anapekkhamāno.

Vibhūsaṭṭhānā² virato saccavādī,

Eko care khaggavisāṇakappo.

(5)

Khiddamratim kāmasukhaṇca loketi khiddāti dve khiddā, kāyikā khiddā ca vācasikā khiddā ca -pa- ayam kāyikā khiddā -pa- ayam vācasikā khiddā. **Ratīti** anukkaṇṭhitādhivacanametam ratīti. **Kāmasukhami** vuttam hetam Bhagavatā³—pañcime bhikkhave kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, sotaviññeyyā saddā -pa- ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, ime kho bhikkhave pañca kāmaguṇā. Yam kho bhikkhave ime pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukham somanassam, idam vuccati kāmasukham. **Loketi** manussaloketi khiddam ratim kāmasukhaṇca loke.

1. Ratī (Syā)

2. Vibhūsaṇaṭṭhānā (Syā, Ka), vibhūsaṇaṭṭhānā (Sī-Ṭṭha)

3. Passa Ma 2. 233 piṭṭhe.

Analaṅkaritvā anapekkhamānoti khiḍḍaṇca ratiṇca kāmasukhaṇca loke
analaṅkaritvā anapekkho hutvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā
anabhāvaṃ gametvāti analaṅkaritvā anapekkhamāno.

Vibhūsaṭṭhānā virato saccavādīti vibhūsāti dve vibhūsā, atthi
agārikavibhūsā¹, atthi anāgārikavibhūsā. Katamā agārikavibhūsā, kesā ca
massū ca mālāgandhaṇca vilepanaṇca ābharaṇaṇca pilandhanaṇca vatthaṇca
pārupanaṇca² veṭhanaṇca ucchādanaṇ parimaddanaṇ nhāpanaṇ
sambāhanaṇ ādāsaṇ añjanaṇ mālāgandhavilepanaṇ mukhacuṇṇaṇ
mukhalepanaṇ hatthabandhaṇ sikhābandhaṇ daṇḍaṇ nāḷikaṇ khaggaṇ
chattaṇ citrupāhanaṇ uṇhisaṇ maṇiṇ vāḷabījanaṇ odātāni vatthāni
dīghadasāni iti vā, ayaṇ agārikavibhūsā.

Katamā anāgārikavibhūsā, cīvaramaṇḍanā pattamaṇḍanā
senāsanaṇḍanā imassa vā pūtikāyassa bāhirānaṇ vā parikkhārānaṇ
maṇḍanā vibhūsanā keḷanā parikeḷanā gaddhikatā gaddhikattaṇ³ capalatā⁴
cāpalyaṇ, ayaṇ anāgārikavibhūsā.

Saccavādīti so Paccekasambuddho saccavādī saccasandho theto
paccayiko avisaṇvādako lokassa vibhūsaṭṭhānā ārato virato paṭivirato
nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādīkatena cetasaṇ viharatīti
vibhūsaṭṭhānā virato saccavādī, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so
Paccekasambuddho—

Khīḍḍaṇ ratīṇ kāmasukhaṇca loke,
Analaṅkaritvā anapekkhamāno.
Vibhūsaṭṭhānā virato saccavādī,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

**146. Puttaṇca dāraṇ pitaraṇca mātaraṇ,
Dhanāni dhaññāni ca bandhavāni.
Hitvāna kāmāni yathodhikāni,
Eko care khaggavisāṇakappo.**

(6)

1. Agārikassa vibhūsā (Ka) evamuparipi.

2. Pasādhanaṇca (Syā), sayanāsanaṇca (Ka) 254 piṭṭhe natthi pāṭhanānattaṇ.

3. Gedhikatā gedhikattaṇ (Syā) passa Abhi 2. 365 piṭṭhe.

4. Capalanā (Syā)

Puttañca dāraṃ pitarañca mātaraṃti puttāti cattāro puttā atrajo putto khettajo¹ putto dinnako putto antevāsiko putto. **Dārā** vuccanti bhariyāyo. **Pitāti** yo so janako. **Mātāti** yā sā janikāti puttañca dāraṃ pitarañca mātaraṃ.

Dhanāni dhaññāni ca bandhavānīti dhanāni vuccanti hiraññaṃ suvaṇṇaṃ muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavāḷaṃ rajataṃ jātarūpaṃ lohitaṅgo² masāragallaṃ. Dhaññāni vuccanti pubbaṇṇaṃ aparāṇṇaṃ. **Pubbaṇṇaṃ** nāma sāli vihi yavo godhumo kaṅgu varako kudrūsako³. **Aparaṇṇaṃ** nāma sūpeyyaṃ. **Bandhavānīti** cattāro bandhavā ñātibandhavāpi bandhu gottabandhavāpi bandhu mittabandhavāpi bandhu sippabandhavāpi bandhūti dhanāni dhaññāni ca bandhavāni.

Hitvāna kāmāni yathodhikānīti kāmāti uddānato dve kāmā vatthukāmā ca kilesakāmā ca -pa-. Ime vuccanti vatthukāmā -pa-. Ime vuccanti kilesakāmā. **Hitvāna kāmānīti** vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāyā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvā. **Hitvāna kāmāni yathodhikānīti** sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmmimaggena ye kilesā pahīnā. Anāgāmmimaggena ye kilesā pahīnā. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti hitvāna kāmāni yathodhikāni, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Puttañca dāraṃ pitarañca mātaraṃ,
Dhanāni dhaññāni ca bandhavāni.
Hitvāna kāmāni yathodhikāni,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

1. Khetrajo (Syā, Ka)

2. Lohitako (?)

3. Kudrusako (Syā)

147. Saṅgo eso parittamettha sokhyam,

Appassādo dukkhamettha bhiyyo.

Gaḷo eso iti ña tvā matimā¹,

Eko care khaggavisāṇakappo.

(7)

Saṅgo eso parittamettha sokhyanti saṅgoti vā baḷisanti vā āmisanti vā laggananti vā palibodhoti vā pañcannetaṃ kāmaguṇānaṃ adhivacanaṃ.

Parittamettha sokhyanti vuttaṃ hetam Bhagavatā—“pañcime bhikkhave kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā -pa- kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, ime kho bhikkhave pañca kāmaguṇā. Yam kho bhikkhave ime pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukhaṃ somanassaṃ, idaṃ vuccati kāmasukhaṃ. Appakaṃ etaṃ sukhaṃ, parittakaṃ etaṃ sukhaṃ, thokakaṃ etaṃ sukhaṃ, omakaṃ etaṃ sukhaṃ, lāmakam etaṃ sukhaṃ, chatukkaṃ etaṃ sukhaṃ”ti saṅgo eso parittamettha sokhyam.

Appassādo dukkhamettha bhiyyoti appassādā kāmā vuttā Bhagavatā² bahudukkhā bahupāyāsā³, ādīnavo ettha bhiyyo. Aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Maṇsapesūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Tiṇukkūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Aṅgārakāsūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Supinakūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Yācitakūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Rukkhaphalūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Asisūnūpamā kāmā vuttā Bhagavatā, sattisūlūpamā kāmā vuttā Bhagavatā. Sappasirūpamā kāmā vuttā Bhagavatā bahudukkhā bahupāyāsā. Ādīnavo ettha bhiyyoti appassādo dukkhamettha bhiyyo.

Gaḷo eso iti ña tvā matimāti gaḷoti vā baḷisanti vā āmisanti vā laggananti vā bandhananti vā palibodhoti vā pañcannetaṃ kāmaguṇānaṃ adhivacanaṃ. **Iti**ti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatapeṭaṃ itīti. **Matimāti** paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Gaḷo eso iti ña tvā matimāti** matimā gaḷoti ña tvā baḷisanti ña tvā āmisanti

1. Mutimā (Khu 1. 288 piṭṭhe).

2. Passa Ma 1. 185 piṭṭhe.

3. Bahūpāyāsā (Syā)

ñatvā laggananti ña tvā bandhananti ña tvā palibodhoti ña tvā jānitvā
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti gaḷo eso iti ña tvā matimā,
eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Saṅgo eso parittamettha sokhyaṃ,
Appassādo dukkhamettha bhiyyo.
Gaḷo eso iti ñatvā matimā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

148. **Sandālayitvāna saññojanāni,**
Jālaṃva bhetvā salilambucārī.
Aggīva daḍḍhaṃ anivattamāno,
Eko care khaggavisāṇakappo.

(8)

Sandālayitvāna saññojanāniti dasa saññojanāni, kāmarāgasaññojanam
paṭighasaññojanam mānasaññojanam diṭṭhisaññojanam
vicikicchasaññojanam silabbataparāmāsasaññojanam bhavarāgasaññojanam
issāsaññojanam macchariyasaññojanam avijjāsaññojanam. **Sandālayitvāna**
saññojanāniti dasa saññojanāni dālayitvā sandālayitvā pajahitvā vinodetvā
byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvāti sandālayitvāna saññojanāni.

Jālaṃva bhetvā salilambucārīti jālaṃ vuccati suttajālaṃ. Salilaṃ
vuccati udakaṃ, ambucārī vuccati maccho, yathā maccho jālaṃ bhinditvā
pabhinditvā dālayitvā padālayitvā sampadālayitvā carati viharati iriyati
vatteti pāleti yapeti yāpeti, evameva dve jālā taṇhājālaṃca diṭṭhi-jālaṃca -pa-
idaṃ taṇhājālaṃ -pa- idaṃ diṭṭhi-jālaṃ. Tassa Paccekasambuddhassa
taṇhājālaṃ pahīnaṃ, diṭṭhi-jālaṃ paṭinissatṭhaṃ. Taṇhājālassa pahīnattā
diṭṭhi-jālassa paṭinissatṭhattā so Paccekasambuddho rūpe na sajjati, sadde na
sajjati, gandhe na sajjati -pa- diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na
sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati nikkhanto nissaṇṇo vipparamutto
visaññutto vimariyādikatena cetasa viharatīti jālaṃva bhetvā salilambucārī.

Aggīva daḍḍhaṃ anivattamānoti yathā aggi tiṇakaṭṭhupādānaṃ dahanto gacchati anivattanto, evameva tassa Paccekasambuddhassa sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena. Anāgāmimaggena. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatīti aggīva daḍḍhaṃ anivattamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Sandālayitvāna saññojanāni,
Jālaṃva bhetvā salilambucārī.
Aggīva daḍḍhaṃ anivattamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

**149. Okkhittacakkhu na ca pādalolo,
Guttindriyo rakkhitamānasāno.
Anavassuto aparīḍayhamāno¹,
Eko care khaggavisāṇakappo.**

(9)

Okkhittacakkhu na ca pādaloloti kathaṃ khittacakkhu hoti. Idhekacco bhikkhu² cakkhulolo cakkhuloliyena samannāgato hoti, “adiṭṭhaṃ dakkhitabbaṃ, diṭṭhaṃ samatikkamitabbaṃ”ti ārāmena ārāmaṃ uyyānena uyyānaṃ gāmena gāmaṃ nigamena nigamaṃ nagarena nagaraṃ raṭṭhena raṭṭhaṃ janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacārikaṃ³ anuyutto hoti rūpadassanāya, evaṃ khittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharaṃ pavīṭṭho vīthiṃ paṭipanno asaṃvuto gacchati, hatthiṃ olokento assaṃ olokento rathaṃ olokento pattim olokento kumārake olokento kumārikāyo olokento itthiyo olokento purise olokento antarāpaṇaṃ olokento gharamukhāni olokento uddhaṃ olokento adho olokento disāvidisaṃ vipekkhamāno⁴ gacchati, evampi khittacakkhu hoti.

1. Aparidayhamāno (Ka)

2. Natthi Syā-potthake, Khu 7. 285 piṭṭhe ca.

3. Anavatthacārikaṃ (Syā)

4. Pekkhamāno (Syā, Ka)

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenam cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhiijhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyum, tassa saṃvarāya na paṭipajjati, na rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye na saṃvaraṃ āpajjati, evampi khittacakkhu hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyuttā viharanti. Seyyathidaṃ, naccam gītaṃ vāḍitaṃ pekkham akkhānaṃ pāṇissaraṃ vetālaṃ kumbhathūpaṃ sobhanakaṃ¹ caṇḍālaṃ vaṃsaṃ dhovanaṃ hatthiyuddham assayuddham mahimsayuddham² usabhayuddham ajayuddham meṇḍayuddham kukkuṭayuddham vaṭṭakayuddham daṇḍayuddham muṭṭhiyuddham nibbuddham uyyodhikaṃ balaggaṃ senābyūhaṃ anīkadassanaṃ iti vā, iti evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyutto hoti, evampi khittacakkhu hoti.

Kathaṃ okkhittacakkhu hoti. Idhekacco bhikkhu na cakkhulolo na cakkhuloliyena samannāgato hoti, “adiṭṭhaṃ dakkhitabbaṃ, diṭṭhaṃ samatikkamitabbaṃ”ti na ārāmena ārāmaṃ na uyyānena uyyānaṃ na gāmena gāmaṃ na nigamena nigamaṃ na nagarena nagaraṃ na raṭṭhena raṭṭhaṃ na janapadena janapadaṃ dīghacārīkaṃ anavaṭṭhitacārīkaṃ anuyutto hoti rūpadassanāya, evam okkhittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharaṃ pavīṭṭho vīthiṃ paṭipanno saṃvuto gacchati, na hatthiṃ olokento na assaṃ olokento na rathaṃ olokento na pattiṃ olokento na kumārake olokento na kumārīkāyo olokento na itthiyo olokento na purise olokento na antarāpaṇaṃ olokento na gharamukhāni olokento na uddhaṃ olokento na adho olokento na disāvidisaṃ vipekkhamāno gacchati, evampi okkhittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenam cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhiijhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyum, tassa saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye saṃvaraṃ āpajjati, evampi okkhittacakkhu hoti.

1. Sobhanagarakaṃ (Syā), sobhanakaraṇaṃ (Ka)

2. Mahisayuddhaṃ (Syā)

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyuttā viharanti. Seyyathidaṃ, naccaṃ gītaṃ vāḍitaṃ -pa- anīkadassanaṃ iti vā, iti evarūpā visūkadassanā paṭivirato, evampi okkhittacakkhu hoti.

Na ca pādaloloti kathaṃ pādalolo hoti. Idhekacco bhikkhu pādalolo pādaloliyena samannāgato hoti, ārāmena ārāmaṃ uyyānena uyyānaṃ gāmena gāmaṃ nigamena nigamaṃ nagarena nagaraṃ raṭṭhena raṭṭhaṃ janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacārikaṃ anuyutto hoti, evampi pādalolo hoti.

Atha vā bhikkhu antosaṃghārāme¹ pādalolo pādaloliyena samannāgato hoti, na atthahetu na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto pariveṇato pariveṇaṃ gacchati, vihārato vihāraṃ gacchati, aḍḍhayogato aḍḍhayogaṃ gacchati, pāsādato pāsādaṃ gacchati, hammiyato hammiyaṃ gacchati, guhato guhaṃ gacchati, leṇato leṇaṃ gacchati, kuṭiyā kuṭiṃ gacchati, kūṭāgārato kūṭāgāraṃ gacchati, aṭṭato aṭṭaṃ gacchati, māḷato māḷaṃ gacchati, uddaṇḍato uddaṇḍaṃ gacchati², upaṭṭhānasālato upaṭṭhānasālaṃ gacchati, maṇḍapato maṇḍapaṃ gacchati, rukkhamaḷato rukkhamaḷaṃ gacchati. Yattha vā pana bhikkhū nisīdanti vā gacchanti vā, tattha ekassa vā duttiyo hoti, dvinnā vā tattiyo hoti, tiṇṇaṃ vā catuttho hoti, tattha bahuṃ samphappalāpaṃ palapati. Seyyathidaṃ, rājakathaṃ corakathaṃ -pa- itibhavābhavakathaṃ katheti, evampi pādalolo hoti.

Na ca pādaloloti so Paccekasambuddho pādaloliyā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vipparamutto visaññutto vimariyāḍikatena cetasā, paṭisallānārāmo hoti paṭisallānarato ajjhataṃ cetosamathamanyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgāraṃ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarakoti okkhittacakkhu na ca pādalolo.

1. Antopi saṃghārāme (Ka)

2. Uddaṇḍaṃ gacchati, uddhositato uddhositaṃ gacchati (Syā) passa Khu 7. 51 piṭṭhe.

Guttindriyo rakkhitamānasānoti guttindriyoti so Paccekasambuddho cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenarāṃ cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye saṃvaraṃ āpajjati, sotena saddaṃ sutvā -pa- ghānena gandhaṃ ghāyitvā. Jivhāya rasaṃ sāyitvā. Kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā. Manasā dhammaṃ viññāya na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī, yatvādhikaraṇamenarāṃ manindriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati manindriyaṃ, manindriye saṃvaraṃ āpajjatīti guttindriyo.

Rakkhitamānasānoti gopitamānasānoti guttindriyo rakkhitamānasāno.

Anavassuto pariḍayhamānoti vuttaṃ hetāṃ āyasmatā Mahāmoggallānena—avassutapariyāyañca¹ vo āvuso desessāmi anavassutapariyāyañca, taṃ suṇātha sādhu kaṃ manasikarotha, bhāsissāmīti. “Evamāvuso”ti kho te bhikkhū āyasmato mahāmoggallānassa paccassosuṃ. Āyasmā Mahāmoggallāno² etadavoca—

Kathañcāvuso avassuto hoti, idhāvuso bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā piyarūpe rūpe adhimuccati, appiyarūpe rūpe byāpajjati, anupaṭṭhitakāyassati³ ca viharati parittacetaso, tañca cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ yathābhūtaṃ nappajānāti, yatthassa⁴ te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Sotena saddaṃ sutvā -pa-. Manasā dhammaṃ viññāya piyarūpe dhamme adhimuccati, appiyarūpe dhamme byāpajjati, anupaṭṭhitakāyassati ca viharati parittacetaso, tañca cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ yathābhūtaṃ nappajānāti, yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Ayaṃ vuccatāvuso bhikkhu avassuto cakkhuviññeyyesu rūpesu -pa- avassuto manoviññeyyesu dhammesu evaṃvihāriṃ cāvuso bhikkhuṃ cakkhuto cepi naṃ māro upasaṅkamati, labhetheva⁵ māro

1. Passa Saṃ 2. 390 piṭṭhe.

3. Anupaṭṭhitakāyassati (Syā, Ka)

5. Labhateva (Syā, Ka) evamuparipi.

2. Mahāmoggallāno (Ka)

4. Tattha ye (Ka) Saṃ 2. 390 piṭṭhe.

otāraṃ, labhetha¹ māro ārammaṇaṃ. Sotato cepi naṃ -pa-. Manato cepi naṃ māro upasaṅkamati, labhetheva māro otāraṃ, labhetha māro ārammaṇaṃ.

Seyyathāpi āvuso naḷāgāraṃ vā tiṇāgāraṃ vā sukkhaṃ koḷāpaṃ² terovassikaṃ. Puratthimāya cepi naṃ disāya puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, labhetheva aggi otāraṃ, labhetha aggi ārammaṇaṃ. Pacchimāya cepi naṃ disāya -pa-. Uttarāya cepi naṃ disāya. Dakkhiṇāya cepi naṃ disāya. Hetṭhimato³ cepi naṃ disāya. Uparimato⁴ cepi naṃ disāya. Yato kutoci cepi naṃ puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, labhetheva aggi otāraṃ. Labhetha aggi ārammaṇaṃ. Evameva kho āvuso evaṃvihāriṃ bhikkhuṃ cakkhuto cepi naṃ māro upasaṅkamati. Labhetheva māro otāraṃ, labhetha māro ārammaṇaṃ. Sotato cepi naṃ -pa-. Manato cepi naṃ māro upasaṅkamati, labhetheva māro otāraṃ, labhetha māro ārammaṇaṃ.

Evaṃvihāriṃ cāvuso bhikkhuṃ rūpā adhibhaṃsu⁵, na bhikkhu rūpe adhibhosi. Saddā bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na bhikkhu sadde adhibhosi. Gandhā bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na bhikkhu gandhe adhibhosi. Rasā bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na bhikkhu rase adhibhosi. Phoṭṭhabbā bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na bhikkhu phoṭṭhabbe adhibhosi. Dhammā bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na bhikkhu dhamme adhibhosi. Ayaṃ vuccatāvuso bhikkhu rūpādhibhūto saddādhibhūto gandhādhibhūto rasādhibhūto phoṭṭhabbādhibhūto dhammādhibhūto adhibhūto anadhibhū, adhibhaṃsu naṃ pāpakā akusalā dhammā saṅkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā, evaṃ kho āvuso avassuto hoti.

Kathañcāvuso anavassuto hoti. Idhāvuso bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā piyarūpe rūpe nādhimuccati, appiyarūpe rūpe na byāpajjati, upaṭṭhitakāyassati ca viharati appamāṇacetaso. Tañca cetovimuttiṃ

1. Labhati (Syā, Ka) evamuparipi.

2. Kolāpaṃ (Syā) Saṃ 2. 391 piṭṭhepi.

3. Pacchato (Syā), hetṭhimāya (Ka)

4. Uparito (Syā), uparimāya (Ka)

5. Abhibhaviṃsu (Syā), abhibhaṃsu (Ka) evamuparipi.

paññāvimuttiṃ yathābhūtaṃ pajānāti, yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Sotena saddaṃ sutvā -pa-. Manasā dhammaṃ viññāya piyarūpe dhamme nādhimuccati, appiyarūpe dhamme na byāpajjati, upaṭṭhitakāyassati ca viharati appamāṇacetaso. Tañca cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ yathābhūtaṃ pajānāti. Yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Ayaṃ vuccatāvuso bhikkhu anavassuto cakkhuviññeyyesu rūpesu -pa- anavassuto manoviññeyyesu dhammesu. Evaṃvihāriṃ cāvuso bhikkhuṃ cakkhuto cepi naṃ māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṃ, na labhetha māro ārammaṇaṃ. Sotato cepi naṃ -pa-. Manato cepi naṃ māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṃ, na labhetha māro ārammaṇaṃ.

Seyyathāpi āvuso kūṭāgārā vā kūṭāgārasālā¹ vā bahalamattikā addāvalepanā². Puratthimāya cepi naṃ disāya puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, neva labhetha aggi otāraṃ, na labhetha aggi ārammaṇaṃ. Pacchimāya cepi naṃ disāya. Uttarāya cepi naṃ disāya. Dakkhiṇāya cepi naṃ disāya. Heṭṭhimato cepi naṃ disāya. Uparimato cepi naṃ disāya. Yato kutoci cepi naṃ puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, neva labhetha aggi otāraṃ, na labhetha aggi ārammaṇaṃ. Evameva kho āvuso evaṃvihāriṃ bhikkhuṃ cakkhuto cepi naṃ māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṃ, na labhetha māro ārammaṇaṃ. Sotato cepi naṃ -pa-. Manato cepi naṃ māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṃ, na labhetha māro ārammaṇaṃ.

Evaṃvihārī cāvuso bhikkhu rūpe adhibhosi³, na rūpā bhikkhuṃ adhibhaṃsu. Sadde bhikkhu adhibhosi, na saddā bhikkhuṃ adhibhaṃsu. Gandhe bhikkhu adhibhosi, na gandhā bhikkhuṃ adhibhaṃsu. Rase bhikkhu adhibhosi, na rasā bhikkhuṃ adhibhaṃsu. Phoṭṭhabbe bhikkhu adhibhosi, na phoṭṭhabbā bhikkhuṃ adhibhaṃsu. Dhamme bhikkhu adhibhosi, na dhammā bhikkhuṃ adhibhaṃsu. Ayaṃ

1. Santhāgārasālā (Syā) passa Saṃ 2. 392 piṭṭhe.

2. Allāvalepanā (Syā)

3. Abhibhavimsu (Syā), abhibhosi (Ka) passa Saṃ 2. 392 piṭṭhe.

vuccatāvuso bhikkhu rūpādhibhū saddādhibhū gandhādhibhū rasādhibhū phoṭṭhabbādhibhū dhammādhibhū adhibhū anadhibhūto¹ adhibhosi te pāpake akusale dhamme saṁkilesike ponobhavike sadare dukkhavipāke āyatim jātijarāmarāṇiye. Evaṁ kho āvuso anavassuto hotīti anavassuto.

Apariḍayhamānoti rāgajena pariḷāhena apariḍayhamāno, dosajena pariḷāhena apariḍayhamāno, mohajena pariḷāhena apariḍayhamānoti anavassuto apariḍayhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Okkhittacakkhu na ca pādalo,
Guttindriyo rakkhitamānasāno.
Anavassuto apariḍayhamāno,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

150. Ohārayitvā gihibyañjanāni,
Sañchannapatto yathā pārīchattako.
Kāsāyavattho abhinikkhamitvā,
Eko care khaggavisāṇakappo. (10)

Ohārayitvā gihibyañjanānīti gihibyañjanāni vuccanti kesā ca massū ca -pa- dīghadasāni iti vā. **Ohārayitvā gihibyañjanānīti** gihibyañjanāni oropayitvā samoropayitvā nikkhipitvā paṭippassambhitvāti ohārayitvā gihibyañjanāni.

Sañchannapatto yathā pārīchattakoti yathā so pārīchattako koviḷāro bahalapattapalāso² sandacchāyo³. Evameva so Paccekasambuddho paripuṇṇapattacīvaradharoti sañchannapatto yathā pārīchattako.

1. Anabhibhūto kehi ci kilesehi (Ka) passa Saṁ 2. 392 piṭṭhe.

2. Sākhapattapalāso (Ka)

3. Saṇḍacchāyo (Syā), santacchāyo (Ka) passa Ma 1. 108 piṭṭhe.

Kāsāyavattho abhinikkhamitvāti so Paccekasambuddho sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ ohāretvā¹ kāsāyāni vatthāni acchādetvā agāraśmā anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti kāsāyavattho abhinikkhamitvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Ohārayitvā gihibyañjanāni,
Sañchannapatto yathā pārīchattako.
Kāsāyavattho abhinikkhamitvā,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

151. Rasesu gedhaṃ akaraṃ alolo,
Anaññaposī sapadānacārī.
Kule kule appaṭibaddhacitto,
Eko care khaggavisāṇakappo.

(11)

Rasesu gedhaṃ akaraṃ aloloti rasoti mūlaraso khandharaso tacaraso pattaraso puppharaso phalaraso ambilaṃ madhuraṃ tittakaṃ kaṭukaṃ loṇikaṃ khārikaṃ lambikaṃ² kasāvo sādu asādu sītaṃ uṇhaṃ. Santeke samaṇabrāhmaṇā rasagiddhā, te jivhaggena rasaggāni pariyesantā āhiṇḍanti, te ambilaṃ labhitvā anambilaṃ pariyesanti, anambilaṃ labhitvā ambilaṃ pariyesanti, madhuraṃ labhitvā amadhuraṃ pariyesanti, amadhuraṃ labhitvā madhuraṃ pariyesanti, tittakaṃ labhitvā atittakaṃ pariyesanti, atikkakaṃ labhitvā tittakaṃ pariyesanti, kaṭukaṃ labhitvā akaṭukaṃ pariyesanti, akaṭukaṃ labhitvā kaṭukaṃ pariyesanti, loṇikaṃ labhitvā aloṇikaṃ pariyesanti, aloṇikaṃ labhitvā loṇikaṃ pariyesanti, khārikaṃ labhitvā akhārikaṃ pariyesanti, akhārikaṃ labhitvā khārikaṃ pariyesanti, kasāvaṃ labhitvā akasāvaṃ pariyesanti, akasāvaṃ labhitvā kasāvaṃ pariyesanti, lambikaṃ labhitvā alambikaṃ pariyesanti, alambikaṃ labhitvā lambikaṃ pariyesanti, sādhuṃ labhitvā asādhuṃ pariyesanti, asādhuṃ

1. Ohārayitvā (Syā, Ka)

2. Lambilaṃ (Syā, Ka) passa Āyatanavibhaṅge 73 piṭṭhe.

labhitvā sādum pariyesanti, sītaṃ labhitvā uṇhaṃ pariyesanti, uṇhaṃ labhitvā sītaṃ pariyesanti. Te yaṃ yaṃ labhanti tena tena na tussanti, aparāparaṃ pariyesanti manāpikesu rasesu rattā giddhā gathitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Sā rasataṇhā tassa Paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādammo, tasmā so Paccekasambuddho paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti “neva davāya, na madāya, na maṇḍanāya, na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā, yāpanāya, vihiṃsūparatiyā, brahmacariyānuggahāya, iti purāṇaṇca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi, navaṇca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cā”ti.

Yathā vaṇaṃ ālimpeyya yāvadeva āruhaṇatthāya¹, yathā vā akkham abbhaṇjeyya yāvadeva bhārassa nittharaṇatthāya, yathā puttamaṃsaṃ āhāraṃ āhāreyya yāvadeva kantārassa nittharaṇatthāya. Evameva so Paccekasambuddho paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti “neva davāya, na madāya, na maṇḍanāya, na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā, yāpanāya, vihiṃsūparatiyā, brahmacariyānuggahāya, iti purāṇaṇca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi, navaṇca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cā”ti. Rasataṇhāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vipparamutto visaññutto vimariyādikatena cetasa viharatīti rasesu gedhaṃ akaraṃ.

Aloloti loluppaṃ vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Sā loluppā taṇhā tassa Paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā, tasmā Paccekasambuddho aloloti rasesu gedhaṃ akaraṃ alolo.

Anaññaṇṇapōsī sapadānacārīti anaññaṇṇapōsīti so Paccekasambuddho attānaññaṇṇeva poseti na paranti.

1. Ropanatthāya (Syā)

Anaññaposi'maññātaraṃ, dantaṃ sāre patiṭṭhitaṃ¹.

Khīṇāsavaṃ vantadosaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇanti.

Anaññaposī sapadānacārīti so Paccekasambuddho pubbaṇhasamayam² nivāsetvā pattacīvaramādāya gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati, rakkhiteveva kāyena rakkhitāya vācāya rakkhiteva cittaena upaṭṭhitāya satiyā saṃvutehi indriyehi okkhittacakkhu iriyāpathasampanno kulā kulam anatikkamanto piṇḍāya caratīti anaññaposī sapadānacārī.

Kule kule appaṭibaddhacittoti dvīhi kārāṇehi paṭibaddhacitto hoti, attānaṃ vā nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, attānaṃ vā uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti. Kathaṃ attānaṃ nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, tumhe me bahūpakārā, ahaṃ tumhe nissāya labhāmi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Yampi me aññe dātum vā kātum vā maññanti tumhe nissāya tumhe passantā. Yampi me porāṇaṃ mātāpettikaṃ nāmagottaṃ, tampi me antarahitaṃ tumhehi ahaṃ ñāyāmi “asukassa kulupako, asukāya kulupako”ti, evaṃ attānaṃ nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Kathaṃ attānaṃ uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, ahaṃ tumhākaṃ bahūpakāro, tumhe maṃ āgamma Buddhaṃ saraṇaṃ gatā, dhammaṃ saraṇaṃ gatā, saṃghaṃ saraṇaṃ gatā, pāṇātipātā paṭiviratā, adinnādānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā paṭiviratā, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā. Tumhākaṃ ahaṃ uddesaṃ demi, paripucchaṃ demi, uposathaṃ ācikkhāmi, navakammaṃ adhiṭṭhāmi. Atha ca pana tumhe maṃ ujjhivā aññe sakkarotha garuṃ karotha mānetha pūjethāti evaṃ attānaṃ uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Kule kule appaṭibaddhacittoti so Paccekasambuddho kulapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, gaṇapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, āvāsapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, cīvarapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, piṇḍapātapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti,

1. Sāresu supatiṭṭhitaṃ (Syā, Ka) passa Khu 1. 81 piṭṭhe. 2. Pubbaṇhasamayam (Ka)

senāsanapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti,
gilānapaccayabhesajjaparikkhārapalibodhena appaṭibaddhacitto hotīti kule
kule appaṭibaddhacitto hoti, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so
Paccekasambuddho—

Rasesu gedhaṃ akaraṃ alolo,
Anaññaposī sapadānacārī.
Kule kule appaṭibaddhacitto,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

Tatiyo vaggo.

Catutthavagga

152. Pahāya pañcāvaraṇāni cetaso,
Upakkilese byapanujja sabbe.
Anissito chetva¹ sinehadosaṃ²,
Eko care khaggavisāṇakappo. (1)

Pahāya pañcāvaraṇāni cetasoti so Paccekasambuddho
kāmacchandānīvaraṇaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā
anabhāvaṃ gametvā, byāpādanīvaraṇaṃ. Thinamiddhanīvaraṇaṃ.
Uddhaccakukkuccanīvaraṇaṃ. Vicikicchānīvaraṇaṃ pahāya pajahitvā
vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvā, vivicceva kāmehi, vivicca
akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ
paṭhamāṃ jhānaṃ upasampajja viharatīti pahāya pañcāvaraṇāni cetaso.

Upakkilese byapanujja sabbeti rāgo cittassa upakkilesa, doso cittassa
upakkilesa, moho cittassa upakkilesa, kodho. Upanāho -pa-
Sabbākusalābhisāṅkhārā cittassa upakkilesā. **Upakkilese byapanujja sabbeti**
sabbe cittassa upakkilese byapanujja panuditvā pajahitvā vinodetvā
byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvāti upakkilese byapanujja sabbe.

1. Chetvā (Syā, Ka)

2. Snehadosaṃ (Syā, Ka)

Anissito chetva sinehadosanti anissitoti dve nissayā taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca -pa- ayaṃ taṇhānissayo -pa- ayaṃ diṭṭhinissayo. **Sinehoti** dve snehā taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca -pa- ayaṃ taṇhāsneho -pa- ayaṃ diṭṭhisneho. **Dosoti** yo cittassa āghāto paṭighāto paṭighaṃ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṃ doso dussanā dussitattaṃ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittassa. **Anissito chetva sinehadosanti** so Paccekasambuddho taṇhāsnehañca diṭṭhisnehañca dosañca chetvā ucchinditvā samucchinditvā pajahitvā vinodetvā byantikaritvā anabhāvaṃ gametvā cakkhum anissito, sotaṃ anissito -pa- diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭo vipparamutto visaññutto vimariyādikatena cetasa viharatīti anissito chetva sinehadosaṃ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Pahāya pañcāvaraṇāni cetaso,
Upakkilese byapanujja sabbe.
Anissito chetva sinehadosaṃ,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

153. **Vipitṭhikatvāna sukhaṃ dukhañca,**
Pubbeva ca somanassadomanassaṃ.
Laddhānupekkhaṃ samathaṃ visuddhaṃ,
Eko care khaggavisāṇakappo. (2)

Vipitṭhikatvāna sukhaṃ dukhañca, pubbeva ca somanassadomanassanti so Paccekasambuddho sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṃ atthaṅgamā adukkhamasukhaṃ upekkhāsati pārisuddhiṃ catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharatīti vipitṭhikatvāna sukhaṃ dukhañca, pubbeva ca somanassadomanassaṃ.

Laddhānupekkham samatham visuddhanti upekkhāti yā catutthajjhāne upekkhā upekkhanā ajjupekkhanā cittasamatā cittappassaddhatā¹ majjhataṭṭa cittaassa. **Samathoti** yā cittaassa ṭhiti saṇṭhiti avaṭṭhiti avisāhāro² avikkhepo avisāhaṭamānasatā³ samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ sammāsamādhi, catutthajjhāne upekkhā ca samatho ca suddhā honti visuddhā pariyodātā anaṅgaṇā vigatūpakkilesā mudubhūtā kammaniyaṃ ṭhitā āneñjappattā. **Laddhānupekkham samatham visuddhanti** catutthajjhānaṃ upekkhaṇa samathaṇa laddhā labhitvā vinditvā paṭilabhitvāti laddhānupekkham samatham visuddham, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Vipitṭhikatvāna sukham dukhaṇa,
Pubbeva ca somanassadomanassaṃ.
Laddhānupekkham samatham visuddham,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

**154. Āraddhaviriyo paramatthapattiyā,
Alīnacitto akusītavutti.
Daḷhanikkamo thāmabalūpapanno,
Eko care khaggavisāṇakappo.(3)**

Āraddhaviriyo paramatthapattiyāti paramattham vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. Paramatthassa pattiya lābhāya paṭilābhāya adhigamāya phassaṇāya sacchikiriyāya āraddhaviriyo viharati, akusalānaṃ dhammānaṃ pahāṇāya kusalānaṃ dhammānaṃ sampadāya thāmavā⁴ daḷhaparakkamo anikkhattadhuro kusalesu dhammesūti āraddhaviriyo paramatthapattiyā.

Alīnacitto akusītavuttīti so Paccekasambuddho anuppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ anuppādāya chandaṃ janeti vāyamati, vīriyaṃ ārabhati, cittaṃ paggaṇhāti padahati. Uppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ pahāṇāya -pa-. Anuppannānaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ uppādāya -pa-. Uppannānaṃ

1. Cittaviṣaṭatā (Ka) passa Khu 7. 402 piṭṭhe.

2. Avisamhāro (Ka) passa Abhi 1. 19 piṭṭhe.

3. Avisamhaṭamānasatā (Ka)

4. Thāmasā (Ka)

kusalānaṃ dhammānaṃ t̥hitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā¹ chandaṃ janeti vāyamati, vīriyaṃ ārabhati, cittaṃ paggaṇhāti padahatīti, evaṃ alīnacitto akusītavutti.

Atha vā “kāmaṃ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca avasissatu², sarīre upasussatu maṃsalohitaṃ. Yaṃ taṃ purisathāmena purisabalena purisavīriyena purisaparakkamena pattabbaṃ, na taṃ apāpuṇitvā vīriyassa saṇṭhānaṃ³ bhavissatī”ti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

“Nāsissaṃ na pivissāmi, vihārato na nikkhame.

Napi passaṃ nipāteṣsaṃ, taṇhāsalle anūhate”ti.

Cittaṃ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

“Na tāvāhaṃ imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatī”ti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti. a tāvāhaṃ imamhā āsanā vuṭṭhahissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatī”ti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

“Na tāvāhaṃ imamhā caṅkamā orohissāmi. Vihārā nikkhamissāmi. Aḍḍhayogā nikkhamissāmi. Pāsādā nikkhamissāmi. Hammiyā nikkhamissāmi. Guhāya nikkhamissāmi. Leṇā nikkhamissāmi. Kuṭiyā nikkhamissāmi. Kūṭāgarā nikkhamissāmi. Aṭṭā nikkhamissāmi. Mālā nikkhamissāmi. Uddaṇḍā nikkhamissāmi. Upaṭṭhānasālāya nikkhamissāmi. Maṇḍapā nikkhamissāmi. Rukkhamūlā nikkhamissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatī”ti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti.

“Imasmiṃ yeva pubbaṇhasamaye⁴ ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmīti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto akusītavutti. Imasmiṃ yeva majjhanhikasamaye -pa-.

1. Bhāvanāpāripūriyā (Syā)

2. Avassatsu (Syā) Ma 2. 146 piṭṭhe; Saṃ 1. 267 piṭṭhe ca passitabbaṃ.

3. Viriyassa ṭhānaṃ (Syā)

4. Pubbaṇhasamayaṃ (Ka) Khu 7. 51 piṭṭhepi.

Sāyanhasamaye. Purebhattaṃ. Pacchābhattaṃ. Purimayāmaṃ.
 Majjhimagāmaṃ. Pacchimayāmaṃ. Kāḷe. Juṇhe. Vasse. Hemante. Gimhe.
 Purime vayokhandhe. Majjhime vayokhandhe. Pacchime vayokhandhe
 ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi
 sacchikarissāmi”ti cittaṃ paggaṇhāti padahati, evampi alīnacitto
 akusītavutti.

Daḷhanikkamo thāmabalūpapannoti so Paccekasambuddho
 daḷhasamādāno ahosi kusalesu dhammesu avaṭṭhitasamādāno kāyasucarite
 vacīsucarite manosucarite dānasamvibhāge sīlasamādāne uposathupavāse
 matteyyatāya¹ petteyyatāya sāmāññatāya brahmaññatāya
 kulejettāpacāyitāya aññataraññataresu adhikusalesu dhammesūti
 daḷhanikkamo. **Thāmabalūpapannoti** so Paccekasambuddho thāmena ca
 balena ca vīriyena ca parakkamena ca paññāya ca upeto hoti samupeto
 upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgatoti daḷhanikkamo
 thāmabalūpapanno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so
 Paccekasambuddho—

Āraddhaviriyo paramatthapattiyā,
 Alīnacitto akusītavutti.
 Daḷhanikkamo thāmabalūpapanno,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

155. Paṭisallānaṃ jhānamariñcamāno,
Dhammesu niccaṃ anudhammacārī.
Ādīnaṃ sammāsītā bhavesu,
Eko care khaggavisāṇakappo.

(4)

Paṭisallānaṃ jhānamariñcamānoti so Paccekasambuddho
 paṭisallānārāmo hoti paṭisallānarato ajjhataṃ cetosamathamanyutto
 anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgāraṃ jhāyī
 jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarakoti paṭisallānaṃ.
Jhānamariñcamānoti so Paccekasambuddho dvīhi kāraṇehi jhānaṃ na
 riñcati anuppannassa vā paṭhamassa jhānassa uppādāya yutto payutto

1. Metteyyatāya (Syā, Ka) Moggallānabyākaraṇe 4. 39 suttam oloketabbaṃ.

saṃyutto āyutto samāyutto, anuppannassa vā dutiyassa jhānassa.
Anuppannassa vā tatiyassa jhānassa. Anuppannassa vā catutthassa jhānassa
uppadāya yutto payutto saṃyutto āyutto samāyuttoti evampi jhānaṃ na
riñcati.

Atha vā uppannaṃ vā paṭhamāṃ jhānaṃ āsevati bhāveti bahulīkaroti,
uppannaṃ vā dutiyaṃ jhānaṃ. Uppannaṃ vā tatiyaṃ jhānaṃ. Uppannaṃ vā
catutthaṃ jhānaṃ āsevati bhāveti bahulīkaroti, evampi jhānaṃ na riñcatīti
paṭisallānaṃ jhānamariñcamāno.

Dhammesu niccaṃ anudhammacārīti dhammā vuccanti cattāro
satipaṭṭhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Katame anudhammā,
sammāpaṭipadā apaccanīkapaṭipadā anvatthapaṭipadā
dhammānudhammapaṭipadā silesu paripūrakāritā indriyesu guttadvārata
bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṃ, ime vuccanti
anudhammā. **Dhammesu niccaṃ anudhammacārī**ti dhammesu niccakālaṃ
dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ avokiṇṇaṃ poṅkhānupoṅkhaṃ
udakūmikajātaṃ¹ avīci santati sahitaṃ phassitaṃ purebhattaṃ
pacchābhattaṃ purimayāmaṃ majjhimayāmaṃ pacchimayāmaṃ kāle juṇhe
vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe
pacchime vayokhandhe carati viharati iriyati vatteti pāleti yāpeti yāpetīti
dhammesu niccaṃ anudhammacārī.

Ādīnavaṃ sammasitā bhavesūti “sabbe saṅkhārā aniccā”ti ādīnavaṃ
sammasitā bhavesu, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti. “Sabbe dhammā anattā”ti
-pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti
ādīnavaṃ sammasitā bhavesūti ādīnavaṃ sammasitā bhavesu, eko care
khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Paṭisallānaṃ jhānamariñcamāno,
Dhammesu niccaṃ anudhammacārī.
Ādīnavaṃ sammasitā bhavesu,
Eko care khaggavisāṇakappoti.

1. Udakummijātaṃ (Syā), udakummikajātaṃ (Ka) 43 piṭṭhepi.

156. Taṇhakkhayaṃ patthayamappamatto,
 Aneḷamūgo¹ sutavā satīmā.
 Saṅkhātadhammo niyato padhānavā,
 Eko care khaggavisāṇakappo. (5)

Taṇhakkhayaṃ patthayamappamattoti taṇhāti rūpaṇhā -pa-dhammataṇhā. Taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gatikkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ saṃsārakkhayaṃ vaṭṭakkhayaṃ patthayanto icchanto sādiyanto pihayanto abhijappantoti taṇhakkhayaṃ patthayaṃ. Appamattoti so Paccekasambuddho sakkaccakārī sātaccakārī -pa- appamādo kusalesu dhammesūti taṇhakkhayaṃ patthayamappamatto.

Aneḷamūgo sutavā satīmāti aneḷamūgoti so Paccekasambuddho paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. Sutavāti so Paccekasambuddho bahussuto hoti sutadharo sutasanniccayo, ye te dhammā ādikalyāṇā majjhekalyāṇā pariyosānakalyāṇā sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ abhivadanti, tathārūpāssa dhammā bahussutā honti dhātā vacasā paricitā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā. Satīmāti so Paccekasambuddho satimā hoti paramena satinepakkena samannāgatattā cirakatampi cirabhāsītampi saritā anussaritāti aneḷamūgo sutavā satīmā.

Saṅkhātadhammo niyato padhānavāti saṅkhātadhammo vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā -pa- amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Saṅkhātadhammoti so Paccekasambuddho saṅkhātadhammo ñātadhammo tulitadhammo tīritadhammo vibhūtadhammo vibhāvitadhammo “sabbe saṅkhārā aniccā”ti saṅkhātadhammo -pa-. “Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti saṅkhātadhammo ñātadhammo tulitadhammo tīritadhammo vibhūtadhammo vibhāvitadhammo. Atha vā tassa Paccekasambuddhassa ca khandhā saṃkhittā, dhātuyo saṃkhittā, āyatanāni saṃkhittāni, gatiyo saṃkhittā, upapattiyo saṃkhittā, paṭisandhiyo saṃkhittā, bhavā saṃkhittā, saṃsārā saṃkhittā, vaṭṭa saṃkhittā. Atha vā so Paccekasambuddho khandhapariyante ṭhito,

1. Anelamūgo (Syā, Ka)

dhātupariyante ñhito, āyatanapariyante ñhito, gatipariyante ñhito,
 upapattipariyante ñhito, paṭisandhipariyante ñhito, bhavapariyante ñhito,
 saṃsārapariyante ñhito, vaṭṭapariyante ñhito, saṅkhārapariyante ñhito,
 antimabhavē¹ ñhito, antimasamussaye ñhito antimadehadharo
 Paccekasambuddho.

Tassāyaṃ pacchimako bhavo, carimoyaṃ samussayo.
 Jātimaraṇasaṃsāro², natthi tassa punabbhavoti.

Taṃkāraṇā Paccekasambuddho saṅkhātadhammo. **Niyatoti** niyāmā
 vuccanti cattāro ariyamaggā. Catūhi ariyamaggehi samannāgatoti niyato,
 niyāmaṃ patto sampatto adhigato phassito sacchikato patto niyāmaṃ.
Padhānavāti padhānaṃ vuccati vīriyaṃ, so cetaso vīriyārambho nikkamo
 parakkamo uyyāmo vāyāmo ussāho ussolhī thāmo dhiti asithilaparakkamo
 anikkhittacchandatā anikkhittadhuratā dhurasampaggāho vīriyaṃ
 vīriyindriyaṃ vīriyabalaṃ sammāvāyāmo. So Paccekasambuddho iminā
 padhānena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno
 samannāgato, tasmā so Paccekasambuddho padhānavāti saṅkhātadhammo
 niyato padhānavā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so
 Paccekasambuddho—

Taṇhakkhayaṃ patthayamappamatto,
 Aneḷamūgo sutavā satīmā.
 Saṅkhātadhammo niyato padhānavā,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

157. **Sīhova saddesu asantasanto,**
Vātova jālamhi asajjamāno.
Padumaṇva toyena alimpamāno³,
Eko care khaggavisāṇakappo. (6)

Sīhova saddesu asantasantoti yathā sīho migarājā saddesu asantāsī
 aparisantāsī anutrāsī anubbiggo anussāṅkī⁴

1. Antime bhavē (Ka) 86 piṭṭhepi.

2. Jātijarāmarāṇasaṃsāro (Syā) evamīdisesu ṭhānesu.

3. Alippamāno Khu 1. 290 piṭṭhe.

4. Anussukī (Syā)

anutrāso abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī. Paccekasambuddhopi saddesu asantāsī aparisantāsī anutrāsī anubbiggo anussañkī anutrāso abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃso viharatīti sīhova saddesu asantasanto.

Vātova jālamhi asajjamānoti vātoti puratthimāvātā pacchimā vātā uttārā vātā dakkhiṇā vātā sarajā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā adhimattā vātā verambhavātā pakkhavātā¹ supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā vidhūpanavātā. Jālaṃ vuccati suttajālaṃ. Yathā vāto jālamhi na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati, evameva dve jālā taṇhājālaṇca diṭṭhijālaṇca -pa- idaṃ taṇhājālaṃ -pa- idaṃ diṭṭhijālaṃ. Tassa Paccekasambuddhassa taṇhājālaṃ pahīnaṃ, diṭṭhijālaṃ paṭinissatṭhaṃ, taṇhājālassa pahīnattā diṭṭhijālassa paṭinissatṭhattā so Paccekasambuddho rūpe na sajjati, sadde na sajjati -pa- Diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati nikkhanto nissaṇṇo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti vātova jālamhi asajjamāno.

Padumaṃva toyena alimpamānoti padumaṃ vuccati padumapupphaṃ. Toyam vuccati udakaṃ. Yathā padumapupphaṃ toyena na lippati na palippati na upalippati, alittaṃ apalittaṃ anupalittaṃ, evameva dve lepā taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca -pa- ayaṃ taṇhālepo -pa- ayaṃ diṭṭhilepo. Tassa Paccekasambuddhassa taṇhālepo pahīno, diṭṭhilepo paṭinissatṭho, taṇhālepassa pahīnattā diṭṭhilepassa paṭinissatṭhattā so Paccekasambuddho rūpe na limpati, sadde na limpati -pa- Diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na limpati na palimpati na upalimpati, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṇṇo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti padumaṃva toyena alimpamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

1. Pakkhivātā (Syā) 109, 266 piṭṭhe, natthi pāṭhanānattariṃ.

Sīhova saddesu asantasanto,
 Vātova jālamhi asajjamāno.
 Padumaṁva toyena alimpamāno,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

**158. Sīho yathā dāṭhabalī pasayha,
 Rājā migānaṁ abhibhuyya cārī.
 Sevetha pantāni senāsanāni,
 Eko care khaggavisāṇakappo.**

(7)

Sīho yathā dāṭhabalī pasayha, rājā migānaṁ abhibhuyya cārīti yathā sīho migarājā dāṭhabalī dāṭhāvudho sabbe tiracchānagate pāṇe abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti, Paccekasambuddhopi paññābalī paññāvudho sabbapāṇabhūte puggale paññāya abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharitvā pariyādiyitvā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti sīho yathā dāṭhabalī pasayha, rājā migānaṁ abhibhuyya cārī.

Sevetha pantāni senāsanāniti yathā sīho migarājā araṇṇāvanamajjhogāhetvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti, Paccekasambuddhopi araṇṇāvanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbāni, so eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṁ kappeti, eko gāmaṁ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṁ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti sevetha pantāni senāsanāni, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Sīho yathā dāṭhabalī pasayha,
 Rājā migānaṁ abhibhūyya cārī.
 Sevetha pantāni senāsanāni,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

159. Mettaṃ upekkhaṃ karuṇaṃ vimuttiṃ,
 Āsevamāno muditañca kāle.
 Sabbena lokena avirujjhamāno,
 Eko care khaggavisāṇakappo. (8)

Mettaṃ upekkhaṃ karuṇaṃ vimuttiṃ, āsevamāno muditañca kāleti so Paccekasambuddho mettāsaḥagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati. Tathā dutiyaṃ. Tathā tatiyaṃ. Tathā catutthaṃ. Iti uddhamadho tiriyaṃ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantāṃ lokaṃ mettāsaḥagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharitvā viharati. Karuṇāsaḥagatena cetasā -pa-. Muditāsaḥagatena cetasā -pa-. Upekkhāsaḥagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharitvā viharatīti mettaṃ upekkhaṃ karuṇaṃ vimuttiṃ, āsevamāno muditañca kāle.

Sabbena lokena avirujjhamānoti mettāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā, te appaṭikūlā honti. Ye pacchimāya disāya sattā. Ye uttarāya disāya sattā. Ye dakkhiṇāya disāya sattā. Ye puratthimāya anudisāya sattā. Ye pacchimāya anudisāya sattā. Ye uttarāya anudisāya sattā. Ye dakkhiṇāya anudisāya sattā. Ye hetṭhimāya¹ disāya sattā. Ye uparimāya disāya sattā. Ye dasasu disāsu sattā, te appaṭikūlā honti. Karuṇāya bhāvitattā. Muditāya bhāvitattā. Upekkhāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā -pa- ye dasasu disāsu sattā, te appaṭikūlā honti. **Sabbena lokena avirujjhamāno**ti sabbena lokena avirujjhamāno appaṭivirujjhamāno anāghāṭiyamāno² appaṭihaññaṃāno sabbena lokena avirujjhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Mettaṃ upekkhaṃ karuṇaṃ vimuttiṃ,
 Āsevamāno muditañca kāle.
 Sabbena lokena avirujjhamāno,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

1. Adhogamāya (Syā)

2. Aghaṭṭiyamāno (Syā)

160. Rāgañca dosaṇca pahāya moham,

Sandālayitvāna saññojanāni¹.

Asantasam jīvitasāṅkhayamhi,

Eko care khaggavisāṇakappo.

(9)

Rāgañca dosaṇca pahāya mohanti rāgoti yo rāgo sārāgo -pa- abhijjhā lobho akusalamūlam. Dosoti yo cittassa āghāto -pa- caṇḍikkam asuro po anattamanatā cittassa. Mohoti dukkhe aññāṇam -pa- avijjālaṅgī moho akusalamūlam. Rāgañca dosaṇca pahāya mohanti so Paccekasambuddho rāgañca dosaṇca mohaṇca pahāya pajahitvā vinodetvā byantikaritvā anabhāvaṁ gametvāti rāgañca dosaṇca pahāya moham.

Sandālayitvāna saññojanānīti dasa saññojanāni kāmārāgasaññojanam paṭighasaññojanam -pa- avijjāsaññojanam. Sandālayitvāna saññojanānīti dasa saññojanāni sandālayitvā padālayitvā sampadālayitvā pajahitvā vinodetvā byantikaritvā anabhāvaṁ gametvāti sandālayitvāna saññojanāni.

Asantasam jīvitasāṅkhayamhīti so Paccekasambuddho jīvitapariyosāne asantāsī anutrāsī anubbiggo anussaṅkī anutrāso abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vīgatalomahaṁso viharatīti asantasam jīvitasāṅkhayamhi, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

Rāgañca dosaṇca pahāya moham,

Sandālayitvāna saññojanāni.

Asantasam jīvitasāṅkhayamhi,

Eko care khaggavisāṇakappoti.

161. Bhajanti sevanti ca kāraṇatthā,

Nikkāraṇā dullabhā ajja mittā,

Attatthapaññā² asucī manussā,

Eko care khaggavisāṇakappo.

(10)

1. Saṁyojanāni (Ka)

2. Attatthapaññā (Ka)

Bhajanti sevanti ca kāraṇatthāti attatthakāraṇā paratthakāraṇā ubhayatthakāraṇā diṭṭhadhammikatthakāraṇā samparāyikatthakāraṇā paramatthakāraṇā bhajanti sambhajanti sevanti nisevanti saṁsevanti paṭisevantīti bhajanti sevanti ca kāraṇatthā.

Nikkāraṇā dullabhā ajja mittāti dve mittā agārikamitto ca anāgārikamitto ca -pa- ayaṁ agārikamitto -pa- ayaṁ anāgārikamitto. **Nikkāraṇā dullabhā ajja mittā**ti ime dve mittā akāraṇā nikkāraṇā ahetu appaccayā dullabhā (dulladdhā sudulladdhā)¹ti nikkāraṇā dullabhā ajja mittā.

Attatthapaññā asucī manussāti attatthapaññāti attano atthāya attano hetu attano paccayā attano kāraṇā bhajanti sambhajanti sevanti nisevanti saṁsevanti paṭisevanti ācaranti samācaranti payirupāsanti paripucchanti paripañhantīti attatthapaññā. **Asucī manussā**ti asucinā kāyakammena samannāgatāti asucī manussā, asucinā vacīkammena samannāgatāti asucī manussā, asucinā manokammena samannāgatāti asucī manussā, asucinā pāṇātipātena. Asucinā adinnādānena -pa-. Asucinā kāmesumicchācārena. Asucinā musāvādena. Asuciyaṁ piṣuṇāya vācāya samannāgatā. Asuciyaṁ pharusāya vācāya samannāgatā. Asucinā samphappalāpena samannāgatā. Asuciyaṁ abhiññāya samannāgatā asucinā byāpādena samannāgatāti asucī manussā, asuciyaṁ micchādiṭṭhiyaṁ samannāgatāti asucī manussā, asuciyaṁ cetanāya samannāgatāti asucī manussā, asuciyaṁ patthanāya samannāgatāti asucī manussā, asucinā paṇidhinā samannāgatāti asucī manussā, asucī hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti attatthapaññā asucī manussā.

Eko care khaggavisāṇakappoti ekoti so Paccekasambuddho pabbajjāsāṅkhātena eko -pa-. **Careti aṭṭha cariyāyo** -pa-. **Khaggavisāṇakappoti** yathā khaggassa nāma visāṇaṁ ekaṁ hoti adutiyaṁ -pa- eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so Paccekasambuddho—

1. () Natthi Syā-potthake.

Bhajanti sevanti ca kāraṇatthā,
 Nikkāraṇā dullabhā ajja mittā.
 Attatthapaññā asucī manussā,
 Eko care khaggavisāṇakappoti.

Catuttho vaggo.

Khaggavisāṇasuttaniddeso ekūnavīsatiṃ.

Ajito Tissametteyyo, Puṇṇako atha Mettagū.
 Dhotako Upasīvo ca, Nando ca atha Hemako.
 Todeyyakappā dubhayo, Jatukaṇṇī ca paṇḍito.
 Bhadrāvudho Udayo ca, Posālo cāpi brāhmaṇo.
 Mogharājā ca medhāvī, Piṅgiyo ca mahā-isi.
 Soḷasānaṃ¹ panetesāṃ, brāhmaṇānaṃva sāsanaṃ.
 Pārāyanānaṃ niddesā, tatthakā ca bhavanti hi².
 Khaggavisāṇasuttānaṃ, niddesāpi tatheva ca.
 Niddesā duvidhā ñeyyā, paripuṇṇā sulakkhitāti.

Cūḷaniddesapāḷi niṭṭhitā.

1. Soḷasannaṃ (Syā, Ka)

2. Vā (Ka)

Khuddakanikāye aṭṭhamabhāgapotthake

Cūḷaniddesapāliyaṃ

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akaṅkho	86	Atāru jātiṅca	54, 116
Akāmakāmiṃ	141	Atītaṃ ādisati	163
Akāmaṃāgamaṃ	142	Atha ko carahi	120
Akālikam	215	Atthaṅgatassa	111
Akiṅcanaṃ	84, 92, 133	Atthaṅgato	110
Akiṅcanaṃ anādānaṃ	139	Atthamaññāya	196
Akiṅcanaṃ kāmaḥhave	134	Atthi paṇhena	48, 156
Akittayī no	71	Atthi paṇhena āgamaṃ	165
Akhilo	86, 224	Atho gahaṭṭhā	253
Aggīva daḍḍhaṃ	284	Atthaṃ paleti	109
Achambhī	252	Addasāsiṃ	222
Ajitā	25	Addhā	228
Ajito	24	Addhā pasamsāma	257
Ajjhattaṅca	161	Adhivacanaṃ	197
Ajjhiṭṭho	195	Adho	78
Aññāya	128	Anaññaneyyo	271
Aññāya atthāni	279	Anaññaposī	292
Aññāvimokkhaṃ	156	Anaññaposī sapadānacārī	293
Aññaṃ taṃ	72	Anatthadassim	276
Aṭṭhāna'taṃ	269	Anabhijjhitaṃ seritaṃ	246
Aṭṭhitaṃ ovadeyya	82	Analaṅkaritvā	280
Attatthapañña	306	Anavassuto	287
Antarāvā	189	Anānuyāyī	106
Attānudiṭṭhiṃ ūhacca	186	Anāsavā	122
Atārī	85	Anāsavo	207
Atārī so	61	Anissito no	102

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anītikam	214	Alolo	292
Anīgho	61	Avijjā	25, 159
Anītilam	75, 98	Avijjāya pabhedanam	156
Anusāsa brahme	96	Aviheṭṭhayam	229
Anekarūpampi pahāya	121	Asito	97
Anekarūpā	68	Asucī manussā	306
Anekarūpena	116	Asesam	33
Anejo	148, 165	Asamkupparam	227
Anejam	46	Asamhīram	227
Aneḷamūgo	300	[Ā]	
Appadasse pahāya	208	Ākiñcaññāsambhavam	171
Appamattā	54	Ākiñcaññam	103
Appamatto	80, 191	Ākiñcaññam nissito	105
Apariḍayhamāno	290	Ācikkha dhammam	144, 189
Appassādo	282	Ācikkha dhammam yamaham	192
Apārā pārām	201	Ādānataṇham	151
Apucchi	33	Ādānasatte	153
Apunabbhavāya	191	Ādiccabandhunā	199
Appeva maṁ	83	Ādiccabandhussa	270
Appossukko	253	Ādiccova pathaviṁ	143
Abalo	189	Ādīnavam	262
Abhikaṅkhamānā	150	Ādīnavam sammāsītā	299
Abhijaññā	84	Ādīnavam snehajaṁ	239
Abhijappanti	56	Āmantanā	245
Abhijānam	168	Āyasmā	24
Abhinibbutā	129	Āraddhaviriyo	296
Abhibhuyya sabbāni	256	Ārammaṇam brūhi	102
Abhiyāce	149	Āsavā	147
Alīnacitto	296	Āsā	275

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]		[U]	
Āsīno	212	Uparujjhati	33
Āsīnaṃ	155	Upasantā	129
Āsīsanti	55	Upasanto	146
[I]		Upasīvā	104
Iccā	24	Upekkhāsatisaṃsuddhaṃ	159
Iccāsi iti	125	[E]	
Iñjitā	43	Ekamekassa	196
Iñjitaṃ	59	Eko	210, 230
Ito sutvāna	91	Eko ahaṃ	102
Idha	35, 91	Etābhi nandāmi	123
Idha loka	50	Ete	197
Idheva santo	97	Ete aladdhā	259
Imassa dhammapariyāyassa	196	Ete Buddhaṃ	198
Iriyamānaṃ	93	Etesu	79
Isayo	49, 52	Etaṃ	81, 128
[Ī]		Etaṃ ñāṇaṃ	171
Īti	265	Etaṃ dīpaṃ	139
[U]		Etaṃ bhayaṃ	261
Uggahitaṃ	145	Etaṃ me	32
Uttamaṃ	99	Etaṃ viditvā	101
Udāhu	110, 113	Evametaṃ	171
Uddhaṃ	78	Evameva tvampi	223
Upakkilese	294	Evaṃ abhikkantadassāvaṃ	180
Upadhinidānā	69	Evaṃ tuvaṃ	96
Upadhiṃ karoti	70	Evaṃ dutiyena	260
Upadhiṃ na kayirā	71	Evaṃ maccutaro	187
Uppannañāṇomhi	271	Evaṃ Munī	109
		Evaṃvihārī	80
		Esa bhiyyo	223

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[O]		[Ka]	
Okañjaham	148	Kāmesu	105
Okkhittacakkhu	284	Kāmesu nābhigijjheyya	36
Oghatiṇṇamanāsavaṃ	222	Kāmesu brahmacariyavā	42
Oghatiṇṇaṃ	149	Kāmesu vinaya gedhaṃ	145
Oghātigam	142	Kāsāyavattho	291
Oghe jāte	137	Kiñcanaṃ	153
Oghaṃ	72, 85	Kittayissāmi	75
Oropayitvā	254	Kittayissāmi giram	206
Ohārayitvā	290	Kittayissāmi te santi	98
[Ka]		Kissassa vippahānena	160
Kaṅkhīnaṃ paṭijānataṃ	227	Kissa hetu	203
Kaccisu	54	Kissābhilepanaṃ	24
Kaccissu te Bhagavā	116	Kukkuccānaṃ nivāraṇaṃ	158
Kañci	95	Kukkuccaṃ	157
Katakiccaṃ anāsavaṃ	155	Kuto nu	67
Katthetaṃ	32	Kule kule appṭibaddhacitto	293
Kathaṃ kathim	95	Kusalā	113
Kathaṃ kathā ca	130	Kusalo	38
Kathaṃ nu	72	Kuhiñci	59
Kathaṃ neyyo	166	Kenassu nappakāsati	24
Kathaṃ lokam	180	Kena sotā	29
Kathaṃ satassa carato	161	Ko idha	41
Kappañcaham	149	Ko ubhanta	41
Kappā	149	Kodha Santusito	40
Kassa no	41	Kaṃ brūsi	41
Kāmasukhaṃ	279	Kimnu tamhā	214
Kāmā	42, 84	Kimnu tassa mahabbhayaṃ	25
Kāmābhijappanti	56	Kimnu tassa vicāraṇaṃ	160
Kāmā hi citrā	261	Kimnu saṃyojano	160
Kāme pahāya	104	Kvaci	214

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Kha]

Khaggavisāṇakappo	233
Khattiyā	49
Khiḍḍā	246
Khiḍḍaṃ ratim	279

[Ga]

Gacche pāraṃ	200
Gaccheyyeva	196
Gamissasi tvaṃ	223
Gamissāmi	228
Gaḷo eso	282
Guttindriyo	287
Gotamanūpadhikaṃ	81
Gotamassa yasassino	179
Gotamo bhūripaṇṇāṇo	213
Gotamo bhūrimedhaso	213

[Ca]

Cakkhumatā	199
Carantā	116
Care	232
Careyya	256
Careyyaṃ	97
Caraṃ	76, 78
Cātuddiso	248

[Cha]

Chadanaṃ	224
Chandarāgavinodanaṃ	128
Chinnasaṃsayo	165
Chetvāna Vīro	254

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ja]

Jatukaṇṇi	142
Jantuṃ	152
Janapadehi saṅgatā	150
Janā	113, 191
Jappābhilepanaṃ	27
Jarā	61, 72
Jarāmaccuparikkhayaṃ	140
Jarāmaccuparetānaṃ	137
Jaraṃ sitā	53
Jahassu rūpaṃ	191
Jāti	61, 72
Jātijarāya	144, 189
Jātim jaraṃ	81
Jālaṃva bhetvā	283
Jiṇṇassa me	220
Jiṇṇohamasmi	189
Jutimā	212
Juhanti	56

[Jha]

Jhānamariṇcamāno	298
Jhāyim	154

[Ña]

Ñatvā matimā	282
Ñāṇūpapannaṃ Muni	113
Ñāṇaṃ Sakkā'	166

[Ta]

Taṇcāhaṃ	99
Taṇhakkhayaṃ	214, 300

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]	
Taṇhacchidaṃ	148
Taṇhā	88
Taṇhānigghātanam Muni	126
Taṇhāya	160
Taṇhā yassa	130
Taṇham pariññāya	121
Tato tattha	171
Tattha	116
Tathā yo	200
Tathāvidhassa	108
Tathā hi	74
Tathā hi te	110, 151
Tattheva so sītisiyā	108
Tamonudo	206, 212
Tayidaṃ kathamso	113
Tare loka	76
Tava Vīra vākyam	150
Tava sutvāna	90
Tassa	43
Tasmā pajānam	70, 152
Tasmā pārāyanam	201
Tiṭṭhantamenam	169
Tiṭṭhe ceso	107
Tiṭṭhe nu	106
Tiṭṭheyya so	107
Tiṇṇā loka	129
Tiṇṇo	85
Tiṇṇo ca pārānam	86
Tiriyañcāpi	78
Te	129

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]	
Te cāpi	82
Tenahātappam	91
Teneva kāyo	220
Teneva maññāmi	218
Teneva māro	152
Te ve narā	122
Tesam	150, 198
Tositā	199
Tosesi	199
Tam	73, 76
Tam tam namassāmi	93
Tam me Munī	110
Tam brūmi	45
Tvam	126
[Tha]	
Thāmalūpapanno	298
Thinam	157
Thomayanti	55
[Da]	
Daḍḍam	229
Daḍḍhanikkamo	298
Dijo	208
Diṭṭhadhammābhiniḍḍatā	140
Diṭṭhassutenāpi	115
Diṭṭhivisūkāni	270
Diṭṭhe dhamme	75, 98
Diṭṭham	127

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Diṭṭhiṃ te	179
Disvāna rūpesu	190
Dīpamakkhāhi	137
Dīpā dīpaṃ upallaviṃ	222
Dīpaṃ pabrūhi	137
Dukkhamidaṃ pahoti	235
Dukkhasa	68
Dukkha	67
Dukkhaṃ	28
Dubbalathāmakassa	220
Dussaṅgaḥā pabbajitāpi	253
Deva	92, 225
Devatānaṃ	49, 52
Devīsi	178
Domanassa	157
Dvāhaṃ Sakkaṃ	172

[Dha]

Dhanāni	281
Dhammañca	95
Dhammatakkapurejaraṃ	159
Dhammadharaṃ	278
Dhammamaññāya	196
Dhammamakkhāhi	126
Dhammamadesesi	213
Dhamma'muttamaṃ	77
Dhammānudhammaṃ	196
Dhammesu niccaṃ	299
Dhammaṃ	75
Dhimuttaṃ tapparāyaṇaṃ	170
Dhīrā	72

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

Dhīraṃ	256
Dhotako	89

[Na]

Na upādiyetha	152
Na upeti saṅkhaṃ	109
Na ca pādalolo	286
Na ñāṇena	113
Na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ	192
Na te māra vasānugā	140
Na te māraṣa paddhagū	141
Natthi upamā	214
Natthi kiñci	166
Natthīti nissāya	104
Nandāmi	76
Na diṭṭhiyā	113
Nandisaṃyojano	160
Nandisaṃyojanaṃ	171
Nandiñjahaṃ	149
Na puttamiccheyya	229
Namassamāno	218
Namassāmi	82
Na me byākāsi	173
Na mettha kaṅkhā	228
Naro	88
Na vijjanti	147
Na sutiyā	113
Nāgassa	149
Nāgo	203
Nāgova yūthāni	267

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Na]	
Nāgaṃ	83	Nettā na suddhā	189
Nātarimsu	57	No ce labhetha	256
Nātarimsu jātijaranti	118	[Pa]	
Nānājanā	150	Paṅke sayāno	221
Nā'penti'me	219	Pacchā te māhu	146
Nāmakāyā vimutto	109	Pajā	153
Nāmaṃ	32, 33	Pajaheyyuṃ	82
Nāhaṃ tattha abhiraṃsi	126	Paññā	30
Nāhaṃ sahiṣṣāmi	94	Paññaṇavā so	132
Nāhaṃ sabbe	121	Pañhānantakaro	226
Nikkāmo	203	Pañhānaṃ veyyākaraṇena	199
Nikkāraṇā	306	Pañhaṃ puṭṭho	198
Nikkūho	272	Pañhaṃ byākāsi	195
Nipako	91	Paṭibaddhacitto	240
Nippipāso	274	Paṭibhānavantaṃ	278
Nipuṇe pañhe	198	Paṭibhānavā	224
Nibbānamattano	90	Paṭisallānaṃ	298
Nibbānapadamaccutaṃ	128	Patto niyāmaṃ	271
Nibbānaṃ iti naṃ	139	Padumaṃva toyena	302
Nibbuto	43	Padhānavā	301
Nimmakkho	275	Panujja viññāṇaṃ	79
Niyato	301	Panūdanaṃ	157
Nirattaṃ	145	Pabyākāsi	198
Nirāsaso sabbaloke	275	Pabrūhi	32
Nirāsaso so	132	Pabhaṅkaro	212
Nirāsā	115	Pabhavānupassī	71
Nirāso	61	Pabhavaṃ	68
Nillolupo	272	Pabhassarāni	259
Nivesanaṃ	79	Pabhedanaṃ	159
Nekkhammaṃ	145		

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pamattā	191
Pamattaṃ	277
Pamuṇca maṃ	94
Paricāraṇasāṇaṃ	195
Parittapañña	144
Parittametthasokhya	282
Paridevo	72
Pariphandamāno	221
Parissayā	250
Parissayānaṃ	249
Parissayānaṃ sahita	252
Paro loko	179
Passāmahaṃ	92
Passāmi naṃ manasā	218
Pasutaṃ	276
Pahānaṃ kāmaccchandānaṃ	157
Pahāya pañcāvaraṇāni	294
Pahāsi dukkhaṃ	82
Pāpaṃ sahāyaṃ	276
Pāraṅgamaṇiyā	196
Pāraguṃ sabbadhammānaṃ	155
	165
Pārāyanamanugāyissaṃ	202
Piṅgiya	190
Pitā	281
Piyarūpesu	127
Piyavippayogaṃ	247
Pīti	219
Pucchantā	198
Pucchā	50
Pucchāmi	62

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pucchāmi taṃ	51, 63
Pucchāmi taṃ Bhagavā	89
Putṭho putṭho	195
Puṇṇaka itthattaṃ	53
Puṇṇakā	59
Puttaṇca dāraṃ	281
Puttā	229, 242
Punappunaṃ	70
Pūgampi vassāni	108
Pekkhamāno	153
Posālāti	168

[Ba]

Bandhavāni	281
Bahussutaṃ	278
Buddhaseṭṭhaṃ upāgamuṃ	198
Buddho	197
Byapanujja sabbe	194
Brahmacariyamacarimsu	200
Brahmaloko	179
Brahme upāsito	207
Brāhmaṇassa vusīmato	172
Brāhmaṇo	84, 92
Brūmi	140
Brūsi anoghatiṇṇe	119
Brūhi metaṃ	51, 116

[Bha]

Bhagavantaṃ putṭhu māgamā	161
Bhagavā	25
Bhajanti sevanti	306

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]		[Ma]	
Bhayaṃ	240	Mamattā	80
Bhavarāgarattā	56	Malaṃ	204
Bhavā	79, 84	Mahabbhaye	137
Bhavābhavāya	101	Mahesino	81
Bhavābhave	88	Mahesī	77, 90
Bhave na tiṭṭhe	79	Mātā	281
Bhāvento	201	Mā te vijjittha kiñcanaṃ	145
Bhikkhu	39	Māno	205
Bhikkhu sato	153	Mārisa	32, 54
Bhūtesu	229	Māro	140
Bhūripaṇṇo	219	Māhaṃ nassa	189
[Ma]		Migo	243
Makkho	205	Mitte suhajje	240
Magadhesu viharanto	195	Mittaṃ uḷāraṃ	278
Maggamuttamaṃ	201	Muni	73, 82
Maccurājā	180	Muniṃ ahaṃ Sakka	132
Maccurājā na passati	187	Musā bhaṇe	203
Majjhe ce no	146	Muhuttamapi	214
Majjhe mantā	41	Mūladassāvim	47
Majjhe sarasmiṃ	134, 138	Mettaḡu	68
Matimā	282	Metteyyo	41
Mando	70	Mettaṃ upekkhaṃ	304
Madhurā	261	Mogharājā	186
Manasā'nāvilo	37	Momuho	189
Manujā	49, 52	Moho	204
Manuje	193	[Ya]	
Mano	219	Yaññapathe	54
Manoramā	262	Yaññamakappayimsu	49, 52
Mano hi me	220	Yaññehi	58

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ya]

Yatā	116
Yathā ahū vakkali	223
Yathā kubbanakaṃ	208
Yathātacchaṃ	143
Yathātathaṃ	198
Yathā'ddakkhi	202
Yathā Buddhena	200
Yathābhirantaṃ	268
Yathāyidaṃ nāparaṃ	137
Yathāhaṃ	96
Yamaṃ vijaññaṃ	144
Yametaṃ	33
Yasmiṃ kāmā	130
Yassa	59
Yassa natthi upamā kvaci	228
Yājāyogā	56
Yāni sotāni	30
Yāvatatiyaṇca	178
Ye	82
Ye keci	52, 68
Ye ca saṅkhātadhammāse	34
Yena naṃ vajjuṃ	111
Ye me pubbe	125, 209
Ye sīdha diṭṭhaṃ	121, 123
Yehi maccuvasaṃ	147
Yo	163, 213
Yo ve avidvā	70
Yaṃ nissito	103
Yaṃ pubbe taṃ	146
Yaṃ veditvā	75

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ya]

Yaṃ veditvā sato	98
Yaṃ yaṃ disaṃ	219

[Ra]

Rakkhitamānasāno	287
Rati	279
Ratī	246
Rattindivaṃ	218
Raso	291
Rājāva raṭṭhaṃ	257
Ruppanti rūpesu	191
Rūpaṃ	32-33

[La]

Laddhānupekkhaṃ	296
Lepā	44
Lokantagū	206
Lokasmiṃ	30, 68
Loke	76, 279
Loko	25
Lokoti	180

[Va]

Vadanti	113
Vadāmi	33
Varapaññaṣa	200
Vācābhikaṅkhāmi	90
Vācābhiḷāpo	261
Vātavegena khittā	108
Vātā	108

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vātātape	266	Vaṁsakkalīrova	242
Vāto	302	Vaṁso	241
Viññāṇaṭṭhitiyo	167	[Sa]	
Viññāṇaṁ uparujjhati	161	Sakka	93
Viññātaṁ	127	Sakkaṁ	172
Viññū	245	Saṅkappayantāya	220
Vitakkassa vicāraṇā	160	Saṅkhātadhammo	300
Vidvā	81	Saṅkhāya	43
Vidhūmo	59	Saṅkhāya lokasmiṁ	58
Vipitṭhikatvāna	295	Saṅgā	88
Vibhūtarūpasaññissa	166	Saṅgo	282
Vibhūsaṭṭhānā	279	Saccavādī	280
Vibhūsā	280	Saccavhaya	207
Vimalo bhūrimedhaso	202	Sace labhetha	255
Vimuttaṁ	149	Sañchinnapatto	254, 290
Vimokkho tassa	130	Sajjā	242
Viyācikkha	133	Sañjātakhandho	268
Virajaṁ	154	Saññāvimokkhe	105
Virato kathāhi	104	Saññojanāni	283
Virūparūpena	262	Santāpajāte	193
Vivaṭacchado	224	Sati	30, 219
Vivekadhammaṁ	96	Satimā	104
Visajja	88	Santi	142
Visattikā	242, 76	Santi'muttamaṁ	99
Visame nivṛṭṭhaṁ	276	Santi loke	112
Visenikatvā	114	Santike	200
Vītataṇho sadā	42	Sa tena teneva	219
Vītavaṇṇo	189	Santussamāno	249
Vedagū	87		
Vevicchā pamādā	26		

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sato	75
Sato bhikkhu	38
Santhave	241
Sadā	129
Sandālayitvāna	283
Sandiṭṭhikamakālikam	214
Saddhā	219
Saddhim caraṃ	255
Sampannacaraṇaṃ	198
Sabbakāyappahāyino	166
Sabbadukkhappahīno	207
Sabbadhi	29
Sabbabhavātivatto	207
Sabbaso	147
Sabbānipe'tāni	266
Sabbena lokena	304
Sabbesu	229, 105
Sabbesu dhammesu	111
Sabbaṃ taṃ	125
Sabbaṃ taṃ itihītihaṃ	210
Sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ	210
Sabbaṃ vedi paroparaṃ	226
Samantacakkhu	93
Samatho	296
Samūhatā vādapathāpi	112
Samecca	83
Sayaṃ na seve	276
Savanaṃ na phāsu	189

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Savanti	29
Sahajanettā	143
Sahāyasampadaṃ	257
Sahāyaṃ	229
Sādhu viyākarohi	74
Sādhuvihāriṃ	255
Sikkhā	90
Sineho	295
Sītañca uṇhañca	266
Sīlabbatenāpi	116
Sīho yathā	303
Sīhova	301
Sukittitaṃ	81
Sukittitaṃ Gotamaṃ	123
Suññato	381
Sutavā	300
Sutvāna munino	224
Sutvānahaṃ	141
Sutaṃ	127
Suvaṇṇassa	259
Seṭṭhā samā	258
Seṭṭhaṃ	95
Serī	245
Snehā	234
Sneho	235
Sevetha pantāni	303
So idha	46
So ubhantamabhiññāya	45
Soko	72

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Ha]	
Sotānaṃ kiṃ	29	Handāhaṃ	206
Sotānaṃ saṃvaram	29	Hitvāna kāmāni	281
Samghaṭṭayantāni	259	Huraṃ	209
Saṃsaggā	234	Huraṃ Gotamasāsanā	125

Khuddakanikāye aṭṭhamabhāgapotthake

Cūḷaniddesapāliyaṃ

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṃ, Syā = Syāmapotthakaṃ,
Kaṃ = Kambojapotthakaṃ, I = Iṅgalisapotthakaṃ, Ka = kesuci
Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu
dissamānapāṭho, Tṭha = Aṭṭhakathā.

Khuddakanikāye

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Akilissamānoti = Akiliyamāno (Syā)	96
Agāṇhamāno = Natthi... Syā...potthake.	96
Agadhitā = Apaliveṭṭhitā (Syā)	242
Agārikavibhūsā = Agārikassa vibhūsā (Ka)	280
Ajjhapatto = Ajja patto (Ka)	208
Ajjhesasi = Ajjhesi (Ka)	33
Aññathattaṃ = Tassa aññadatthu (Syā)	227
Aññesaṃ = Paresaṃ (Syā) passa Saṃ 1. 294 piṭṭhe.	182
Aḍḍho = Addho (Syā, Ka)	93
Addiṭṭhamidhatthi = Adiṭṭhamidhatthi (Syā, Ka) Khu 7. 280 piṭṭhepi.	93
Attatthapaññā = Attatṭhapaññā (Ka)	305
Attanāhi = Attanāva (bahūsu) Khu 1. 1, 38 piṭṭhe.	95
Atammayatāya = Akammaññatāya (Syā)	86
Antarāmalo = Antarāmalaṃ (Syā, Ka) passa Khu 1. 252 piṭṭhe.	251
Antarāva = Antarāya (Syā, Ka)	188
Atāru = Atāruṃ (Syā, Ka)	54
Ativatto = Upātivatto (Ka)	207
Antimabhava = Antime bhava (Ka)	301
Aṭṭhaṃ anāgataṃ paccuppannaṃ = Aṭṭhānāgatapaccuppannaṃ (Syā)	175

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Antonimuggaposīni = Antonimmuggaposīni (Ka)	177
Antosaṅghārāme = Antopi saṅghārāme (Ka)	286
Atthaṅgato = Atthaṅgamito (Syā, Ka)	173
Atthahetu = Attahetu (Syā)	260
Atthi jānitabbaṃ = Atthi dhammaṃ jānitabbaṃ (Ka)	175
Attho paramattho vā = Paramattho vā attho (Ka)	175
Addāriṭṭhakasamānaṃ = Alāriṭṭhakasamānaṃ (Syā)	173
Addāvalepanā = Addhāvalepanā (Syā)	263
Addāvalepanā = Allāvalepanā (Syā)	289
Anduyā = Aruyā (Syā) Adduyā (Ka)	229
Addhuvato = Adhuvato (Ka) Khu 7. 40 piṭṭhepi.	38
Andhamakāsi = Antamakāsi (Ka)	187
Adhideve = Atideve (Ka)	225
Adhibhosi = Abhibhaviṃsu (Syā) Abhibhosi (Ka)	
passa Saṃ 2. 392 piṭṭhe.	289
Adhibhaṃsu = Abhibhaviṃsu (Syā) Abhibhaṃsu (Ka)	288
Anajjhāpanno = Anajjhapanno (Syā)	37, 249
Anaṭṭhitakiriyatā = Aniṭṭhitakiriyatā (Ka) Abhi 2. 363 piṭṭhe.	27
Anadhibhūto = Anabhibhūto kehi ci kilesehi (Ka)	290
Anabhāvaṅkato = Anabhāvaṅgato (Syā)	38
Anavaṭṭhitacārikaṃ = Anavatthacārikaṃ (Syā)	284
Anāgārikamitto = Pabbajitamitto (Ka)	239
Anāghātiyamāno = Aghaṭṭhiyamāno (Syā)	304
Anānuyāyī = Anānuvāyī (Syā, Ka)	12
Anāpāthagato = Anāpātagato (Ka)	187
“Aniṭṭhaṅgato”ti = Aniṭṭhā gatoti (Ka)	111
Anudayamāno = Anuddayamāno (bahūsu)	96
Anupaṭṭhitakāyassati = Anupaṭṭhitakāyasati (Syā, Ka)	287
Anuppādeti = Anussarati (Ka)	234
Anussaṅkī = Anussukī (Syā)	301

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Anusāsanaṃ anusiṭṭhaṃ = Desanaṃ anusandhiṃ (Syā)	76
Anūpayo = Anupayo (Syā) Anusayo (Ka) Khu 7. 187 piṭṭhe.	65
Anekavidhakotūhalamaṅgalena = Anekavidhavatta kutūhala- maṅgalena (Syā)	116
Anelaṃūgo = Anelamūgo (Syā, Ka)	300
Anolīnavuttī = Anolīnavuttiko (Ka) Khu 7. 45 piṭṭhepi.	80
Apagacchi = Apagacchasi (Syā, Ka)	214
Apaccavekkhaṇā = Apaccavekkhanā (Syā)	25
Appaṭikūlā = Appaṭikulā (bahūsu)	248
Appaṭivānī = Appaṭivāni (Ka) Khu 7. 45 piṭṭhepi.	80
Appaṭiṭṭhitacitto = Appaṭiṭṭhīnacitto (Syā)	65
Appatirūpaṃ = Appaṭirūpaṃ (Syā)	249
Apadaṃ = Paraṃ (Ka) Ma 1. 214 piṭṭhe.	244
Apanamissanti = Apagamissanti (Ka)	148
Apariḍayhamāno = Aparidayhamāno (Ka)	284
Aphassitaṃ = Aphusitaṃ (Syā, Ka)	175
Abaddho = Abandho (Syā, Ka)	243
Abbahanaṃ = Abbūhanaṃ (bahūsu) Abbūhaṃ (Sī-Ṭṭha)	77
Abahulīkammaṃ = Abahulikammaṃ (Ka)	191
Abījaṃ = Avījaṃ (Syā)	146
Abyāpajjamāno = Abyāpajjhamāno (Syā)	96
Abyāpajjena = Abyāpajjhena (Syā) passa Dī 3. 187 piṭṭhe.	248
Abhiḍānamāno = Ājānamāno (Sī, Syā, I)	11
Araññavanamajjhogāhetvā = Araññe vanamajjhassa ajjhogāhetvā (Syā)	268
Araññe pavane caramāno = Araññe vasamāno (Syā)	243
Alimpamāno = Alippamāno (Khu 1. 290 piṭṭhe)	301
Alīnamanaso = Ādinamanaso (Syā) Khu 7. 186 piṭṭhepi.	65
Avasiyapavattasallakkhaṇavasena = Avassiya... (Syā)	181

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Avasissatu = Avasussatu (Syā) Ma 2. 146 piṭṭhe,	
Saṃ 1. 267 piṭṭhe ca passitabbaṃ.	297
Aviruddhakasāvakānaṃ aviruddhakā = Avaruddhakasāvakānaṃ	
avaruddhakā (Syā)	49
Aviccamāno = Avedhamāno (Syā)	106
Avisāhaṭamānasatā = Avisamhaṭamānasatā (Ka)	296
Avisāhāro = Avisamhāro (Ka) passa Abhi 1. 19 piṭṭhe.	296
Avīcisanatatisahitaṃ = Avīci samaṅgisahitaṃ (Syā) Khu 7. 14 piṭṭhepi.	43
Asammuṭṭhattā = Appamuṭṭhattā (Syā)	39
Asito = Anissito (Syā) Khu 1. 358 piṭṭhepi.	84
Asutaṃ amutaṃ = Asutaṃ amutaṃ vā (Sī) Asutāmutaṃ vā (Syā)	
Asutaṃ'mutaṃ vā (I)	20
Asuropo = Assuropo (Syā)	60

[Ā]

Ākāsova = Ākāso ca (Syā)	96
Ājānīyā ca = Ājāniyāva (Syā) Khu 1. 59 piṭṭhe.	66
Āpāthakajjhāyīva = Āpātakajjhāyī ca (Ka)	273
Āyogaṃ = Āyogabandhanaṃ (Syā, Ka) passa Khu 7. 173 piṭṭhe.	274
Ārañṇiko = Ārañṇako (Syā, Ka)	243
Ārammaṇaṃ = Āramaṇaṃ (Ka)	101
Ārato = Ārato assa (Ka) Khu 7. 54 piṭṭhe.	37
Āruhaṇatthāya = Ropanatthāya (Syā)	292
Āvasamāno parivasamāno = Avasemāno parisemāno (Syā)	221
Āsasāno = Āsayāno (Ka)	15
Āsīsati = Āsimsati (Syā)	132
Āsīsanti = Āsimsanti (Syā)	55
Āsīno = Āsino (Ka)	212
Āsīsanā = Āsimsanā (Syā)	27

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[I]

Ichheyya = Icchissati (Syā)	230
Itthattam = Itthatam (Syā) Itthabhāvam (Ka)	52
Itthikatham = Itthikatham purisakatham (Syā, Ka) Dī 1. 7, 62 piṭṭhe.	
Sam 3. 368 piṭṭhe ca passitabbam.	260
Idam kiñcanam = Ime kiñcanā (Ka)	145
Indagu = Indagū (Syā)	88
Indriyaparopariyattañānam = Indriyaparopariyattiñānam (Ka)	
Atṭhakathā oloketabbā.	165
Idhatthaññeva = Idhaṭṭhaññeva (Syā)	169
Issatthena = Issaṭṭhena (Syā) Issattena (Ka) passa Ma 1. 120 piṭṭhe.	262

[U]

Ujjhitvā = Pariccajitvā (Syā)	240
Uttānīkarosi = Uttānim karosi (Ka)	24
Udakapubbuḷam = Pubbulakam (Syā)	183
Udakūmikajātam = Udakummijātam (Syā) Udakummikajātam (Ka)	299
Uddaṇḍe = Uṭṭaṇḍe (Ka)	274
Uddaṇḍam gacchati = Khuddaṇḍam gacchati, uddhositato uddhositam	
gacchati (Syā) passa Khu 7. 51 piṭṭhe.	286
Udīraṇam = Odīraṇam (Syā)	206
Uddhanti anāgataṃ = Uddham vuccati anāgataṃ (Syā, Ka)	78
Unnati = Uṇṇati (Syā, Ka)	205
Upaghātiyanti = Upaghātayanti (Syā, Ka)	190
Uparimato = Uparito (Syā) Uparimāya (Ka)	288
Upāyupādānā = Upayupādānā (Ka)	148
Ubhatobyūḷham = Ubhatoviyūḷham (Syā) passa Ma 1. 121 piṭṭhe.	263
Umāpupphasamānam = Ummārapupphasamānam (Syā)	
Khu 7. 276 piṭṭhepi.	173

[Ū]

Ūhacca samūhacca = Uhacca samuhacca (Ka) Saddanītiyā pana sameti.	187
---	-----

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[E]

Eko = Eko care khaggavisāṇakappo (Syā)	268
Etamādīnavam̐ = Evamādīnavam̐ (Ka) passa Khu 1. 201 piṭṭhe.	211
Etaṁ = Evaṁ (Syā, Ka)	18
Erakavattikampi = Erakavaṭṭikampi (Syā, Ka) passa Ma 1. 122 piṭṭhe.	236
Esā namuci te senā = Esā te namuci senā (Syā, Ka) Khu 1. 434 piṭṭhe.	114
Esī gavesī = Esi gavesi (Syā) Khu 7. 266 piṭṭhe.	77
Ehambho = Ehi bho (Syā) passa Ma 3. 95 piṭṭhe.	203

[O]

Opaneyyikaṁ = Opanayikaṁ (Syā, Ka)	98
Oropayitvā = Voropayitvā (Syā)	254
Ovuto = Ophuto (Syā)	24
Ohāretvā = Ohārayitvā (Syā, Ka)	291

[Ka]

Kañci = Kiñci (Ka) Khu 7. 165 piṭṭhe.	60
Kaṭasī vaḍḍhitā = Kasīvavaḍḍhitam̐ (Syā) passa Saṁ 1. 387 piṭṭhe.	136
Katame -pa- rājāno = Katame sammatidevā rājāno (Syā)	225
Kathāham̐ = Kadāham̐ (Syā)	80
Kathitamanukathayissam̐ = Kathitamanugāyissam̐ (Syā)	202
Katham̐ = Kaṭam̐ (Syā)	85
Katham̐ tena = Kathamassa (Syā)	166
Kadariyātapanā = Kadariyā tāpanā (Ka) Khu 7. 317 piṭṭhe.	237
Karonti = Kārenti (Syā, Ka) passa Ma 3. 221 piṭṭhe.	236
Kāḷamegho = Akāḷamegho (Syā, Kaṁ) passa Khu 7. 276 piṭṭhe.	173
Kiñcanapaṭinissaggam̐ = Kiñcanapaṭinissaggo (Syā)	139
Kiñcana'matthi = Kañci matthi (Syā) Kiñci natthi (I)	
Kiñcinamatthi (Ka)	20
Kiñcanavūpasamam̐ = Kiñcanavūpasamo (Syā)	139

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kiñcanāni = Kiñcanā (Syā)	134
Kittitaṃ = Akitti taṃ (Syā)	71
Kuñjarā ca = Kuñjarāva (Syā)	66
Kuṭhārīhi = Kudhārīhi (Syā, Ka)	237
Kudrūsako = Kudrusako (Syā)	281
Kuhitattaṃ = Kuhāyitattaṃ (Syā, Ka) Visuddhimaggatṭhakathā oloketabbā.	273
Kūṭāgārasālā = Santhāgārasālā (Syā) passa Saṃ 2. 392 piṭṭhe.	289
Ko carahi = Yo carati (Ka)	2
Koḷāpaṃ = Kolāpaṃ (Syā) Saṃ 2. 391 piṭṭhepi.	288

[Kha]

Khārāpatacchikampi = Khārāpaṭicchikampi (Ka)	190, 236
Khiḍḍā = Khiṭṭā (Ka)	246
Khudā = Khuddā (Syā, Ka)	266
Khettajo = Khetrajo (Syā, Ka)	281

[Ga]

Gaganapathe = Gamanapathe (Syā) Aṭṭhakathā oloketabbā.	144
(Gaṇārāmatāṃ anuyutto) = () Natthi Ma 3. 152 piṭṭhe.	269
Gatiṃ parāyanāṃ = Gatiparāyanāṃ (Syā)	137
Gaddhikattaṃ = Gedhikatā gedhikattaṃ (Syā) passa Abhi 2. 365 piṭṭhe.	280
Gabbhaṭṭhitimūlakāṃ = Gabbhetṭhitimūlakāṃ (Syā, Ka)	28
Garuṃ karomi = Garukaromi (Syā)	83

[Gha]

Ghaṭṭenti = Ghaṭenti (Syā)	259
----------------------------	-----

[Ca]

Cakkhu = Cakkhum (Syā, Ka)	127
Cakkhu ceva = Cakkhuñceva (Ka)	38
Cattālisāya = Dvācattālisāya (Syā)	162

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Catutthī = Catutthā (Syā) passa Am̐ 2. 428 piṭṭhe.	168
Capalatā = Capalanā (Syā)	280
Cāṭukamyatāya = Pātukamyatāya (Syā) Khu 7. 290 piṭṭhepi.	258
Cātumahārājikesu = Cātummahārājikesu (Syā)	53
Cāyaṃ = Yāyaṃ (Ka)	34
Cittappassaddhatā = Cittavisaṭatā (Ka) passa Khu. 402 piṭṭhe.	296
Cittasamatā = Cittasamatho (Syā) Khu 7. 402 piṭṭhe.	159
Cetiyamhā ca = Cetiyamhā ca sāgaramhā ca (Syā)	150

[Cha]

Cha abhiññāyo = Chaḷabhiññāyo (Syā)	278
Chakaṇakāyapi = Chakaṇaṭiyāpi (Syā) Pakkaṭṭhiyā (Sī-Tṭha)	
passa Ma 1. 121 piṭṭhe.	264
Chaṭṭhī = Chaṭṭhā (Syā)	168
Chatukkadassā = Jatukkadassā (Syā) Jatukadasā (Sī-Tṭha)	208
Chandarāgavinibaddho = Chandarāgavinibandho (Syā, Ka)	
passa Am̐ 3. 114 piṭṭhe.	265
Chetva = Chetvā (Syā, Ka)	294

[Ja]

Jagatī = Jarā (Syā)	143
Jāgu = Jātu (Syā)	88
Jānāti = Pajānāti (Syā) Parijānāti (Ka) Khu 7. 40 piṭṭhepi.	121
Jinānaṃ hettha = Janānañhettha (Ka)	2
Jīvikaṃ = Jīvitaṃ (Ka)	258
Jīvitāvoropano = Jivitapanāsano (Syā) Khu 7. 166 piṭṭhe.	61
Jīvitenūpapannaṃ = Jīvikenūpapannaṃ (Syā)	112

[Ḍa]

Ḍāhena = Dāhena (Ka) Khu 7. 35 piṭṭhepi.	221
Ḍāho = Ḍaho (Syā)	28
Ḍaṃsasarīsape = Ḍaṃsasirimsape (Syā) Ḍaṃsamakasasarīsape (Ka)	266

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Taṇhacchida = Kaṅkhacchida (Ka)	5
Taṇhājālinim = Taṇhaṃ jālinim (Syā)	211
Taṇhādhipanne = Taṇhāya adhipanne (Ka)	193
Taṇhāya pahānaṭṭhena = Taṇhāpahānaṭṭhena (Syā) Khu 7. 361 piṭṭhe.	230
Taṇhaṃ = Taṇhā (Syā, Ka) Khu 7. 362 piṭṭhepi.	211
Tathāgatasāsanā = Tathāgatasāsanā devasāsanā (Syā, Ka)	209
Tatthete = Tatra te (Ka)	250
Tadaṅgaṃ samatikkamā = Tadaṅgaṃ samatikkamma (Ka)	109
Tadantarā = Cakkhusamanantarā (Syā)	172
Tadā = Sadā (Ka)	4
Taduttari = Tatrupari (Syā)	92
Taraṇāya = Tāraṇāya (Syā)	196
Taruṇakā kaḷīrakā = Taruṇakaḷīrā (Syā)	242
Tarimsu = Atarimsu (Ka) passa Saṃ 3. 162 piṭṭhe.	
Khu 7. 362 piṭṭhe ca.	212
Tassa rūpaṃ = Tassa bhikkhuno rūpaṃ (Syā)	186
Tasito = Tassito (Ka)	1
Tasseva = Tassa (Syā)	236
Tasseva = Tamyeva (Ka) Aṭṭhakathā oloketabbā.	1
Tālapaṇṇavātā = Tālavaṇḍavātā (Ka)	266
Tiṭṭheyya = Tiṭṭhati (Syā, Ka)	167
Tibbā = Tippā (Syā)	236
Timitimiṅgalaṃ = Timitipiṅgalaṃ (Ka)	176
Tiraṇapariññāya = Tiraṇapariññāya (Syā)	123

[Tha]

Thāmavā = Thāmasā (Ka)	296
Thinassa = Thīnassa (Syā)	157
Thinaṃ thiyanā = Thīnaṃ thīyanā (Syā)	157

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da]

Dasabaladhāriṃ = Dasabalaṃ tādhiṃ (Syā)	208
Diṭṭhasutamutaviññātabbe = Diṭṭhaṃ, sūtaṃ -pa- sabbe. Khu 7. 103 piṭṭhe, 189 piṭṭhepi passitabbaṃ.	97
Dibbasakkhunāpi = Dibbena cakkhunāpi (Ka)	173
Dīghadasāni = Dīgharassāni (Syā)	254
Dukkhamanaṭṭhena = Dukkhaṭṭhena (Syā)	69
Dukkhaṃ domanassaṃ = Dukkhadomanassaṃ (Syā, Ka)	235, 263
[Dulladdhā sudulladdhā] = [] Natthi Syā-potthake.	306
Dussanīye = Dosanīye (Syā, Ka) Khu 7. 186 piṭṭhepi.	65
Devīsi = Devisi (Syā)	172

[Dha]

Dhaṅkamivossajantīti = Chaṅkamivossajantīti (Syā, Ka) passa Khu 1. 320 piṭṭhe.	252
Dhammakaraṇepi = Dhammakāraṇepi (Syā)	253
Dhammassāmī = Dhammasāmi (Syā, Ka)	175
Dhātā = Dhatā (Syā)	278
Dhārentaṃ = Dhāreti (Ka)	278
Dhīro = Vīro (Syā, Ka) passa Khu 1. 360 piṭṭhe.	254
Dhūmo = Dhumo (Syā)	213

[Na]

Na ajjhoseti = Na ajjhosāya tiṭṭhati (Syā)	161
Nagassa = Nagarassa (Ka) Ayaṃgāthā Khu 2. 372 Theragāthāyaṃ dissati.	155
Nattamahā'bhīpassa = Rattamahābhīpassa (Syā)	103
Namassamāno vivasemi = Namassamānova vasemi (Sī-Ṭṭha) ...vivasāmi (Syā)	218
Na riccati = Na riñcati (Syā, Ka) Saṃ 2. 408 piṭṭhepi.	265
Nandī = Nandi (Syā)	27
Navakammaṇa = Dūtakammaṇa (Syā, Ka) Khu 7. 290 piṭṭhe.	258

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Napiṭakasampadāya = Napiṭakasampadānena (Ka) Khu 7. 280 piṭṭhe.	69
Na lippati = Na limpati (bahūsu)	7
Nāññaṃ = Na aññaṃ (Sī, Syā, Ka)	186
Nābhihamsati = Nābhipihayati (Syā) Khu 7. 186 piṭṭhe.	65
Nāsissaṃ = Ayaṃ gāthā Khu 2. 263 Tikanipāte dissati.	297
Nālikaṃ = Nālikaṃ (Ka) passa Dī 1. 7 piṭṭhe.	254
Nijjigīsanatāya = Nijjigimsanatāya (Syā)	258
Niṭṭhuriyakammaṃ = Nitthuriyakammaṃ (Ka) passa Abhi 2. 371 piṭṭhe.	205
Nitthāreti = Nittāreti (Syā, Ka)	226
Nitthiṇṇo = Nittiṇṇo (Syā)	85
Nibbano = Nibbuto (Syā)	21
Nibbānassa = Yassa (Syā)	227
Nirāsaso = Nirāsayo (Sī-Ṭṭha) Khu 1. 288 piṭṭhepi.	272
Nillopampi = Vilopampi (Syā) passa Khu 7. 315 piṭṭhe.	235
Nisajjanaṃ = Nisajjā (Ka)	240
Nisajjaṃ = Nisajjanaṃ (Ka)	273
Nissaṭo = Nissaṭṭho (Syā)	97
Nīyati = Niyyati (Syā, Ka)	83, 267
Nīliyā = Nīlena (Syā)	96
Nūpurāṇi = Dhuvarāṇi (Syā)	259
Nhāpanaṃ = Nahāpanaṃ (Syā)	254

[Pa]

Pakkhavātā = Pakkhivātā (Syā)	302
Pañcamī = Pañcamā (Syā)	168
Pajjena katena = Pajjotakatena (Ka) Khu 1. 357 piṭṭhe.	39
Pajjo = Addho (Ka)	201
Paññāpitaṃ = Paññāpitaṃ (Ka)	72
Paññāpesi = Paññāpesi (Ka)	24
Pañhena atthiko āgatomhi = Pañhatthikāṃha āgatā (bahūsu) passa Khu 7. 369 piṭṭhe.	48

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pañham = Pañhe (Sī, I)	21
Paṭiggāho = Paṭiṭṭhāho (Ka)	235
Paṭibaddhacitto = Paṭibandhacitto (Ka)	239
Paṭibhāti = Paṭibhāyati (Ka)	224
Paṭibhānavā = Paṭibhāṇavā (Syā)	223
Paṭiladdhassa = Lābhissa (Syā)	166
Paṭisenikarā = Visenimkatvā (Ka) Khu 7. 135 piṭṭhe.	114
Paṭthagūti = Paddhagū (Sī)	16
Patilīyati = Patiṭṭhiyati (Ka)	97
Pathavimaṇḍale = Puthavimaṇḍale (Sī)	2
Padassati = Padessati (Ka)	2
Padānupubbatāpetam = Padānupubbatāmetam (bahūsu)	24
Paddhagū = Paṭthagū (Syā, Ka)	140
Paddhā paddhacarā = Paṭṭhā paṭthagacarā (Syā, Ka)	141
Panuṇṇapaccekasacco = Paṇunnapaccekasacco (Ka)	85
Paramatthamantanā = Ubhayatthamantanā (Ka)	246
Paralokavajjabhayadassāvino = Para -pa- dassāvine (Ka)	177
Parigūhati = Pariguyhati (Syā, Ka)	239
Paricāraśoḷasānam = Paricārikasoḷasannam (Syā, Ka)	195
Paricārako = Paricāriko (Syā, Ka)	195
Paripucchāyapi = Paripucchehi (Ka)	253
Paripūram = Pāripūrim (Sī, Syā)	4
Pariyāputam = Pariyāpuṭam (Syā, Ka) passa Dī 3. 164 piṭṭhe.	278
Pariyādiyanavacanametam = Pariyādāyavacanametam (Syā, Ka)	33
Parivajjeti = Parisajjeti (Syā)	240
Parisāgato = Parisaggato (Syā)	203
Paroparam = Parovaram (Sī-Ṭṭha)	225
Palāpo = Lāpo palāpo (Syā) Abhi 1. 105 piṭṭhepi.	72
Palibundheyya = Palibujjheyya (Syā)	37
Pāmojjaṃ = Pāmujaṃ (Syā)	219

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pāragū = Pārage (Syā)	3
Pāraguṃ = Pāragū (Syā, Ka)	163
Pārāyananteva = Pārāyaṇaṃtveva (Sī-Ṭṭha)	21
Pārupanañca = Pasādhanañca (Syā) Sayanāsanañca (Ka)	280
Pālibhaddako = Pālibhaddako (Ka)	183
Pāvuraṇā = Pāpuraṇā (Syā)	36
Piṅgiyamāṇavakapucchāniddeśo = Siṅgiyapañhaṃ (Ka)	195
Piṅgiyena = Tena (Ka)	195
Pidhiyare = Pithiyyare (Syā) Pithiyyare (Sī-Ṭṭha)	29
Piyavippayogaṃ = Vippayogampi (Ka)	246
Pisuṇā vācā = Pisuṇavācā (Ka)	158
Pisuṇāya vācāya = Pisuṇavācāya (Ka)	276
Pītaṃsiṃva = Jitaraṃsiṃ sītaraṃsiṃ (Ka) Vītaraṃsiṃ (Sī, Syā)	4
Pīlayanti = Pīlianti (Syā, Ka)	191
Puthujjanakalyāṇako = Kalyāṇaputhujjano (Syā)	80
Pubbaṇhasamaye = Pubbaṇhasamayaṃ (Ka) Khu 7. 51 piṭṭhepi.	297
Pubbaṇhasamayaṃ = Pubbaṇhasamayaṃ (Ka)	293
Puramāhissatiṃ = Puramāhiyati (Ka)	4
Pūjanīyo = Pūjito (Syā, Ka) Khu 7. 45 piṭṭhepi.	74
Ponobhavikā = Ponobbhavikā (Syā, Ka)	39
Poṅkhānupoṅkhaṃ = Pokhānupokhaṃ (Syā)	43

[Pha]

Pharusavācaṃ nicchāraṇo = Pharusavācanicchāraṇo (Syā)	60
Phassaye = Phussaye (Syā, Ka)	269
Phassitaṃ = Phusitaṃ (Syā)	43
Pharusāya vācāya = Pharusavācāya (Ka)	276
Phenaṇiṇḍo = Phenupinḍo (Syā)	183
Phoṭayitvā = Mocayitvā (Syā)	88

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Balappatto = Phalappatto (Ka)	2
Bahalapattapalāso = Sākhapattapalāso (Ka)	290
Bahupāyāsā = Bahūpāyāsā (Syā)	282
Bahūdakaṃ = Bahurukkhaṃ (Syā)	208
Bahūni vassāni = Bahunnaṃ vassānaṃ (Syā)	108
Buddhavacanaṃ = Pakatiyā (Ka)	224
Buddhasubodhiṃ = Buddhasubuddhataṃ (Ka)	177
Byantīkataṃ = Byantikataṃ (Ka)	59
Byantīkareyya = Byantiṃ kareyya (Ka)	37
Byappathaṃ = Byapathaṃ (Syā, Ka)	76
Brūsi = Brūhi (Syā)	24

[Bha]

Bhagandalena = Bhagandalāya (Syā)	221
Bhagavatā = Bhagavato (Ka)	176
Bhagavato = Bhagavatā (Syā) Khu 7. 187 piṭṭhe.	66
Bhavissatha = Bhavissanti (Khu 7. 173 piṭṭhe)	273
Bhasmani = Gammani (Syā)	60
Bhāvanāya pāripūriyā = Bhāvanāpāripūriyā (Syā)	297
Bhāvitasīlo, Bhāvitacitto, = Bhāvita -pa- bhāvitacittoti (Syā)	26
Bhāvento = Bhavitattā (Ka)	140
Bhikkhuṃ = Bhikkhū (Ka) Khu 7. 172 piṭṭhe.	272
Bhūrī = Bhūri (Ka)	32
Bhotī = Bhoti (Ka)	2

[Ma]

Makkhāyanā = Makkhiyanā (Ka) passa Abhi 2. 371 piṭṭhe.	275
Maggavādināṃ = Pavaramaggavādināṃ (Ka)	209
Maccudheyyassa pāraṃ = Maccudheyyapāraṃ (Sī)	23
Matimā = Mutimā (Khu 1. 288 piṭṭhe)	282
Matteyyatāya = Metteyyatāya (Syā, Ka)	298

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Manussarāhasseyyakāni = Manussarāhaseyyakāni (Syā, Ka)	26, 211
Mahāpadānīyasuttantaṃ = Mahādhanīyasuttaṃ (Syā)	164
Mahāmoggallāno = Mahāmoggalāno (Ka)	287
Mahāsahassimpī = Tisahassim mahāsahassampi (Ka)	174
Mahimsayuddhaṃ = Mahisayuddhaṃ (Syā)	285
Mahimsā = Gomahisā (Syā) Khu 7. 10 piṭṭhepi.	249
Maḷakassa = Aḷakassa (Khu 1. 429 piṭṭhe) Muḷakassa (Syā)	
Mūḷhakassa (Ka)	1
Mā janesi = Mājanehi (Syā)	146
Māṇavaṃ = Mānavarṃ (Syā)	152
Mānasakaṃ = Mānusakataṃ (Syā)	209
Mārabalisañca = Mārabalisañca (Ka)	140
Mālāgandhavilepanaṃ = Mālāgandhaṃ vilepanaṃ (Syā)	
Khu 1. 240 piṭṭhe.	49
Miyyare = Mīyare (Ka)	238
Mukhakerakaṃ = Mukhabherukaṃ (Syā)	247
Mukhaḍḍimakaṃ = Mukhadeḍḍimakaṃ (Syā)	
Mukhadindimakaṃ (Ka)	247
Muggasūpyatāya = Muggasūpatāya (Syā)	258
Mucceyyunti = Muñceyyunti (Syā)	95
Muddhani muddhapāte = Muddhanimmuddhapāte (Ka)	2
Muddhādhipātāñca = Muddhātīpātāñca (Ka)	2
Munino = Munayo (Syā) Khu 7. 44 piṭṭhepi.	74
Munī = Muni (Syā, Ka) Khu 1. 51 piṭṭhe.	74

[Ya]

Yaññayājakā = Yaññayajakā (Syā)	50
Yattā paṭiyattā = Yatā paṭiyatā (Syā)	116
Yatthassa = Tattha ye (Ka) passa Saṃ 2. 390 piṭṭhe.	287
Yathābhūtaṃ = Taṃ (Ka)	271
Yampi = Yepi (Ka)	240
Yampidaṃ = Yamidaṃ (Ka) passa Saṃ 2. 278 piṭṭhe.	180
Yamakapāṭihire ñāṇaṃ = Yamakapāṭihiriyāñāṇaṃ (Syā)	165

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yassa ca visatā = Yassa paripatā (Syā) passa Khu 1. 390 piṭṭhe.	155
Yassetāni = Yassete (Syā)	133
Yānīdhatthi = Yāni patthi (Syā) Yāni atthi (Ka) Khu 1. 360 piṭṭhe.	64
Yāvatakaṃ vā = Yāvata (Sī, Ka)	174
Yāvatananda = So vatānanda (Ma 3. 152 piṭṭhe)	269
Yena taṃ rāgena = Yena rāgena (Syā, Ka) Khu 7. 192 piṭṭhe.	111
Yonā = Yonakā (Ka) Khu 7. 120 piṭṭhepi.	150

[Ra]

Rakhasā = Rakkhasā (Ka)	28
Ratiṃ = Ratī (Syā)	279
Ramaṇīyaṭṭhena = () Natthi Syā-potthake.	36
Rājadhāniyo = Rājathāniyo (Ka)	36
Rūpupayaṃ = Rūpūpāyaṃ (Syā, Ka) passa Saṃ 2. 43 piṭṭhe.	167

[La]

Lambikaṃ = Lambilaṃ (Syā, Ka) passa Āyatanavibhaṅge 73 piṭṭhe.	291
Labhetha = Labhati (Syā, Ka)	288
Labhetheva = Labhateva (Syā, Ka)	287
Lālappanā lālappitattaṃ = Lālappāyanā lālappāyitattaṃ (bahūsu)	72
Lokasmi = Lokasmiṃ (Syā, Ka)	58
Loke vesā visattikā, = Yā sā loke visattikā (Syā)	76
Lohitaṅgo = Lohitako (?)	281
Lohitapittena = Lohitena. Pittena (Syā, Ka)	221
Lohitapittaṃ = Lohitaṃ pittaṃ (bahūsu)	28

[Va]

Vakkalitthero = Vakkali (Syā)	223
Vacanamabravi = Vacanamabruvi (Sī)	1

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vacīmuniṃ = Vācāmuniṃ (bahūsu) Khu 1. 234 piṭṭhe.	73
Vanibbakayācakā = Vaṇibbakasāvakā (Syā)	50
Vāssāni = Vassānaṃ (Syā, Ka)	107
Vijjāṭṭhānena = Vijjāṭhānena (Ka)	205
Vijjhātattā = Nijjhātattā (Ka) Khu 7. 53 piṭṭhe.	59
Vipattisambhavaloko ca = Dve -pa- bhavaloko (Syā)	206
Vipariyāsaggāho = Vipariyesaggāho (bahūsu)	45
Vippaluggā = Vippaluggatā (Syā) passa Khu 7. 74 piṭṭhe.	114
Vipekkhamāno = Pekkkhamāno (Syā, Ka)	284
Vibhajitāni = Vibhattāni (Ka)	30
Vibhajitaṃ = Vibhattaṃ (Syā)	200
Vibhūsaṭṭhānā = Vibhūsaṇaṭṭhānā (Syā, Ka) Vibhūsaṇaṭṭhānā (Sī-Ṭṭha)	279
Vimutto = Dhimutto (Ka)	12
Vimokkho = Vimokkhā (Ka)	105
Virato idha = Ārato idheva (Syā) passa Khu 1. 360 piṭṭhe.	254
Vivaṭacchado = Vivaṭacchadano (Ka)	223
Vivaṭṭacchado = Vivattacchaddo (Sī)	3
Vivarāhi vibhajāhi = Vivarehi vibhajehi (Ka)	32
Vividhakammakāraṇā = Vividhakammakaraṇāni (Ka)	190
Vividhā kammakāraṇā = Vividhāni kammakaraṇāni (Ka)	236
Visajjanaṃ = Vissajjanaṃ (Ka)	196
Visajjissati = Vissajjissati (Ka)	3
Visajjeti = Vissajjeti (Ka)	51
Visajjetuṃ vahassetuṃ bhāranti = Visajjetuṃ sandassetuṃ bhaṇitunti (Syā) Vahassu*etuṃ.	48
Visaṭaṃ = Saritaṃ (Syā) Khu 7. 362 piṭṭhepi.	211
Vissattho = Vissatṭho (Ka)	187
Viseṭṭhacaraṇaṃ = Visiṭṭhacaraṇaṃ (Ka)	198
Visenikatvā = Visenimkatvā (Ka) Khu 7. 135 piṭṭhe.	113
Vihare = Viharaṃ (Khu 1. 287 piṭṭhe)	267

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vītavaṇṇo = Vivaṇṇo (Syā)	188
Vītivattayi = Vītivatti (Ka)	58
Vīriyavā = Viriyavā (Syā) Khu 1. 360 piṭṭhepi.	141
Vīriyaṃ = Viriyaṃ (Syā)	35
Vīriyassa saṇṭhānaṃ = Viriyassa ṭhānaṃ (Syā)	297
Vuttavāso = Vuṭṭhavāso (Syā) Khu 7. 16 piṭṭhepi.	85
Vedanānupassī = [] Natthi Syā-potthake.	162
Vemāne = Vihāyamāne (Ka)	191
Veḷugumbasmiṃ -pa- sattā = Veḷagumbasmiṃ -pa- saṃsibbitā (Syā)	241
Vobhindantā = Te bhindantā (Syā, Ka)	176
Volokento = Olokento (Ka)	177
Vosaggo = Vossaggo (bahūsu)	27
Vaṃsakkaḷīrova = Vaṃse kaḷīrova (Ka)	241

[Sa]

Saṅkamo = Saṅgamo (Syā, Ka)	201
Saṅgajālamaticca = Saṅgaṃ jālamaticca (Khu 1. 360 piṭṭhe)	74
Sajotibhūtāya = Sañjotibhūtāya (Syā)	237
Saññojanāni = Saṃyojanāni (Ka)	305
Saññojanīyā = Saññojanikā (Ka)	251
Sañchinnapatto = Saṃsīnapatto (Sī-Tṭha)	254
Sattamī = Sattamā (Syā)	168
Satānusāriṇāṇaṃ = Satānussariyaṇāṇaṃ (Ka) passa Dī 3. 111 piṭṭhe.	164
Sati cāpi = Satī ceva (Sī)	6
Satiparibandhānaṃ = Satipaṭipakkhānaṃ (Syā) Khu 7. 7 piṭṭhe.	39
Santipadampi = Santipadanti (Ka)	142
Sattīhipi = Sattiyāpi (Ma 1. 120, 128 piṭṭhe.)	263
Santhave = Sandhave (Ka)	239
Santhavo = Sandhavo (Ka) Abhi 2. 376 piṭṭhe.	27

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sa danto''ti = Sudantoti (Syā) Khu 1. 358 piṭṭhe; Khu 7. 188 piṭṭhepi.	67
Saddahanā = Saddhahanā (Ka)	219
Sandacchāyo = Saṇḍacchāyo (Syā) Santacchāyo (Ka) Ma 1. 108 piṭṭhe.	290
Sadevako = Sadevako loko (Ka)	180
Sampaṭipādayitvā = Paṭipādayitvā (Syā)	85
Samphalanti = Saphalanti (Ka) passa Khu 1. 226 piṭṭhe.	252
Sabbasaṃyoge = Sabbayoge (Ka) Khu 1. 359 piṭṭhe.	83
Sabhāgato = Sabhaggato (Syā)	203
Sabhiyapañhānaṃ = Parisapañhānaṃ (Syā) Piṅgiyapañhānaṃ (Ka)	226
Sammādiṭṭhi = Ñāṇaṃ -pa- sabbavedamaticca vedagū soti (Syā) passa Khu 7. 158 piṭṭhe.	87
Samāsane = Samāsanne (Ka)	1
Sammutidevā = Sammatidevā (Syā)	225
Samupapanno = Sampanno (Ka)	39
Sayanaṃ = Nipajjanaṃ (Syā)	229
Sahissāmi = Samīhāmi (Ka)	94
Sāgarūpamo = Sāgarasamo (Ka)	64
Sātthaṃ sabyañjanaṃ = Satthā sabyañjanā (Syā) passa Ma 3. 62 piṭṭhe.	278
Sāmayikaṃ = Āsāmāyikaṃ (Ka)	269
Sāmāyikaṃ = Sāmāyikaṃ (Syā, Ka)	270
Sāriputto = (Passa Saṃ 3. 137 piṭṭhe)	45
Sāre patiṭṭhitaṃ = Sāresu supatiṭṭhitaṃ (Syā, Ka) passa Khu 1. 81 piṭṭhe.	293
Sibbinimaccagāti = Sibbanimaccagā (Sī, Syā)	7
Sinehadosaṃ = Snehadosaṃ (Syā, Ka)	294
Sīmakataṃ odhikataṃ = Mariyādikataṃ odhikataṃ (Syā)	44
Sīmakataṃ = Sīmakataṃ mariyādikataṃ (Syā)	234
Suācikkhitaṃ = Svācikkhitaṃ (Ka)	123

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Suciṃ dinnam = Piyam dinnam (Syā)	55
Suñño = Suññato (Ka) passa Sam 2. 280 piṭṭhe.	185
Suttam visaṭā = Sottam visatā (Syā)	27
Sumedhasoti = Bhūrimedhasoti (Syā)	213
Susumārabhayam = Sumsumārabhayam (Syā)	241
Sūriyo = Suriyo (Syā)	143
Sekhamunino = Sekkhamunino (Syā, Ka)	74
Sekhā = Sekkhā (Syā, Ka)	6, 34
Setagaccho = Setavaccho (Ka)	183
Seyyathāpi = Tam kim maññatha (Syā, Ka) passa Sam 2. 28 piṭṭhe.	185
Seyyathidam = Seyyathīdam (Syā)	30
Sokāvatiṇṇam = Sokāvakiṇṇam (Syā)	177
Sobhanā = Sobhaṇā (Syā)	234
Soḷasānam = Soḷasannam (Syā, Ka)	307
Sobhanakam = Sobhanagarakam (Syā) Sobhanakaraṇam (Ka)	285
Samkappayantāya = Samkappayattāya (Sī)	23
Samghaṭṭayantāni = Samghaṭṭamānāni (Khu 1. 286 piṭṭhe)	259
Samvesetvā = Samvesitvā (Syā, Ka) passa Ma 3. 221 piṭṭhe.	237
Samśayapakkhando = Samśayapakkhanno (Syā)	50
Samśāretīti = Sampāyatīti (Syā)	178

[Ha]

Hadam = Tapparassa (Syā)	60
Haliddiyā = Haliddena (Syā)	96
Hi = Vā (Ka)	307
Heṭṭhimato = Pacchato (Syā) Heṭṭhimāya (Ka)	288
Heṭṭhimāya = Adhogamāya (Syā)	304